

ASOCIAȚIA ROMÂNĂ DE ARHEOLOGIE

STUDII DE PREISTORIE

4/2007

**Editura Renaissance
București
2007**

ASOCIAȚIA ROMÂNĂ DE ARHEOLOGIE

STUDII DE PREISTORIE 4

COLEGIUL DE REDACȚIE

Redactor șef: Silvia Marinescu-Bîlcu

Membri: Douglass W. Bailey, Adrian Bălășescu, Cătălin Bem, Constantin Haită, Marcel Otte, Valentin Radu, Anne Tresset.

Coperta: Greutate din lut aparținând culturii Gumelnița (Căscioarele-*Ostrove*).

Colegiul de redacție nu răspunde de opiniile exprimate de autori.

Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb, orice corespondență se vor trimite Colegiului de redacție, pe adresa Șos. Pantelimon 352, sc. C, ap. 85, sector 2, București sau prin email:
ara.romania@gmail.com; aroarh@yahoo.com

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Marinescu-Bîlcu Silvia

Studii de preistorie nr. 4/ Silvia Marinescu-Bîlcu ,

Douglass W. Bailey, Adrian Bălășescu, Cătălin Bem, Constantin Haită, Marcel Otte, Valentin Radu, Anne Tresset

Bucuresti, Editura Renaissance, 2007

ISBN 978-973-8922-28-0

330(075.8)

Sponsorizări și donații:

ADMINISTRAȚIA PORTULUI CONSTANȚA

S.C. DIGITAL DOMAIN S.R.L.

ISBN 978-973-8922-28-0

SUMAR

Douglass W. BAILEY An interview with Ruth Tringham	7
Roxana DOBRESCU Obsidianul din așezările aurignaciene din nord-vestul României <i>Obsidian in Aurignacian sites from north-west Romania</i>	17
Corneliu BELDIMAN, Diana-Maria SZTANCS Pierres et mammouths. Les ivoires ouverts au Paléolithique supérieur en Roumanie – données récentes	33
Radian-Romus ANDREESCU Valea Teleormanului. Considerații asupra plasticii antropomorfe <i>Telorman Valley. Aspects regarding anthropomorphic figurines</i>	53
Sanda BĂCUEȚ CRÎȘAN Cluj - Cheile Turzii - Lumea Nouă. From general to particular – discoveries in the Șimleu Depression	67
Silvia MARINESCU-BÎLCU "Greutăți" decorate din aria Gumelnița <i>Decorate "clay weights" in Gumelnița culture</i>	87
Alexandru DRAGOMAN, Sorin OANȚĂ-MARGHITU Against functionalism: review of Pietrele archaeological project	105
Cătălin LAZĂR, Valentin PARNIC Date privind unele descoperiri funerare de la Măriuța-La Movilă <i>Data about some funeral discoveries at Măriuța-La Movilă</i>	135
Mihaela GĂTEJ, Andrei SOFICARU, Nicolae MIRIȚOIU Expertiza antropologică a osemintelor umane de la Măriuța-La Movilă (com. Belciugatele, jud Călărași) <i>Anthropological expertise on human bones from Măriuța-La Movilă archaeological site</i>	159
Alexandru S. MORINTZ Neue daten zur prähistorischen Ansiedlung bei Tăușanca (Gemeinde Ulmeni, Bezirk Călărași)	169
Cristian SCHUSTER Erwägungen zu den befestigten bronzezeitlichen Siedlungen an der Unteren Donau (Südrumänien)	179
David PECREAU Archéontologie et Paléontologie. Les Insectes: témoins du passé des hommes et de leur environnement	189

PREZENTĂRI DE CARTE

Ludovic Orlando, *L'anti-Jurassic Park: Faire parler l'ADN fossile*, Aux éditions Berlin-Pour la Science, 2005, ISBN 2-7011-4136-2, 272 pag., 21 fig (Adriana Maria STAN)..... 201

Abrevieri..... 203

ASOCIAȚIA ROMÂNĂ DE ARHEOLOGIE

STUDII DE PREISTORIE

4/2007

**Editura Renaissance
București
2007**

ASOCIAȚIA ROMÂNĂ DE ARHEOLOGIE

STUDII DE PREISTORIE 4

COLEGIUL DE REDACȚIE

Redactor șef: Silvia Marinescu-Bîlcu

Membri: Douglass W. Bailey, Adrian Bălășescu, Cătălin Bem, Constantin Haită, Marcel Otte, Valentin Radu, Anne Tresset.

Coperta: Greutate din lut aparținând culturii Gumelnița (Căscioarele-*Ostrove*).

Colegiul de redacție nu răspunde de opiniile exprimate de autori.

Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb, orice corespondență se vor trimite Colegiului de redacție, pe adresa Șos. Pantelimon 352, sc. C, ap. 85, sector 2, București sau prin email:
ara.romania@gmail.com; aroarh@yahoo.com

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Marinescu-Bîlcu Silvia

Studii de preistorie nr. 4/ Silvia Marinescu-Bîlcu ,

Douglass W. Bailey, Adrian Bălășescu, Cătălin Bem, Constantin Haită, Marcel Otte, Valentin Radu, Anne Tresset

Bucuresti, Editura Renaissance, 2007

ISBN 978-973-8922-28-0

330(075.8)

Sponsorizări și donații:

ADMINISTRAȚIA PORTULUI CONSTANȚA

S.C. DIGITAL DOMAIN S.R.L.

ISBN 978-973-8922-28-0

SUMAR

Douglass W. BAILEY An interview with Ruth Tringham	7
Roxana DOBRESCU Obsidianul din așezările aurignaciene din nord-vestul României <i>Obsidian in Aurignacian sites from north-west Romania</i>	17
Corneliu BELDIMAN, Diana-Maria SZTANCS Pierres et mammouths. Les ivoires ouverts au Paléolithique supérieur en Roumanie – données récentes	33
Radian-Romus ANDREESCU Valea Teleormanului. Considerații asupra plasticii antropomorfe <i>Telorman Valley. Aspects regarding anthropomorphic figurines</i>	53
Sanda BĂCUEȚ CRÎȘAN Cluj - Cheile Turzii - Lumea Nouă. From general to particular – discoveries in the Șimleu Depression	67
Silvia MARINESCU-BÎLCU "Greutăți" decorate din aria Gumelnița <i>Decorate "clay weights" in Gumelnița culture</i>	87
Alexandru DRAGOMAN, Sorin OANȚĂ-MARGHITU Against functionalism: review of Pietrele archaeological project	105
Cătălin LAZĂR, Valentin PARNIC Date privind unele descoperiri funerare de la Măriuța-La Movilă <i>Data about some funeral discoveries at Măriuța-La Movilă</i>	135
Mihaela GĂTEJ, Andrei SOFICARU, Nicolae MIRIȚOIU Expertiza antropologică a osemintelor umane de la Măriuța-La Movilă (com. Belciugatele, jud Călărași) <i>Anthropological expertise on human bones from Măriuța-La Movilă archaeological site</i>	159
Alexandru S. MORINTZ Neue daten zur prähistorischen Ansiedlung bei Tăușanca (Gemeinde Ulmeni, Bezirk Călărași)	169
Cristian SCHUSTER Erwägungen zu den befestigten bronzezeitlichen Siedlungen an der Unteren Donau (Südrumänien)	179
David PECREAU Archéontologie et Paléontologie. Les Insectes: témoins du passé des hommes et de leur environnement	189

PREZENTĂRI DE CARTE

Ludovic Orlando, *L'anti-Jurassic Park: Faire parler l'ADN fossile*, Aux éditions Berlin-Pour la Science, 2005, ISBN 2-7011-4136-2, 272 pag., 21 fig (Adriana Maria STAN)..... 201

Abrevieri..... 203

Interview with Ruth Tringham

Douglass W. BAILEY*

Ruth Tringham is Professor of Anthropology and Co-director of the Multimedia Authoring Center for Teaching in Anthropology at the University of California at Berkeley.

Douglass Bailey: What are you working on now? I understand that you recently organised an event on Second Life¹ which was based on work at Çatalhöyük?

Ruth Tringham: Second Life is one of a suite of projects that I am involved in at the moment and which all revolve around working with the media archives (e.g., the images, the videos, and the databases) of Çatalhöyük. Work involves thinking about these three types of databases and about how we build narratives out of them. The narratives that we are building for Çatalhöyük are created by re-purposing the data in different ways. The first project that builds narratives out of databases is called the *Remediated Places* project², and the first place that I remediated was Çatalhöyük. Others that are in the works are based on the Presidio of San Francisco and at Fort Ross which is located further north in California. The process (and concept) of remediation is based on the book *Remediation: Understanding New Media* (1999; MIT Press) by Jay David Bolter and Richard Grusin. "Remediation" is the process of mediating what has already been mediated through re-purposing or re-forming the media (i.e., through photography or any other mediating media) and is at the heart of New Media. When we mediate something like digital media, or when we write about something or take a photograph of something, our actions and the processes we use are not random nor are they unimportant. As the author of the photograph, you set up the photograph. Furthermore, you can take a photograph (which is already a remediation) and then you can remediate it again and use it in a different context. An example of remediating a place could be when you take a photograph or make a video of walking across Çatalhöyük. A visitor can walk across Çatalhöyük, can take their own photographs, or can look at your video. In fact we could produce the video so that it played things that were different from the things that you actually see when walking across the site. In these senses, remediation is a process of unbalancing, and it is a process of getting you to think about objects and experiences that are different from those things that have been found at a site. The process makes us ask questions. What does this act of walking across this site mean to me? What reactions does it trigger in me or in other people. What are the memories that are triggered when I walk across a site. For example, when someone walks across Çatalhöyük today, they have no way of knowing where the Berkeley team excavated 1997-2003 since it has been filled in.

DB: How do this process and these actions become archaeological?

RT: I am redefining archaeology, the process of archaeology, what we do, and what we think. The question of who we are as authors of the past is as important a question as are questions about the products of our interpretations. The products of our work are the narratives, the stories that we as archaeologists come up with about the past. Making this process as transparent as possible is an important part of archaeology. The discovery of archaeology is not just the past as reconstructed, but it is also about us constructing the past. When I walk across the site, I am thinking of many, many different things which might not be about the past but which might all be about this past place and about walking across it in the present. All of this is archaeology because it has to do with presenting the past and with pasting the past.

---

* Douglass W. Bailey is Professor in European Prehistory at Cardiff University, Cardiff School of History and Archaeology, Humanities Building, Colum Drive, Cardiff CF10 3XU, United Kingdom, baileydw@cardiff.ac.uk, dwbailey@stanford.edu

¹ Second Life is an internet based virtual world (<http://secondlife.com>).

² <http://chimeraspider.wordpress.com/>

DB: Is this an archaeology of the prehistoric or of the recent past?

RT: It is more about the past as relatively recently remembered. There is work within historical archaeology that is exciting for prehistoric archaeologists. Historical archaeology forefronts issues of the different scales of the past. Historical archaeologists are familiar with a richness of narrative that prehistoric archaeologists are not used to. I became interested in the importance of the individual life histories, and this is something that is unusual for prehistoric archaeologists to think about as a legitimate part of their archaeology.

DB: Was this what you were doing at Çatalhöyük, or had you written about this before that. In 1991, you wrote a very important article ("Households with Faces: the challenge of gender in prehistoric architectural remains") for Joan Gero and Meg Conkey's book *Engendering Archaeology* (Blackwell). Was that article part of the emergence of your interest in this issues?

RT: Yes, in the "Households with faces" paper, I created a fictitious radio interview. This was an act of remixing: taking things which I thought these real individuals might have said and mixing them with things that they had said or written, and I put all of these things into new contexts. That article was an early version of remediation. For me, it started with the *Women and Production in Archaeology* conference held in 1988 in South Carolina, which has come to be called the "Wedge Conference". In South Carolina, I had an ah-ha experience, especially talking with Henrietta Moore. It was a big turning point for me, though in reality I slipped into it very easily. I realised that I had wanted to do this sort of writing for many years, but I had thought that it was not a legitimate way of doing archaeology or of writing archaeology. The ah-ha experience came also with the material that I was studying at the time (i.e., burnt houses from the Neolithic of southeastern Europe). I had already been examining this problem but the conference encouraged me to turn the way that I was looking at it around. The traditional way was to present the data in the third person singular and to accept that my analysis was a proven fact (e.g., that the houses had been burnt deliberately and that we should thus ask why they had been burnt). Instead, I began to approach the material in a new way. In this manner, I began thinking that if we believed that the houses were burnt deliberately, then we should try to follow through with that idea to see how it would have affected individual actors. How would the people have felt? This process added a rich dimension to my archaeology, one which I had not had before. For me the whole thing was an explosive idea; I am allowed to write about this, I am allowed to write about this in alternative forms of narrative.

DB: Has the work at Çatalhöyük provided a fertile environment for continuing this type of work both of alternative narratives and on burnt houses?

RT: Çatalhöyük has been different in many ways from my work on the Southeast European burnt houses. Importantly, it presents a different type of architecture. At Çatalhöyük, you can be more certain about the ground-plan and interior of a building because the buildings were made of mud brick. On the other hand, at Çatalhöyük, you don't have the hugely dramatic events of the house burnings. What you do have with the Çatalhöyük houses are the many events in the history of that building, events that you can reconstruct in a way that would never be possible with the houses in Southeastern Europe because of the nature of the evidence. Çatalhöyük allowed me to take the idea of the life history of a house and to look at the changes within the life of a house. This became a focus for the excavation, and we have had the time, the money, and the facilities to do this work. In seven years (1997-2003) we were able to excavate a house in this way and produce a history of that house which we are publishing now. In Southeastern Europe, the events are much more dramatic and are at a different scale of resolution, comprising the house's construction, its occupation, its burning, and then its rebuilding. This is a very different scale of resolution from the scale of phases and sub-phases in a house's history and modification with which we write about the Çatalhöyük houses. So from these points of view (and from the point of view of writing), working at Çatalhöyük has been very different from working in Southeastern Europe. The other thing that we have at Çatalhöyük is the presence of human remains under the houses. In Southeastern Europe, we did not have the remains of individuals and this made it more difficult to write about; it took more imagination. Clearly there had to have been men, women and children of all different ages and one had to use one's imagination to write about that. At Çatalhöyük we have the human remains, though we are not certain how many people were living in the houses at any one time, and certainly it varied from house to house.

DB: Is it important to you to ask and answer questions about how many people were living in a house or at a site at a particular time?

RT: In some ways, no, these questions are not important. On the other hand, you need to consider them in order to consider the life history of the house, the life histories of the people who were living in the house, and the life histories of the things that they were working and living with. From that point of view, you need to think about who was in a particular house, and you need to consider the various possibilities. Maybe you need to think about a nuclear family (as some would define it) or of large agglomerated households. At Çatalhöyük, we have had 18 people excavating and working within the space of one of the houses. Therefore, archaeologists who think that there were no more than 5 or 6 people in a house need to think that there may have been many more. To think about the number of people in a house, you need to play constructively with the idea rather than aim to find the definitive answer. It is interesting to think about the people's engagement with that space, about what house is being occupied at any given time and whether other houses nearby were being occupied at the same time. It is interesting to think about how large a village was. Many people think that Çatalhöyük was a single large village or town, that it was one settlement, an organic whole with everyone working together. I think that it is much more likely that there were three or more small villages creating a single archaeological mound; thus it is interesting to begin to think away from the individual house and into the neighbourhood.

DB: Your work on burnt houses in Southeastern Europe is one of your most widely felt contributions to prehistoric archaeology. How did that research develop?

RT: It started when I was digging Selevac. The idea that was conventionally understood was that when sites like Selevac burned down, it was a huge, site-wide conflagration that burned all of the houses together, and that the burning could have been caused by an invasion of people who were linked with the Kurgans. There was also the argument that the fires could have been accidental. It wasn't my opinion that all of these conventional ideas were wrong. It was in the mid-1970s and archaeology was caught up with arguments over Processualism. I had just been writing an article about experimentation and the need for middle range research (empirical hypothesis testing). My thoughts were that, in order to link any ideas of accidental burning to the evidence of burnt houses, we needed to have empirical hypotheses that could be tested. If the houses were burnt accidentally, how could you prove it? My gut feeling was that you could not just declare that all of the houses were burnt. You had to have some sort of research strategy that determined whether they were all burnt accidentally, whether they were all burnt deliberately at the same time, or whether they were burnt deliberately in separate fires. At the same time as I was thinking about these things, Mirjana Stevanovic was becoming very interested in archaeological architecture, and specifically house construction clays that she needed for her Masters research. So, together we dreamed up a strategy of how we would test the ideas about house burning. At Selevac, the team had been asking similar questions about other materials like ground stone, flint, and bone tools. I thought that this use-life approach which we were applying to the site's other analytical categories of material could be applied to architectural material. Michael Schiffer and Randy McGuire had written an article at this time asking similar questions.³ So, we were faced with the task of demonstrating the conditions of the conflagration of these Neolithic houses. It became a question: can we prove that these were individual fires? We could not prove it at Selevac because we did not have the horizontal exposure that we needed; the excavation was a series of small trenches. Then we started working at Gomolava and there we expanded the strategy and started looking at how we would get the empirical evidence to study the burning of the houses. Mira went off to Wageningen, Holland to study with Professor Leenert van der Plas and started do X-ray Diffraction and X-ray Florescence analysis of clays and burning temperatures, while I was designing a new excavation at Opovo which I planned specifically to test these ideas. I knew what I wanted to do at Opovo because of the burnt houses. As this was happening I was reading about houses, especially the Wilke and Rathje article⁴ and then I realised that I could bring this work into the research as well as ideas about separate households. This was

---

³ McGuire, R., and Schiffer, M. 1983. A theory of architectural design. *Journal of Anthropological Archaeology* 2: 277-303.

⁴ Wilk, R. and Rathje, W. 1982. Household archaeology. *American Behavioral Scientist* 25: 617-39.

exciting because it might provide a context in which to understand why people might have wanted to burn their households.⁵

DB: Was your Doctoral research on similar topics?

RT: My PhD was very much culture-history. I was an exchange student in Prague for a year (1963-4) and I worked with Bohumil Soudsky. I had already spent some time there the previous year when I was an undergraduate student enrolled at Edinburgh University. Stuart Piggott, my professor at Edinburgh, suggested that I write to Jirf Neustupny and he put me in touch with Soudsky who had a large project at Bylany. I spent a summer there working for him. As an undergraduate, I had already worked in Denmark and in Norway. I was very ambitious to travel. For the first year of my PhD I got a British Council scholarship to go to Prague. I spent the year in Czechoslovakia, either in Prague or down at Bylany. I was interested in the Linear Pottery Culture and Soudsky suggested that I should do something that the travel restrictions of the period prevented him and others in the region from doing. He suggested that I should travel, talk to people, and do doctoral research about the link between the Neolithic of southeastern Europe and of central Europe. And that work became my PhD and ended up as the book, *Hunters, Fishers and Farmers of Eastern Europe, 6000-3000 BC* (1971: Hutchinson) which I produced while I had my first teaching job working at University College London. Peter Ucko was a Lecturer there teaching the history of material culture. This was something that Darryll Forde had started with a book called *Habitat, Society and Economy* (1934; London) in which he argued that you had to understand the ethnographic use of things, about how people used materials, about how they were incorporated in society, and about how only then could you look at them in the past. That was my first introduction into anthropology. I was literally one step ahead of the students I was teaching. I had never done any anthropology. I loved it. Finally, I could see how these things from the past might have been used. It made me think how boring archaeology was because we had so few remains. And I thought, maybe, I should become an ethnoarchaeologist. And I would have become one, but Harvard came looking for a Europeanist, a "straight" archaeologist. And that's how my brain got drained. I stayed at Harvard from 1971-8.

DB: What were the differences between being at University College London and being at Harvard?

RT: Harvard was very exciting. At the start, I went to go to Harvard almost out of interest only, thinking at least I will get a free trip to America. When I got there, the people in the department seduced me with their enthusiasm. There was Karl Lamberg-Karlovski, Hallam Movius (though he was not so enthusiastic), Steve Williams, Irv Devore, Jerry Sabloff (who had just been hired), and Michael Mosley. Everyone was very excited about what you were doing. In Britain, it was never very cool to say that you were interested in what someone else was doing. Another difference was that there was money for research, big money for research. The British sources of money were very scarce at that time. And I think that it is still the case, though it has changed somewhat with EU money. So at Harvard there was money, and there was also a large non-academic staff; the whole organisation of the department was much bigger. They had professional people, lots of them, and they had graduate student instructors to help with the teaching. These were things that I knew did not exist in Britain. It was quite amazing. The salaries were huge compared to what I had been getting in London. Also, there was a very vibrant community of archaeologists across America. I went to the meetings of the Society of American Archaeology and it was very exciting. It was the time when the New Archaeology was just emerging and I became very involved in that. People were interested in my lithic micro-wear analysis which I had been doing during post-doctoral research; I continued that research throughout my time at Harvard. In fact, I was hired by the University of California at Berkeley to do that sort of work, though it was at that point, in reality, that I changed over to studying the contact traces of architecture. So, the work on fire and burnt houses started when I came to Berkeley.

DB: What were the differences you encountered when you left Harvard (a major private university) and came to Berkeley, an equally excellent school but a public one within the large University of California system?

---

⁵ Stevanovic, M. 1997. The Age of Clay: the social dynamics of house destruction. *Journal of Anthropological Archaeology* 16:334-95.

RT: The biggest difference for me is that Berkeley had a feeling of non-hierarchy in the department. At Harvard, you had a huge mass of tenured professors and then there were the little Assistant and Associate (untenured) Professors (I was one). They were always promising that I would get tenure, but it would always depend on some particular funding source. Everyone told me that they would never hire for tenure from inside the department, but I still naively believed I had a chance. This was very different from Berkeley where it was assumed that you would have tenure if you continued doing and publishing your research. Also Berkeley had a Civil Service system with promotional steps up which you could proceed. So every three years you would go through a promotion process. You would probably not be refused promotion if you continued to produce. It was a positive thing with a lot of people in the middle rank (like me at the time) who were producing and being happy about doing their work. At Harvard, people would run around worried about getting tenure and about their ambition and their desire for tenure. At Harvard, once you got tenure, then that was it. You became a grand professor and no-one would ever do any checks and balances on you, but nor could you increase your salary regularly. That system can be abused very easily and you could do a minimum of teaching. At Berkeley, it didn't matter if you were tenured. Tenure became much less of an issue; the issue became, are you pulling your weight. Every three years you have to show that you are doing your teaching load, that you have been doing your research productively, that you have been doing your service to the university. This assessment is public. In this system, it is also possible that people don't do anything and then they don't have to participate in this system and thus don't go up the steps. So, you can opt out, and in theory no-one will know that you have opted out, but in reality everyone does know. You are working in a group where you are much more likely to be censured if you do not pull your weight.

DB: How do departments grow and change or move in particular directions? How has the Berkeley department developed since you arrived?

RT: When I arrived, there was a big strong group of people in the Early Hominid group, particularly Glyn Isaac and Desmond Clarke. These were the people who wanted me to be part of them, although I was no longer working on stone tools. Palaeoanthropologists Tim White, Clarke Howell, and Sherry Washburn were also part of this group. There was also archaeologists Jim Deetz, John Graham and John Rowe. They were all men and it was quite intimidating to be the only woman amongst them. Today the department is very, very different. During the 1980s we had problems agreeing on whom to hire as new archaeologists. It became crucial because in the late 1980s/early 1990s, the university went through some difficult financial times and they offered senior people early retirement; John Graham and Jim Deetz both took early retirement. In addition, Glyn Isaac had left to go to Harvard. So the archaeologists were down in numbers by several people. The Early Hominid group wanted to hire a stone tool person after I had decided that I was not going to do stone tools any more. They wanted someone to do African topics and I wanted to hire someone with a more interesting theoretical background, rather than stone tools and experiments on stone tools. Finally I made an alliance with the Social Anthropologists and we hired Meg Conkey against the wishes of the Early Hominid group; even though she researched Palaeolithic Europe, they did not regard her as a real archaeologist because she didn't currently direct an excavation. Some of us argued that archaeology was not about having your own site. Meg had worked in the field and was beginning a survey programme and with this we pushed through the appointment. In the same year, we hired Kent Lightfoot. Meg, Kent and I made an alliance and we moved archaeology into a separate building so that the archaeologists would have a place where we could be together. We hired Pat Kirch and then Christine Hastorf and then Rosemary Joyce and by then we were very strong. We all worked together. And now I was enjoying my life in the department. Before that I hadn't enjoyed it. I had been fighting to get things done, to develop new curricula, and there was always another group of people saying, we don't want to do that. I just didn't feel very strong or confident at that time and so I spent a lot of time in Southeastern Europe in the early 1980s.

One of the things that was important in the 1990s in the growth of the department was being able to create, thanks to Meg Conkey, the Multimedia Authoring Center for Teaching in Anthropology (MACTiA). And I received a three year award, a Presidential Chair in Undergraduate Education which allowed me time off to develop some of the multimedia work. That was incredibly important support from the university and made a big difference to my subsequent research and teaching.

DB: What is the most important thing that an institution can do for an archaeologist?

RT: Time. Freeing up time to allow people to annotate their images and to complete those pieces of work in a project that only the archaeologist can do. Time for people to do the work that it is not possible to get someone else to do.

DB: What is a proper archaeologist? You mentioned that you had to fight in some of the appointments that you wanted made at Berkeley because some colleagues did not consider some of the applicants to be proper archaeologists.

RT: The classic view of an archaeologist is somebody who excavates and this is the view that archaeology equals excavation. This remains in the popular definition of archaeology. But a field programme of archaeology can be different from an excavation. It doesn't have to be excavation. It can be one of heritage management. It can be one of non-destructive survey, of GIS. I think that this has broadened the definition of "proper" archaeological work has been changing. Meg Conkey was doing some very interesting interpretive work, and what she was writing was based on empirical data that she had collected. The boundary used to be between the field archaeologist and the armchair archaeologists and the armchair archaeologists would travel around and look at things (museums, archives). I don't think that you can really say what is archaeology and what isn't. I would say that, if I were hiring an archaeologist, I don't mind if they don't have a field project or an excavation. I am interested in whether or not they are doing research in a way that is asking interesting questions with a methodology that is appropriate to a set of data. Also, are they committed to this data? Have they done enough in depth work in this area? Or are they a field butterfly? Those are my conditions for the type of archaeologist that I would hire.

DB: Are there boundaries to what is archaeological research? Is your remediation work archaeological?

RT: Archaeology is being the mediator of the past in some way or another. To continue with the database narrative and remediation projects that I was talking about earlier, in addition to the project on Second Life, there are two other programs that I am working on. These are approaching the same target that I started with in my Chimera Web project in which I have been trying to create an outface for the primary research database. My main aim in these projects is to make my primary research data interesting and engaging to the public or for other archaeologists. If I can't do this, then the data will die. The Chimera Web was about burnt houses and it is something that I am still finishing. It is a very engaging project with lots of stories. I also am working on something called *Dead Women Do Tell Tales* where I join (and contrast) the Opovo material with Çatalhöyük and in which you will be able to search both databases. I have been involved in another project that the Data Services people at Berkeley had been working on (with the support of a federal grant) to do some pilot projects in which they take faculty research (and their primary research data) and make them accessible, useable, and engaging for the public. Since I had been already working with the Data Services people on the Chimera Web, we started work on a project called *Remixing Çatalhöyük*⁶ it is a website which is an outface where the public can come in and learn about Çatalhöyük. It has three or four themed collections of data of images and videos. There is one collection called the *Senses of Place*, another called *The Life History of People, Places and Things* (that also has a teaching module for 12-year olds), another one called *The Public Place of Archaeology*, and one called *Archaeology of Multiple Scales*. These are also the chapter headings in the Berkeley Archaeologists at Çatalhöyük publication that is currently being prepared. For each collection, we have selected 50 items from our main research data base (e.g., an image of one of our skeletons is an item in the *Life History* collection). I wrote the captions for each of the items and each caption is like a mini-narrative about each picture; the captions talk about the context of the picture, about why did we take the picture, and about why it might be meaningful for the public. You can download these things, and there are instructions for people who want to use the items in the collections for their own slideshows. All the media are licensed under a Creative Commons license which allows a user to use them in his/her own work as long as they attribute the item to its authors.⁷ There are instructions for school teachers and

---

⁶ <http://okapi.dreamhosters.com/remixing/mainpage.html>

⁷ <http://creativecommons.org/license/>

there is a mini-essay that accompanies each theme. There is a remixed video as well. People visiting these collections can then remix the data and upload it back into the project. This is online now. The project has just won First Prize in the American Schools of Oriental Research Open Archaeology Competition.

Many of the things that we are doing in *Remixing Çatalhöyük* are included in our exhibit in Second Life.⁸ In the exhibit we have a model of the East Mound of Çatalhöyük; it is modelled on the contours of the site. We have the South Area (Mellaart's old area) and we have reconstructed structures. You can walk through it and inside the room, and you can see some of the collections. There is also a model of the Berkeley excavation area. In addition we have video-walks and people can walk up the hill watching the mediated video while in Second Life. And there is a facility which you can use to build your own Çatalhöyük and you can upload your work. Again, it is this idea about getting other people interested in your research data.

DB: What are the things that you have published that you wish more people would have absorbed?

RT: I like my "Engendered places in prehistory" article; that is probably my favourite article that I have written. And it has been reprinted a couple of times, so people are reading that. The one that people do not read, but that I wish that they had and wish that they would is "Experimentation, ethnoarchaeology and the leapfrogs in archaeological methodology", written in 1978 in a book edited by Richard Gould, *Explorations in Experimental Archaeology*. Another thing that people don't read, but that I wish they would is the concluding chapter in the Selevac excavation report. There I presented things that I used in my research all through the 1990s and which I am still using. The Selevac project pushed three important models: the intensification of production; sedentism; and households as the unit of social reproduction.

DB: If you were stranded on a desert island, what books would you take? And what luxury would you take?

RT: I would take my computer and a broad-band connection. I would want my computer with a video card and all of my work on it, and thus I would need some electricity. I would take Eric Wolf's *Europe and the People Without History*. I like Braudel, so I would take that. I would take something by John Berger, *Once in Europa*.

Select publications and web resources:

in preparation (edited with M. Stevanovic)	<i>The Last House on the Hill: Excavation of Building 3 at Çatalhöyük, Turkey</i> . Los Angeles, CA.: Cotsen Institute of Archaeology.
in press (edited with B. Brukner)	<i>Opovo: the Construction of a Prehistoric Place in Europe</i> . Monograph and CD-ROM to be published by Archaeological Research Facility, UC Berkeley.
2007 (with R. Joyce)	Feminist Adventures in Hypertext. <i>Journal of Archaeological Method and Theory</i> 14: 328-58.
2005	Weaving house life and death into places: a blueprint for a hypermedia narrative. In <i>(un)settling the Neolithic</i> . Edited by D. Bailey, A. Whittle, and V. Cummings, pp. 98-111. Oxford: Oxbow Books.
2003	Flaked Stone. In <i>Prehistoric Sitagroi, Excavations in Northeast Greece 1968 1970. Volume 2: the Final Report</i> . Edited by E. Elster and C. Renfrew, pp. 81-126. Los Angeles, CA.: Cotsen Institute.

---

⁸ <http://okapi.wordpress.com/2007/11/06/remixing-catalhoyuk-day/>

- 2003 Re-Digging the Site at the end of the twentieth century: large scale archaeological fieldwork in a new millennium. In *Theory and Practice in Mediterranean Archaeology*, edited by J. Papadopoulos and R. Leventhal, pp. 89-108. Los Angeles, CA: Cotsen Institute.
- 2000 (with M. Stevanovic) Different Excavation Styles create Different Windows into Çatalhöyük. In *Towards Reflexive Method in Archaeology: the Example at Çatalhöyük by Members of the Çatalhöyük Teams*, edited by I. Hodder, pp. 111-18. Cambridge: McDonald Institute.
- 2000 (with A. Wolle) Multiple Çatalhöyüks on the World Wide Web. In *Towards Reflexive Method in Archaeology: the Example at Çatalhöyük by Members of the Çatalhöyük Teams*, edited by I. Hodder, pp. 207-18. Cambridge: McDonald Institute.
- 2000 Southeastern Europe in the transition to agriculture in Europe: bridge, buffer or mosaic. In *The Transition to Agriculture in Prehistoric Europe*, edited by D. Price, pp. 19-56. Cambridge: Cambridge University Press.
- 1998 (with D. Bailey) Expanding the dimensions of early agricultural tells: archaeological research at Podgoritsa, Bulgaria. *Journal of Field Archaeology* 25(4): 373-96.
- 1998 (with M. Conkey) Rethinking Figurines: a critical analysis of Archaeology, Feminism and Popular Culture. In *Ancient Goddesses: The Myths and the Evidence*, edited by C. Morris and C. Goodison. London: British Museum Press.
- 1996 (with M. Conkey) Cultivating thinking/challenging authority: experiments in Feminist pedagogy. In *Gendered Ways of Knowing*, edited by R. P. Wright, p. 224-50. Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press.
- 1995 Archaeological houses, households, housework and the home. In *The Home: Words, Interpretations, Meanings, and Environments*, edited by D. Benjamin and D. Stea, pp. 79-107. Avebury: Avebury Press.
- 1995 (with M. Conkey) Archaeology and the Goddess: exploring the contours of Feminist archaeology. In *Feminisms in the Academy: Rethinking the Disciplines*, edited by A. Stewart and D. Stanton, pp. 199-47. Ann Arbor, MI.: University of Michigan Press.
- 1994 Engendered Places in Prehistory. *Gender, Place, and Culture* 1(2): 169-203.
- 1992 (with B. Brukner) Excavations at Opovo 1985-87: socio-economic change in the Balkan Neolithic. *Journal of Field Archaeology* 19(3): 351-86.
- 1991 Households with faces: the challenge of gender in prehistoric architectural remains. In *Engendering Archaeology: Women and Prehistory*, edited by J. Gero and M. Conkey, pp. 93-131. Oxford: Basil Blackwell.
- 1991 Men and Women in Prehistoric Architecture. *Traditional Dwellings and Settlements Review* 3(1): 9-28.
- 1990 (edited with D. Krstic) *Selevac: a Neolithic Village in Yugoslavia*. (Monumenta Archaeologica No. 15). Los Angeles, CA: Institute of Archaeology Press.
- 1990 Conclusion: Selevac in the wider context of European prehistory. In *Selevac: a Neolithic village in Yugoslavia*. (Monumenta Archaeologica No. 15), edited by R. Tringham and D. Krstic, pp. 567-616. Los Angeles, CA.: Institute of Archaeology.
- 1988 (with B. Voytek) Rethinking the Mesolithic: the case of South-east Europe, In *The Mesolithic in Europe*, edited by C. Bonsall, pp. 492-99. Edinburgh: University of Edinburgh Press.

- 1988 Analysis of the chipped stone industry at Divostin. In *The Neolithic Village of Divostin*, edited by D. Srejovic and A. McPherron, pp. 203-24. Pittsburg, PA.: University of Pittsburgh Press.
- 1985 (with B. Brukner and B. Voytek) The Opovo Project: a study of socio-economic change in the Balkan Neolithic. *Journal of Field Archaeology* 12(4): 425-44.
- 1978 Experimentation, ethnoarchaeology and the leapfrogs in archaeological methodology. In *Explorations in Ethnoarchaeology*, pp. 169-99. Albuquerque, NM.: University of New Mexico Press.
- 1974 (with G. Cooper, G. Odell, B. Voytek and A. Whitman) Experimentation in the formation of edge damage: a new approach to Lithic Analysis. *Journal of Field Archaeology* 1(1): 186-96.
- 1972 (edited with P. Ucko and G. Dimbleby) *Man, Settlement and Urbanism*. London: Duckworth.
- 1971 *Hunters, Fishers, and Farmers of Eastern Europe, 6000-3000 b.c.* London: Hutchinson.
- Real Audiences and Virtual Excavations (RAVE) at Çatalhöyük*
<http://www.mactia.berkeley.edu/features/rave/default.html>
- Open Knowledge and the Public Interest (OKAPI)*, <http://okapi.wordpress.com/>
- Remediated Places Project*, <http://chimeraspider.wordpress.com/>
- Remixing Catalhöyük*, <http://okapi.dreamhosters.com/remixing/mainpage.html>
- Media Literacy in Archaeology Courses*
http://www.mactia.berkeley.edu/courses/Anthro136ij/html/136ij_default.htm
- Okapi Island in Second Life: a mirror of Çatalhöyük, <http://slurl.com/secondlife/Okapi/128/128/0>.

Obsidianul din așezările aurignaciene din nord-vestul României

Roxana DOBRESCU*

Abstract: *The earliest obsidian tools on the current territory of Romania were found in the Aurignacian sites from North-West. In other regions, they were produced later, in the Gravettian (one bladelet in Transilvania and eight bladelets in Moldavia).*

In the North-Western Romania, the production of obsidian tools is significant, starting with the Aurignacian and evolving throughout the Gravettian. In the Aurignacian sites, retouched tools were found associated with cores and blanks. Remetea Șomoș I is presumed to be a site where obsidian tools were produced, since the lithics found here were illustrating all the reduction stages of the chaîne opératoire, from core preparation to discarded pieces. The knapping methods employed were frontal or semi-turning. The core edge exhibits traces of fine abrasion. Among the non-retouched blanks (blades and flakes), 90% of them were obtained through the use of hard hammer. The knapper was striking very close to the edge of striking surface (a method that produces thin platforms). The blades are narrow (average = 17.5 mm) and thin (average = 3.5 mm). The most numerous pieces are the small flakes (between 10 and 30 mm). The tools (side scrapers, end scrapers, truncations) were generally made on bigger blades (average length = 23.87 mm, average width = 6.37 mm). The obsidian is mostly black, but there are some grey pieces as well. No obsidian deposits were found through geological and archaeological surveys, but some perlite deposits were identified.

The specialists consider the obsidian to originate from more remote areas, as Eastern Slovakia or Tokay (Hungary). Even though the surveys didn't reveal any obsidian deposit, it is likely that they existed at the time, since the obsidian usually occurs together with the perlite. As for the populations, it is possible that they came from other regions of the Great Carpathian Depression: Eastern Slovakia, Southern Poland or southern Ukraine. They had the knowledge and skills for knapping the obsidian, which allowed them to work the volcanic glass from the local deposits.

Rezumat: *Pe teritoriul actual al României, obsidianul arheologic este prezent în așezările aurignaciene din Nord-Vest. În celelalte regiuni, această sticlă vulcanică apare mai târziu, în Gravettian (în Transilvania: 1 lamelă, în Moldova: 8 lamele).*

În Nord-Vest apare o adevărată producție de obsidian, care începe în Aurignacian și se dezvoltă în Gravettian. Astfel, în siturile din Nord-Vestul României, piesele fasonate au fost găsite alături de produse de debitaj și de nuclee. Cel mai reprezentativ sit este Remetea Șomoș I, așezare producătoare de unelte. Aici sunt prezente elemente care caracterizează une chaîne opératoire, respectiv de la pregătirea blocului și până la abandonul său. Debitajul este de tip frontal sau semi-turmant. La marginea planului de lovire se observă o abraziune fină. În ceea ce privește suporturile brute (lame sau așchii), putem afirma că în aproximativ 90% din cazuri, a fost folosită percuția directă dură. Cioplitorul a lovit foarte aproape de marginea planului de lovire (caracteristică a taloanelor subțiri). Lamele sunt înguste (l medie = 17,5 mm) și subțiri (gr. medie = 3,5 mm). Așchiile de mici dimensiuni predomină (între 10 – 30 mm). Uneltele (racloare, grattoare, trunchieri etc.) sunt realizate, în general, pe suporturi laminare mai solide (l medie = 23,87 mm, gr. medie = 6,37 mm). Culoarea predominantă a obsidianului este negru, celelalte piese fiind fumurii.

În urma prospecțiunilor geologice și a celor arheologice efectuate în această regiune nu au fost descoperite surse de obsidian, ci doar cariere de perlit. Din acest considerent s-a vorbit întotdeauna de o origine exterioară a obsidianului din această regiune, avându-se în vedere sursele din zona Tokaj sau pe cele din Slovacia. Chiar dacă prospecțiunile geologice nu au găsit până în prezent obsidian în nord-vestul României, noi considerăm că el poate avea o origine locală. Presupunem că grupurile aurignaciene care s-au instalat aici au găsit această materie primă, pe care, cunoscând-o deja, au știut cum s-o prelucreze.

Keywords: *obsidian, Aurignacian, North-Western Romania, Remetea Șomoș I.*

Cuvinte cheie: *obsidian, Aurignacian, Nord-Vestul României, Remetea Șomoș I.*

1. Caracteristici, formare și surse

Sensu lato numim obsidian întregul ansamblu de roci sticloase vulcanice.

Obsidianul, *sensu stricto*, este o rocă acidă, practic lipsită de cristale, fiind o adevărată sticlă: compoziția sa chimică elementară este, deci, foarte omogenă pe ansamblul lavei vulcanice (1 mg sau 1 tonă ar da aceleași rezultate). Vâscozitatea foarte ridicată, datorată absenței apei în magma granitică, împiedică orice recristalizare, ceea ce are drept rezultat scurgeri foarte scurte de obsidian (M. Menu 1991).

Obsidianul este negru, colorat de oxizii de fier sau de magneziu. Caracteristică este spărtura sa netedă, concoidală și întotdeauna strălucitoare. Obsidianul poate fi ușor debitat, devenind transparent atunci când grosimea sa este redusă. Duritatea este de 5 – 5 ½. În clasificarea sa privind

---

* Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, Str. Henri Coandă, nr. 11, București, sector 1, roxana_dobrescu@yahoo.fr

rocile dure (criteriul fiind maleabilitatea în cioplire), J. Tixier a plasat obsidianul pe locul întâi, înaintea silixului (J. Tixier *et alii* 1980).

Obsidianul s-a format în urma răcirii rapide a unei roci în fuziune, bogată în gaz și vâscoasă și în care gazele au rămas în interior. Această rocă este cunoscută mai ales în zonele vulcanismului terțiar și este cuprinsă adesea în asociațiile petrografice specifice regiunilor de comprimare și subducție a plăcilor litosferei. Magma - calcoalcalină, leucogranitică, salică, acidă, bogată în alcalii – a fost extrusă în mediul marin unde, datorită prezenței apei, răcirea a fost bruscă, fiind împiedicată cristalizarea. După unii autori, aceste condiții ar fi întrunite și în mediul continental (M. Cârțumaru *et alii* 1985). Proprietățile sale chimice îl disting de celelalte sticle vulcanice cu care de multe ori este confundat: riolitul, perlitul, pechsteinul.

Pentru caracterizarea sa din punct de vedere chimic, vom lua în considerare factorii de legătură (f_L) și de substituție (f_S), precum și factorul apă. Factorul de legătură reprezintă raportul dintre numărul de atomi de oxigen și numărul de atomi de siliciu și aluminiu proveniți din oxizii care au format sticla:

$$f_L = O/(Si + Al).$$

Factorul de substituție indică proporția de aluminiu din siliciu; pe măsură ce aceasta crește, f_S se micșorează:

$$f_S = 100Si/(Si + Al).$$

La obsidian f_S este superior sau egal cu 80.

Principala sa caracteristică este procentul foarte scăzut (sub 1%) de apă, obsidianul fiind practic o rocă anhidră. În felul acesta el se distinge de pechstein și de perlit. Pechsteinul este un riolit în întregime sticlos, maroniu. Cantitatea de apă se situează între 1% și 3%. Perlitul este o sticlă vulcanică acidă, hidratată, de culoare albă, cenușie, verzuie și structură specifică (suprafețe concave și concentrice).

Surse de obsidian

Au fost inventariate principalele surse de obsidian, susceptibile a fi furnizat în preistorie această materie primă folosită la fabricarea uneltelor (muchie foarte tăioasă) sau a elementelor de decor și de podoabă. În Europa și Asia aceste surse sunt:

1. Sursele mediteraneene: insulele Sardinia, Palmarola, Pantelleria, Lipari, Vulcano, Melos, Antiparos, Giali.

2. Sursele anatoliene: cele mai importante la Acigöl și Ciftlik.

3. Sursele armeniene: în regiunile Kars și Nemrut Dag.

4. Sursele din Carpați: cu cele două zone

- slovacă (Carpatică I);

- ungară (Carpatică II).

Importante surse de obsidian se întâlnesc însă și pe celelalte continente. Astfel, pe continentul american, ele există în Utah, Arizona, New Mexico, Oregon, California. Alte depozite se află în Guatemala, Mexic și Ecuador. O altă zonă importantă o reprezintă insulele din zona Pacificului (J.R. Bird 1991). Obsidianul african provine mai ales din Etiopia.

Obsidian arheologic în Europa Centrală și Estică

Sursele de obsidian din cele două zone carpatice, Slovacia Centrală și sud-vestul Slovaciei/nord-estul Ungariei, au fost descrise de Williams & Nandris (1977). Diferența principală dintre cele două zone este reprezentată de culoare și transparență; obsidianul din Ungaria este negru și opac, în timp ce obsidianul care provine din Slovacia este gri spre gri-maroniu, fiind și semi-transparent (O.W. Thorpe *et alii* 1984).

Prima epocă în care apare obsidianul în această parte a Europei este Musterianul; amintim în acest sens artefactele găsite la Subaljuk (Ungaria) sau pe cele de la Korolevo (Ucraina). Numărul lor crește odată cu culturile Paleoliticului Superior (Ungaria, Polonia, Cehia, Slovacia, Ucraina și România). În timpul Aurignacianului, folosirea obsidianului este destul de redusă, de multe ori prelucrarea acestuia având loc aproape de sursele de materie primă. Astfel, la Barca I și II obsidianul reprezintă 6% și respectiv 9% din ansamblul materialului litic, iar la Tibava 19% (L. Banész 1968). În siturile aurignaciene din nord-vestul României, cu o singură excepție, procentajele sunt reduse. Astfel, la Bușag, obsidianul reprezintă 1,93% din ansamblul materialului litic, la Călinești I 0,25%, iar la Boinești 1,40%. La Remetea Șomoș I, procentajul de 23,66% nu este cel real, întrucât el reprezintă calculul făcut pe ansamblul colecției păstrate (din păcate, nu cunoaștem totalul de piese descoperite). Oricum, el se apropie de procentajul de la Tibava, unde este semnalat un atelier de prelucrare a obsidianului.

În Gravettian, în unele așezări, ca de exemplu cea de la Cejkov (Slovacia), există o industrie exclusiv de obsidian.

2. Siturile aurignaciene din N – V României

În Bazinul Transilvaniei, obsidianul nu apare decât în Gravettian, la Cremenea, sub forma unei mici lamele (Al. Păunescu 1966), iar în restul teritoriului României este semnalat sporadic în Moldova: 8 piese microlitice gravettiene descoperite la Piatra Neamț – Pietricica, Lespezi – Lutărie – niv. II, Buda – Dealul Viilor – niv. I și Udești (Al. Păunescu 1998). Aceste semnalări sunt însă cu totul ne semnificative.

În regiunea de nord-vest a României (fig. 1) se poate vorbi de o producție de obsidian, care începe în Aurignacian și se dezvoltă în Gravettian. În această arie geografică există zone în care apar perlitele. Ne interesează aceste surse, întrucât obsidianul apare deseori asociat cu perlitul. De exemplu, în zona Tokaj (Ungaria), depozitul de obsidian se află într-un corp de perlit, asociat cu roci care prezintă un caracter intermediar. Zăcămintele sunt lentiforme, cu o compoziție chimică similară cu cele de la Orașu Nou, puse în loc în tortonian și aparținând aceleiași faze de vulcanism (M. Cârciumarul *et alii* 1985).

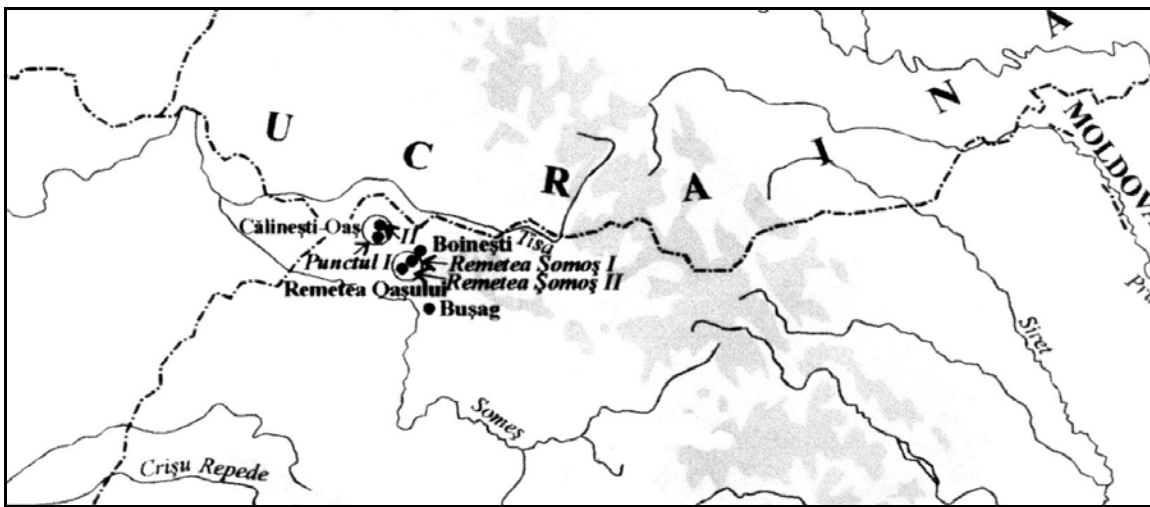

Fig. 1. Situri aurignaciene din NV României.
Aurignacian sites from the NW of Romania.

În zona românească perlitele afloră în dealurile de la Orașu Nou (ex. Dealul Nucilor), la Medieș-Vii (Medieșul Aurit), în satul Coca (com. Călinești-Oaș), pe versantul vestic al Dealului Șomoș, precum și în Piatra Buhu din Dealul Vodoș. Prospekțiunile geologice făcute în zonă, precum și cercetările făcute de arheologi în carierele de perlit (M. Cârciumarul în anii '80, R. Dobrescu și Ph. Walter în anii '90) nu au semnalat nici o sursă locală de obsidian. În literatura de specialitate apare în general teoria unei origini exterioare, considerându-se regiunea munților Tokaj drept o posibilă sursă de aprovizionare (M. Bitiri 1972). După analiza materialului litic din nivelul aurignacian din zonele Oaș și Maramureș susținem, mai degrabă, originea locală a acestei materii prime¹. În aceste așezări nu s-au găsit doar piese finite, ci și numeroase produse de debitaj, inclusiv nuclee. Numărul acestor piese va crește simțitor în Gravettian. Mai există un aspect care ni se pare important. Suntem din ce în ce mai convinși că oamenii acestor așezări au venit din regiuni mai îndepărtate (Slovacia Orientală, sudul Poloniei, sudul Ucrainei, deci din marea depresiune intracarpatică) cu cunoștințe de prelucrare a obsidianului (vezi așezări din Slovacia, ca Tibava sau Nova Dedina). Odată ajunși în regiunile noastre și întâlnind această materie primă, au știut cum s-o exploateze (R. Dobrescu 2003b).

Vom prezenta în continuare, în ordine cronologică, așezările aurignaciene cu obsidian (vezi tabelul de mai jos).

¹ În urma analizelor făcute pe pe un eșantion de 16 piese arheologice din România și Slovacia, M. Cârciumarul lansează ipoteza unei provincii-sursă de obsidian, care cuprinde deja celebra zonă Tokaj, dar și eventuale puncte din nord-vestul României (M. Cârciumarul *et alii* 1985).

Sit	Unelte	Lame(le)	Așchii	Nuclee	Spărturi, esquilles	Total
Bușag	1	2	18	1	13	35
Remetea Șomoș I	15	13	45	1	32	106
Călinești I	1	0	0	0	0	1
Boinești	3	0	0	0	0	3

• BUȘAG

În număr de 35, piesele din obsidian descoperite în nivelul aurignacian de la Bușag se clasifică în felul următor:

unelte - 1;
 lame brute - 2;
 așchii neretușate - 18;
 nucleu - 1;
esquillements, spărturi - 13.

1. Unelte (1)

Este o piesă cu trunchiere dreaptă, având drept suport un fragment proximal de lamă (32 mm/ 19 mm/ 4 mm). Retușele de tip *écailleuses*, directe, abrupte, se situează pe trunchiere și parțial pe o latură.

2. Lame brute (2)

Sunt două fragmente meziale de lame. Prima are dimensiunile de 27 mm/ 31 mm/ 2 mm, prezintă o bună regularitate a laturilor și nervurilor, este ușor arcuită și se încadrează în faza de *plein débitage*. Ea a fost spartă prin flexiune. Al doilea fragment, spart în timpul debitajului, are dimensiunile de 24 mm/ 21 mm/ 7 mm, prezintă o regularitate medie a marginilor și nervurilor, este ușor arcuit și se situează în faza de reamenajare a nucleului.

3. Așchii neretușate (18)

Starea lor de conservare este bună: 10 întregi, 6 proximale, 2 distale. Dintre acestea, 6 sunt așchii laminare.

Criterii metrice și morfologice

Având în vedere eșantionul redus, nu s-a operat cu clase de mărimi, fiind măsurate doar mediile dimensiunilor: lungime, lățime și grosime. Astfel, lungimea medie este de 34,7 mm, lățimea medie de 25, 16 mm, iar grosimea medie de 5,77 mm.

Cortex

Au fost observate două așchii corticale și două așchii cu o plajă corticală de 20% pe o latură.

Tehnici de percuție

Au fost determinate următoarele tipuri de taloane: 7 netede, 1 cortical, 2 diedre, 4 punctiforme. Grosimea medie a taloanelor este de 4,1 mm. Am observat că 11 așchii au fost debitate cu percutorul dur, iar 5 cu percutorul moale. Pentru două piese nu a putut fi determinată tehnica de percuție.

Faza tehnologică

Au fost identificate următoarele faze:

prepararea nucleului - 8 cu negative de *crête*;
 - 2 așchii corticale.
 reamenajarea nucleului - 5 de flanc;
 - 1 *néo-crête*;
 - 2?

Accidente

Au fost observate amândouă tipurile: *outrépassé* (2), *réfléchi* (5).

Observații

Am identificat 9 piese puternic patinate și 2 slab patinate.

4. Nucleu

Este un nucleu terminat în debitaj de așchii (35 mm x 17 mm x 36 mm); puternic patinat, starea lui de conservare nu este bună. Este un nucleu epuizat, pe care se observă numeroase

accidente de debitaj. În faza de abandon, debitajul este de tip frontal, el derulându-se între două planuri de lovire. Pe flancuri se observă negative de *néo-crête*. Numeroasele accidente de cioplire au făcut imposibilă continuarea debitajului.

S-a observat că 60% din eșantionul de obsidian o reprezintă piesele puternic patinate.

• REMETEA ȘOMOȘ I

Cele 106 piese inventariate au fost clasificate astfel:

- 15 unelte;
- 13 lame și lamele brute;
- 45 așchii neretușate;
- 1 nucleu;
- 32 *esquilles*, spărturi.

1. Unelte (15) (pl. 1, 2)

- 2 gratoare: atipic și carenat atipic;
- 1 lamă retușată cu o *encoche* clactoniană inversă;
- 1 lamelă retușată;
- 1 vârf Levallois retușat;
- 1 trunchiere retușată oblic;
- 1 denticulată pe cuțit *à dos* natural;
- 4 racloare: - 2 simplu concav
  - 1 convergent biconvex
  - 1 pe față plană;
- 1 *encoche*;
- 1 așchie retușată;
- 2 piese diverse (retușate).

Suporturile pe care au fost făcute aceste unelte sunt: 8 lame (una întreagă, 4 proximale, una mezială, 2 distale), 1 lamelă (fragment mezial), 5 așchii (2 întregi, una proximală, 2 distale), 1 suport neidentificat (pentru racloarul pe față plană).

a. Suporturile laminare

Criterii metrice

Lungimea nu a fost luată în calcul, având în vedere procentul ridicat de fragmentare.

Lățimea medie a suporturilor laminare este de 23,87 mm, iar grosimea medie de 6,37 mm.

Lamela păstrată în întregime are următoarele dimensiuni: L = 16 mm/ l = 14 mm/ gr. = 2 mm.

Caracteristici morfologice și tehnologice

R e g u l a r i t a t e

În ceea ce privește regularitatea marginilor și a nervurilor observate pe suporturile laminare, am constatat că două prezintă o bună regularitate a laturilor și nervurilor, iar 6 prezintă o regularitate medie. Pentru o singură piesă ea nu a putut fi determinată; este vorba de grattoarul atipic, din care nu s-a păstrat decât fruntea acestuia.

C u r b u r a

În general piesele sunt ușor arcuite (4 ex.) sau plate (1 ex.). Doar două piese prezintă o curbura importantă. Este vorba de grattoarul carenat atipic, care se încadrează în faza de preparare a nucleului și de piesa cu trunchiere retușată, care din punct de vedere tehnologic se situează în faza de reamenajare a suprafeței principale de debitaj.

T a l o n u l

Au fost observate 5 taloane: 4 netede și 1 fațetat. Grosimea medie a taloanelor este de 2,6 mm, deci taloane subțiri.

În ceea ce privește tehnicile de percuție, acolo unde ele au putut fi identificate, a fost folosit percutorul dur (bulb proeminent și câteodată chiar un mic *esquillement* pe bulb).

F a z a t e h n o l o g i c ă

Au fost observate următoarele faze tehnologice:

preparare - 1 (negative de *crête?*);

plein débitage: - 4 pe suprafața principală de debitaj

- 1 de flanc;

reamenajare: - 1 pe suprafața principală de debitaj
- 2 de flanc.

Pentru o singură piesă faza tehnologică n-a putut fi stabilită.

A c c i d e n t e

Au fost remarcate cele două tipuri de accidente: *réfléchi* 1 / *oultrepassé* 1.

b. Suporturile așchii

Criteria metrice

Doar două așchii și-au păstrat lungimea inițială: 55 și 61 mm.

Lățimea medie calculată la toate așchiile este de 29,66 mm, iar grosimea medie de 4,4 mm.

Caracteristici tehnologice

Au fost observate două faze tehnologice: prepararea - 4 (1 = așchie corticală), reamenajarea - 1?

T a l o n

Au fost identificate următoarele tipuri de taloane: 1 neted, 1 cortical, 1 fațetat.

Ele au o grosime medie de 5 mm. Sunt, deci, spre deosebire de cele ale suporturilor laminare, taloane cu o grosime medie.

Așchiile au fost debitate cu percutorul dur.

Gratoare (2)

Gratoar atipic

S-a păstrat doar fruntea gratoarului (pl. 2/7). Aceasta a fost realizată printr-un singur etaj de retușe, de tip *écailleuse*, non-convergent. Convexitatea frunții gratoarului are următoarele dimensiuni: $\hat{i} = 6 \text{ mm}$ / $L = 15 \text{ mm}$. Partea activă a piesei se situează în partea distală.

Gratoar carenat atipic (pl. 2/1)

Fruntea gratoarului a fost obținută prin două etaje de retușe, de tip *écailleuse*, semi-abrupt, non-convergent. Convexitatea frunții este dată de dimensiunile de: $\hat{i} = 10 \text{ mm}$ / $L = 36 \text{ mm}$. Partea activă a piesei se află în partea distală și pe o latură (retușe de tip *écailleuse*).

Lamă și lamelă retușate (2)

Lama prezintă pe o latură retușe de tip *écailleuse*, semi-abrupt și o *encoche* inversă (pl. 1/6).

Lamela prezintă pe o latură retușe de tip *écailleuse*, continue (pl. 2/6).

Racloare (4)

Trei au drept suporturi așchii (întreagă, proximală, distală), unul o lamă (fragment proximal) (pl. 1/1, 4; pl. 2/3, 5).

Partea activă a uneltelor se situează în două cazuri în partea distală, într-un caz în partea distală și pe cele două laturi, iar în altă situație pe o latură.

Retușele sunt de tip: *écailleuses*, verticale - 2;
écailleuses, verticale-abrupte - 1;
abrupte, inverse - 1;
écailleuses, inverse, semi-abrupte - 1.

Denticulată (1)

Unealta are drept suport o așchie întreagă (55 mm/ 26 mm/6 mm), retușele fiind de tip *écailleuses*, directe, abrupte, situate pe o latură (pl. 1/3).

Encoche (1)

Este o *encoche* inversă (pl. 1/5), având drept suport o lamă proximală (25 mm/ 21 mm/ 5 mm), cu o bună regularitate a marginilor și nervurilor, ușoară arcuire, ea încadrându-se în faza de *plein débitage*. Retușele prin care a fost realizat acest tip de unealtă sunt *écailleuses*, verticale, partea activă a uneltei situându-se în extremitatea distală.

Trunchiere retușată oblic (1)

Unealta are drept suport o lamă proximală (21 mm/ 22 mm/ 6 mm), cu o regularitate a marginilor și nervurilor medie, debitată cu percutor dur. Se încadrează în faza de *plein débitage* de flanc. Trunchierea a fost făcută prin retușe *écailleuses*, semi-abrupte. Partea activă a uneltei se situează în extremitatea distală, pe trunchiere (pl. 1/8).

Vârf Levallois retușat (1)

Suportul este constituit dintr-o lamă întregă (43 mm/ 17 mm/ 6 mm), cu o regularitate a marginilor și nervurilor medie, cu o ușoară arcuire, debitată cu percutor moale. Se situează probabil în faza de reamenajare a flancului. Retușele sunt *écailleuses*, oblice, partea activă a uneltei situându-se pe trunchiere și parțial pe o latură (pl. 1/2).

Așchie retușată (1)

Este o așchie distală (42 mm/ 21 mm/ 3 mm), debitată cu percutor dur. Faza tehnologică nu a putut fi precizată. Retușele se situează în partea distală și sunt, credem noi, mai degrabă retușe de folosire (pl. 1/9).

Piese diverse (2)

Suportul este o lamă proximală, ce se încadrează probabil în faza de reamenajare a flancului. Partea activă a acestei unelte se află în extremitatea distală (retușe abrupte) și pe o latură (retușe inverse) (pl. 1/7; pl. 2/2).

2. Lame și lamele brute (13)

Au fost identificate 6 lame (3 proximale, una mezială, 2 distale) și 7 lamele (2 întregi, 2 proximale, 2 meziale, una distală) (pl. 3).

Criteria metrice

Având în vedere că lamele s-au păstrat doar fragmentar, lungimea acestora este irelevantă. Au fost calculate doar lățimea și grosimea medie a acestora. Astfel, lățimea medie este de 17,5 mm, iar grosimea medie de 3,5 mm. Se observă diferența dintre suporturile brute și cele alese pentru a fi transformate în unelte. Astfel, pentru unelte au fost alese suporturi mai late (23,87 mm) și mai groase (6,37 mm), deci mai solide.

În ceea ce privește lamelele, două și-au păstrat lungimea inițială: 28 mm și 31 mm. Lățimea medie a acestora este de 10 mm, iar grosimea medie de 3,28 mm. Comparații cu suporturile pentru unelte nu poate fi făcută, întrucât nu avem decât o singură lamelă transformată în unelaltă.

Caracteristici morfologice și tehnologice

Regularitatea marginilor și a nervurilor este în 9 cazuri bună, iar în 4 medie. În ceea ce privește curbura acestora, am observat că în afara unei singure piese (plată), restul prezintă o ușoară arcuire (6 ex.), sau o curbura importantă (6 ex.).

Talou

Au fost observate următoarele tipuri de taloane: 5 netede, 1 diedru, 1 punctiform.

În ceea ce privește tehnicile de percuție, 6 piese au fost debitate cu percutor dur și una cu percutor moale.

Faza tehnologică

Au fost observate aproape toate fazele tehnologice:

- 1 - *sous-crête tabulaire*;
- 10 - *plein débitage* (4 - *plein débitage* de flanc);
- 1 - *néo-crête*;
- 1 - reamenajare a suprafeței principale de debitaj.

Accidente

Și aceste piese prezintă accidente de debitaj: 2 *outrépassées*/ 1 *réfléchie*.

3. Așchii neretușate (45)

Așchiile brute se clasează în felul următor: 20 întregi, 9 proximale, una mezială, 14 distale, 1 ? Dintre acestea, șase sunt așchii laminare.

Criteria metriceLungime

Pentru lungime s-a operat cu clase de 10 mm.

Clasă	Efectiv	%	L med.	l med.	gr. med.
10 – 20 mm	10	50	17,20 mm	13,20 mm	2,5 mm
21 – 30 mm	6	30	24,16 mm	17,50 mm	4,16 mm
31 – 45 mm	4	20	38,50 mm	24,75 mm	7,5 mm

Observăm că se disting așchiile de dimensiuni mici (10 – 30 mm) și cele de dimensiuni mijlocii (31 – 45 mm). Predomină așchiile mici: 80%.

Lungimea medie calculată pentru toate așchiile care și-au păstrat lungimea inițială este de 23,55 mm.

Lățime (calculată pentru toate cele 45 așchii)

Limitele acestei dimensiuni merg de la 9 la 48 mm.

Clasă	Efectiv	%	l med.
10 – 20 mm	31	68,88	14,41 mm
21 – 30 mm	7	15,55	23 mm
31 – 40 mm	2	4,44	31,5 mm

Majoritatea așchiilor se încadrează în clasa celor cu lățime mică. Lățimea medie măsurată pe tot eșantionul este de 17,33 mm.

Grosime

Limitele acesteia sunt cuprinse în intervalul 1 – 13 mm.

Clasă	Efectiv	%	gr. med.
1 – 5 mm	39	86,66	3,23 mm
6 – 10 mm	4	8,88	8,5 mm
11 – 15 mm	2	4,44	13 mm

Clasa așchiilor "fine" este cea mai numeroasă (39 ex.), restul fiind așchii de grosimi medii. Grosimea medie calculată pe întreg eșantionul este de 8,24 mm.

Caracteristici tehnologice și tehnici de percuție

Fază tehnologică

Au fost observate toate fazele tehnologice:

prepararea nucleului - 21 cu negative de *crête*
- 3 corticale;

început de debitaj - 1;

plein debitage - 1;

reamenajare - 10 de flanc

- 4 pe suprafața principală de debitaj;

nedeterminată - 3.

Cortex

Aproape 35% din așchii prezintă cortex, a cărui întindere variază de la 5% la 100%. În faza de preparare se situează cam 13% din totalul așchiilor (peste 50% cortex).

Talon

Au fost identificate următoarele tipuri de taloane: 4 corticale, 16 netede, 7 punctiforme.

Grosimea medie a taloanelor este de 2,75 mm, deci, este vorba de taloane subțiri. În ceea ce privește percuția, în 9 cazuri ea nu a fost recunoscută. În rest, cu o singură excepție, ea a fost realizată cu percutorul dur.

Accidente

Au fost remarcate numeroase accidente: 27 de tip *outrépassé* și *réfléchi*.

4. Nuclee (1)

S-a păstrat un singur nucleu terminat într-un debitaj de lame (pl. 2/8).

Dimensiunile acestuia sunt: 42 mm/ 32 mm/ 29 mm.

Suprafața principală de debitaj

Dimensiuni: L = 38 mm/ l med. = 32 mm.

Tip = largă.

Curbură = plată.

Spate

Este plat și este delimitat de o muchie și o *néo-crête*.

Plan de lovire

Nucleul prezintă un singur plan de lovire, de tip neted. Marginea acestuia a suferit o abraziune fină. Unghiul planului de lovire cu suprafața principală de debitaj este de 74°. Dimensiunile planului de lovire sunt: L = 16 mm/ l = 23 mm.

Crête

A fost observat pe spatele nucleului un negativ transversal care poate proveni dintr-o *crête* de tip lateral.

Néo-crête

Se situează pe spatele nucleului, ea fiind formată din 5 negative transversale.

Tip de debitaj

Debitajul este tip semi-turnant pe două flancuri.

Abandon

Ne aflăm în fața unui abandon de tip economic, datorat numeroaselor accidente de pe suprafața principală de debitaj.

În final dorim să mai facem două observații: partea distală a nucleului este ilizibilă; obsidianul a suferit o puternică patinare pe întreaga sa suprafață.

• CĂLINEȘTI I

În nivelul aurignacian de aici s-a descoperit o singură piesă. Este vorba de un gratoar atipic, care are drept suport un fragment mezial de așchie laminară, cu dimensiunile: 43 mm/ 28 mm/ 9 mm. Ea se încadrează probabil în faza de preparare a nucleului, fiind debitată cu percutor dur.

Partea activă a uneltei se situează în extremitatea distală a piesei și pe o latură. Fruntea gratoarului a fost obținută printr-un singur etaj de retușe. Unghiul format de fruntea gratoarului cu spatele piesei este de 59°, iar convexitatea este de L = 24 mm/ î = 6 mm (pl. 4/4).

• BOINEȘTI

În nivelul aurignacian din această stațiune au fost descoperite trei unelte de obsidian:

2 gratoare - 1 *à museau*

- 1 pe vârful de lamă;

1 fragment de lamă *appointée* retușată.

Gratoarul *à museau*

Are drept suport o așchie întreagă (46 mm/ 43 mm/ 13 mm), debitată cu percutor dur și care se încadrează în faza de preparare a nucleului (așchie corticală).

Partea activă a uneltei se situează în extremitatea distală și pe o latură. Retușele sunt de tip *écailleuse*, directe, non-convergente. Fruntea gratoarului a fost obținută prin două etaje de retușe. Convexitatea se caracterizează printr-un unghi de 72°, L = 42 mm, î = 15 mm. Suportul este *outrépassé*, iar obsidianul a suferit o puternică patinare (pl. 4/1).

Gratoarul pe vârful de lamă

Suportul acestei unelte este un fragment distal de lamă (37 mm/ 27 mm/ 7 mm), cu o regularitate a laturilor și a nervurilor medii, cu o arcuire importantă și care se încadrează în faza de reamenajare a suprafeței principale de debitaj (pl. 4/2).

Retușele, de tip *écailleuses*, directe, continue se situează în extremitatea distală și pe cele două laturi. Fruntea gratoarului a fost obținută printr-un singur etaj de retușe *écailleuses*, non-convergente. Convexitatea se caracterizează printr-un unghi de 65°, L = 26 mm, î = 10 mm.

Suportul s-a spart în timpul debitajului, el suferind un accident de tip *outrépassé*. Obsidianul este puternic patinat.

Lama retușată

Este un fragment distal de lamă (22 mm/ 17 mm/ 4 mm), cu o regularitate medie a marginilor și a nervurilor, plat, încadrându-se în faza de preparare a nucleului (lamă corticală). Retușele de tip *écailleuses*, abrupte se situează în extremitatea distală și pe două laturi (pl. 4/3).

Suportul este *outrépassé*, este acoperit de cortex în proporție de 90%, iar obsidianul este patinat.

Concluzii

Avem patru așezări cu piese din obsidian. Cea mai veche dintre ele, Bușagul, conține un număr redus de piese, dintre care majoritare sunt așchiile, spărturile și micile *esquilles*. Ne putem pune întrebarea dacă nu cumva produsele finite au părăsit situl, fiind folosite la schimb, sau pur și simplu au plecat odată cu grupul de aici.

La Călinești I și Boinești, singurele piese păstrate sunt unelte. Aceste două așezări sunt foarte apropiate de Remetea Șomoș I, unde avem o adevărată producție de piese din obsidian. Ne întrebăm din nou care ar putea fi proveniența acestor piese. Cronologic, cele trei așezări se încadrează în faza III de dezvoltare a Aurignacianului din N-V României (R. Dobrescu 2003a). Pornind de la ideea contemporaneității lor și având în vedere distanța extrem de redusă dintre cele trei așezări, ne hazardăm în a lansa ipoteza că piesele din obsidian au fost făcute la Remetea Șomoș I, sau poate că este vorba de același grup care s-a așezat pe dealurile de la Boinești sau Călinești (R. Dobrescu 2002).

Din punct de vedere a prelucrării obsidianului, Remetea Șomoș I este situl cel mai interesant, întrucât el se pretează la o analiză tehnologică. Materialul litic cuprinde toate piesele necesare unei analize de tip tehnologic, începând cu produsele finite și terminând cu nucleele. Astfel, avem aici întregul lanț operațional, care merge de la prepararea blocului până la abandonul acestuia. Vom sintetiza câteva caracteristici ale debitajului pe obsidian, așa cum apare el în aceste așezări.

1. Nucleu. S-a observat o abraziune fină pe marginea planului de lovire, care formează cu suprafața principală de debitaj, în momentul abandonului, un unghi de 74°. Debitajul este de tip semi-turnant sau frontal.

2. Suporturi brute. Fie că este vorba de lame sau așchii, am observat că în proporție de peste 90% ele au fost debitate cu percutorul dur, lovindu-se foarte aproape de marginea planului de lovire, taloanele fiind astfel, subțiri. În ceea ce privește lamele, acestea sunt înguste ($l = 17,5$ mm) și subțiri (gr. = 3,5 mm). Cât despre așchii, predomină așchiile mici (peste 80%), adică cele situate în intervalul 10-30 mm.

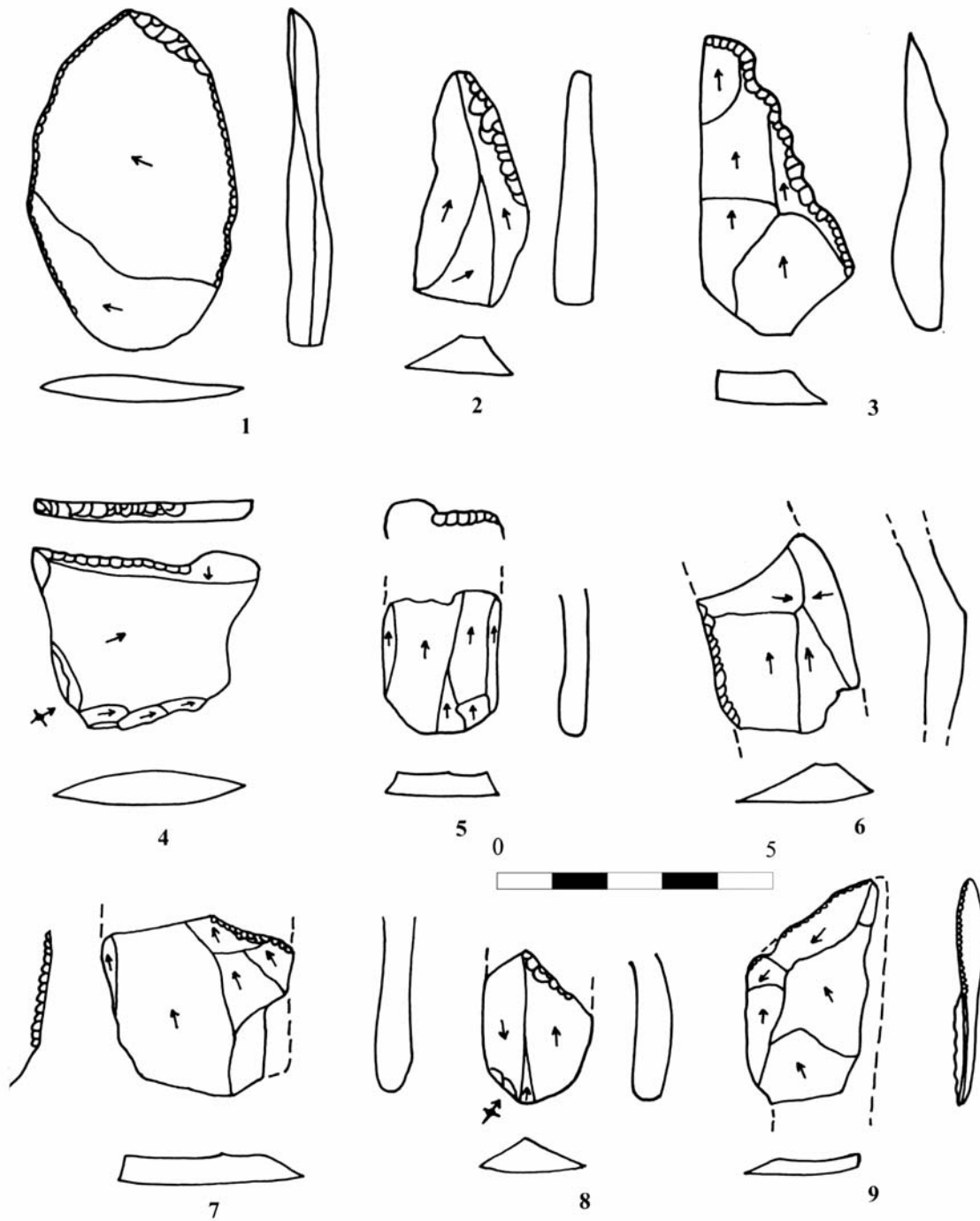
3. Uneltele. Dintre tipurile de unelte predomină racloarele, dar există și grattoare, trunchieri rețușate etc. Uneltele sunt făcute în special pe suporturi laminare; dintre acestea, cioplitorii le-au ales pe cele mai solide (l med. = 23,87 mm, gr. med. = 6,37 mm).

4. Culoarea obsidianului din așezările aurignaciene de aici este neagră, dar și gri fumurie.

Bibliografie

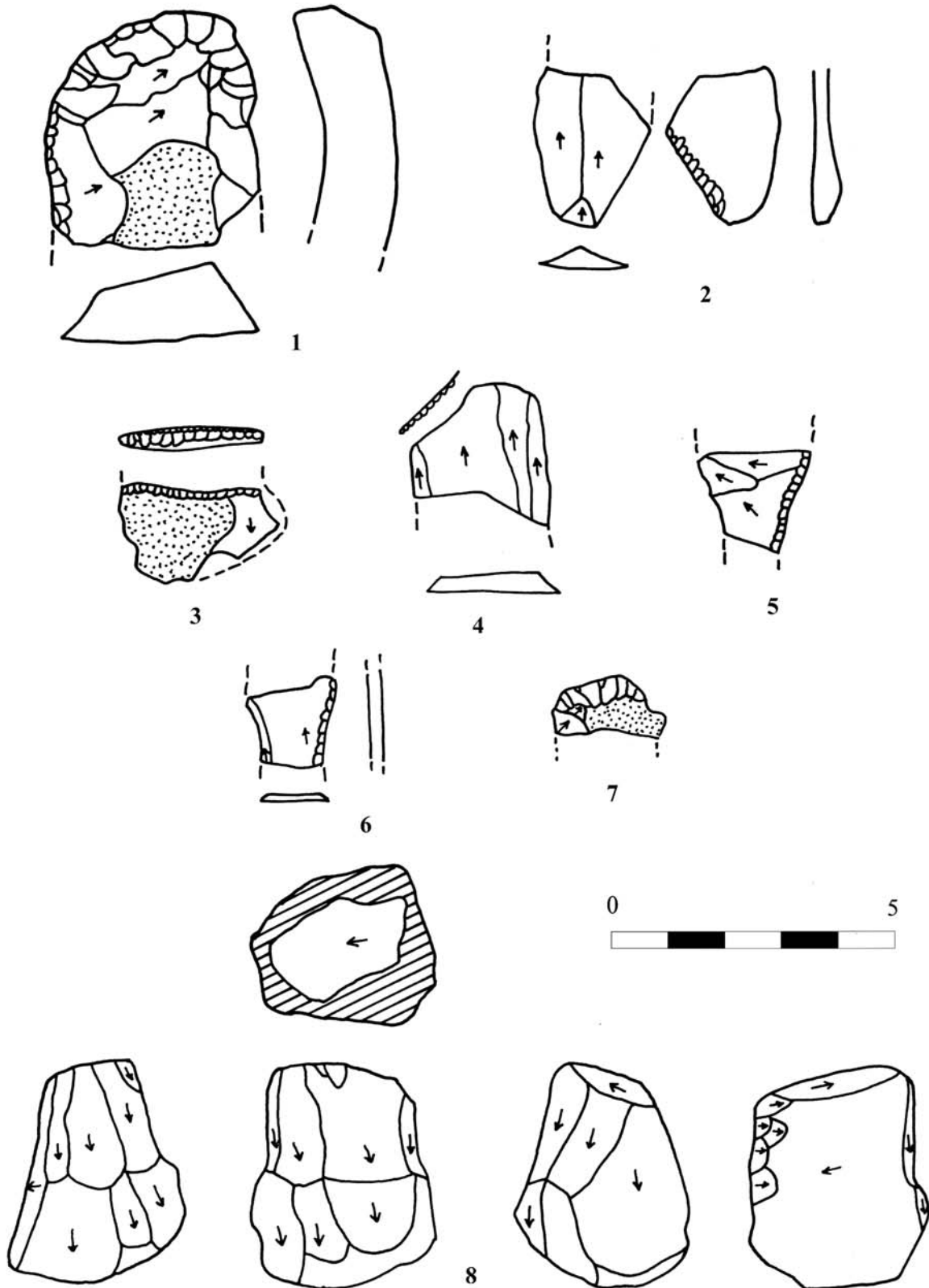
- L. Banesz 1968 *L'Aurignacien en Slovaquie*, în *Rivista di Scienze Preistoriche*, vol. XXIII, fasc. 1, p. 3-31.
- J.R. Bird 1991 *Obsidian characterisation and the peopling of the Pacific*, în *La Pierre Préhistorique. Actes du séminaire des 13 et 14 décembre 1990*, Laboratoire de Recherche des Musées de France, p. 53-58.
- M. Bitiri 1972 *Paleoliticul în Țara Oașului. Studiu arheologic*, Biblioteca de Arheologie, 1, București, 196 p.
- M. Cârciumaru et alii 1985 M. Cârciumaru, A. Muraru, E. Cârciumaru, A. Otetea, *Contribuții la cunoașterea surselor de obsidian ca materie primă pentru confecționarea uneltelor paleolitice de pe teritoriul României*, în *MemAnt IX – XI*, 1977 – 1979, Piatra Neamț, p. 561-603.
- R. Dobrescu 2002 *Atelierul aurignacian din punctul Coasta Bușagulului (Bușag, comuna Tăuții Măgherauș, jud. Maramureș)*, în *SP 1/2001*, București, p. 5-31.
- R. Dobrescu 2003a *Présence de l'Aurignacien du nord-ouest de la Roumanie*, în *Échanges et diffusion dans la Préhistoire méditerranéenne. Actes des congrès nationaux des sociétés historiques et scientifiques*, 121e Nice, 1996, Paris, p. 51-63.
- R. Dobrescu 2003b *Aurignacianul din Transilvania*, Teză de doctorat, București, 283 p.
- L.V. Koulakovskaya 1989 *Korolevo I: the Mousterian complexes II and I*, în *Anthropologie XXVII/2-3*, Moravské muzeum, Brno, p. 105-118.

- M. Menu 1991 *Caractérisation de l'obsidienne*, în *La Pierre Préhistorique. Actes du séminaire des 13 et 14 décembre 1990*, Laboratoire de Recherche des Musées de France, p. 53-58.
- Al. Păunescu 1966 *Cercetări paleolitice. Țara Bârsei. Săpăturile de la Cremenea și Costanda-Lădăuți (r. Târgu Secuiesc, reg. Brașov)*, în *SCIV* 17/2, p. 319-333.
- Al. Păunescu 1998 *Paleoliticul și epipaleoliticul de pe teritoriul Moldovei cuprins între Carpați și Siret. Studiu monografic*, vol. I/1, București, 337 p.
- J. Tixier *et alii* 1980 J. Tixier, M.-L. Inizan, H. Roche, *Préhistoire de la pierre taillée – I – Terminologie et technologie*, Antibes, Centre de recherches et d'études préhistoriques, 120 p.
- O.W. Thorpe *et alii* 1984 O. W. Thorpe, S.E. Warren, J. G. Nandris, *The Distribution of Archaeological Obsidian in Central and Eastern Europe*, în *JAS* 11, p. 183-212.
- O. Williams, J. Nandris 1977 *The Hungarian and Slovak Sources of Archaeological Obsidian: an Interim Report on Further Fieldwork, with a Note on Tektites*, în *JAS* 4, p. 207-219.

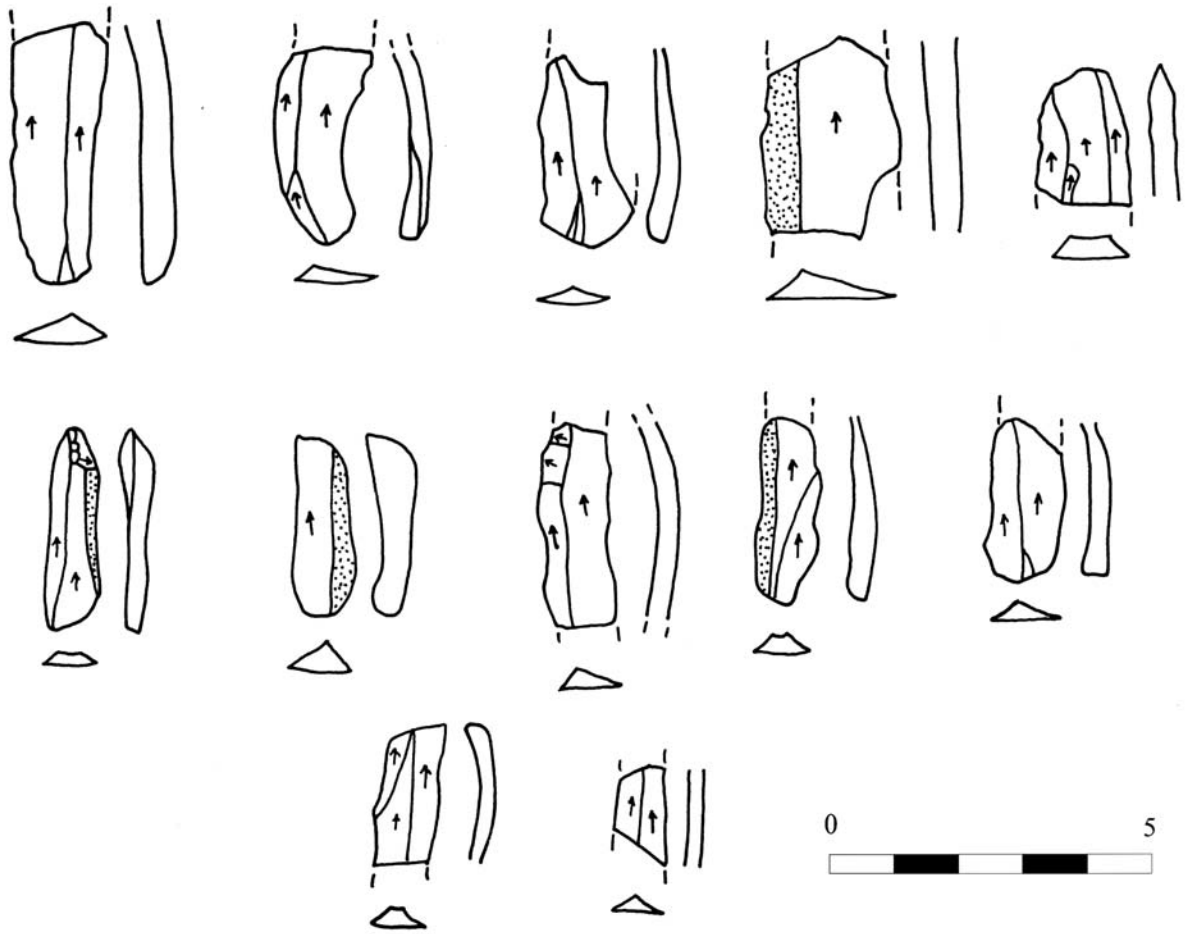
Pl. 1. Remetea Șomoș I. 1 - racloar convergent biconvex; 2 - vârf Levallois retușat; 3 - denticulată; 4 - racloar simplu concav; 5 - *encoche* inversă; 6 - lamă retușată; 7 - piesă cu retușe; 8 - trunchiere oblică retușată; 9 - așchie retușată.

Remetea Șomoș I. 1 - biconvex convergent sidescraper; 2 - retouched Levallois point; 3 - denticulate; 4 - simple concave sidescraper; 5 - inverse notch; 6 - retouched blade; 7 - retouched flake; 8 - oblique truncation; 9 - retouched flake.

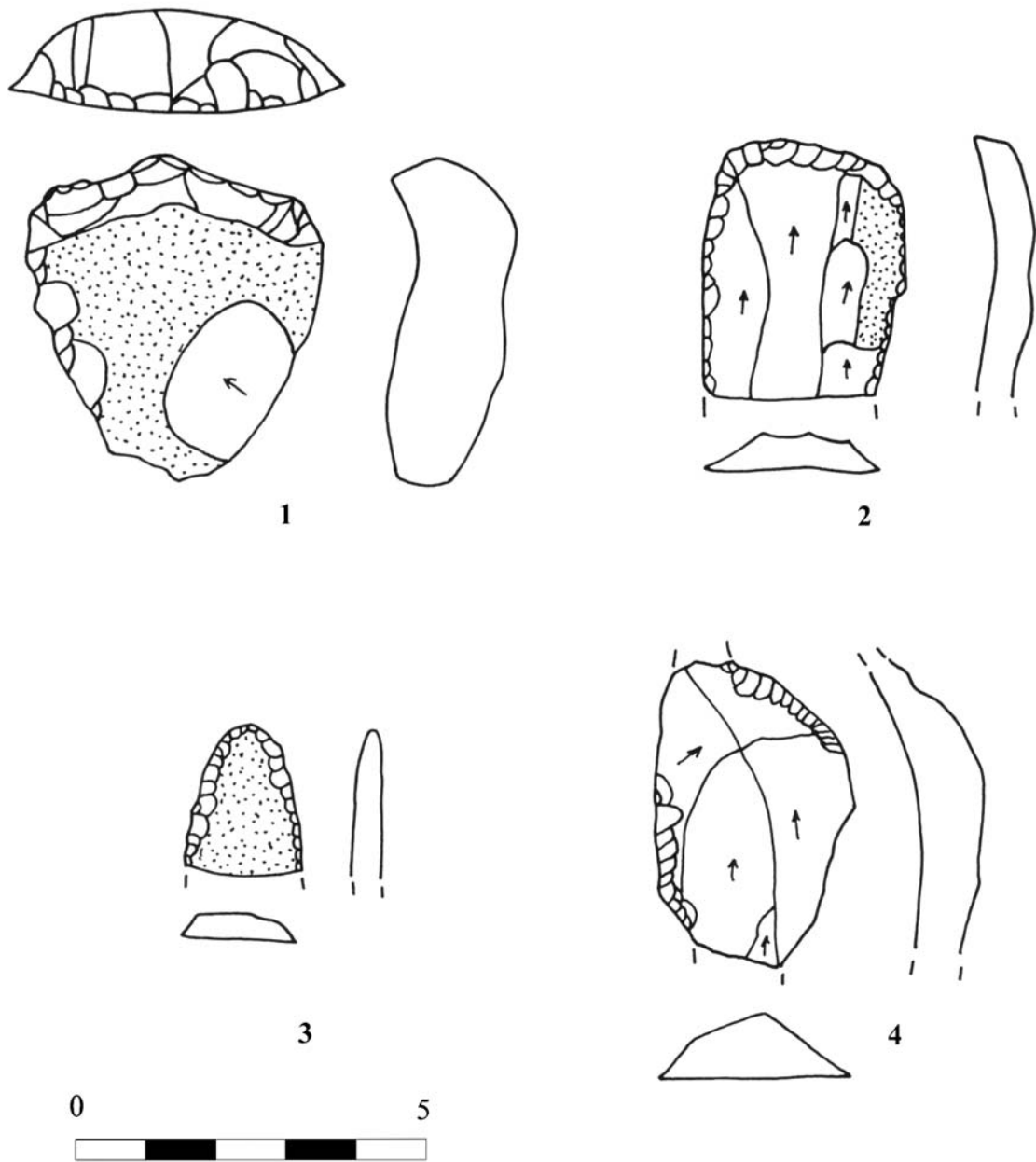

Pl. 2. Remetea Șomoș I. 1, 7 - gratoare; 3, 5 - racloare; 2 - piesă retușată; 4 - piesă cu retușe de folosire; 6 - lamelă retușată; 8 - nucleu terminat în debitaj de lamele.

Remetea Șomoș I. 1, 7 - endscrapers; 3, 5 - sidescrapers; 2 - retouched flake; 4 - flake with use wear; 6 - retouched bladelet; 8 - bladelet core.

Pl. 3. Remetea. Şomoş I. Lame și lamele brute.
Remetea. Şomoş I. Non-retouched blades and bladelets.

Pl. 4. Boinești. 1 - gratoar *à museau*; 2 - gratoar pe vârf de lamă; 3 - lamă retușată. Călinești. 4 - gratoar atipic.
Boinești. 1 - *à museau* endscraper; 2 - endscraper; 3 - retouched blade. Călinești. 4 - atypical endcraper.

**Pierres et mammoths.
Les ivoires ouvrés au Paléolithique supérieur en Roumanie – données récentes**

In memoriam doctissimae Alexandra Bolomey

Corneliu BELDIMAN*
Diana-Maria SZTANCS**

Abstract: *Stones and mammoths. Ivory artifacts in the Upper Paleolithic of Romania – recent data. Recent approaches on ancient artifacts collections enable a detailed discussion on the rare evidence of ivory use in the Romanian Upper Paleolithic. The four objects presented on this occasion were recovered from Eastern part of the country (Moldavia). First artifact is a fragment of mammoth tusk discovered in 1963 in the Gravettian open air site of Lespezi (level IV), situated on the Bistrița Valley, Bacău County. The age of level IV was estimated on radiocarbon basis at 18 ka. The main characteristic of the object is the presence of débitage traces on the proximal part that prove the using of notching and grooving technique and probably of transverse sawing with fiber; this should be the oldest situation of use of such a technique solution, quite common from the Mesolithic and Early Neolithic in this part of Europe. The second artifact is a fragmented lissoir (or dagger ?) recovered in 1981 from the Gravettian open air site of Cotu Miculinți (level V), on the Prut valley, Botoșani County. The age of level V was estimated on radiocarbon basis at 19 ka. The object was published by M. Brudiu as made in roe-deer antler. After the direct examination of the tool (in 2001) it was clear that he was made in ivory. Other three objects (but only two published) are the first ivory spear points ever known in Romania; they were recovered very recently from the site of Piatra-Neamț – "Poiana Cireșului", Neamț County in the Epigravettian level II, dated largely between 19 and 16 ka BP. Taking into account the extreme rarity of ivory artifacts in the Upper Paleolithic of Romania it is probably that the provenance of the objets can be found in the near territories of Central and Eastern Europe (Czech Republic, Ukraine, Republic of Moldavia, Russia) where the manufacture and use of such artifacts was common in that epoch.*

Rezumat: *Pietre și mamuți. Artefacte din fildeș în paleoliticul superior din România – date recente. Studiul abordează în mod detaliat un mic lot de artefacte rare din fildeș, databile în paleoliticul superior (cultura gravettiană) și descoperite pe teritoriul Moldovei. Este vorba de cinci piese, dintre care trei au fost recuperate prin cercetările din ultimii cinci ani și au fost publicate foarte recent. Prima piesă este un segment de defensă de mamut debitat prin cioplire și probabil prin tăiere transversală cu fibra sablată (debitaj prin abraziune lineară, cea mai veche atestare a aplicării unui astfel de procedeu tehnic sofisticat); ea a fost descoperită în situl de la Lespezi, jud. Bacău, nivelul din care a fost recuperată fiind datat la cca 18 000 BP. A doua piesă este un netezitor (sau pumnal?) descoperit în situl de la Cotu Miculinți, jud. Botoșani într-un nivel datat la cca 19 000 BP. Alte trei piese sunt armături (vârfuri) de suliță aparținând tipului cu baza simplă și cu baza îngustată, recuperate din nivelul epigravettian II al sitului de la Piatra-Neamț – "Poiana Cireșului", jud. Neamț, realizate prin debitaj axial și fasonate prin raclaj intens, datate între cca 19 000 și 16 000 BP. Dată fiind raritatea extremă a unor astfel de artefacte în aria culturilor paleoliticului superior pe teritoriul României se are în vedere proveniența lor probabilă din regiuni mai apropiate sau mai depărtate (Cehia, Republica Moldova, Ucraina, Rusia), unde se cunosc descoperiri mai numeroase, ele fiind vehiculate de membrii comunităților de vânători de ren și erbivore mari care populau arealul central-est european.*

Keywords: *bone and antler industry, Eastern Gravettian, Epigravettian, ivory, lissoir, mammoth, Romania, spear point, transverse sawing, technology, Upper Paleolithic.*

Cuvinte cheie: *debitaj prin uzură, Epigravettian, fildeș, Gravettian oriental, industria materiilor dure animale, mamut, netezitor, paleolitic superior, România, tăiere cu fibra, tăiere transversală, tehnologie, vârf de suliță.*

Les plus anciens témoignages de l'utilisation de l'ivoire de mammoth datent du Paléolithique moyen. Ces éléments squelettiques à destination de matériaux de construction étaient insérés dans des structures d'habitat ou destinés isolément à la confection des outils et d'armes. Au Paléolithique supérieur, les défenses de mammoth ont constitué une des matières premières d'origine animale de prédilection dans les cultures répandues entre la façade atlantique et l'Oural. De ce point de vue, son rôle important dans l'industrie complexe des matières dures animales pour la fabrication des outils, armes, objets d'art et de parure est déjà très bien connu (A. MacGregor 1985; J. Clottes 1990; V. Chirica, I.A. Borziac 1995; C. Beldiman 1996; M. Christensen 1999).

---

* Université Chrétienne «Dimitrie Cantemir», Faculté d'Histoire, Splaiul Unirii No. 176, Sector 4, 040042 Bucarest 53, Roumanie; cbeldiman58@yahoo.com

** Université «Lucian Blaga», Faculté d'Histoire et pour l'Étude du Patrimoine «Nicolae Lupu», Master "Protection et Étude du Patrimoine Historique", Bd. Victoriei Nr. 5-7, 550024 Sibiu, Roumanie.

Les antécédents

En ce qui concerne les territoires actuels de la Roumanie, les plus anciens indices signalés dans la littérature de l'utilisation de l'ivoire de mammoth datent du Paléolithique moyen. À l'occasion des fouilles menées dans les années '60-'80 par le regretté Alexandru Păunescu dans le site de terrasse de Ripiceni - lieu-dit "Izvor", dép. de Botoșani, placé sur la rive droite de la rivière Prut, on a mis au jour dans les niveaux moustériens I, IV et V plusieurs structures d'habitat de type paravents, aménagés à l'aide de pierres calcaires, de bois et de défenses de mammoth entières ou de tronçons prélevés par percussion/entaillage (Al. Păunescu 1989; *idem* 1993, p. 31-35, 71-75, 85-91 et 194; *idem* 1999, p. 168-299). Une autre découverte, cette fois fortuite, datant de Paléolithique moyen aussi, a été faite dans le site de Holboca, dép. de Iași, d'où provient des restes squelettiques postcrâniens, deux défenses entières et quelques outils en silex (N. Zaharia *et alii* 1970, p. 198/d; V. Chirica, M. Tanasachi 1984-1985, vol. I, p. 171; vol. II, p. 488; C. Beldiman 1996, p. 326; Al. Păunescu 1999, p. 307-309).

Les artefacts du Paléolithique supérieur

En dépit des recherches archéologiques qui se sont déroulées systématiquement depuis un demi-siècle dans plusieurs grands sites de plein air du Paléolithique supérieur en Roumanie, surtout dans sa partie orientale (Ripiceni - "Izvor", Mitoc - "Malul Galben" et "Valea Izvorului", Crasnaleuca - "Staniște", Cotu Miculinți - "Gârla Mare" etc.), les découvertes qui attestent l'utilisation des artefacts en ivoire de mammoth dans cette partie de l'Europe se sont avérées très rares.

Il faut d'abord préciser que dans deux sites gravettiens de plein air de Moldavie roumaine ont été récupérés des objets de ce genre (tronçons de défense et une défense entière de mammoth) mais sans aucune trace décelable d'intervention technique. Dans le niveau gravettien I b du site de Ripiceni - "Izvor", dép. de Botoșani, est signalé un tronçon de défense de mammoth en état avancé de fossilisation; d'après Alexandru Păunescu, il s'agit probablement d'une pièce retrouvée par les préhistoriques dans une couche moustérienne ou un gisement fossilifère (Al. Păunescu 1993, p. 158-159, 185; C. Beldiman 1996, p. 326).

Dans le niveau gravettien III - l'unité d'habitation 51 du site de Mitoc - "Malul Galben", dép. de Botoșani, Vasile Chirica mentionne la découverte d'une défense de mammoth entière, probablement retrouvée aussi par les préhistoriques dans une couche moustérienne ou un gisement fossilifère (V. Chirica 1989, p. 51; V. Chirica, I.A. Borziac 1995; Al. Păunescu 1999, p. 149, 155).

Actuellement on connaît seulement cinq objets paléolithiques en ivoire, datés de Gravettien oriental et de l'Épigravettien (fig. 1). Appart les pièces de Piatra Neamț-"Poiana Cireșului", qui ont été découvert il y a deux-trois années, ils sont jusqu'à récemment restés presque inaperçus à la recherche préhistorique de Roumanie; par exemple, ils n'ont été discutés ni dans l'essai de synthèse rédigé par Vasile Chirica et Ilie A. Borziac et présenté au colloque de Ravello de 1992 (V. Chirica, I.A. Borziac 1995), ni dans la synthèse récente des mêmes auteurs (I.A. Borziac *et alii* 2006), ni dans les ouvrages de Codrin-Valentin Chirica (C.V. Chirica 1996a; *idem* 1996b; *idem* 2004).

Dans ce contexte, l'ouvrage propose une analyse actualisée des données disponibles sur ces encore rarissimes artefacts paléolithiques en ivoire de mammoth. Pour autres approches du sujet voir C. Beldiman 1996; *idem* 1999a; *idem* 1999b; *idem* 2000; *idem* 2003; *idem* 2004a; *idem* 2004b; *idem* 2005a; *idem* 2005b; *idem* 2006; *idem* 2007.

Le fragment de défense de Lespezi

Le premier objet en ivoire connu est un fragment de défense découvert à l'occasion des fouilles effectuées en 1963 par Maria Bitiri-Ciortescu (Institut d'Archéologie de Bucarest) et Viorel Căpitanu (Musée Départemental de Bacău) dans le site gravettien de Lespezi - "Lutărie", comm. de Gârleni, dép. de Bacău, en Moldavie roumaine (partie Est de la Roumanie actuelle) (fig. 1, la carte et n° 1). Les résultats de ces fouilles ont été publiés en 1972 et 1991 (M. Bitiri, V. Căpitanu 1972; M. Bitiri-Ciortescu *et alii* 1991; Al. Păunescu 1998, p. 299-315). Il s'agit d'un campement saisonnier de chasseurs d'herbivores (bovidés, renne, cheval) situé sur la vallée de la rivière Bistrița.

L'objet est conservé actuellement dans les collections du Musée National d'Histoire de la Roumanie, Bucarest, n° inv. 156475.

L'artefact est issu du niveau IV. Il a été signalé par la regrettée archéozoologue Alexandra Bolomey (Al. Bolomey 1991). Il a ensuite été l'objet de plusieurs articles publiés dans des revues roumaines, étant présenté et discuté d'une manière exhaustive (C. Beldiman 1996; *idem* 1999a; *idem* 1999b; *idem* 2000; *idem* 2003; *idem* 2005; *idem* 2007).

Dans le même site, Alexandra Bolomey avait signalé aussi quelques éléments isolés du squelette postcrâniens de mammoth (*Elephas primigenius*): quatre de niveaux V-IV et une de niveau VI (Al.

Bolomey 1991, p. 273, 282). En effet, ces indices sont insuffisants pour envisager la procuration de l'ivoire par la chasse locale.

Le niveau IV ne dispose pas de datations absolues; étant donné que le niveau sous-jacent (V) a livré la date ^{14}C de $18\ 110 \pm 300$ BP (Bln-806) et celui superposé (III) une date ^{14}C de $18\ 020 \pm 350$ BP (Bln-808), on peut supposer que la datation du niveau de provenance du fragment de défense se place autour de 18 000 BP (M. Bitiri-Ciortescu *et alii* 1991, p. 282-295; C. Beldiman 1996, p. 328; Al. Păunescu 1998, p. 310-313). Le niveau IV est attribué à la deuxième phase du Gravettien de la vallée de Bistrița (Al. Păunescu 1998, p. 313).

Les dimensions de l'objet sont les suivantes: longueur: 16,5 cm; largeur/épaisseur maximum: 6,3/4,5 cm.

Le fragment a la forme générale d'un parallélépipède irrégulier et il a subi l'action de délitage/délamination et de corrosion partielle des surfaces. On ne garde plus aucune portion des surfaces anatomiques. À son extrémité proximale sont conservés et clairement décelables les stigmates de débitage par percussion directe (entaillage) (fig. 2).

En même temps, autour du pédicule, on peut observer, mais de manière discontinue à cause de l'altération des surfaces par corrosion, la présence de portions de rainures courbes, larges de 2-3 mm, peu profondes et faiblement marquées, décelables à l'œil nu et à la loupe binoculaire (fig. 3). Nous avons interprété hypothétiquement ces stigmates comme les témoins susceptibles de mettre en lumière un débitage par usure qui succède à un débitage par entaillage. Selon les opinions bien connues de François Poplin et d'autres spécialistes français, il s'agit de sciage transversal à la ficelle ou abrasion linéaire (F. Poplin 1974; A. Billamboz 1977, p. 101-102) (fig. 9/4).

La partie distale semble amincie aussi par entaillage. L'objet n'a pas subi des autres actions de façonnage.

En ce qui concerne la fonctionnalité de l'artefact, on a peut-être affaire à un fragment de matière première d'origine animale en cours de transformation, en vue d'obtenir un artefact semblable à la partie active des haches. À cet égard, il faut rappeler les multiples analogies retrouvées dans les sites de chasseurs gravettiens de grands herbivores du Centre-Est et de l'Est de l'Europe: République Tchèque (Predmost; R. Feustel 1973, p. 166-167, pl. LVIII/1-2; pl. LXIX/ 3; pl. LXXI; H. de Lumley 1984, p. 118); Ukraine (Kostienki I, Poljakov et Eliseevich; S.A. Semenov 1985, p. 148-150, fig. 73/1-2 et fig. 74/1-6; G. Bosinski 1990, p. 118); Russie (Borshevo, Timonovka; J.K. Kozłowski, 1992, p. 78, 178, fig. 87 c-d et fig. 127 f-g); République de Moldavie (Costești; I.A. Borziac 1994, p. 28, 35 et fig. 5/10) (fig. 8-9). Une autre analogie, plus importante, provient d'Autriche; le site épigravettien de Grubgraben, localisé dans le bassin moyen du Danube et daté après 20 000 BP, a livré trois fragments d'ivoire de mammoth, dont un est en cours de transformation (débité et façonné sommairement par entaillage) et morphologiquement très proche de celui de Lespezi (B. Logan 1990, p. 72-73, 84 et fig. 6/1) (fig. 8/5).

Il est important de signaler, outre la présence rare d'un objet travaillé en ivoire au Paléolithique supérieur de Roumanie, l'attestation précoce probable d'un procédé de débitage sophistiqué, le sciage transversal complet à la ficelle ou l'abrasion linéaire. Ce procédé a été largement appliqué au travail des matières osseuses dès le Mésolithique et le Néolithique ancien, ainsi que l'attestent aussi les matériaux connus en Roumanie (C. Beldiman 1996, p. 332; *idem* 1999b; *idem* 2007). Cet aspect peut conférer à la découverte de Lespezi une importance particulière dans la perspective de l'évolution paléotechnologique dans le domaine de l'industrie des matières dures animales.

Étant donné l'absence dans le site de provenance d'autres témoignages concernant le travail de l'ivoire, ainsi que la rareté des restes squelettiques de mammoth, on peut envisager une provenance extérieure, allogène, de l'objet de Lespezi, emporté probablement par les communautés de chasseurs de rennes de l'aire orientale ou centrale de l'Europe.

Le lisseur de Cotu Miculinți

Le deuxième artefact paléolithique en ivoire de Roumanie est un fragment mésio-distal de lisseur (ou poignard ?). L'objet a été récupéré pendant les fouilles de 1981 conduites par le Mihail Brudiu (Musée Départemental de Galați) dans niveau V de l'important site gravettien de chasseurs de rennes de Cotu Miculinți - "Gârla Mare", comm. Coțușca, dép. de Botoșani, Moldavie roumaine, placé sur la rive droite de la rivière Prut (fig. 1, la carte et n° 2). Du même site proviennent les plus nombreux et importants matériaux paléolithiques de Roumanie concernant le travail de l'os et du bois de renne (M. Brudiu 1979, *idem* 1980a; *idem* 1980b; *idem* 1983; *idem* 1987; *idem* 1994; *idem* 2006).

Dans plusieurs publications, l'auteur des recherches a précisé le fait que l'objet qui retient ici notre attention, toujours seulement inséré dans l'illustration mais jamais étudié en détail, est une "pointe de lance" fabriquée en bois de renne (M. Brudiu 1986; *idem* 1987; *idem* 1994) (fig. 4/1).

En mai 2001, l'auteur principal a eu l'occasion d'examiner une partie de la collection publiée d'artefacts en matières osseuses de Cotu Miculinți, conservée au Musée Départemental de Botoșani. Ainsi on a pu faire des observations qui enrichissent sensiblement les données concernant la typologie et la technologie des matières dures animales (os et spécialement bois de renne) au Paléolithique supérieur de Moldavie.

À cette occasion, on a procédé aussi à l'examen de l'artefact découvert pendant les fouilles de 1981 et catalogué couramment comme "pointe de lance" fabriquée en bois de renne. Par conséquent, on a pu constater qu'il s'agissait, en fait, d'un objet en ivoire de mammoth.

À cet égard, notre ouvrage présente toutes les données issues de l'examen direct.

Le niveau V du site, exploré en 1981 dans la Surface B, révèle une occupation relativement faible (M. Brudiu 1986, p. 7). L'objet a été récupéré dans le carré 5/3, à une profondeur de 2,60 m et publié comme pointe de sagaie en bois de renne (M. Brudiu, 1987, p. 75, 84 et fig. 12/2). Dans le répertoire des artefacts en matières dures animales de Roumanie récemment élaboré, il a l'indicatif CTM 9 (C. Beldiman 1999b, vol. II, p. 39).

L'objet est conservé en état fragmentaire; il s'agit d'un fragment mésio-distal, avec une fracture ancienne au niveau de la partie mésiale et récente de la partie distale. Les surfaces sont corrodées et présentent des dépôts discontinus d'oxyde de manganèse (fig. 4/2-3; 5).

L'artefact a une silhouette étroite et allongée, de section biconvexe asymétrique au niveau de sa partie active (distale) et circulaire du reste. Il a été entièrement façonné par raclage axial. La face supérieure conserve une courbure proche de la courbure anatomique de la défense; cette observation permet l'appréciation de son diamètre initial autour de 5 cm. La fracturation accidentelle récente de la partie distale a mis clairement en évidence la texture spécifique stratifiée de l'ivoire – dentine (fig. 5/1-2; 4). Les surfaces corrodées ont effacé les éventuelles traces d'utilisation (fig. 5/3).

Les dimensions de l'objet sont les suivantes: longueur préservée: 8,9 cm; longueur initiale présumée: 20 cm; longueur de la partie active initiale: 9 cm; diamètre maximum de la partie active: 1,4/1,3 cm; diamètre de la partie mésiale: 1,9 cm).

Les analogies de l'artefact en discussion avec d'autres objets fréquents dans le site de Cotu Miculinți ou dans d'autres sites gravettiens de Moldavie et/ou d'autres régions plus ou moins proches permettent de l'attribuer typologiquement et d'un point de vue fonctionnel dans la catégorie des lissoirs. Deux objets presque identiques, travaillés en os (fig. 6/1-2) et en bois de renne (fig. 6/3-4) ont été signalés dans le même site. Parmi les analogies avec des lissoirs en ivoire, on peut mentionner l'objet de Kostienki I Eliseevich (R. Feustel 1973, pl. LVIII/2) (fig. 8/3). Considérés généralement comme des outils réservés au prélèvement et pour la préparation des peaux, les lissoirs de ce genre sont aptes aussi pour l'utilisation comme armes (poignards). La section circulaire de la partie proximale rend difficile leur fixation sur une hampe et, par conséquent, l'usage comme armature de sagaie.

Le niveau IV qui se superpose au niveau de provenance de l'objet est daté sur des bases radiométriques de $19\ 460 \pm 220$ BP (GrN-12662), ce qui permet d'estimer l'âge du niveau V autour de 19 000 BP (V. Chirica 2001, p. 106).

L'importance des observations récentes sur le lissoir (re)découvert de Cotu Miculinți consiste avant tout dans l'identification définitive et indubitable du type et de la matière première, ce qui permet de parler du premier objet fini en ivoire connu jusqu'alors dans les cultures du Paléolithique supérieur en Roumanie. L'existence dans le même site d'un important lot d'artefacts en matières dures animales (os, bois de renne), finis, en cours de fabrication et déchets, atteste d'une manière indubitable la fabrication sur place de ces artefacts, présents ici dans des proportions inconnues dans le reste du territoire à l'ouest de la rivière Prut. En contraste avec cette situation, l'absence d'autres artefacts en ivoire sur place favorise l'hypothèse selon laquelle le lissoir semble être emporté des régions avoisinantes.

Les pointes de sagaies de Piatra Neamț – "Poiana Cireșului"

Trois autres artefacts en ivoire proviennent des fouilles menées en 2004 et 2005 dans le site placé sur la rive droite de la rivière Bistrița, dép. de Neamț (fig. 1, la carte et no. 3), étant poursuivies par un *staff* international dirigé par Marin Cârțumaru (Université «Valahia», Faculté de Sciences Humaines, Târgoviște). A l'occasion du décapage du niveau Epigravettien II, daté *grosso modo* sur les bases radiométriques aux environ 16 000 – 19 000 BP ont été récupérés trois armatures en ivoires (pointes de sagaies) fragmentaires et en état de conservation plus ou moins précaire. Heureusement les publications très récentes nous ont mis à la disposition des données relativement détaillées utilisables pour l'augmentation du répertoire des objets en ivoire du Paléolithique supérieur de Roumanie. Jusqu'à maintenant il n'a été possible pour nous d'examiner directement les objets, ni d'obtenir des images photo générales et de détail. Les descriptions qui suivent sont faites sur la base des données retrouvées dans

les publications disponibles aussi bien que sur l'examen des dessins qui illustrent les mêmes sources (M. Cârciumaru *et alii* 2003; *idem* 2004a; *idem* 2004b; *idem* 2005; *idem* 2006a; *idem* 2006b; *idem* 2006c; *idem* 2007a; *idem* 2007b).

Le premier objet (fig. 7/1), représente une pointe de sagaie du type à base simple (J. Hahn 1988). Il se trouve en état fragmentaire; les extrémités proximale et distale ont été cassées probablement pendant l'usage. Les conditions de conservation sont relativement bonnes: on observe des portions exfoliées et partialement affectées par délitage et délamination, des fractures et fissures transversales. L'extrémité proximale a le contour concave asymétrique suite à la fracturation. La section de l'extrémité proximale est ovale. Les bords sont rectilignes parallèles et légèrement convexes. Les parties mésiale et distale ont aussi des sections ovalaires. La fabrication a suivi plusieurs étapes d'une chaîne opératoire relativement complexe. Les traces du débitage ont été effacées par les opérations ultérieures; on peut supposer le recours au double rainurage ou à l'entaillage en vue d'obtention d'une baguette rectangulaire ayant des sections carrées. Le façonnage a été appliqué très soigneusement par raclage axial intense sur toute la longueur de la pointe, en but de régulariser sa surface et d'aménager la partie active pointue (distale). Les dimensions de l'armature sont les suivantes: longueur préservée: 21 cm; diamètre de l'extrémité proximale: 2,3/0,65 cm; diamètre de la partie proximale: 2,4/1 cm; diamètre de la partie mésiale: 2,4/1,1 cm; diamètre de la partie distale: 2/1 cm; diamètre de l'extrémité distale: 1/0,5 cm. La fracturation des extrémités a été produite probablement par impact durant l'usage (extrémité distale) et par la fixation dans la hampe (extrémité proximale) (M. Cârciumaru *et alii* 2006b, p. 20, 35, fig. 11/a; *idem* 2007b, p. 15-16, 31, fig. 11/a).

Le deuxième artefact en ivoire de "Poiana Cireşului" (fig. 7/2) est une pointe de sagaie appartenant probablement au type à base raccourci (L. Mons 1988). Il se présente en état fragmentaire; la partie distale a été cassée probablement pendant l'usage. Les conditions de conservation sont relativement précaires: on observe des larges portions exfoliées; la face inférieure est affectée longitudinalement sur sa longueur entière par délitage et délamination; on observe aussi des fractures et fissures transversales. L'extrémité proximale semble entière et a le contour convexe asymétrique (de façonnage) suite à l'aménagement par entaillage; cette opération a produit sur la face supérieure des petites surfaces concaves irréguliers superposées. La section de l'extrémité proximale est ovale. Les bords sont légèrement courbes, le bord gauche convexe et celui droit concave sinueux. Les sections du fût sont probablement rectangulaires avec les marges arrondies ou ovalaires. Comme dans le cas avant, la fabrication a suivi plusieurs étapes d'une chaîne opératoire relativement complexe. Les traces du débitage ont été effacées par les opérations ultérieures; on peut supposer le recours au double rainurage ou à l'entaillage en vue de l'obtention d'une baguette rectangulaire ayant des sections carrées. Le façonnage a été appliqué très soigneusement par raclage axial intense sur toute la longueur de l'artefact, en but de régulariser sa surface et d'aménager la partie active pointue (distale). En plus on a l'entaillage de l'extrémité proximale en vue d'amincir cette partie de l'objet. Les dimensions de l'armature sont les suivantes: longueur préservée: 23 cm; diamètre de l'extrémité proximale: 2/1 cm; diamètre de la partie proximale: 2,3/1,3 cm; diamètre de la partie proximale et mésiale: 2,3/1,3 cm; diamètre de la partie distale: 2/1 cm. La fracturation de la partie distale a été produite probablement par impact durant l'usage (M. Cârciumaru *et alii* 2006b, p. 20, 35, fig. 11/a; M. Cârciumaru *et alii* 2007b, p. 15-16, 31, fig. 11/a).

Les auteurs des recherches mentionnent aussi une troisième pointe en état très précaire dont on ne dispose pas de description ou illustration (M. Cârciumaru *et alii* 2006b, p. 20; *idem* 2007b, p. 15-16).

Par l'amabilité du Marin Cârciumaru, en août 2007, à l'occasion d'une visite sur le site de "Poiana Cireşului" on a pu examiner une quatrième pièce, très probablement en ivoire aussi (encore inédite); il s'agit d'une baguette quasi-rectangulaire mince (longueur approx. 20 cm; largeur maximum approx. 2 cm; épaisseur approx. 0,3-0,5 cm) en état de conservation précaire.

Les armatures en ivoire de Piatra Neamţ – "Poiana Cireşului" sont les premières artefacts de cette sorte connues jusqu'à maintenant sur le territoire de la Roumanie; elles contribuent d'une manière significative à l'augmentation du répertoire typologique des pointes de sagaie du Paléolithique supérieur dans les régions situées à l'Est des Carpates (C. Beldiman 2004b; *idem* 2005b).

Parmi les analogies de ces objets on peut mentionner les découvertes de Cosăuţi et Molodova V (V. Chirica, I.A. Borziac 1995; I.A. Borziac *et alii* 2006).

Conclusion

Les reconsidérations récentes des quelques découvertes anciennes ont mis en lumière l'existence exceptionnelle de cinq artefacts en ivoire au Paléolithique supérieur de Roumanie, attribués au Gravettien oriental/Epigravettien: un fragment de défense de mammoth débité par entaillage et probable par sciage transversal, découvert à Lespezi et daté autour de 18 000 BP; un lisseur (ou

poignard ?) découvert à Cotu Miculinți et daté autour de 19 000 BP; trois pointes de sagaies découvertes dans le site de Piatra-Neamț – “Poiana Cireșului” et daté entre 16 000 et 19 000 BP. Sur le plan paléotechnologique, le fragment de défense de Lespezi attire l’attention par l’attestation précoce probable du procédé de débitage par sciage transversal à la ficelle. Étant donné l’absence dans les deux sites mentionnés ci-dessus d’autres témoignages signalés concernant le travail de l’ivoire, ainsi que la rareté des restes squelettiques de mammoth et la rareté générale des ivoires ouverts au Paléolithique supérieur en Roumanie, on peut envisager une provenance extérieure, allogène, de cette catégorie d’artefacts, emportés par les communautés de chasseurs de rennes et grands herbivores de l’aire centrale ou orientale de l’Europe (les territoires actuels de la République Tchèque, d’Ukraine, de Russie et de la République de Moldavie).

La rareté générale des objets en ivoire dans les régions actuelles du pays génère un contraste évident par rapport avec la situation connue à l’Est du Prut (J.K. Kozłowski 1992; V. Chirica, I.A. Borziac 1995; V. Chirica 1996a). Une situation analogue est liée à des manifestations diverses de l’art mobilier (I.A. Borziac, C.V. Chirica 1996); par exemple, jusqu’alors, après un demi-siècle de recherches systématiques, dans les sites paléolithiques roumains, aucune représentation animale ou humaine en ronde bosse n’a été encore retrouvé (M. Otte *et alii* 1995; M. Otte, C. Beldiman 1995; C. Beldiman 2004a; *idem* 2005a; C. Beldiman, D.-M. Sztancs 2006). Cette situation attend encore une explication plausible; elle n’est pas forcément attribuable au stade des recherches et reflète, probablement, des particularités culturelles de ces régions au Paléolithique supérieur.

Bibliographie

- C. Beldiman 1996 *Asupra utilizării fildeșului în paleoliticul superior din România*, in *SCIVA*, 47 (3), p. 325-333.
- C. Beldiman 1999a *Date privind industria paleolitică a materiilor dure animale în așezări din zona subcarpatică a Moldovei (Données sur l’industrie des matières dures animales dans les sites de la région du piedmont de la Moldavie)*, in *Analele Universității Creștine “Dimitrie Cantemir”*, Seria Istorie 3, p. 41-71.
- C. Beldiman 1999b *Industria materiilor dure animale în paleoliticul superior, epipaleolitic, mezolitic și neoliticul timpuriu din România*, Teză de doctorat, Institutul de Arheologie “Vasile Pârvan”, Academia Română, București.
- C. Beldiman 2000 *Industria materiilor dure animale în așezările paleolitice de pe versantul răsăritean al Carpaților*, in *Angustia* 5, p. 7-29.
- C. Beldiman 2003 *Date recente privind utilizarea fildeșului în paleoliticul superior din România (Données récentes sur l’utilisation de l’ivoire au Paléolithique supérieur de Roumanie)*, in *Cronica. Campania 2002*, p. 109-111, 404.
- C. Beldiman 2004a *Art mobilier au Paléolithique supérieur en Roumanie*, in M. Otte, dir., *La Spiritualité. Actes du Colloque international de Liège (10-12 décembre 2003)*, U.I.S.P.P. – VIIIe Commission – Paléolithique supérieur, Études et Recherches Archéologiques de l’Université de Liège 106, Liège, p. 103-121.
- C. Beldiman 2004b *Bone and antler industry in the Upper Paleolithic of Romania: projectile points*, in H. Luik, A. M. Choye, C. E. Batey, L. Lougas, eds., *From hooves to horns, from mollusc to mammoth. Manufacture and use of bone artefacts from Prehistoric times to the Present*, Proceedings of the 4th Meeting of the ICAZ Worked Bone Research Group at Tallinn, 26th-31th of August 2003, Tallinn, p. 15-32.
- C. Beldiman 2005a *L’ivoire au Paléolithique supérieur de Roumanie*, in V. Dujardin, éd., *Table Ronde sur le Paléolithique supérieur récent. Industrie osseuse et parures du Solutréen au Magdalénien en Europe, Angoulême (Charente, France), 28-30 mars 2003*, Mémoire de la SPF 39, Paris, p. 277-289.

- C. Beldiman 2005b *Upper Paleolithic of Romania from the perspective of bone and antler industry: projectile points*, in *Istros* 12, p. 11-32.
- C. Beldiman 2007 *Industria materiilor dure animale în preistoria României. Resurse naturale, comunități umane și tehnologie din paleoliticul superior până în neoliticul timpuriu*, in *Studii de Preistorie Supplementum* 2, București.
- C. Beldiman, D.-M. Sztancs 2006 *Pendeloques paléolithiques et épipaléolithiques de Roumanie*, in *SP* 3, 2005-2006, p. 11-40.
- A. Billamboz 1977 *L'industrie du bois de cerf en Franche-Comté au Néolithique et au début de l'Âge du bronze*, in *Gallia Préhistoire* 20 (1), p. 91-100.
- M. Bitiri, V. Căpitanu 1972 *Așezarea paleolitică de la Lespezi, județul Bacău*, in *Carpica* 5, p. 39-68.
- M. Bitiri-Ciortescu *et alii* 1991 M. Bitiri-Ciortescu, V. Căpitanu, M. Cârциumaru, *Paleoliticul din sectorul subcarpatic al Bistriței în lumina cercetărilor de la Lespezi - Bacău*, in *Carpica* 20, p. 7-52.
- Al. Bolomey 1991 *Considerații asupra resturilor de mamifere din stațiunea gravettiană de la Lespezi - Lutărie (jud. Bacău)*, in *Carpica* 20, p. 271-295.
- I.A. Borziac 1994 *Paleoliticul și mezoliticul în spațiul dintre Nistru și Prut*, in *Thraco-Dacica* 15 (1-2), p. 19-40.
- I.A. Borziac *et alii* 2006 I.A. Borziac, V. Chirica, M.-C. Văleanu *Culture et sociétés pendant le Paléolithique supérieur à travers l'espace carpato-dniestréen*, Bibliotheca Archaeologica Moldaviae 6, Iași
- I.A. Borziac, C.V. Chirica 1996 *Pièces de marne du Paléolithique supérieur de la vallée du Dniestr*, in *Préhistoire Européenne* 9, p. 393-401.
- G. Bosinski 1990 *Homo sapiens. Histoire des chasseurs du Paléolithique supérieur en Europe (40 000 - 10 000 av. J.C.)*, Paris.
- M. Brudiu 1979 *Rezultatele cercetărilor arheologice din stațiunea paleolitică de la Cotu Miculinți, com. Coțușca (jud. Botoșani)*, in *MCA XIII*, p. 7-16.
- M. Brudiu 1980a *Cercetări arheologice în stațiunea paleolitică de la Cotu Miculinți, jud. Botoșani*, in *MCA XIV*, p. 5-12.
- M. Brudiu 1980b *Prelucrarea oaselor și coarnelor de ren în așezarea paleolitică de la Cotu Miculinți (jud. Botoșani)*, in *SCIVA* 31 (1), p. 13-22.
- M. Brudiu 1983 *Rezultatele cercetărilor paleolitice din stațiunea de la Cotu Miculinți (jud. Botoșani)*, in *MCA XV*, p. 7-13.
- M. Brudiu 1986 *Săpăturile arheologice de la Cotu Miculinți*, in *MCA XVI*, p. 5-8.
- M. Brudiu 1987 *Le travail de l'os et du bois de renne dans le Paléolithique supérieur de la zone du Prut moyen. Répertoire typologique*, in V. Chirica, dir., *La genèse et l'évolution des cultures paléolithiques sur le territoire de la Roumanie*, BAI II, p. 73-86.
- M. Brudiu 1994 *Industria cornului și osului în paleoliticul superior din nord-estul României*, in *SCIVA* 45 (3), p. 275-284.
- M. Brudiu 2006 *Prelucrarea osului și cornului în gravetianul oriental din spațiul carpato-nistrean: resurse, repertoriu, ocupații*, in *AMT* 1, p. 45-47.

- M. Cârciumaru *et alii* 2003 M. Cârciumaru, M. Mărgărit, M. Anghelinu, L. Niță, O. Cârstina, M. Cosac, M. Pleșa, Fl. Dumitru, *Les découvertes d'art paléolithique de la vallée de Bistrița dans le contexte de l'art mobilier paléolithique de Roumanie*, in *Annales de l'Université «Valahia» Târgoviște, Section d'Archéologie et d'Histoire*, Târgoviște 4-5, 2002-2003, p. 16-27.
- M. Cârciumaru *et alii* 2004a M. Cârciumaru, M. Anghelinu, M. Mărgărit, M. Cosac, O. Cârstina, *Piatra Neamț-Poiana Cireșului*, in *Cronica. Campania 2003*, p. 231-232.
- M. Cârciumaru *et alii* 2004b M. Cârciumaru, M. Mărgărit, L. Niță, M. Anghelinu, M. Cosac, O. Cârstina, *Les découvertes d'art mobilier paléolithique de Poiana Cireșului-Piatra Neamț (Roumanie)*, in M. Otte, dir., *La Spiritualité. Actes du Colloque international de Liège (10-12 décembre 2003)*, U.I.S.P.P. – VIIIe Commission – Paléolithique supérieur, Études et Recherches Archéologiques de l'Université de Liège 106, Liège, p. 123-126.
- M. Cârciumaru *et alii* 2005 M. Cârciumaru, M. Anghelinu, M. Mărgărit, M. Cosac, O. Cârstina, *Piatra Neamț-Poiana Cireșului*, in *Cronica. Campania 2004*, p. 265-267, 495-497.
- M. Cârciumaru *et alii* 2006a M. Cârciumaru, M. Anghelinu, L. Niță, M. Mărgărit, M. Cosac, Fl. Dumitru, V. Dumitrașcu, L. Steguweit, O. Cârstina, *Piatra Neamț-Poiana Cireșului*, in *Cronica. Campania 2005*, p. 262-264.
- M. Cârciumaru *et alii* 2006b M. Cârciumaru, M. Anghelinu, L. Steguweit, L. Niță, L. Fontana, Al. Brugère, U. Hambach, M. Mărgărit, V. Dumitrașcu, M. Cosac, Fl. Dumitru, O. Cârstina, *The Upper Paleolithic site of Poiana Cireșului-Piatra Neamț (North-Eastern Romania). Recent results*, in *Archäologisches Korrespondenzblatt* 36, p. 319-331.
- M. Cârciumaru *et alii* 2006c M. Cârciumaru, M. Anghelinu, G. Lucas, L. Niță, L. Steguweit, M. Mărgărit, L. Fontana, Al. Brugère, V. Dumitrașcu, U. Hambach, M. Cosac, O. Cârstina, Fl. Dumitru, *Paleoliticul superior de la Poiana Cireșului (Piatra Neamț). Noi rezultate, interpretări și perspective*, in *CA* 13, p. 11-37.
- M. Cârciumaru *et alii* 2007a M. Cârciumaru, M. Anghelinu, L. Niță, M. Mărgărit, M. Cosac, Fl. Dumitru, V. Dumitrașcu, L. Steguweit, U. Hambach, O. Cârstina, *Piatra Neamț-Poiana Cireșului*, in *Cronica. Campania 2006*, p. 263-265.
- M. Cârciumaru *et alii* 2007b M. Cârciumaru, M. Anghelinu, G. Lucas, L. Niță, L. Steguweit, M. Mărgărit, L. Fontana, Al. Brugère, V. Dumitrașcu, U. Hambach, M. Cosac, O. Cârstina, Fl. Dumitru, *Șantierul paleolitic de la Poiana Cireșului (Piatra Neamț): o sinteză a rezultatelor recente (1998-2005)*, in *MCA*, Serie nouă, 2, 2000-2006, p. 5-32.
- C.V. Chirica 1996a *Arta și religia paleoliticului superior în Europa Centrală și răsăriteană*, BAI, VI, Iași.
- C.V. Chirica 1996b *Manifestări artistice în paleoliticul superior în sud-estul Europei*, in M. Cârciumaru, M. Diaconescu, dir., *Lucrările Simpozionului de arheologie, Târgoviște, 23-25 noiembrie 1995*, Târgoviște, p. 43-45.
- C.V. Chirica 2004 *Les significations artistiques et religieuses de certaines découvertes paléolithiques de l'espace carpto-dniestréen*, in M. Otte, dir., *La Spiritualité. Actes du Colloque international de Liège (10-12 décembre 2003)*, U.I.S.P.P. – VIIIe Commission – Paléolithique supérieur, Études et Recherches Archéologiques de l'Université de Liège 106, Liège, p. 177-186.
- V. Chirica 1989 *The Gravettian in the East of the Romanian Carpathians*, BAI III, Iași.

- V. Chirica 2001 *Gisements paléolithiques de Mitoc. Le Paléolithique supérieur de Roumanie à la lumière des découvertes de Mitoc*, BAI XI, Iași.
- V. Chirica,
I.A. Borziac 1995 *Les ivoires du Sud-Est de l'Europe: Bulgarie, Grèce, Yougoslavie et Roumanie jusqu'au Dniestr*, in M. Menu, Y. Taborin, Ph. Walter, F. Wideman, édés., *Le travail et l'usage de l'ivoire au Paléolithique supérieur. Actes de la Table ronde de Ravello, 29-31 mai 1992*, Ravello, p. 199-210.
- V. Chirica,
M. Tanasachi 1984-1985 *Repertoriul arheologic al județului Botoșani*, vol. I-II, Iași.
- M. Christensen 1999 *Technologie de l'ivoire au Paléolithique supérieur: caractérisation physico-chimique du matériel et analyse fonctionnelle des outils de transformation*, BAR (IS), S751, Archaeopress, Oxford.
- J. Clottes (dir.) 1990 *L'art des objets au Paléolithique*. Vol. I: *L'art mobilier et son contexte*. Vol. II: *Les voies de la recherche, Actes du Colloque international de Foix - Mas d'Azil novembre 1987*, colloques internationaux du CNRS, Paris.
- R. Feustel 1973 *Technik der Steinzeit. Archäolithikum - Mesolithikum*, Weimar.
- J. Hahn 1988 *Fiche Sagaie à base simple de tradition aurignacienne (1)*, in H. Delporte, J. Hahn, L. Mons, G. Pinçon, D. de Sonneville-Bordes, *Fiches typologiques de l'industrie osseuse préhistorique. Cahier I. Sagaies*, U.I.S.P.P., Commission de nomenclature sur l'industrie de l'os préhistorique, responsable H. Camps-Fabrer, Publications de l'Université de Provence, Aix-en-Provence.
- J.K. Kozłowski 1992 *L'art de la Préhistoire en Europe orientale*, Paris.
- B. Logan 1990 *The hunted of Grubgraben: an analysis of faunal remains*, in A. Montet-White, dir. *The Epigravettian site of Grubgraben, Lower Austria: The 1986 and 1987 excavations*, Études et Recherches Archéologiques de l'Université de Liège 40, Liège, p. 65-85.
- H. de Lumley (dir.) 1984 *Art et civilisation de chasseurs de la préhistoire (34 000 – 8 000 ans av. J.Ch.)*, Catalogue d'exposition, Paris.
- A. MacGregor 1985 *Bone, antler, ivory and horn. The technology of skeletal materials since the Roman period*, London-Sydney.
- L. Mons 1988 *Fiche Sagaie à base raccourci (5)*, in H. Delporte, J. Hahn, L. Mons, G. Pinçon, D. de Sonneville-Bordes, *Fiches typologiques de l'industrie osseuse préhistorique. Cahier I. Sagaies*, U.I.S.P.P., Commission de nomenclature sur l'industrie de l'os préhistorique, responsable H. Camps-Fabrer, Publications de l'Université de Provence, Aix-en-Provence.
- M. Otte,
C. Beldiman 1995 *Sur les objets paléolithiques de parure et d'art en Roumanie: une pendeloque en os découverte à Mitoc, dép. de Botoșani, Roumanie*, in *Mem Ant* 20, p. 35-70.
- M. Otte *et alii* 1995 M. Otte, V. Chirica, C. Beldiman, *Sur les objets paléolithiques de parure et d'art en Roumanie: une pendeloque en os découverte à Mitoc, dép. de Botoșani, Roumanie*, in *Préhistoire européenne* 5, p. 119-152.
- Al. Păunescu 1989 *Structures d'habitat moustériennes mises au jour dans l'établissement de Ripiceni - Izvor (Roumanie) et quelques considérations concernant le type d'habitat au Paléolithique moyen à l'Est des Carpates*, in M. Patou, L. G. Freeman, dir. *L'Homme de Néanderthal. Actes du Colloque international de Liège (4-7 décembre 1986). Vol. VI: La subsistance*, Études et Recherches Archéologiques de l'Université de Liège 33, Liège, p. 127-143.
- Al. Păunescu 1993 *Ripiceni - "Izvor". Paleolitic și mezolitic. Studiu monografic*, București, 1993.

- Al. Păunescu 1998 *Paleoliticul și epipaleoliticul de pe teritoriul Moldovei cuprins între Carpați și Siret. Studiu monografic*, București.
- Al. Păunescu 1999 *Paleoliticul și mezoliticul de pe teritoriul Moldovei cuprins între Siret și Prut. Studiu monografic*, București.
- F. Poplin 1974 *Deux cas particuliers de débitage par usure*, in H. Camps-Fabrer, dir. *Premier Colloque international sur l'industrie de l'os dans la préhistoire, Abbaye de Sénanque, avril 1974*, Aix-en-Provence.
- S.A. Semenov 1985 *Prehistoric Technology. An experimental study of the oldest tools and artefacts from traces of manufacture and use*, Totowa-New Jersey.
- N. Zaharia *et alii* 1970 N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița, E. Zaharia, *Așezări din Moldova. De la paleolitic până în secolul al XVIII-lea*, București.

Note. Les photos et les dessins sans spécifications en légende de la figure appartiennent à l'auteur principal.

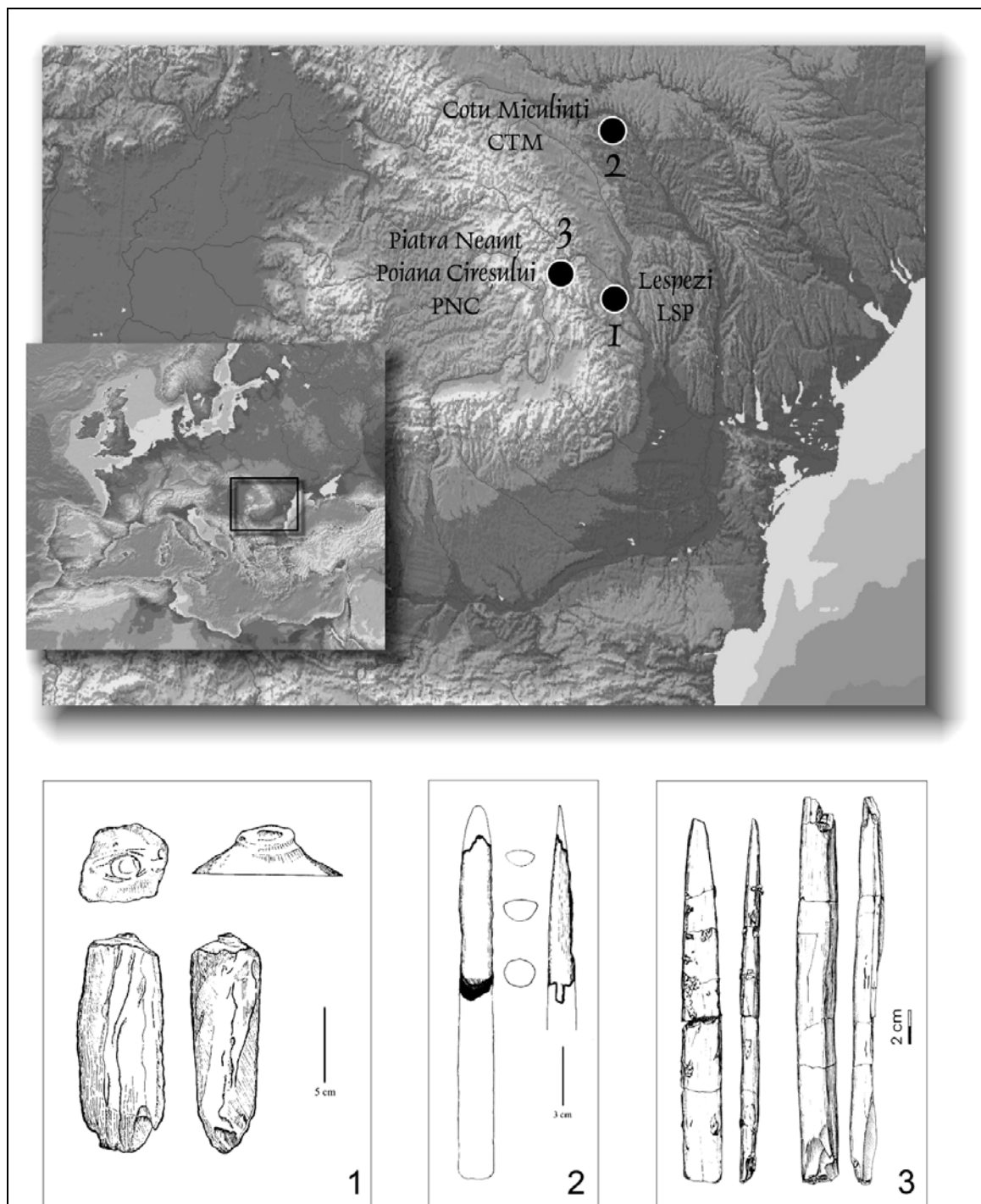

Fig. 1. Objets paléolithiques en ivoire de Roumanie: répartition des découvertes. 1. fragment de défense de mammouth de Lespezi (d'après C. Beldiman, 1996, p. 327, fig. 1); 2. lissoir de Cotu Miculinți; 3. pointes de sagaies de Piatra-Neamț – Poiana Cireșului (d'après M. Cârciumaru *et alii* 2006c, p. 35, fig. 11/a).

Piese paleolitice de fildeș din România: repartiția descoperirilor: 1. fragment de defensă de mamut de la Lespezi (după C. Beldiman, 1996, p. 327, fig. 1); 2. netezitor/*lissoir* de la Cotu Miculinți; 3. vârfuri de suliță de la Piatra-Neamț – Poiana Cireșului (după M. Cârciumaru *et alii* 2006c, p. 35, fig. 11/a).

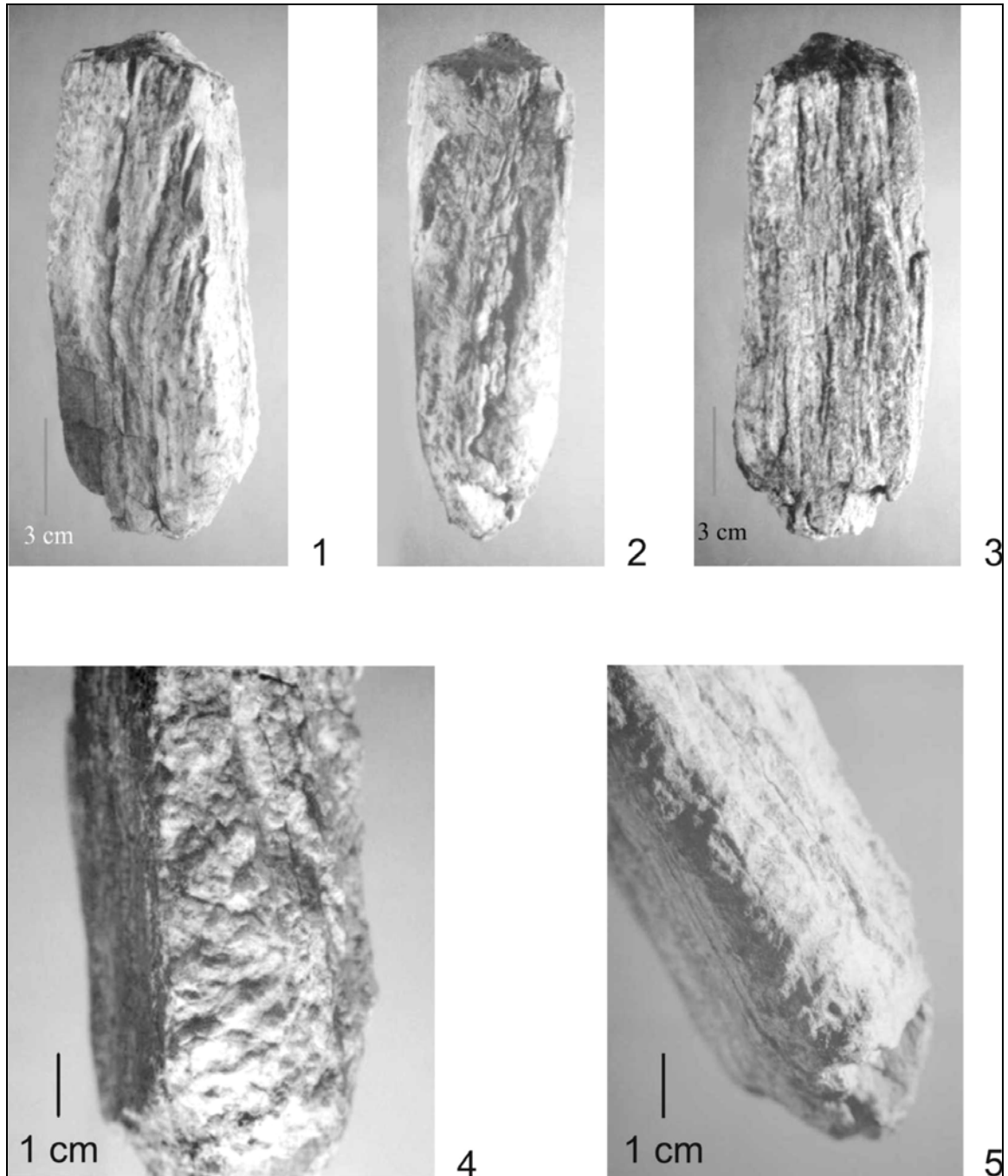

Fig. 2. Fragment de défense de mammoth de Lespezi. 1-3. vues générales; 4-5. vues du bord portant des traces d'entaillage.

Fragment de defensă de mamut de la Lespezi: 1-3. vederi generale; 4-5. vederi ale marginii purtând urme de cioplire.

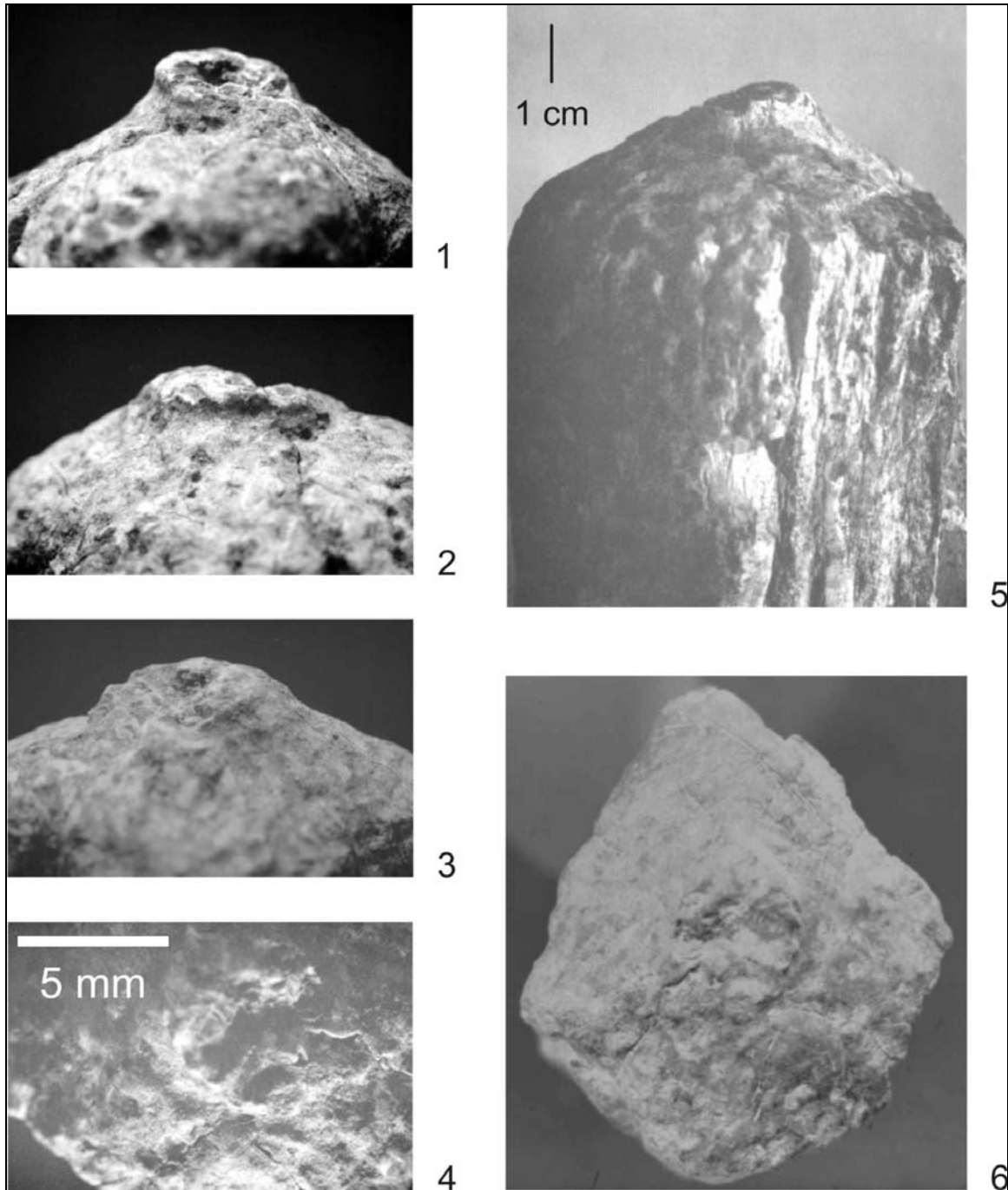

Fig. 3. Fragment de défense de mammoth de Lespezi. 1-5. vues de la partie et de l'extrémité proximale portant des traces d'entailage et de sciage par abrasion linéaire.

Fragment de defensă de mamut de la Lespezi: 1-5. vederi ale părții și extremității proximale purtând urme de cioplire și de tăiere prin abraziune lineară.

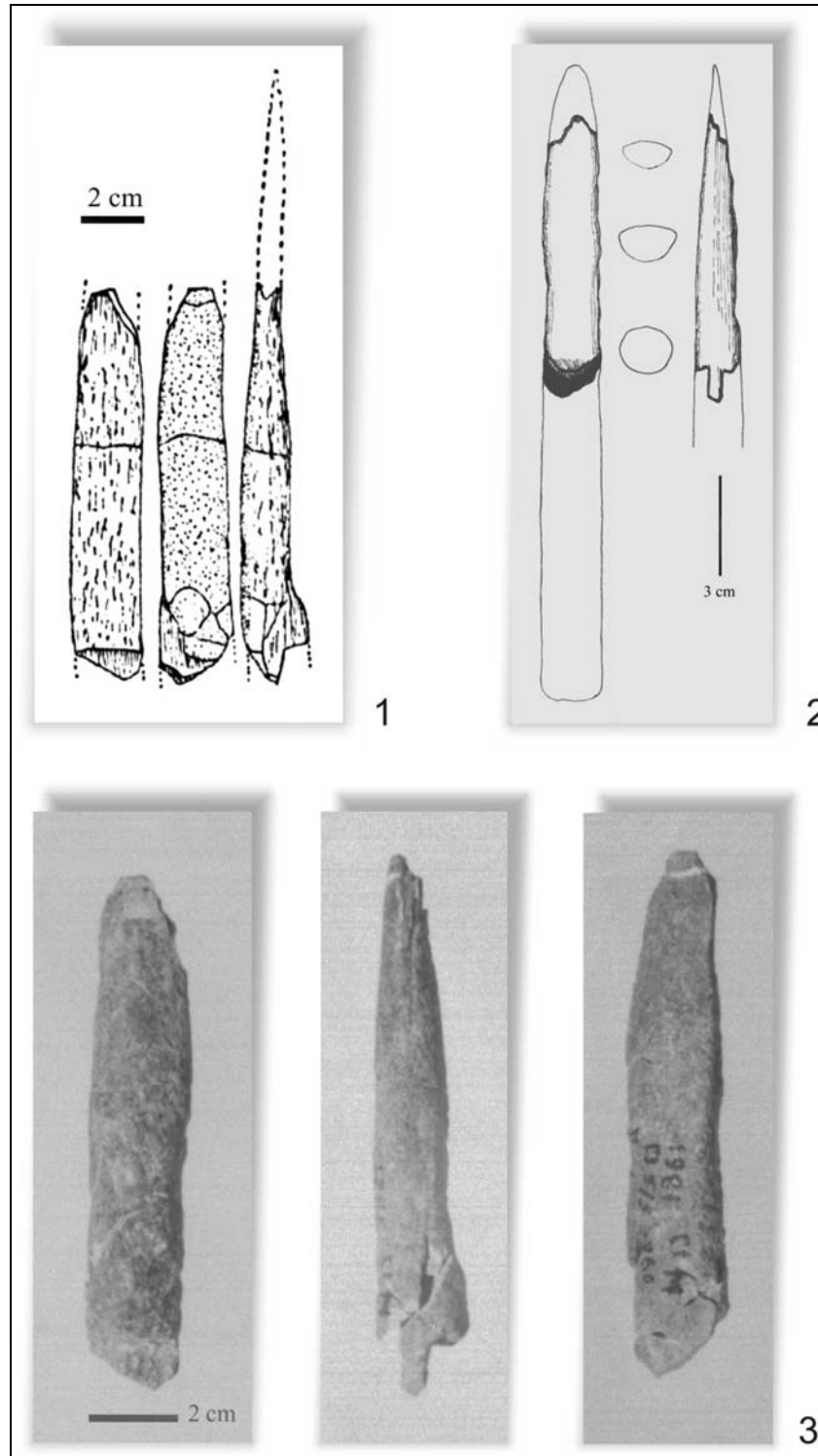

Fig. 4. Lissoir de Cotu Miculinți. 1-3. vues générales et proposition de reconstitution de l'aspect initial (1 d'après M. Brudiu 1987, p. 75, 84 et fig. 12/2).

Netezitor de la Cotu Miculinți: 1-3. vederi generale și propunere de reconstituire a aspectului inițial (1 după M. Brudiu 1987, p. 75, 84 și fig. 12/2).

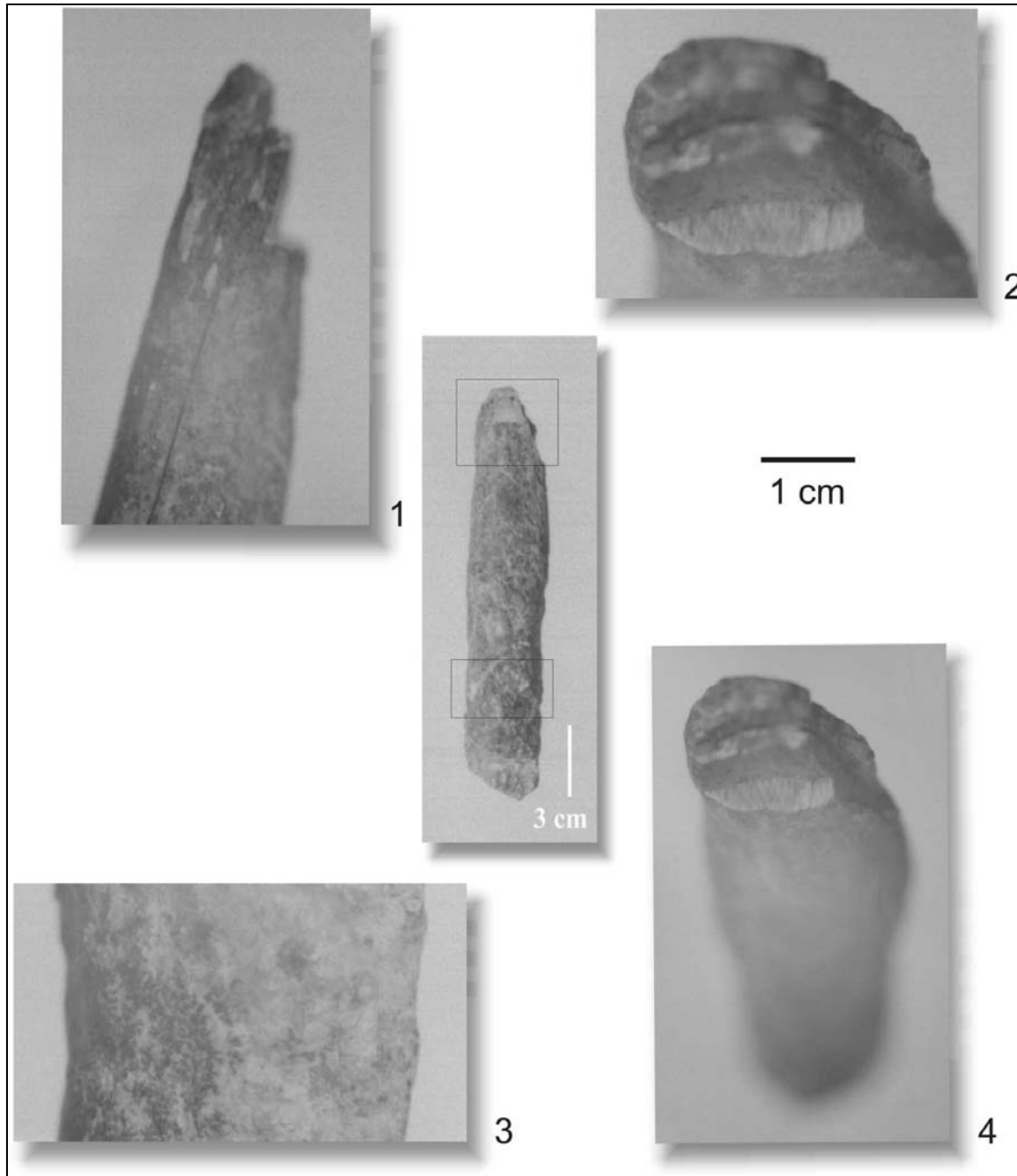

Fig. 5. Lissoir de Cotu Miculinți. 1-2, 4. détails de la partie distale; 3. détail de la partie mésiale/face supérieure.

Netezitor de la Cotu Miculinți: 1-2, 4. detalii ale părții distale; 3. detaliu al părții meziale/fața superioară.

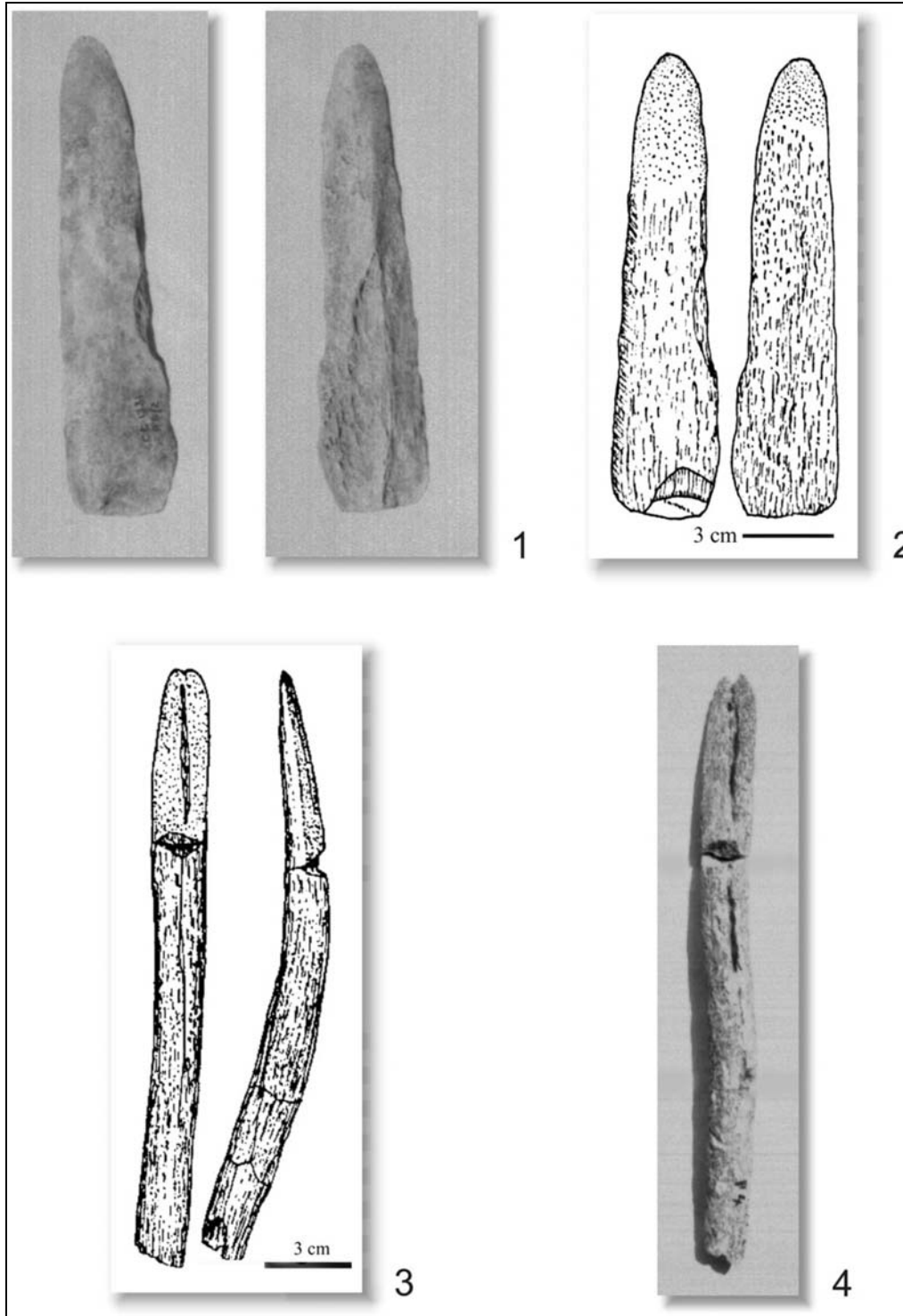

Fig. 6. Lissoirs de Cotu Miculinți: 1-2. lissoir en os (2 d'après M. Brudiu 1987, p. 76, 84 et fig. 3/3); 3-4. lissoir en bois de renne (3 d'après M. Brudiu 1987, p. 76, 84 et fig. 12/1).
Netezitoare de la Cotu Miculinți: 1-2. netezitoare de os (2 după M. Brudiu 1987, p. 76, 84 și fig. 3/3); 3-4. netezitor din corn de ren (3 după M. Brudiu 1987, p. 76, 84 și fig. 12/1).

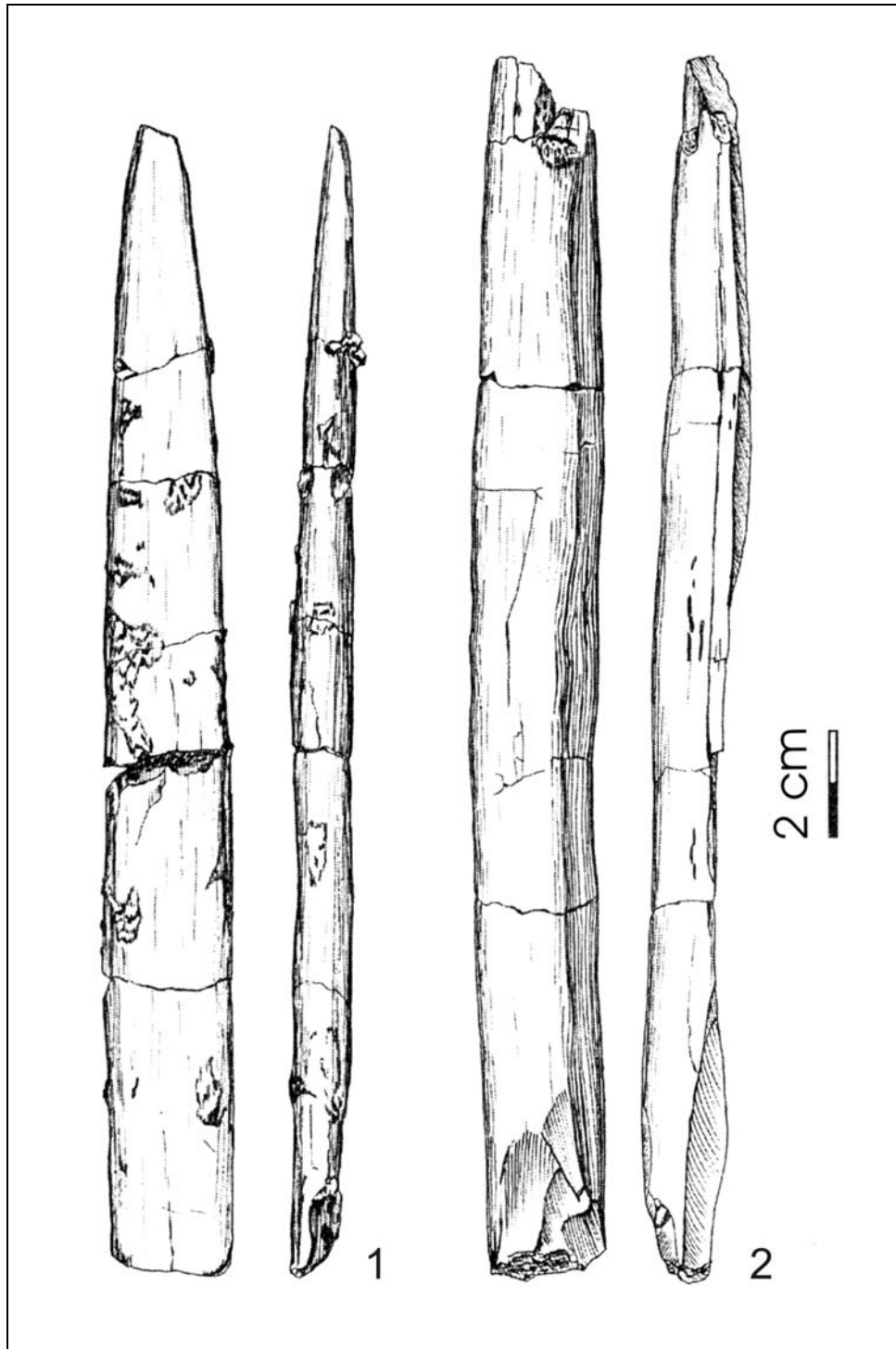

Fig. 7. Pointes de sagaies de Piatra-Neamț – Poiana Cireșului. 1-2. vues générales (d'après M. Cârciumaru *et alii* 2006c, p. 35, fig. 11/a).
Vârfuri de suliță de la Piatra Neamț – Poiana Cireșului: 1-2. vederi generale (după M. Cârciumaru *et alii* 2006c, p. 35, fig. 11/a).

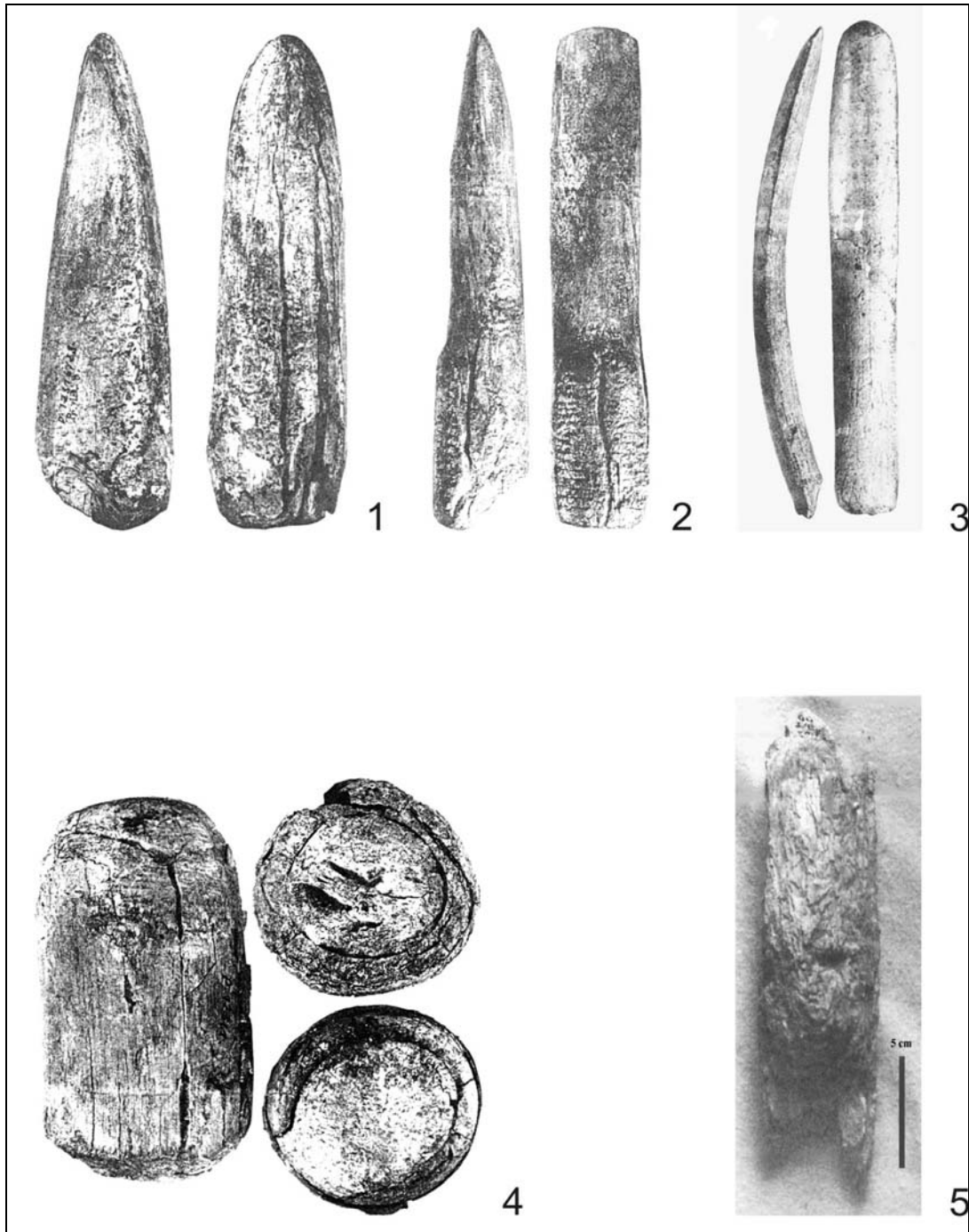

Fig. 8. Artefacts en ivoire du Gravettien dans la partie centrale et orientale de l'Europe. 1. Predmost (d'après R. Feustel 1973, pl. LXXI); 2. Kostienki I Eliseevich (d'après R. Feustel 1973, pl. LVIII/1); 3. Kostienki I Eliseevich (d'après R. Feustel 1973, pl. LVIII/2); 4. Predmost (d'après R. Feustel 1973, pl. LXIX/3); 5. Grubgraben (d'après B. Logan 1990, p. 73 et fig. VI-1).

Artefacte de fildeș aparținând culturii gravettiene din partea centrală și orientală a Europei: 1. Predmost (după R. Feustel 1973, pl. LXXI); 2. Kostienki I Eliseevich (după R. Feustel 1973, pl. LVIII/1); 3. Kostienki I Eliseevich (după R. Feustel 1973, pl. LVIII/2); 4. Predmost (după R. Feustel 1973, pl. LXIX/3); 5. Grubgraben (după B. Logan 1990, p. 73 et fig. VI-1).

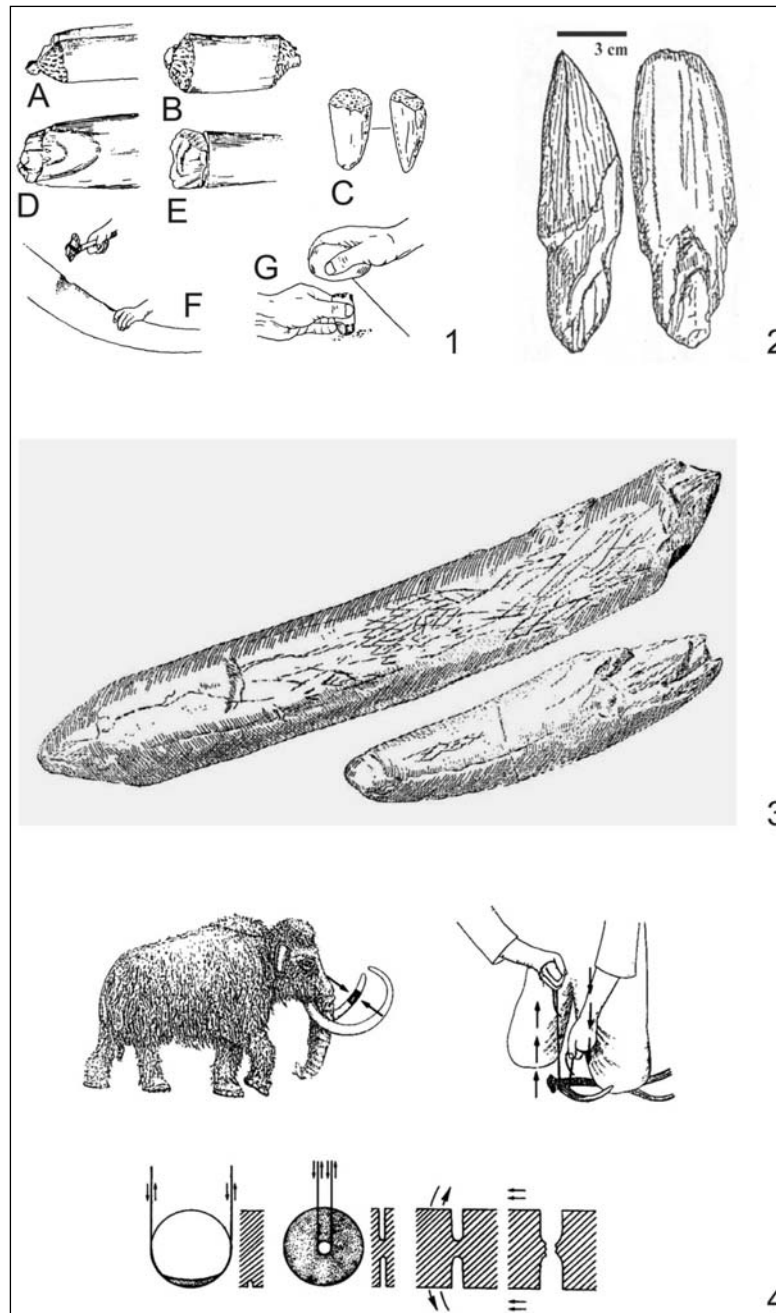

Fig. 9. Artefacts en ivoire du Gravettien central- et est-européen. 1 A-E. Kostienki I Eliseevich; 1 F-G. proposition de reconstitution du débitage de l'ivoire par percussion/entaillage (d'après S.A. Semenov 1985, p. 150 et fig. 74/1-7); 2. Costești (d'après I.A. Borziac 1994, p. 35 et fig. 5/10); 3. Timonovka (d'après J.K. Kozłowski 1992, p. 78 et fig. 87, c-d); 4. identification spécifique et squelettique de la matière première et reconstitution du débitage par abrasion linéaire (d'après C. Beldiman 2000, p. 25 et fig. 5/3).

Artefacte de fildeș aparținând culturii gravettiene din partea centrală și orientală a Europei: 1 A-E: Kostienki I Eliseevich; 1 F-G. propunere de reconstituire a debitajului fildeșului prin percuție/cioplire (după S.A. Semenov 1985, p. 150, fig. 74/1-7); 2. Costești (după I.A. Borziac 1994, p. 35, fig. 5/10); 3. Timonovka (după J.K. Kozłowski 1992, p. 78, fig. 87, c-d); 4. identificarea specifică și scheletică a materiei prime și reconstituirea debitajului prin abraziune lineară (după C. Beldiman 2000, p. 25, fig. 5/3).

Valea Teleormanului. Considerații asupra plasticii antropomorfe

Radian-Romus ANDREESCU*

Abstract: *The anthropomorphic figurines that make the subject of the present paper are discovered on Teleorman Valley, most of them during the Southern Romania Archaeological Project. The majority of the pieces come from Măgura-Buduiasca site, as well as from Beciu and Lăceni. The figurines belong to Early and Late Neolithic and the beginnings of Eneolithic period, respectively to the cultures: Gura-Baciului-Cârcea, Starcevo-Criș, Dudești, Boian and Vădastra (cca. 6000-4500 BC).*

Even though the pieces are few in number, it can be said that in the first phases of the Neolithic the clay figurines are quite simple modeled. It can also be observed that from the same early period, the existence of patterns that seem to be changing periodically. For example, the representation of the head as a column, then like a band and finally with two perforated lobes and a preeminent nose. The flat body together with the arms, represented like triangular extensions, forms a rhomb shape on which the breasts are represented as two little prominences. The representation of the basin is very interesting, as well as that of the bottoms and hips which are always exaggeratedly modeled. Concerning the modeling process, the majority of the figurines seem to be made of two longitudinal pieces pasted together. The figurines morphology and decoration seem to suffer major changes at the Boian culture level, when the silhouettes seem more massive because of the exaggerate dimensions of the bottoms and hips and because of the more complicated incised geometric decoration. It must be underlined the fact that the conclusions have a certain amount of relativity because of the little number of the analyzed artifacts.

Rezumat: *Statuetele antropomorfe care fac subiectul acestui articol sunt descoperite pe Valea Teleormanului, cea mai mare parte în cadrul proiectului româno-britanic Southern Romania Archaeological Project.*

Majoritatea pieselor provin din situl Măgura-Buduiasca dar și din siturile de la Beciu și Lăceni. Statuetele aparțin neoliticului timpuriu, dezvoltat și începutului eneoliticului, culturile Gura-Baciului-Cârcea, Starcevo-Criș, Dudești, Boian și Vădastra (cca. 6000-4500 BC).

Chiar dacă piesele sunt puțin numeroase, se poate observa că în primele faze ale neoliticului, plastica din lut este destul de simplă modelată. Se poate constata însă încă din această perioadă existența unor tipare care par a se schimba periodic. Spre exemplu, reprezentarea capului ca o coloană, ca o bandă și în cele din urmă cu lobi laterali perforați și nas reliefat. Trunchiul plat, împreună cu brațele figurate ca niște prelungiri triunghiulare, formează un romb pe care sânii sunt figurați prin două mici proeminențe. Extrem de interesantă este reprezentarea bazinului, a feselor și a șoldurilor care sunt mai întotdeauna exagerat modelate. Din punct de vedere al modelajului, majoritatea statuetele sunt făcute din două bucăți longitudinale care se lipesc. Morfologia și decorul statuetelelor par a suferi schimbări mai semnificative la nivelul culturii Boian când siluetele sunt greoaie, masive din cauza accentuării exagerate a feselor și șoldurilor, iar decorul geometric incizat este mult mai bogat.

Să subliniem totuși faptul că aceste concluzii au o anumită relativitate dat fiind numărul redus de piese analizate.

Keywords: *figurines, typology, morphology, modeling, decoration.*

Cuvinte cheie: *statuete, tipologie, morfologie, modelaj, decor.*

În anul 1998, pe Valea Teleormanului a debutat un complex program de cercetări în cadrul proiectului româno-britanic Southern Romania Archaeological Project¹. Obiectivul principal l-a constituit lărgirea cunoștințelor despre locuirea și mediul natural din epoca neo-eneolitică din sudul României. Rezultatele sunt deosebit de interesante, în micro-zona Alexandria-Lăceni-Măgura-Vitânești au fost cercetate situri aparținând întregii epoci în discuție, de la neoliticul timpuriu până la eneolitic (D.W. Bailey *et alii* 1999; D.W. Bailey *et alii* 2001). Ele aparțin culturilor Starcevo-Criș, Dudești, Boian și Vădastra (R. Andreescu, D.W. Bailey 2002, p. 195-199; idem 2004, p. 184-189; idem 2005, p. 224-234). De asemenea, au fost cercetate mai multe așezări de tip *tell* aparținând culturii Gumelnița (R. Andreescu *et alii* 2003).

Printre numeroasele materialele arheologice scoase la lumină se numără și un număr relativ limitat de statuete antropomorfe. Numărul statuetelelor antropomorfe descoperite în primele etape ale neoliticului este de altfel foarte mic, poate și datorită puținelor cercetări arheologice care au vizat această perioadă.

* Muzeul Național de Istorie a României, Calea Victoriei 12, București.

¹ Southern Romania Archaeological Project este un proiect la care participă Muzeul Național de Istorie a României, Universitatea din Cardiff (responsabil Dr. Douglass W. Bailey) și Muzeul Județean Teleorman. Proiectul a fost finanțat de Academia Britanică, Societatea Anticarilor din Londra, Universitatea din Cardiff, Ministerul Culturii și Cultelor, Consiliul Județean Teleorman. Detalii pe www.cardiff.ac.uk/srap.

Astfel, pentru întreaga Muntenie există doar câteva statuete aparținând culturii Dudești (E. Comșa 1971), ele fiind ceva mai numeroase pentru cultura Boian (E. Comșa 1974).

Plastica antropomorfă descoperită pe valea Teleormanului completează tabloul descoperirilor de acest fel din neoliticul timpuriu și dezvoltat (fig. 1). Înainte de a analiza această plastică se impun câteva observații referitoare la cadrul cronologico-cultural în care a fost ea descoperită.

Cercetările din ultimii ani de pe valea Teleormanului au dus la conturarea unei situații interesante pentru o regiune în care epoca neolitică era foarte puțin cercetată. Astfel, neoliticul timpuriu, cultura Starčevo-Cris, este atestat prin mai multe așezări, între care cele mai importante sunt cele de la Măgura și Dulceanca.

Cultura Dudești, necunoscută până acum câțiva ani în zonă, este atestată acum prin mai multe așezări, între care cele de la Măgura și Beciu (P. Mirea 2004, p. 75-92).

Cultura Boian a fost și ea atestată într-un număr relativ mic de așezări, unele plasate în microzona Alexandria-Măgura-Lăceni.

O descoperire inedită este reprezentată de așezarea aparținând culturii Vădastra descoperită la Măgura, cel mai estic punct aparținând acestei culturi.

Situl de la Măgura, punctul Buduiasca, plasat pe terasa joasă a Teleormanului, a căpătat în contextul cercetării neoliticului din sudul României un rol foarte important, aici fiind descoperite locuiri aparținând culturilor Starčevo-Cris, Dudești și Vădastra. Cercetări recente au dus la descoperirea unei locuiri aparținând grupului cultural Gura-Baciului-Cârcea, prima de acest fel din Muntenia, atestând astfel începuturile neoliticului și la est de Olt. În acest sit, au fost evidențiate și câteva interesante aspecte referitoare la evoluția neoliticului dezvoltat.

Cu toate că analiza descoperirilor este departe de a fi finalizată, câteva concluzii preliminare se impun. Astfel, evoluția culturii Dudești este atestată prin două faze care prezintă anumite particularități în comparație cu cele din restul Munteniei. Prima fază se caracterizează prin existența unor elemente Karanovo III (vase cu patru sau cinci piciorușe, torți specifice Karanovo III), precum și prin prezența unei ceramici decorată cu un fel de incizie lată, încrustată cu pastă albă. În acest context se întâlnesc și elemente Dudești, cum ar fi decorul incizat în rețea sau decorul cu creștături, dar cu o frecvență redusă. Elementele sudice și categoria ceramică încrustată cu pastă albă par a atesta mai degrabă un aspect cultural nou decât o fază tradițională a culturii Dudești (R. Andreescu, D.W. Bailey 2004). Astfel de elemente dispartate au fost descoperite și la vest de Olt (M. Nica 2001). A doua fază a culturii Dudești de la Măgura atestată prin două mici complexe (R. Andreescu, D.W. Bailey 2003) este relativ asemănătoare cu ceea ce convențional numim faza Cernica (E. Comșa 1971).

Interesantă este și evoluția culturii Vădastra (R. Andreescu, D.W. Bailey 2003). Există o fază de tranziție în care elementele Dudești se combină cu cele Vădastra, fapt întâlnit iarăși și la vest de Olt, unde este chiar denumită Dudești-Vădastra (M. Nica 1997). Aceasta este urmată de o fază în care elementele Vădastra devin predominante.

În concluzie, evoluția neoliticului timpuriu și dezvoltat, așa cum apare ea schițată la Măgura, pare a modifica cadrul cronologico-evolutiv impus de cercetările întreprinse în principal în centrul Munteniei. Coroborate cu descoperirile, din păcate destul de dispartate din Oltenia, descoperirile din vestul Munteniei par să creioneze o zonă extrem de dinamică în această etapă a neoliticului, zonă care are ca axă principală Oltul cu regiunile plasate la est și vest de el.

Revenind la plastica descoperită pe valea Teleormanului, să precizăm că pe lângă faptul că este puțină, ea este și puternic fragmentată, ceea ce induce un anumit grad de relativitate analizei noastre.

Aspectului cultural Gura-Baciului-Cârcea îi aparțin trei piese (pl. 1/1-3). Prima reprezintă un cap de formă ovală-alungită cu nasul figurat printr-o creastă de mici dimensiuni (pl. 1/1). O altă proeminență se află la partea inferioară (bărbia?). Al doilea fragment reprezintă un cap schematic în formă de coloană tronconică cu nasul figurat printr-o proeminență (pl. 1/3). Ultimul fragment reprezintă fesa puternic reliefată a unei statuete modelată din două bucăți (pl. 1/2).

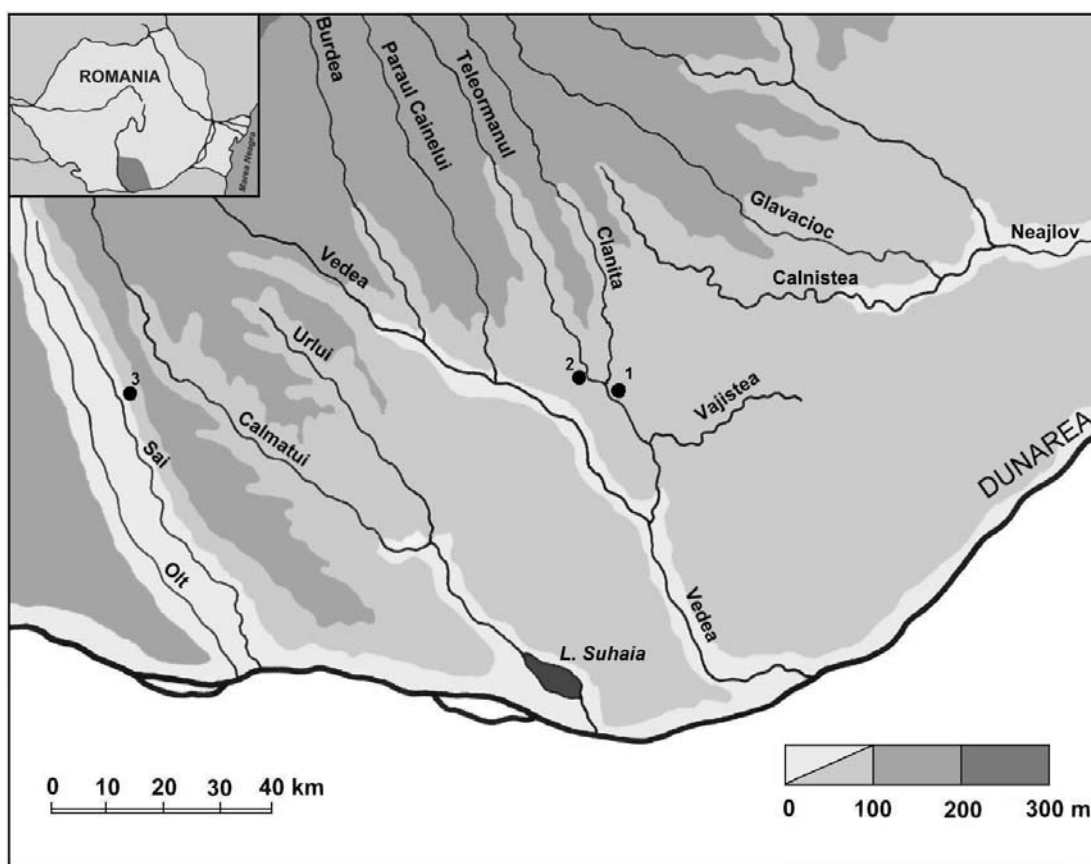

Fig. 1. Harta siturilor. 1 - Măgura, 2 - Lăceni, 3 - Beciu.
Map of the sites. 1 - Măgura, 2 - Lăceni, 3 - Beciu.

Plastica culturii Starčevo-Criș este ilustrată prin șapte piese (pl. 1/4-10). Două dintre ele sunt aproape întregi, lipsindu-le doar capul (pl. 1/4, 10). Trunchiul este plat, îngust și relativ prelung. Brațele sunt figurate prin scurte proeminențe laterale. Sâniile sunt figurați prin mici proeminențe iar pe abdomenul uneia se află o proeminență dreptunghiulară, poate o reprezentare a gravidității (pl. 1/10). Fesele sunt puternic reliefate la ambele statuete, în timp ce șoldurile sunt aproape drepte la o statueta, în timp ce la cealaltă sunt accentuate. De altfel, la aceasta din urmă picioarele sunt reprezentate ca un soclu circular, statueta căpătând din cauza lor și a bazinului o alură masivă (pl. 1/4). Picioarele celeilalte sunt prelungi, separate de o ușoară șănțuire, statueta având în acest caz o alură elongată (pl. 1/10). Un mic fragment de statueta arată faptul că fesele erau accentuate (pl. 1/5). Trei fragmente reprezintă capete, dintre care unul are creștetul plat, cu nasul figurat printr-o proeminență și ochii prin incizii, fiind probabil o aplicație plastică (pl. 1/8). Un altul, modelat în formă de coloană, are urechile figurate prin doi mici lobi laterali și nasul printr-o nervură mediană (pl. 1/7). Ultimul are spatele plat, urechile reprezentate prin lobi laterali și nasul printr-o proeminență (pl. 1/9). O ultimă piesă reprezintă un picior masiv aparținând probabil unui vas antropomorf (pl. 1/6).

Tratarea corpului uman este destul de simplistă, capul este schematic, aproape fără detalii faciale, brațele sunt prelungiri laterale, sâniile sunt figurați prin proeminențe și se remarcă încă de pe acum atenția specială acordată zonei bazinului prin accentuarea în special a feselor dar și a șoldurilor. Un alt element care apare acum este reprezentarea gravidității, în acest caz printr-o proeminență plasată pe abdomen.

Următorul lot aparține orizontului cultural caracterizat prin prezența elementelor Karanovo III și Dudești, orizont pe care îl numim aici convențional Măgura-Dudești (pl. 2/1-11).

Statuetele sunt și în acest caz extrem de fragmentate. O piesă deosebită este un tors de statueta cu sâniile figurați prin proeminențe și brațele prin prelungiri laterale triunghiulare. Statueta a fost pictată atât pe față cât și pe spate, cu motive geometrice cu roșu, galben și mai puțin negru (Pl. 2/1). O statueta fragmentară oferă informații mai detaliate asupra modelajului și morfologiei (pl. 2/5).

Astfel, trunchiul este relativ plat, cu brațele figurate prin două mici prelungiri laterale și sânii prin două mici proeminențe. Pe pântec pare a fi avut o proeminență, figurând probabil graviditatea. Triunghiul sexual este marcat prin incizare. Zona bazinului este amplă, masivă datorită modelării exagerate a șoldurilor și a feselor. Statueta era realizată din două bucăți longitudinale, modelate separat, apoi lipite.

Nu avem prea multe informații despre reprezentarea diverselor părți anatomice ale corpului omenesc. Astfel, capul pare a fi fost modelat simplu, ca o coloană, cu nasul figurat de o creastă mediană (pl. 2/10, 11). Trunchiul este plat, cu brațele figurate în general prin prelungiri laterale triunghiulare (pl. 2/1-3, 5, 6), în unele cazuri perforate, iar sânii sunt reprezentați prin proeminențe conice. Triunghiul sexual este incizat. Zona bazinului este de obicei masivă, datorită modelării exagerate a șoldurilor dar mai ales a feselor (pl. 2/4, 5, 7, 8). O proeminență plasată pe abdomen pare a simboliza graviditatea (pl. 2/5). Statuetele sunt realizate din două bucăți longitudinale și unele au găuri orizontale pe trunchi sau verticale la gât, în acest din urmă caz poate pentru fixarea capului (pl. 2/9).

O piesă interesantă este reprezentată de o statueta miniaturală destul de rudimentar modelată. Capul este schematic, sânii sunt figurați prin două pastile aplicate iar brațele reprezentate prin două mici prelungiri triunghiulare. Partea inferioară are șoldurile ușor arcuite dar fesele nu sunt reliefate. Pe pântec are o altă pastilă, iar triunghiul sexual mic este incizat (pl. 2/3).

Chiar dacă reduse numeric și fragmentare, aceste piese permit observația că încă de la începutul neoliticului dezvoltat exista o gamă relativ diversificată de reprezentări antropomorfe, ilustrată prin tipuri de statuete, aplicații antropomorfe, decor incizat sau pictat.

Etapa Dudeștiului târziu este reprezentată prin trei piese (pl. 3/1-3). Un fragment de vas are o aplicație antropomorfă realizată dintr-o bandă de lut. Capul are ochii figurați prin incizii și nasul reliefat. Brațul păstrat este ridicat de la cot în sus, o poziție des întâlnită în special în eneolitic. Pe corp și pe brațe are creștături (pl. 3/3).

Un alt tip de statueta este ilustrat de un fragment cu o morfologie deosebită. Partea de jos a trunchiului este plată și ușor arcuită, în timp ce șoldurile sunt mult accentuate. O mică proeminență pare a reprezenta graviditatea. Fesele sunt reliefate într-o manieră deosebită, fiind cumva trase în sus și nu modelate în continuarea bazinului ca în celelalte cazuri. Din păcate, picioarele lipsesc. Fragmentul este decorat cu motive geometrice incizate specifice culturii Dudești (pl. 3/1). Un fragment de picior este decorat cu motive incizate (pl. 3/2).

Următorul lot de statuete descoperit la Măgura aparține unui orizont cultural în care întâlnim atât elemente Dudești cât și Vădastra (pl. 4).

Lotul este compus numai din fragmente, de aceea este dificil de reconstituit morfologia și tipologia statuetelor aparținând acestui orizont. O piesă reprezintă un cap cu o formă relativ romboidală, cu nasul reliefat și fața realizată printr-o excizie ușoară (pl. 4/3). Un fragment dintr-un cap antropomorf este realizat într-o manieră asemănătoare, având nasul puternic reliefat (pl. 4/15). Altă piesă arată un alt tip de modelare a capului, reprezentat ca o bandă cu nasul figurat printr-o creastă (pl. 4/2). Un alt cap are fața realizată prin ciupirea materialului cu degetele, plasat pe un gât foarte lung (pl. 4/5). Torsul este plat, uneori prelung, cu sânii reprezentați prin proeminențe conice, iar brațele prin prelungiri triunghiulare (pl. 4/10, 14). Pe pântec, o proeminență figurează graviditatea (pl. 4/11). Șoldurile și în special fesele sunt exagerat modelate (pl. 4/4, 6). Într-un caz, șoldurile sunt perforate (pl. 4/11). Picioarele sunt scurte și relativ groase, fie separate efectiv, fie printr-o incizie (pl. 4/4, 11). Un picior cu laba reliefată pare să fi aparținut unui vas antropomorf (pl. 4/12).

O piesă deosebită este un inel de os cu o mică reprezentare umană, capul și trunchiul (pl. 4/1).

Ultimul lot descoperit la Măgura aparține începutului culturii Vădastra (pl. 5). Cele câteva piese fragmentare permit doar câteva observații de ordin general.

O piesă reprezintă un cap de formă triunghiulară cu nasul reliefat. În zona ochilor este scobit reliefându-se astfel arcadele, în timp ce ochii sunt figurați prin mici proeminențe. Capul a fost pictat cu culoare roșie (pl. 5/2). Trunchiul era plat, brațele figurate ca niște prelungiri triunghiulare, iar sânii prin proeminențe conice (pl. 5/6, 8). Un astfel de trunchi este străpuns de o perforație verticală (pl. 5/8). Șoldurile și fesele sunt accentuate iar triunghiul sexual este marcat prin incizare (pl. 5/7). Un fragment de picior este decorat cu incizie largă, cu motive geometrice (pl. 5/9).

O piesă deosebită este un vas sau mai degrabă un capac care are aplicată o față umană. Arcadele au fost reliefate prin excizare iar ochii sunt figurați prin proeminențe. Fața era incrustată cu pastă roșie (pl. 5/4).

O altă piesă deosebită este reprezentată de un baton din lut decorat cu mai multe motive incizate, două dintre ele părând a simboliza câte o siluetă umană (pl. 5/1).

O altă stațiune în care au fost descoperită plastică aparținând neoliticului dezvoltat, respectiv culturii Dudești, este cea de la Beciu, plasată pe terasa înaltă a Oltului (P. Mirea 2005).

Un cap pictat cu culoare roșie este modelat din bandă lată cu nasul figurat printr-o creastă (pl. 3/5). Trunchiul este plat, cu brațele reprezentate prin obișnuitele prelungiri triunghiulare, într-un caz perforate, și sânii figurați prin proeminențe (pl. 3/8, 9). Șoldurile și fesele sunt accentuate, picioarele modelate sub formă de coloană cu baza ușor lățită, într-un caz cu urme de culoare roșie și galbenă (pl. 3/4).

Plastica culturii Boian este ilustrată de un lot descoperit în valea Teleormanului, zona Lăceni-Măgura. O parte dintre statuetele acestui lot au fost descoperite în urma unor cercetări de teren, în punctul Cioroaița de pe valea Teleormanului (R. Andreescu 1999, p. 65-67), în timp ce altele provin din cercetările arheologice întreprinse în situl Teleor 008 de pe valea Teleormanului și Cla 002 de pe valea Clăniței.

Plastica este extrem de fragmentară, ceea ce a făcut dificilă analiza tipologică și morfologică a lotului. Capetele statuetelor sunt în continuare destul de rudimentar modelate, fața este redată prin ciupirea pastei crude, reliefându-se nasul, dar apar perforațiile laterale specifice pentru perioada eneoliticului (pl. 6/11-13). Trunchiul este relativ plat, cu sânii marcați prin proeminențe, iar brațele sunt întinse lateral modelate ca niște benzi perforate la cap, uneori chiar cu figurarea degetelor prin incizii (pl. 6/13). Zona bazinului este în continuare amplă, prin accentuarea șoldurilor și a feselor (pl. 6/3, 6). Picioarele sunt scurte și groase, uneori îngustate spre bază. (pl. 6/1, 2, 6). Un picior are laba reliefată dar modelată într-un mod mai ciudat în sensul că vârful ei este despiciat (pl. 6/5). Majoritatea fragmentelor sunt decorate cu motive geometrice incizate.

O piesă deosebită este reprezentată de un capac cu mânerul terminat cu un cap antropomorf modelat schematic prin ciupirea pastei crude (pl. 6/10).

Loturile mici de piese, precum și starea lor extrem de fragmentată, fac dificilă o analiză a evoluției morfo-tipologice a statuetelor descoperite în vestul Munteniei.

Statuetele aparținând aspectului cultural Gura-Baciului-Cârcea dar și culturii Starčevo-Criș se remarcă prin tratarea extrem de simplistă a capului, figurat cu un minimum de detalii anatomice, prin lipsa brațelor sau figurarea lor prin mici proeminențe și printr-un trunchi prelung și plat. Zona bazinului este accentuat reliefată prin modelarea exagerată a feselor și în cele mai multe cazuri și a șoldurilor. Picioarele sunt figurate fie separate, prin incizii, fie sub forma unui soclu. Sexul feminin este dovedit prin figurarea sânilor iar în unele cazuri graviditatea este sugerată fie prin bombarea abdomenului, fie printr-o proeminență. O piesă pare a atesta existența unor vase antropomorfe.

Un element inedit sunt perforațiile de pe spatele unei piese, perforații care sugerează că aceasta ar fi fost cumva suspendată sau agățată (pl. 1/4).

Faza următoare (convențional numită Măgura-Dudești), pe lângă elemente comune, aduce și unele deosebiri. Se remarcă în continuare tratarea simplistă a capului, precum și a trunchiului și a brațelor. Acestea din urmă încep să fie reprezentate sub forma unor prelungiri laterale triunghiulare, rotunjite la capete, uneori perforate. Trunchiul plat are o formă oarecum romboidală, datorită modului de modelare a brațelor. Zona bazinului este în continuare reliefată prin modelarea exagerată a feselor și a șoldurilor, uneori perforate, iar picioarele sunt de obicei scurte și groase. Sânii sunt figurați prin proeminențe, sexul feminin fiind marcat și prin reprezentarea incizată a triunghiului pubian. Graviditatea este figurată printr-o proeminență. Elemente deosebite întâlnite la aceste statuete sunt găurile de la nivelul trunchiului și de la nivelul gâtului, acestea din urmă posibil pentru fixarea capului. Ca modalitate de lucru, se remarcă modelarea statuetelor din două bucăți longitudinale care sunt apoi lipite. Statuetele sunt decorate prin pictare și prin incizare cu motive geometrice, unele relativ complicate, cele incizate regăsindu-se și pe ceramică.

Caracteristicile din perioada anterioară se mențin și în faza târzie a culturii Dudești. Capul este modelat din bandă îngustă cu nasul puternic reliefat. În rest, trunchiul plat are o formă romboidală din cauza brațelor (uneori perforate), sânii marcați prin proeminențe, fesele și șoldurile sunt accentuate. Un fragment de picior este pictat cu galben și roșu. Remarcăm apariția aplicațiilor antropomorfe pe vase.

Un tip deosebit de statueta este acela care are bazinul lat, plat, cu șoldurile arcuite și talia foarte îngustă, iar fesele reliefate trase în sus (morfologia statuetei de acest tip este greu de precizat, fiind descoperite doar fragmente).

În orizontul cultural următor, de tranziție de la Dudești la Vădastra, elementele sunt oarecum amestecate. Persistă trunchiul relativ romboidal, datorită figurării brațelor prin prelungiri laterale

triunghiulare rotunjite la vârf. Capul este schematic, reprezentat ca o bandă (și nu ca o coloană), cu nasul puternic reliefat. În același timp, apare un tip de cap de formă romboidală, cu detaliile faciale reliefate prin excizare, manieră de modelare întâlnită în cultura Vădastra. Fesele și șoldurile sunt în continuare mai mult sau mai puțin accentuate. Picioarele sunt scurte și relativ masive, uneori laba piciorului fiind reliefată. Sâniile sunt marcați prin proeminențe, șoldurile sunt uneori perforate, triunghiul sexual este incizat. Un fragment de statueta a fost pictat cu roșu. O piesă deosebită este un inel de os cu o mică reprezentare antropomorfă. În continuare, sunt atestate piesele lucrate din două bucăți longitudinale.

În faza următoare, Vădastra timpurie, întâlnim cam aceleași caracteristici: trunchiul romboidal cu sâniile figurați prin proeminențe, șoldurile și fesele accentuate. Capul de formă romboidală are detalii faciale precum nasul și sprâncenele reliefate prin excizare, în timp ce ochii sunt figurați prin două mici proeminențe. Triunghiul sexual este marcat prin incizare, tot prin incizare fiind decorat un fragment de picior. Apar fețele umane aplicate pe vase. Unele piese sunt decorate prin pictare cu roșu sau prin excizare.

O schimbare pare a se fi petrecut la nivelul culturii Boian. Capetele, în continuare simple, au fața figurată prin ciupirea pastei crude între degete dar apar perforațiile laterale. În continuare, șoldurile și fesele sunt accentuate, dar în unele cazuri șoldurile sunt mult exagerate spre deosebire de fesele reprezentate oarecum normal.

Spre deosebire de statuetele din orizonturile anterioare, majoritatea statuetelor Boian au un decor mult mai bogat, format din complexe motive geometrice incizate.

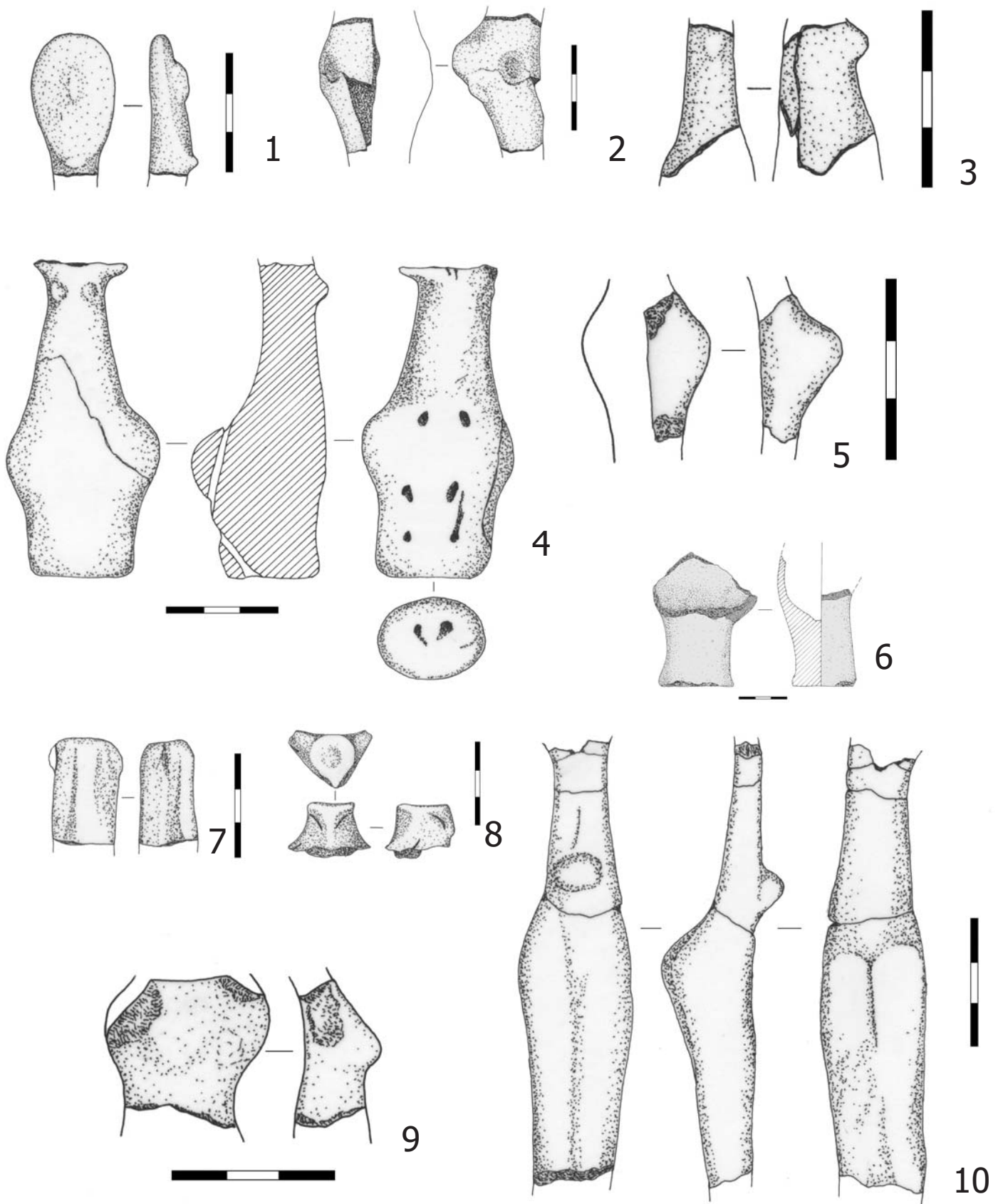
În concluzie, chiar dacă piesele sunt puțin numeroase, se poate observa că în primele faze ale neoliticului, plastica de lut este destul de simplu modelată. Se poate constata încă din această perioadă existența unor canoane care par a se schimba periodic. Spre exemplu, reprezentarea capului ca o coloană, apoi ca o bandă și în cele din urmă în maniera binecunoscută, cu lobi laterali perforați și nas reliefat. Trunchiul plat împreună cu brațele figurate ca niște prelungiri triunghiulare formează un romb pe care sâniile sunt figurați prin două mici proeminențe. Extrem de interesantă este reprezentarea bazinului, a feselor și a șoldurilor care sunt mai întotdeauna exagerat modelate. Un alt fapt interesant este prezența, aproape la toate palierele cronologice, a statuetelor care sugerează personaje însărcinate. Din punct de vedere al modelajului, majoritatea statuetele par a fi fost făcute din două bucăți longitudinale care se lipesc. Morfologia și decorul statuetelor par a suferi schimbări mai semnificative la nivelul culturii Boian când siluetele sunt mai greoaie, masive, din cauza accentuării exagerate a feselor și șoldurilor, iar decorul geometric incizat este mult mai bogat.

Să subliniem totuși că aceste concluzii au o anumită relativitate, dat fiind numărul redus de piese analizate.

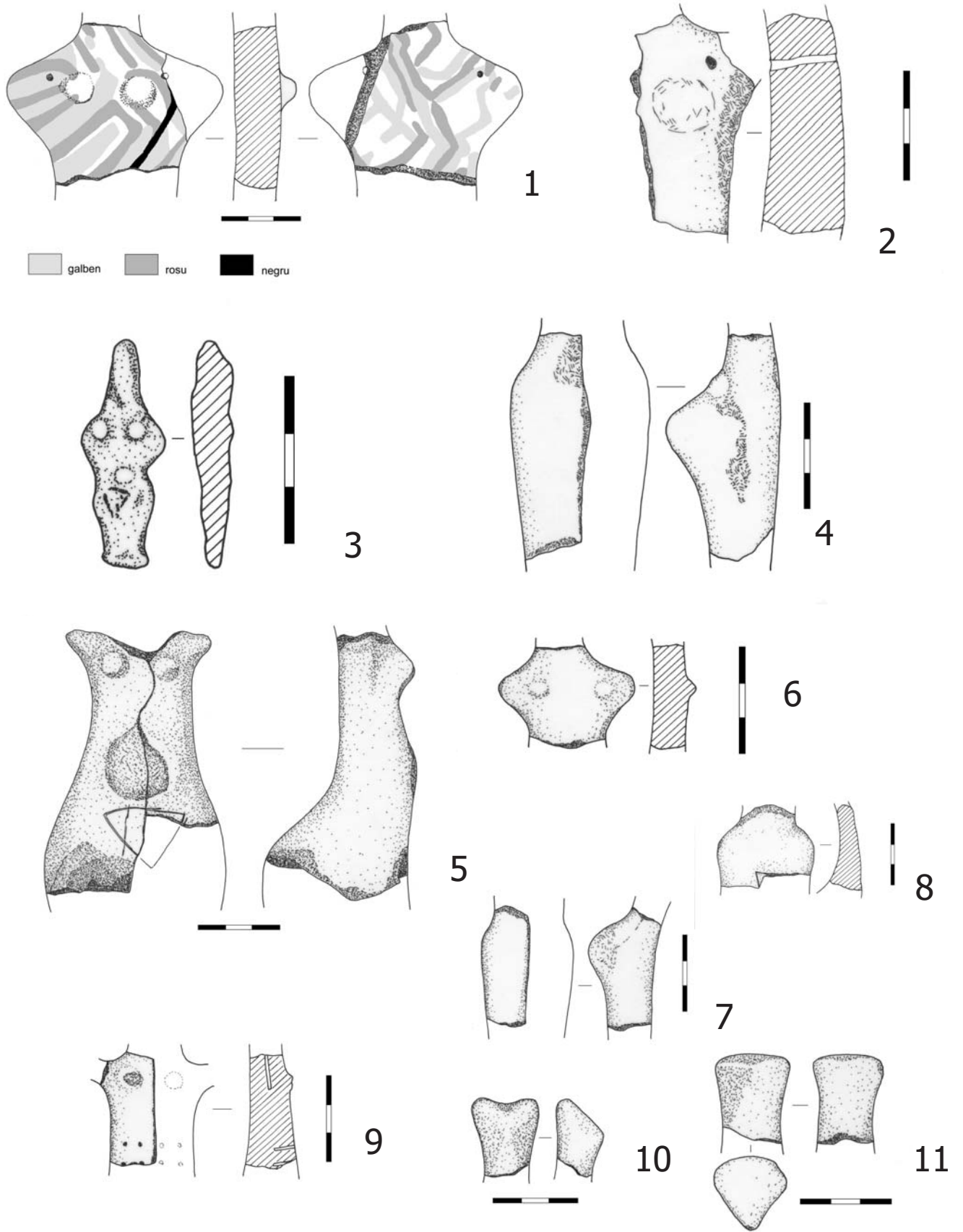
Bibliografie:

- R. Andreescu 1999 *Report on figurines*, în D.W. Bailey, R. Andreescu, S. Mills (eds.), *Southern Romania Archaeological Project. Preliminary report 1998*, Cardiff Studies in Archaeology, Cardiff, p. 65-67.
- R. Andreescu *et alii* 2003 R. Andreescu, P. Mirea, Șt. Apope, *Cultura Gumelnița în vestul Munteniei. Așezarea de la Vitănești, jud. Teleorman, CA XII*, p. 71-87.
- R. Andreescu, D.W. Bailey 2002 *Măgura-Lăceni-Vitănești, jud. Teleorman, Cronica. Campania 2001*, CIMEC, București, p. 195-197.
- R. Andreescu, D.W. Bailey 2003 *Măgura, jud. Teleorman, Cronica. Campania 2002*, CIMEC, București, p. 190.
- R. Andreescu, D.W. Bailey 2004 *Măgura, jud. Teleorman, Cronica. Campania 2003*, CIMEC, București, p. 184-189.
- R. Andreescu, D.W. Bailey 2005 *Măgura Buduiasca, jud. Teleorman, Cronica. Campania 2004*, CIMEC, București, p. 224-234.

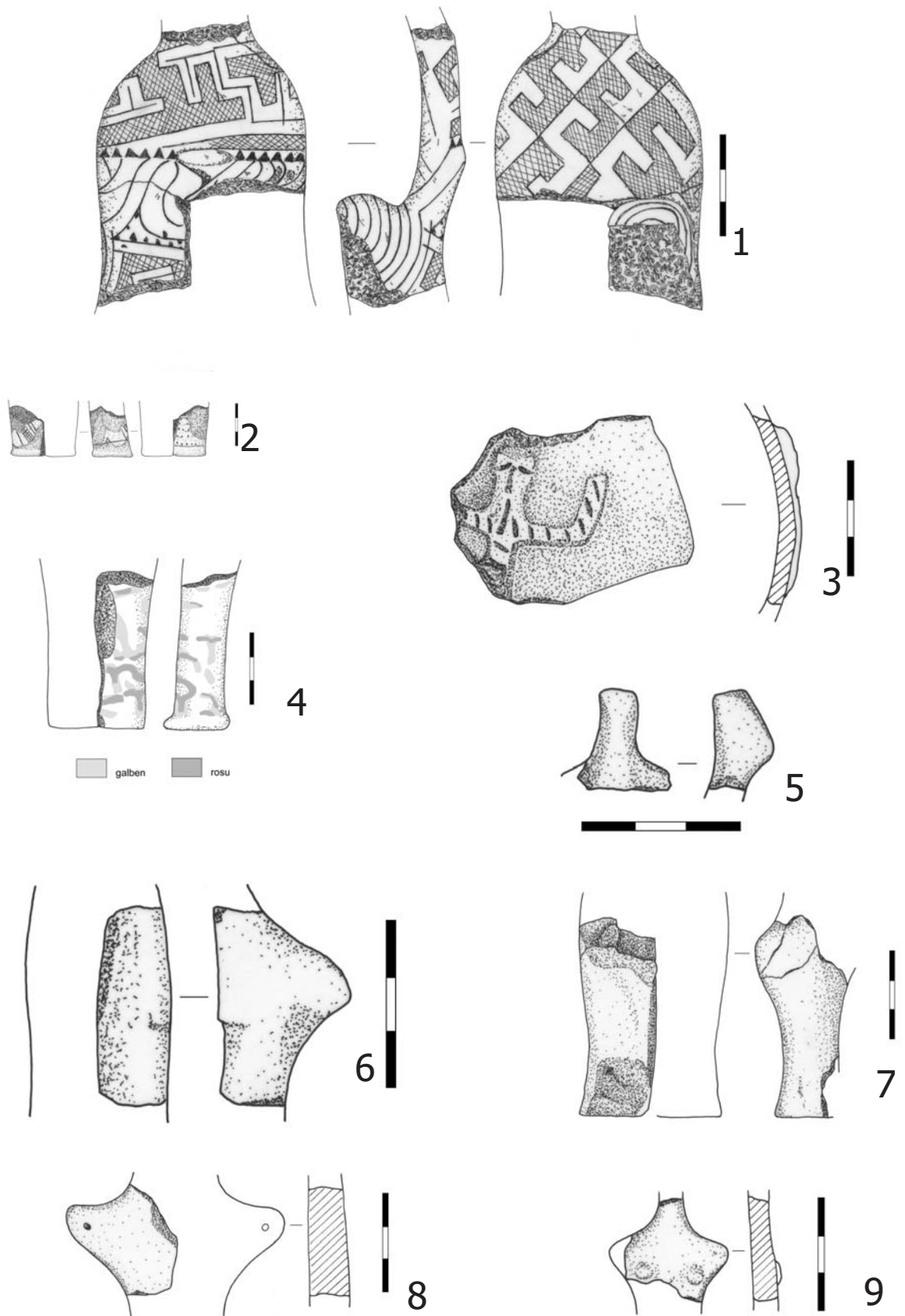
- D.W Bailey *et alii* 1999 D.W. Bailey, R. Andreescu, S. Mills (eds.), *Southern Romania Archaeological Project. Preliminary report 1998*, Cardiff Studies in Archaeology, Cardiff.
- D.W. Bailey *et alii* 2001 D.W. Bailey, R. Andreescu, S. Mills, S. Trick (eds.), *Southern Romania Archaeological Project. Second Preliminary Report 1999-2000*, Cardiff Studies in Archaeology, Cardiff.
- E. Comșa 1971 *Données sur la civilisation de Dudești*, PZ 46/2, p. 195-249.
- M. Nica 1997 *Unitate și diversitate în culturile neolitice de la Dunărea de Jos, Pontica XXX*, p. 105-116.
- M. Nica 2001 *Die meso- und neolithischen Kulturen Olteniens im Kontext der Kulturen Sudost- und Mitteleuropas*, in *From the Mesolithic to the Neolithic*, Budapest, p. 349-373.
- P. Mirea 2004 *Considerații asupra locuirii Dudești din sud-vestul Munteniei*, SP 2/2003-2004, p. 75-92.

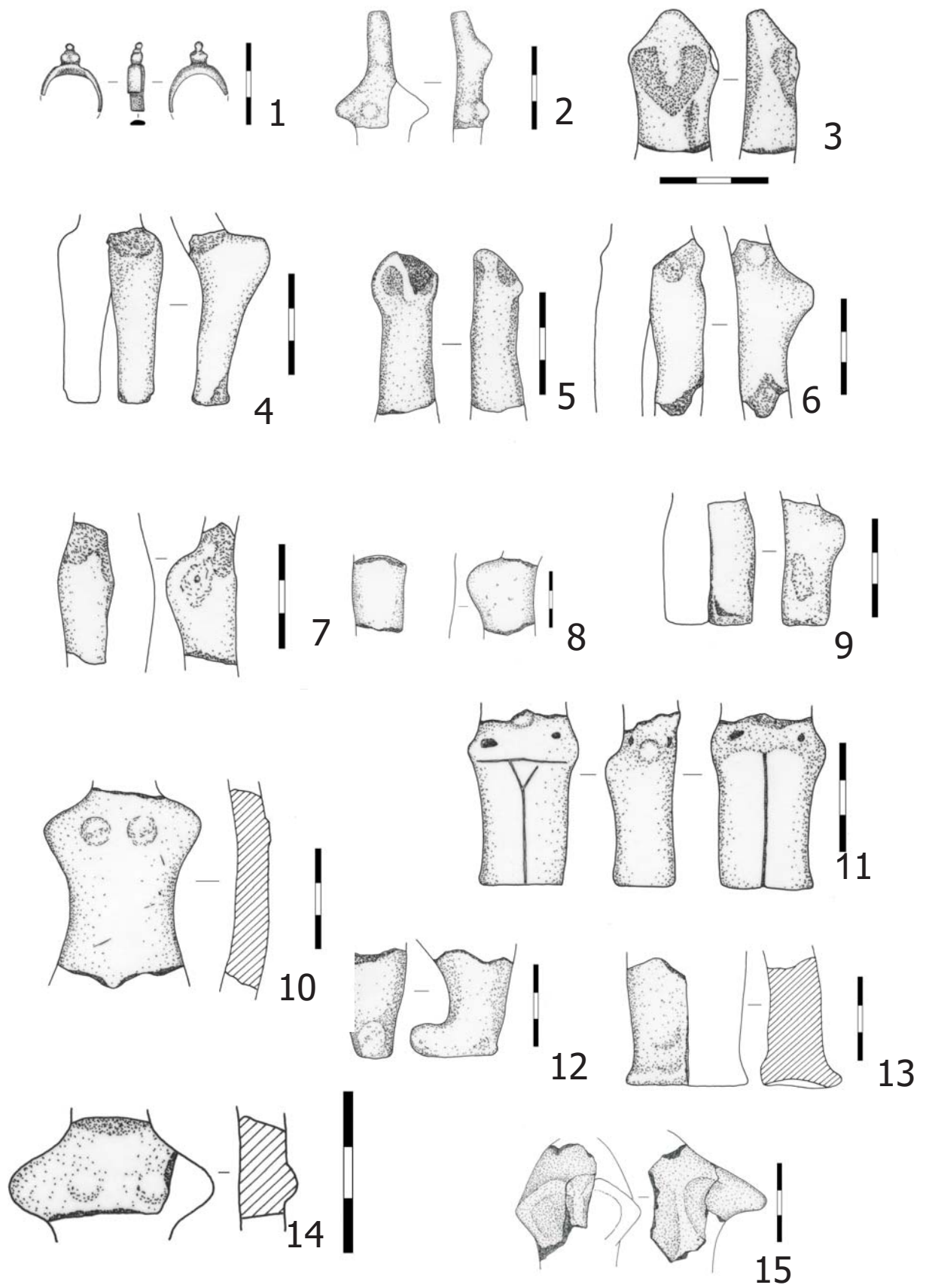
Pl. 1. Măgura. 1-3 plastica Gura-Baciului-Cârcea; 4-10 plastică Starcevo-Criș.
Măgura. 1-3 Gura-Baciului-Cârcea figurines; 4-10 Starcevo-Criș figurines.

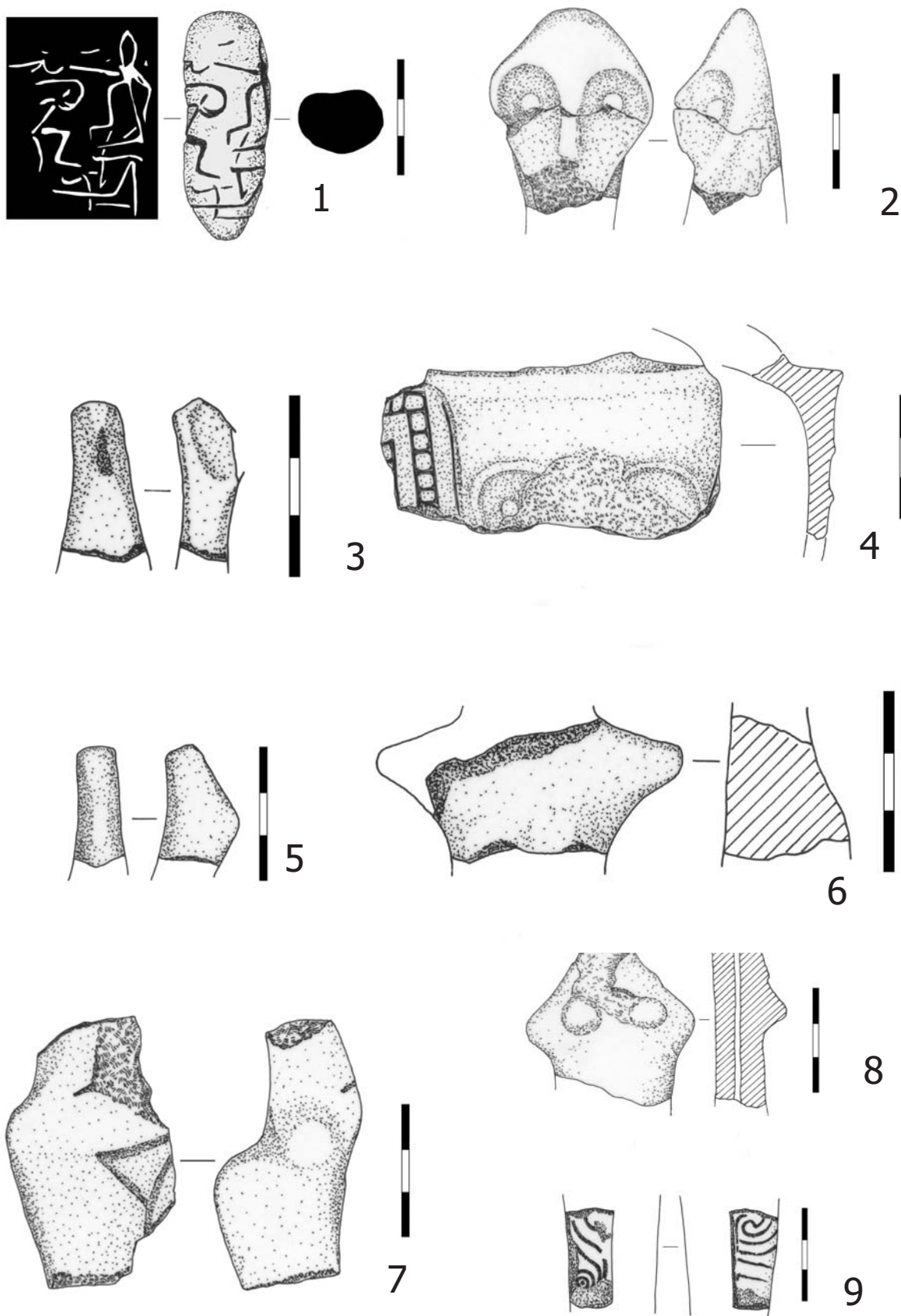
Pl. 2. Măgura. 1-11 plastică Măgura-Dudești.
Măgura. 1-11 Măgura-Dudești figurines.

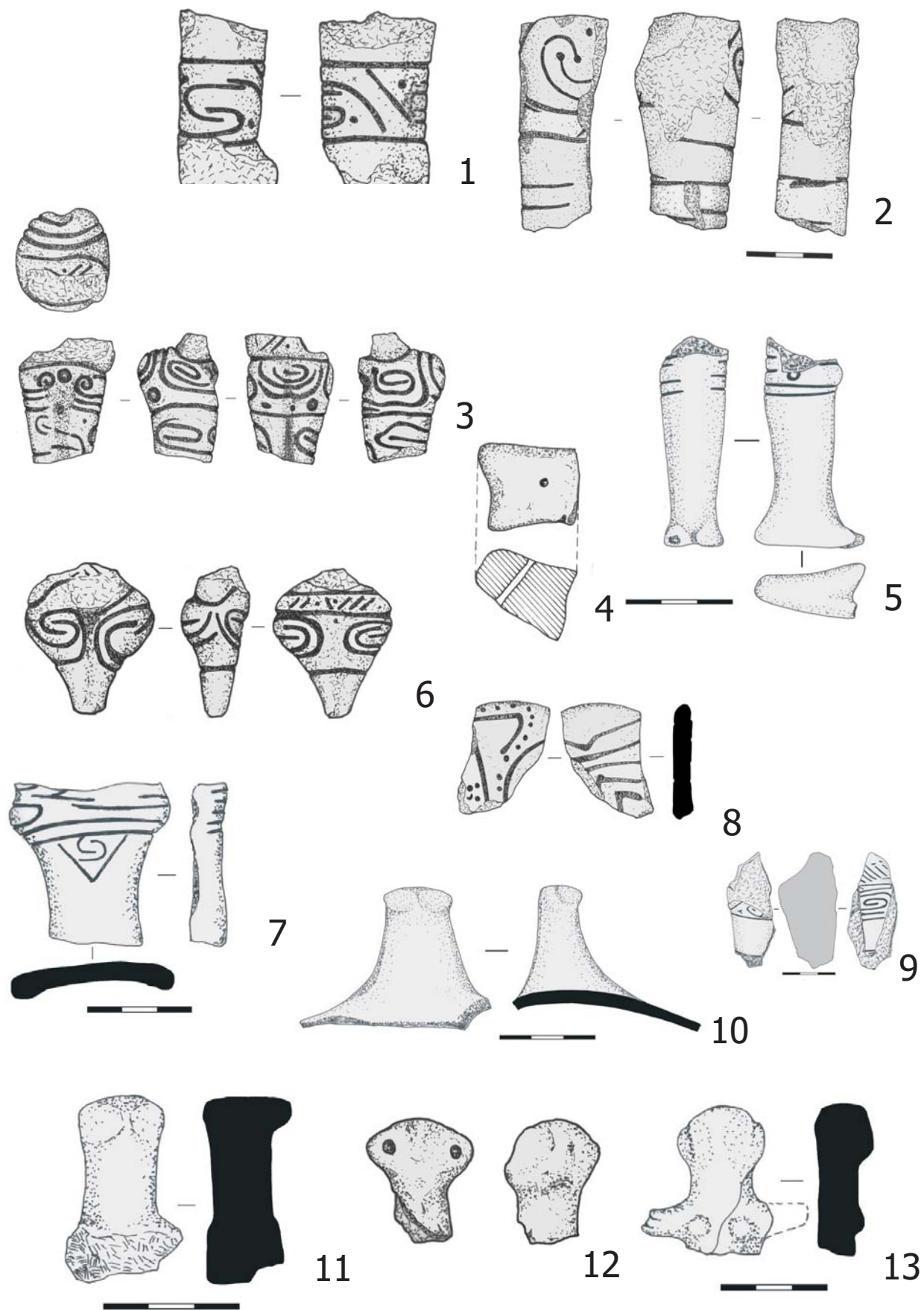
Pl. 3. Măgura 1-3; Beciu 4-9; plastică Dudești.
Măgura 1-3; Beciu 4-9; Dudești figurines.

Pl. 4 Măgura. 1-15 plastică Ducești-Vădastra.
Măgura. 1-15 Ducești-Vădastra figurines.

Pl. 5. Măgura. 1-9 plastică Vădastra.
Măgura. 1-9 Vădastra figurines.

Pl. 6. Lăceni-Măgura. 1-13 plastică Boian.
Lăceni-Măgura. 1-13 Boian figurines.

Cluj – Cheile Turzii - Lumea Nouă.
From general to particular – discoveries in the Șimleu Depression

Sanda BĂCUEȚ-CRIȘAN*

Abstract: Recent discoveries (2006) from Doh «Râturi» which have analogies in the settlements from Alba Iulia „The New World” or Zau de Câmpie «Kindergarden», determined us consider the groups with painted ceramics from the Cluj-Cheile Turzii –The New World. On the ground of the studies made on the Șimleu Depression territory, at Porț and Pericei, we tried a reconstruction of this complex by introducing these discoveries in the Cluj group. The recently discovered materials from Doh determined a considerable extension of the range area of the New World group, while bringing new interpretation possibilities.

Rezumat: Descoperirile recente (2006) de la Doh «Râturi» care prezintă analogii în siturile de la Alba Iulia «Lumea Nouă» sau Zau de Câmpie «Grădiniță», ne-au determinat să luăm în discuție grupurile cu ceramică pictată cuprinse în complexul Cluj-Cheile Turzii – Lumea Nouă. Pe baza cercetărilor întreprinse pe teritoriul Depresiunii Șimleului, la Porț și Pericei, am încercat o reconfigurare a acestui complex prin cuprinderea acestor descoperiri în cadrul grupului Cluj. Materialele nou identificate de la Doh au determinat o lărgire considerabilă a ariei de răspândire a grupului Lumea Nouă deschizând totodată noi posibilități de abordare.

Keywords: Neolithic, complex Cluj-Cheile Turzii-Lumea Nouă, Pericei., Porț, chronology.

Cuvinte cheie: neolitic, complexul Cluj-Cheile Turzii-Lumea Nouă, Pericei, Porț, cronologie.

This complex, with a long history in the literature, has not been defined yet by common consent. Along the several tries to define the complex, it received several names; there were some content changes by including or excluding new groups according to a certain stage in the research and to the more or less objective opinions of the researchers.

According to the “official” variant the name is: The Cultural Complex of Lumea Nouă, made up of groups with various characteristics from one area to another, except for the painted pottery which is a common feature. Thus the groups included in the complex are: Deva Tăulaș, Cheile Turzii, Cluj, evolved phases of the Pișcolt group, Esztár group (N. Ursulescu 2001, p 139, 143).

The name of Lumea Nouă Complex was initially temporarily given to the discoveries from Alba Iulia (I. Berciu 1968, p. 58), where the repeated archaeological research – 1943, 1944, 1945, 1946 (D. Berciu, I. Berciu 1947-1949, p. 1-18), 1961-1963 (I. Berciu 1968, p. 53-60) identified a new cultural feature. Grounding on new observations highlighted by the 1976 research and other discoveries (Tărtăria, Limba) which add to the ones in “Lumea Nouă”, the name was extended to the cultural horizon or complex Lumea Nouă - Cheile Turzii (I. Paul 1992, p. 161, footnote 30).

The name Cluj - Cheile Turzii - Lumea Nouă - Iclod Complex contains the names of some ethno-cultural complexes from the Late Neolithic, in the fields of Mureș, Someș, the high field of Criș and its branches (Gh. Lazarovici 1991, p. 100). The development of the complex took place in two stages: I- the early formation phase, that contained a part of the pieces from Gura Baciului IV and Cluj "Stavilar"; the second phase, developed differently in space, which has three development stages. The first stage IIA comprises the discoveries from Cluj group "Piața Libertății I", Gilău, Vlaha "Dâmb"; in the second stage - IIB - Cluj Piața Libertății II; the discoveries from Devent Cave and the ones in Someșeni and to the last phase it belongs the discoveries from Cluj "Bulevardul Lenin ", Zau de Câmpie - Grădiniță, Vărzari, the first stage from "Biblioteca Academiei", this last level with a genetical role for the Iclod group (Gh. Lazarovici 1991, p. 101-102).

In a last try for a definition, these discoveries appear under the name of Cluj - Cheile Turzii - Lumea Nouă - Iclod, seen as a developed Neolithic civilization, made up of related groups and cultural features: the groups from – Cluj Cheile Turzii, Lumea Nouă, Pișcolt, Turdaș, Tăulaș, Gilău and the first two phases of the Iclod and Suplacu de Barcău groups (Z. Maxim 1999, p. 69).

Therefore there were underlined three evolution periods:

- the chronological level Vinča A2/A3-B1 with the groups Cluj - Cheile Turzii; Lumea Nouă; Pișcolt;
- the chronological level Vinča B2-B2/C with the Turdaș and Tăulaș group;
- the chronological level Vinča C with Iclod and Suplacu de Barcău groups.

The discovery of certain pottery pieces in Șimleu Depression, pieces that were similar to one or another site that led to the division on cultural groups, makes us take a closer look on each group. Taking into account that most of the attempts for assigning the groups in this complex were made around the painted pottery, we will focus mainly on this aspect.

---

* Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău, bacuet@yahoo.com

We must state that, in our view, the groups from Turdaș, Tăulaș, Pișcolt do not belong to this discovery complex and the Iclod group was extensively present in the literature. Because no new discovery was identified in this last group for the area that we approach, we do not bring anything new and therefore we decided not to deal with it. We also believe that the discoveries from Suplac are basically similar to the ones in Cluj group, that include the settlements from Cluj, Pericei and Porț/Suplac.

Lumea Nouă Group

Ever since the first systematic research in the 40s, the painted pottery has been classified and assigned culturally to Lumea Nouă horizon, and the species D1a is characteristic of it (D. Berciu, I. Berciu 1947-1949, p.9-11) The research from 1961-1963 established the stratigraphy of the site and there were identified four Neolithic levels (I. Berciu 1968, p. 55). The stratigraphic observations have been completed by the 1976 diggings, when there were identified three Neolithic culture levels, divided into several living levels, the first level assigned to the Vinča-Turdaș culture was split in Ia and Ib; the second level belonging to the complex or horizon of the Lumea Nouă has had three stratigraphical series IIa-IIc, the third level was assigned to the Petrești culture (I. Paul 1992, p. 26-29). The painted pottery from Lumea Nouă appears desultory, beginning with the level Ib (Vinča B1) but becomes important as far as quantity, during the levels IIa-IIc. Consequently, we can state that the horizon from Alba Iulia begins at the Vinča B1 level and evolves "in stylistic typological shapes similar or identical to the ones found in the caves from Cheile Turzii up to Vinča B2 phase" (I. Paul 1992, p. 160, footnote 30). We can notice therefore the analogies for the painted pieces in the level Lumea Nouă IIb-IIc to the ones in Cheile Turzii (I. Paul 1992, p. 126) all the more so the discoveries from the caves were assigned to the group from Cluj - Cheile Turzii (Z. Maxim 1999, p. 72). The research from Zau de Câmpie "Grădiniță" (V. Lazăr 1995, p. 283-284) brought to light a rich Neo-Eneolithic settlement whose lower layer was assigned to the complex from Cluj - Cheile Turzii - Lumea Nouă - Iclod (Gh. Lazarovici 1999-2000, p. 38-44; Gh. Lazarovici, I. Ghergari, C. Ionescu 2002, p. 7-18), to the Lumea Nouă group (Z. Maxim 1999, p. 75).

Concerning the painted pottery discovered here there were identified close resemblances to the pottery from Cheile Turzii and Lumea Nouă, the difference being given by the presence (Zau) or the absence (Cheile Turzii) of the Turdaș incised pottery. There were also noticed some distinctions in painted style between the pottery from Zau and the one from Cluj group, and the Turdaș pottery was the bridge between the two (Gh. Lazarovici 1999-2000, p. 43).

Relating to an only bibliography reference point, which is quite incomplete, we can notice that the similitudes puts together three great sites, Lumea Nouă - Cheile Turzii - Zau de Câmpie, that are linked by the painting style, obviously with certain differences, among which we can notice (lacking published materials) the prul and sprail motifs, especially at Zau and Cheile Turzii but less frequent at Lumea Nouă.

After it has been established a chronological point of view based on the bibliographical information for the level Ib from Lumea Nouă, where there emerged the first elements, this was compared to Vinča B1/B2 (I. Paul 1992, p 26-30; M. Gligor 2006, p. 10) the levels IIa-IIc and connected to the stage Vinča B2. The analogies to the pottery pieces from Cheile Turzii were made for the levels IIb-IIc, therefore in full Vinča B2 stage (I. Paul 1992, p. 126). The first chronological time in the evolution of Lumea Nouă Complex - Cluj - Cheile Turzii (with the groups Cluj - Cheile Turzii, Lumea Nouă, Pișcolt) it was established at the chronological level of Vinča A2/A3- B1, being contemporary with the Szakálhát culture (Z. Maxim 1999, p. 69). The last test on the pottery from Zau de Câmpie, the presence of the Turdaș incised pottery from the oldest levels (information Gh. Lazarovici) assign the living here to a chronological level similar to Vinča C.

To sum up, from the chronological point of view, Lumea Nouă group, where there were included the discoveries from Alba Iulia "Lumea Nouă", the caves from Cheile Turzii, Zau de Câmpie "Grădiniță", the level squared to the stage from Tărtăria and Limba, it evolves beginning with the end of Vinča B1 and along the Vinča C stage (Gh. Lazarovici 1999-2000, p. 38-44).

With no new chronological information in this stage of the research, we must add and expand the distribution area of Lumea Nouă group with a new settlement, this time from the N-W side of Romania. In August 2006 we received several pottery materials from Doh, Sălaj County. The pottery was discovered by chance by a local on a terrace fragment under the name of "Râțuri". Most of the pottery fragments are painted in intense red and cherry on a white engobe background and with surfaces covered in red engobe sometimes together with the white one (pl. 2-4). The painting style and

motifs are identical to the material from Zau de Câmpie, Cheile Turzii with some similarities to Lumea Nouă, pushing thus to the north the area of distribution for this group.

With these final views we come back to the components of the complex Lumea Nouă - Cheile Turzii, assessing the discoveries from the Cluj group.

The Cluj Group

The Cluj group (Gh. Lazarovici 1991, p. 101-108) or Cluj Cheile Turzii (Z. Maxim 1999, p. 72-74) was included in the second development stage (IIA) of the complex Cluj- Cheile Turzii-Lumea Nouă, which was assigned the discoveries from Piața Libertății - Amaliei Mosolics' diggings, Piața Libertății I – Vlassa's diggings, Vlaha -Dâmb and Gilău (Gh. Lazarovici 1991, p. 101). Maxim divides the evolution of the group in two stages, assigning the discoveries from Cheile Turzii, Cluj- Piața Unirii (the former Libertății), Memorandiștilor and Vlaha, with no information on the content of the first stage (Z. Maxim 1999, p. 73).

There are analogies to Lumea Nouă group for most of the material from Cheile Turzii, but because there were identified here three or four typological evolution stages (Gh. Lazarovici 1999-2000, p. 48) the content of which we do not know, we cannot rule out that a part of the discoveries here to be similar to the ones in Cluj. At Cluj "Piața Unirii", Vlassa identified two living levels, the first was assigned to the facies Tărtăria- Tăulaș and the second one to a cultural facies related to Lumea Nouă and the Herpály group, both of which being considered to belong to a horizon Turdaș-Lumea Nouă (N. Vlassa 1976, p. 160-166). More recently the levels have been assigned to the complex Cluj-Cheile Turzii-Lumea Nouă-Iclod (Gh. Lazarovici 1991, p. 103) to the group Cluj-Cheile Turzii (Z. Maxim 1999, p. 73).

The archaeological systematic and preventive research accomplished during 1999-2001, 2004 (H. Pop *et alii* 2000, p. 73-74; S. Băcuet-Crișan, D. Băcuet-Crișan 2001, p. 178; S. Băcuet-Crișan *et alii* 2002, p. 230-231; S. Băcuet-Crișan, C. Braica 2003, p. 9-16; Al. Matei *et alii* 2005, p. 259-262) in the site from Pericei "Keller tag" have led to the discovery of certain materials similar to the ones in Cluj "Piața Unirii" (N. Vlassa 1976, p. 161-166, fig. 5-7) and Memorandiștilor (materials in the warehouses of MNIT).

The best connections can be made between the painting styles on the materials from L7/2000 and C68/2004, complexes that seem to be from the same period of time. So, for the décor with broad stripes on which were set elongated dots, was identified in L7/2000 at Pericei (pl. 5/1) there are good similarities to a fragment from level I at Cluj "Piața Libertății" (N. Vlassa 1976, p. 161-166, fig. 5/2). A similar pottery fragment comes from Devent Cave (N. Vlassa 1976, p. 20-27, fig.3/6). The inner scroll motif is encountered at Pericei (pl. 5/1,2), Cluj "Piața Unirii", Devent Cave (Z. Maxim 1999, pl. VI/16), it appears in the group Suplacu de Barcău at Suplac (D. Ignat 1998, p. 52-53 and Poț (pl. 6; 7/3; 8). The association between the pottery painted in spiral on a white engobe background to the fine polished pottery is found mainly in L7 from Pericei and bul. Eroilor. ("Memorandiștilor") pottery fragments at the depth of 4.7-5 m (Z. Maxim 1999, pl. XVI/2, 6 and other materials in MNIT, information from Zoia Maxim, Gh. Lazarovici). The white engobe as a painting background is found at Pericei, especially at L6 and L7/2000, Cluj "Piața Unirii" level II and Memorandiștilor, Devent Cave, Poț-M5 and Suplacu de Barcău "Corău" (D. Ignat 1998, p. 52-53, fig. 44, 45/1,2; 48). The broad stripes with various lines set outside the vase are also common in the above-mentioned sites.

Special attention should be paid to the incised pottery, which is, in spite of the small number (perhaps due to the lack of extensive research) with a few exceptions, a common feature of the discoveries assigned to the Cluj group. Together with the painted pottery from level I in Cluj "Piața Unirii", there were identified pottery fragments that came from quadrilateral vases decorated with incisions and painting "as in the Szakálhát group" (N. Vlassa 1976, p. 161-166, fig. 5/4-8; Z. Maxim 1999, p. 73) with analogies in other discoveries that belong to this group (G. Goldmann, J. Szénásky 1991, p. 199, fig. 3). In the collections from the History and Art Museum of Zalău there are similar vase fragments, the incised decore is identical, the spaces between the incisions are painted in red and yellow with a distinction: the lower part, the rim and the sides of the vase have incised stripes. The fragments come from the site from Poț "Corău" with no stratigraphical information. The combination of incised strip appears early in Tiszadob at Miskolc "Flugplatz" (N. Kalicz, J. Makkay 1977, taf. 31/3,5) or Tiszadob (K. Kurucz 1989, pl. VIII/1) and in early Tisza (Szakálhát -Tisza, late Szakálhát) at Szegvár "Túzköves" (J. Korek 1987, p. 50, fig. 3). The black painting on white engobe made on a porringer both inside and outside in shapes similar to the ones in Cluj group was also identified in early Tisza at Ócsöd "Kovácsalom"(P. Raczky 1987, p. 83, fig. 47). A small size quadrilateral vase with incisions on a chess table board was discovered in the dwelling 6 from Pericei

(pl. 9/1). The type of decoration on this fragment is encountered in Szakálhát at Hodmezovásárhely – Szakálhát (N. Kalicz, J. Makkay 1977, taf. 159/14), in Tisza at Szegvár "Tüzköves" (J. Korek 1987, p. 51, fig. 9) in similar shapes at Turdaș, the last ones being considered "peculiar" for the Turdaș culture, and which give "a Tisa like impression, meaning the belonging to a geographic cultural area" (S.A. Luca 2001, p. 67, fig. 32/4; 35/5). The decoration also appears in the typological registry of the Turdaș group (Z. Maxim 1999, p. 84; registry symbol DD) but also in Iclod (Z. Maxim 1999, p. 89, registry symbol DG).

Several pottery fragments decorated through incision were discovered at complex C68 from Pericei. The use of incised dotted stripe, or short incisions is similar to the Turdaș decoration, but the motifs are much more intricate than the Turdaș group (pl. 10/1-2). The incised pottery also appears in all the complexes from Pericei, and in shapes that are more similar to the Turdaș group, at Porț and Suplacu de Barcău.

All the fragments with similarities at Turdaș that come from Porț „Corău” appear only starting with level II, that corresponds to the second stage of the group from Suplacu de Barcău as it was defined up to now (pl. 11; 12).

Taking into account all the above, we can state that the Cluj group, whose origins are univocal at present – early features have been expressed through some characteristics that are noticed on the pottery from Cluj Stavilar, Gura Baciului IV (Gh. Lazarovici 1991, p. 101), shows more evolution moments whose manifestations can be structured in stages beginning with level I from Cluj Napoca „Piața Unirii” where there can be seen quadrilater incised vases painted after baking, with analogies to the Szakálhát group followed by level II from the same point as Cluj „Bul. Eroilor”, Devent Cave (materials described by Vlassa). The analogies among the materials from these levels and the ones from Pericei „Keller tag”, especially L7/2000 and C68/2004 make us assign to this group the above mentioned settlement.

In this stage of the research we can support that the beginning of the settlement from Pericei takes place the earliest at the end of Vinča B2, a time when the Tisza culture was in full development in the so called Szakálhát Tisza phase or the early Tisza phase (P. Raczky 1989, p. 235). The evolution and the manifestation forms of the Cluj group in the late stages is much more clear at Pericei „Keller tag” where the research comprised a broader area, so there could be made observations on other features too (habitat, economy, spirituality). The high level of living identified at the 2004 research can be considered as a natural evolution of the community here and which, together with the Suplac III manifestations, make the genetical basis for the Tiszapolgár culture.

From the chronological point of view the settlement from Pericei can only be assessed in the context of the similar discoveries from Porț - Suplacu de Barcău „Corău”. The situation of the last one, which is a little more complicated, and its inclusion in a different group, made us show it in the already known context of the group with the observation that, in our opinion, the settlement cannot be isolated from the Cluj group. And, the group evolves in this expression style, in slightly different shapes in space, along the Vinča C stage, when, at least at Suplac there were seen several similarities to the Oradea Salca culture and Tisza imports (D. Ignat 1998, p. 46-48).

Suplacu de Barcău Group

Suplacu de Barcău group was defined as a group made around the painted pottery in the Middle Neolithic and with basic genetical elements, the painted pottery of Lumea Nouă, Vărzari, Devent and Pișcolt type (D. Ignat 1998, p. 21). The evolution of the group was structured in three stages, together with the Iclod group, that will make the genetical foundation of the Tiszapolgár culture.

When D. Ignat defined the Suplac group, he noticed that the genetical basic constituent "is represented by the painted pottery of Lumea Nouă- Vărzari- Devent and Pișcolt type, which still maintains" (D. Ignat 1998, p. 21). For the first development stage of the group there are connections with "the cultural complex from Cluj - Cheile Turzii - Lumea Nouă, discovered at Devent, Pișcolt group and the late Turdaș group (Iclod I)" (D. Ignat 1998, p. 45). In the second stage there were shown imports of Vărzari type and Gilău group type, Iclod II and Tisza I. The last stage is under the influences of the Oradea-Salca-Herpály group and Petrești culture (D. Ignat 1998, p. 45-50)

There were certain doubts on these origins, on the group in general, the phase I of the group was considered as representing a late Pișcolt and the developed stages would belong in fact to Oradea-Salca- Herpály culture (S.A. Luca *et alii* 2000, p. 127-128).

The settlement from Suplacu de Barcău together with the one from Tășad were for a long time the only sites that could surely be assigned to this group. Over the time without having certain elements, it has also been assigned to it the settlement from Dumbrava – Medieșu Aurit (S.

Dumitrașcu. S.A. Luca 1991, p. 290-292, fig. 2; 3), which was then refuted, the settlement being considered to belong to the Oradea-Salca Herpály culture (S.A. Luca 2001, p. 138).

In the last synthesis work on the Neo-Eneolithic in Transylvania, the Suplacu de Barcău group is placed besides Iclod at Vinča C chronological level at the same horizon with the Precucuteni and Tisza I cultures (Z. Maxim 1999, p. 69). Concerning the origins of the group it is mentioned the common origin to Iclod, the only differences being the local fund that at Suplac was Pișcolt group. The three evolution stages of the group were classified as follows (Z. Maxim 1999, p. 93-96):

Phase I – when there are the CCTLNI elements, of the Pișcolt group, and there were established contacts with the Iclod group, with the Herpály feature from Oradea, the last CCTLNI stage, the discoveries from Deventș cave. Among its characteristics there are mentioned the lasting of the vases with the wall pushed towards the inside and the technique of the sinking of the vase in a bituminous substance.

Phase II – in this stage it is remarked the presence of certain Tisza I elements and among the imports are itemized Iclod II, fragments of Vărzări and Gilău type. The incised décor is believed to be a mix of eastern influences of the Turdaș group and southern influences from the Szakálhát group, found in Tisza culture.

Phase III – there are seen influences of the Oradea group Salca I, Tisza, Petrești and Lengyel culture.

We must show another view on the Suplacu de Barcău group. Upon analyzing the monography of the book, S.A. Luca makes some observations, somehow pertinent, on the vagueness around the origin of the group (S. A. Luca 2001, p. 136-138). Thus the author considers that in the old phases, the Pișcolt cultural elements are prevailing and the evolution and the final are set out by the Salca – Herpaly cultural elements. The conclusion stated was that the settlement from Suplac is a regional variant and not a new culture (S.A. Luca 2001, p. 137).

As we now have a presentation of the history of the research, we will try to assess in a broader context, the results of the new diggings from Porț „Corău” from 2002-2003.

Within our research there were identified several complexes with discoveries that do not have direct analogies up to now in the Transylvania from Neolithic. The good quality of the paste used in pottery, the polish of the surfaces and the white engobation, the white and black painting, the presence of the spiral decoration are some of the shared features of the horizon of discoveries of Cluj - Cheile Turzii - Lumea Nouă type, the differences are in the application of the painting on the background of the vase (polished or not) or on a red engobe background. Among the analogies identified we can mention the negative technique, the meander like décor, the quality of the paste from Zau de Câmpie (Z. Maxim 1999, p. 75). The meander like décor made in this technique is also present among the discoveries assigned to the Esztár group from Debrecen „Tocșpart” or Zsáka „Vizesi-Gehóft (N. Kalicz, J. Makkay 1977, taf. 182/27, 28; 183/5, 9-10). From the chronological point of view the first occurrences of this type of decor are the ones of Szátmar level, discoveries seen as the first AVK stage (P. Raczky 1989, p. 234-235.), from Rétközberencs „Paromdomb” (N. Kalicz, J. Makkay 1977, taf. 163/3, 16).

We have identified similar motifs to the ones in Cluj Napoca „Memorandiștilor” (materials in MNIT) in another pottery fragment whose decor, applied on the outer surface in a red polished color, is made up of broad white strips that start from the botton to the rim of the vase.

The combination of scrolls and thin lines (pl. 13/2) was noticed on a pottery fragment discovered at Tărtăria believed to be a painted décor of „Lumea Nouă” type (N. Vlassa 1976, p. 129, fig. 11/2). The scroll appears frequently in the discoveries assigned to the Pișcolt group, but in this formula, it is generally found among the discoveries assigned to the complex from Cluj - Cheile Turzii - Lumea Nouă, at Zau de Câmpie (Z. Maxim 1999, pl. XII, XIII/5) Cluj „Piata Unirii” (N. Vlassa 1976, fig 5/2; 7/4) Pericei „Keller Tag” (S. Băcuetș Crișan 2001, pl. III/1,2; IV/1,2; VIII/7).

The vase fragment with leg that has an inner coffe-tinted scroll in relief, cleaned with sand and mica (pl. 14/3), has an only direct analogy with a discovery assigned to the Tiszadob group, the late stage from Tiszavasvári-„Keresztfal” (N. Kalicz, J. Makkay 1977, p. 38, taf. 61/4).

From the point of view of the painting motifs, we can find an interesting porringer fragment, with a full profile, which was decorated in black inside on a white engobe layer that was little preserved. The motif is made from a sequence of scrolls and volutes set on the entire surface (pl. 5). On the outer polished surface a black line marked the rim and on the side it was noticed a broad line in the shape of letter M. For the inner décor we have good analogies on the vase found in M1 at Suplacu de Barcău (D. Ignat 1998, fig. 48/1) and another discovery from Zau de Câmpie (Z. Maxim 1999, pl. XII). The use of red engobe is found as far back as the late Pișcolt stage, when the polished

surfaces start to be replaced with white or red engobe (Gh. Lazarovici, I. Nemeti 1983, p. 33; I Nemeti 1986-1987, p. 16) mainly because the latter one is found in the painting collection of the Esztár culture (G. Goldman, J. Szénászkly 1994, p. 303-304, pl. I; II).

As we could realize the décor motifs for this horizon is similar but not identical to the one in the groups from Cluj or Lumea Nouă. Among the common features we mention here the polished pottery – made in red or grey, the white engobe, the white or black painting, the scroll décor, the meander décor. We can see from the older discoveries that the features of this stage are the materials at the base of level I from Corău I and M1/1984 (D. Ignat 1998, p. 52-53).

The chronologic horizon of these first discoveries is given by the shared features mentioned above, by the presence of a vase fragment with an inward button, by the scroll relief appliqué, the miniature cupe with a human leg, a clay bracelet fragment, the red engobe, all these pieces have similarities in the environment Tiszadob, Szakálhát, Esztár or Pișcolt, all these analogies were assigned to the discoveries of a Vinča B2 horizon. The materials that are set stratigraphically and chronologically after these discoveries are similar to the ones in Pericei, perhaps a little subsequent to the complexes C68 and L7. There were identified at this level the first decorated fragments made through incision, either of Tisza I and classic Tisza type or with analogies with Turdaș. We realize that, although the décor type is similar, the paste is common to the discoveries of Suplac type, the term of "import" not being appropriate.

In the upper part of the common level of these discoveries in S4/2003 was identified a pottery fragment that shows a motif painted in black, made in a hachured strip with similarities in the settlement from Zăuan "Dâmbul Cimitirului", the settlement that was assigned to the culture Oradea Salca-Herpály (Gh. Lazarovici, E. Lakó 1981, p. 31-32, fig. 16/7).

The little pottery material collected at Giurtelecul Șimleului "Coasta lui Damian" through the painting motifs can be attached to the discoveries from Pericei and Porț/Suplac (S. Băcueț Crișan 2001, p. 51-52, pl. IX,X). The best analogies that can be made between G4 from and L7, C 68 from Pericei. The cups without legs are characteristic for these complexes, made of good quality leg with polished surfaces, with broad lines with various paths.

An interesting technique that appears in the collection of the hole from Giurtelec consists of an application on the outer side of the vase of a thick clay slip, a bitumen and chaff mix. The practice of the vase sinking in bitumen on which chaff or chopped straw is set in various motifs, is frequently found in early Tisza (N. Kalicz, P. Raczky 1987, p. 20). A similar technique is found in the vase fragments from Giurtelec and sometimes in the ones from Porț and Pericei. At Giurtelec there add to these pieces a quadrilateral vase decorated by incision and circular impressions (S. Băcueț Crișan 2001, pl. XI) with analogies in Tisza I and classic Tisza environment. Another fragment decorated by incision was collected from the same level, with analogies in Tisza I environment. According to the level of the research the early Tisza was compared to the late stages of the middle Neolithic Bükk, Szilmege, Esztár and Vinča B2 culture (N. Kalicz, P. Raczky 1987, p. 25-26) or Vinča B2- beginning of Vinča C (F. Horvath 2005, p. 67).

Grounding on the discoveries and analogies we can state that the stage known as Suplac II evolves in parallel to Vinča C.

Although an important part of the discoveries from Suplac were seen by some authors as representing the Oradea Salca culture (S.A. Luca 2001, p. 133-139) there are found very few analogies about the sites belonging to the culture Oradea Salca- Herpály, even though the distance from Porț and Zăuan „Dâmbul Spânzuraților”, where such a site was researched, is of about 9 km.

The last stage with discoveries from Suplacu de Barcău-Porț „Corău”, Suplac III characterized by a fall in pottery quality, changes in architectural style was set beside the Iclod III group as a genetical basis of the Tiszapolgár culture. There were identified similar phenomena almost in all the sites belonging to Herpály culture, the horizon being defined by the Hungarian research as the Proto-Tiszapolgár phase of the Herpály culture (N. Kalicz, P. Raczky 1984, p. 133; F. Horvath 1987, p. 42).

Among the features of this stage we mention the gradual disappearance of painted pottery, the emergence of decorative motifs and of certain pottery forms that will be characteristic for the Tiszapolgár culture. On the other hand the continuity of the subsistence system, the pottery types that originate in the earliest stages of the Herpály culture are features that are thought to be essential.

These materials that were contained previously in the Tiszapolgár A stage (I. Kutzian 1972, p. 183-194) are now seen as Tisza IV (N. Kalicz, P. Raczky 1987, p. 27) or Tisza V (F. Horvath 2005, p. 68) and compared to the first part of Vinča D2. The elements like the ones described in the Proto-Tiszapolgár stage, were not highlighted in the sites assigned to the Suplac group, but, instead there

appear in independent sites on the area of Şimleului Depression, defined by us as Tiszapolgár A (S. Băcuet-Crişan 2006, p. 24-28). We made these observations in order to integrate chronologically the discoveries from Suplac and Porţ, the third stage could have evolved in parallel to Vinča D1.

The geographical setting and especially the closeness to the bitumen deposits from Derna (I. Mac, P. Idu 1992, p. 52) the development, like no other community in the area did, the polished stone industry are some of the hallmarks that justify the long evolution of the community from Suplac (perhaps up to the emergence of the first Tiszapolgár A communities), the various contacts and the likeliness of the influence of other phenomena (the Tăulaş pottery).

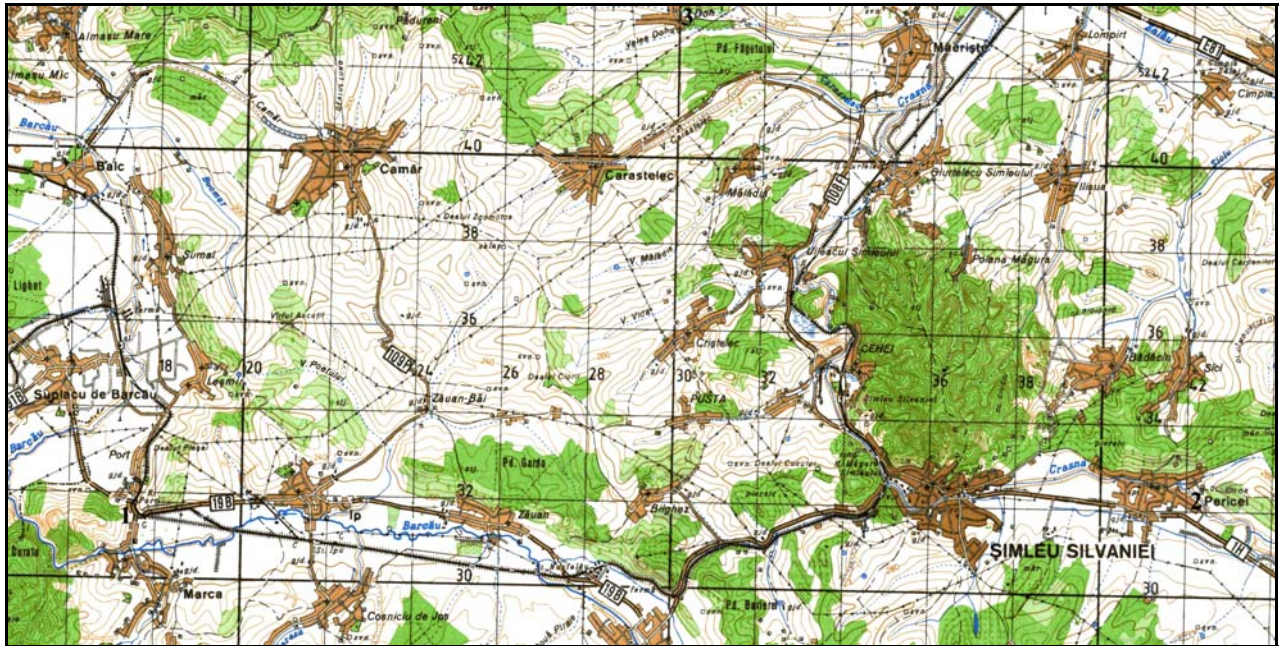
As the Cluj group was initially defined on the grounds of some desultory materials collected in small rescue interventions, without general references on the development of the community, the two sites from Pericei and Suplac/Porţ are able to show the evolution and the character of the material and spiritual culture up to the dawn of the developed Eneolithic.

Literature

- S. Băcuet-Crişan 2001 *Complexe neolitice cu ceramică pictată din Sălaj, în Omagiu profesorului Nicolae Gudea la 60 de ani, Zalău, BMP 4, p. 49-66.*
- S. Băcuet-Crişan 2006 *Descoperirile neo/eneolitice, în H. Pop et alii Şimleul Silvaniei. Monografie Arheologică, I, Istoricul cercetărilor, Editura Mega Cluj Napoca, p. 19-30.*
- S. Băcuet-Crişan, D. Băcuet-Crişan 2001 *Şantierul arheologic Pericei Keller Tag, în Cronica 2000, p. 178.*
- S. Băcuet-Crişan et alii 2002 *S. Băcuet Crişan, H. Pop, D. Băcuet Crişan, Şantierul arheologic Pericei Keller Tag, în Cronica 2001, p. 230-231.*
- S. Băcuet-Crişan, C. Braica 2003 *Raport preliminar de cercetare arheologică a sitului de la Pericei "Keller tag", în AMP 25, p. 9-16.*
- I. Berciu 1968 *Importanţa complexului neolitic "Lumea Nouă" în lumina noilor săpături (1961-1963), în Apulum 8, p. 53-60.*
- I. Berciu, D. Berciu 1947-1949 *Săpături şi cercetări arheologice în anii 1944-1947, în Apulum 3, p. 1-30.*
- S. Dumitraşcu; S.A. Luca 1991 *Contribuţii la cunoaşterea neoliticului din nord-vestul României. Aşezarea de la Dumbrava-Medieşu Aurit, în Crisia 21, p. 289-295.*
- M.Gligor 2006 *Consideraţii privitoare la neoliticul târziu/eneoliticul timpuriu din sud-vestul Transilvaniei. Materialele ceramice de la Alba Iulia – Lumea Nouă, în Apulum 43/1, p. 9-34.*
- G. Goldman, J. Szénánsky 1991 *Die Szakálhát-Kultur am Rand des Vinča-Kreises, în Banatica 11, p. 193-200.*
- G. Goldman, J. Szénánsky 1994 *Die neolitische Esztár –Gruppe in Ostungarn, în JAME 36, p. 225-230.*
- F. Horváth 1987 *Hódmezővásárhely-Gorza în L. Talas, The Late Neolithic of the Tisza Region, Budapest-Szolnok p. 31-46.*
- F. Horváth 2005 *Gorza. Preliminary results of the excavation of the Neolithic tell between 1978-1996, în Hétköznepok Vénuszai, Hódmezővásárhely, p. 51-83.*
- D. Ignat 1998 *Grupul cultural neolitic Suplacu de Barcău, Editura Mirton, Timişoara, 256 p.*
- N. Kalicz, P. Raczky 1984 *Excavation at Berettyoufalu- herpaly. Part I Neolithic, în Acta Arch Hung. 36, p. 90-135.*
- N. Kalicz, P. Raczky 1987 *The Late Neolithic of the Tisza Region. A survey of recent archaeological research, în L. Talas, The Late Neolithic of the Tisza Region, Budapest-Szolnok, p. 11-30.*

- N. Kalicz, J. Makkay 1977 *Die linienbandkeramic in der großen ungarischen Tiefebene*, Budapest, 385 p.
- J. Korek 1987 *Szegvár Tűzkóves*, în L. Talas, *The Late Neolithic of the Tisza Region*, Budapest-Szolnok, p. 11-30.
- K. Kurucz 1989 *A Nyíri Mezőség neolitikuma*, Josa Andras Muzeum Kiadványai 28, Nyiregyháza, 170 p.
- I. Kutzian 1972 *The Early Copper Age-Tiszapolgar Kulture in the Carpathian Basin*, Akadémiai Kiado, Budapest, 253 p.
- Gh. Lazarovici 1991 *Complexul Cluj-Cheile Turzii-Lumea Nouă-Iclod*, în *Cultura Vinca în România*, Timișoara, p.100-114.
- Gh. Lazarovici 1999-2000 *The Main Problems of the Cultural Complex CCTLNI*, în *Analele Banatului* SN 7-8, p. 35-51.
- Gh. Lazarovici, E. Lakó 1981 *Săpăturile de la Zăuan – campania 1980 și importanța acestor descoperiri pentru neoliticul din nord-vestul României*, în *AMN* 18, p. 13-44.
- Gh. Lazarovici, I. Nemeti 1983 *Neoliticul dezvoltat din nord vestul României (Sălajul, Sătmarul și Clujul)*, în *AMP* 7, p. 17-36.
- Gh. Lazarovici *et alii* 2002 Gh. Lazarovici, L. Gergari, C. Ionescu, *Artefacte ceramice din neoliticul mijlociu în Transilvania: cultura CCTLNI din stațiunea Zau (jud. Mureș)*, în *Angustia* 7, Arheologie, p. 7-18.
- V. Lazăr 1995 *Repertoriul arheologic al județului Mureș*, Editura Mureș, Tg. Mureș, 357 p.
- S.A. Luca 2000 *Așezări neolitice pe valea Mureșului (II). Noi cercetări arheologice la Turdaș-Luncă*, Editura Economică, Alba Iulia, 210 p.
- S.A. Luca *et alii* 2000 S.A. Luca, C. Ilieș, S. Bulzan, *Noi cercetări arheologice la Oradea Salca*, în *Studia univ. Babeș-Bolyai, Theologia Graeco-Catolica Varadiensis* 45, 1, p. 109-163.
- Z. Maxim 1999 *Neo- eneoliticul Transilvaniei*, *BMN* 19, Cluj Napoca, 312 p.
- Al.V. Matei *et alii* 2005 *Șantierul arheologic Pericei "Keller tag"*, în *Cronica* 2004, p. 259-262.
- I. Mac, P. Idu 1992 *Dealurile și depresiunile Silvaniei în Geografia României vol IV*, Editura Academiei Române, București, p. 39-48.
- I. Nemeti 1986-1987 *Descoperiri din neoliticul târziu în valea Crasnei*, în *SC Satu Mare* 7-8, p. 15-29.
- I. Paul 1992 *Cultura Petrești*, Editura Museion, București, 204 p.
- H. Pop *et alii* 2000 H. Pop, S. Băcueț Crișan, D. Băcueț Crișan *Șantierul arheologic Pericei "Keller tag"*, în *Cronica* 1999, p. 73-74.
- P. Raczky 1987 *Öcsöd-Kováshalom*, în L. Talas, *The Late Neolithic of the Tisza Region*, Budapest-Szolnok, p. 61-83.
- P. Raczky 1989 *Chrological Framework of the Early and Middle Neolithic in the Tisza Region*, în *Neolithic of Southeastern Europe and its near eastern connections*, *Varia Arch. Hung. II*, Budapesta, p. 233-242.
- N. Ursulescu 2001 *Neo-eneoliticul*, în *Istoria Românilor I*, Editura Enciclopedică, București, p. 122-134.
- N. Vlassa 1976 *Neoliticul Transilvaniei*, *BMN* 3, Cluj Napoca, 264 p.

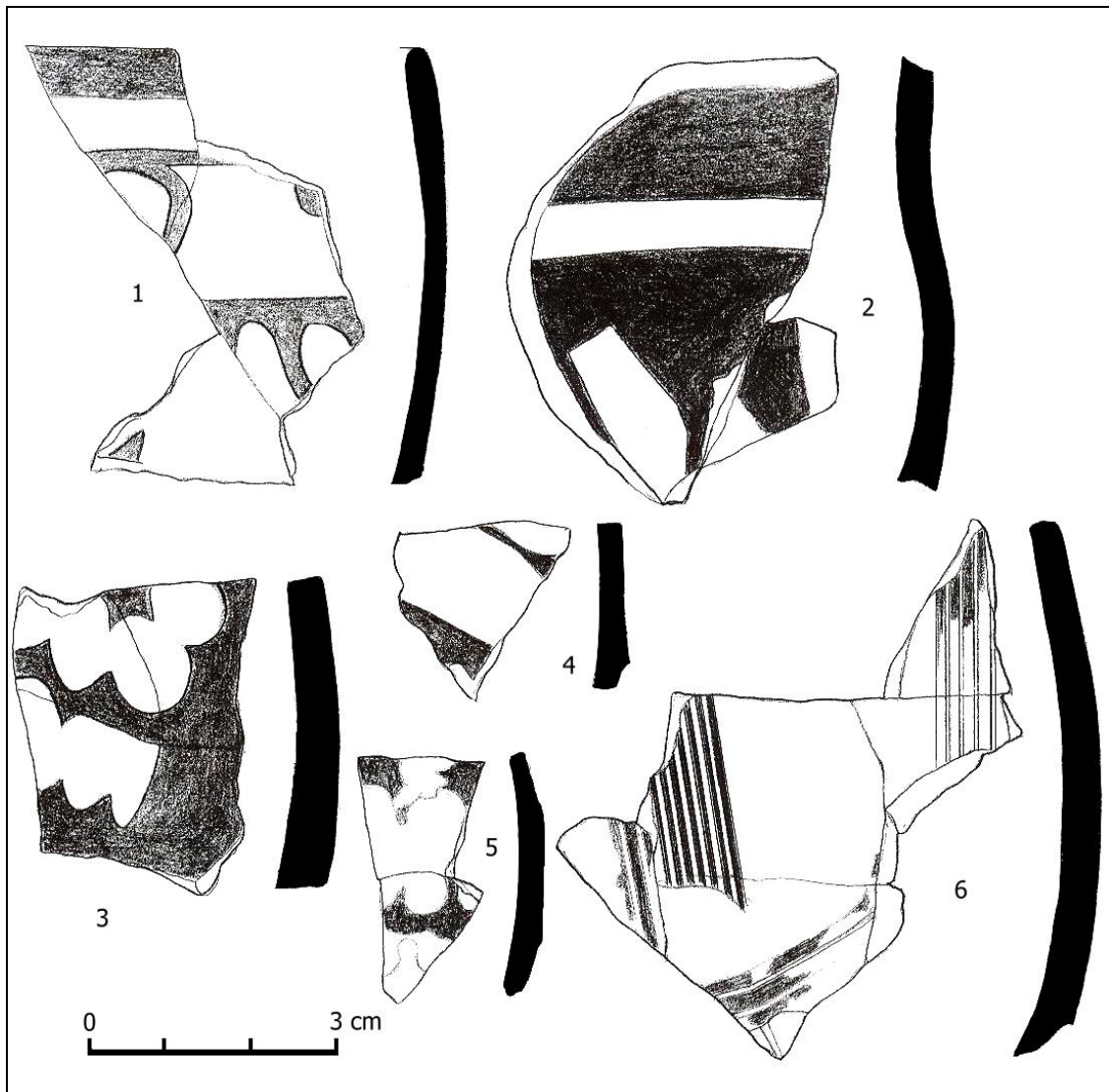

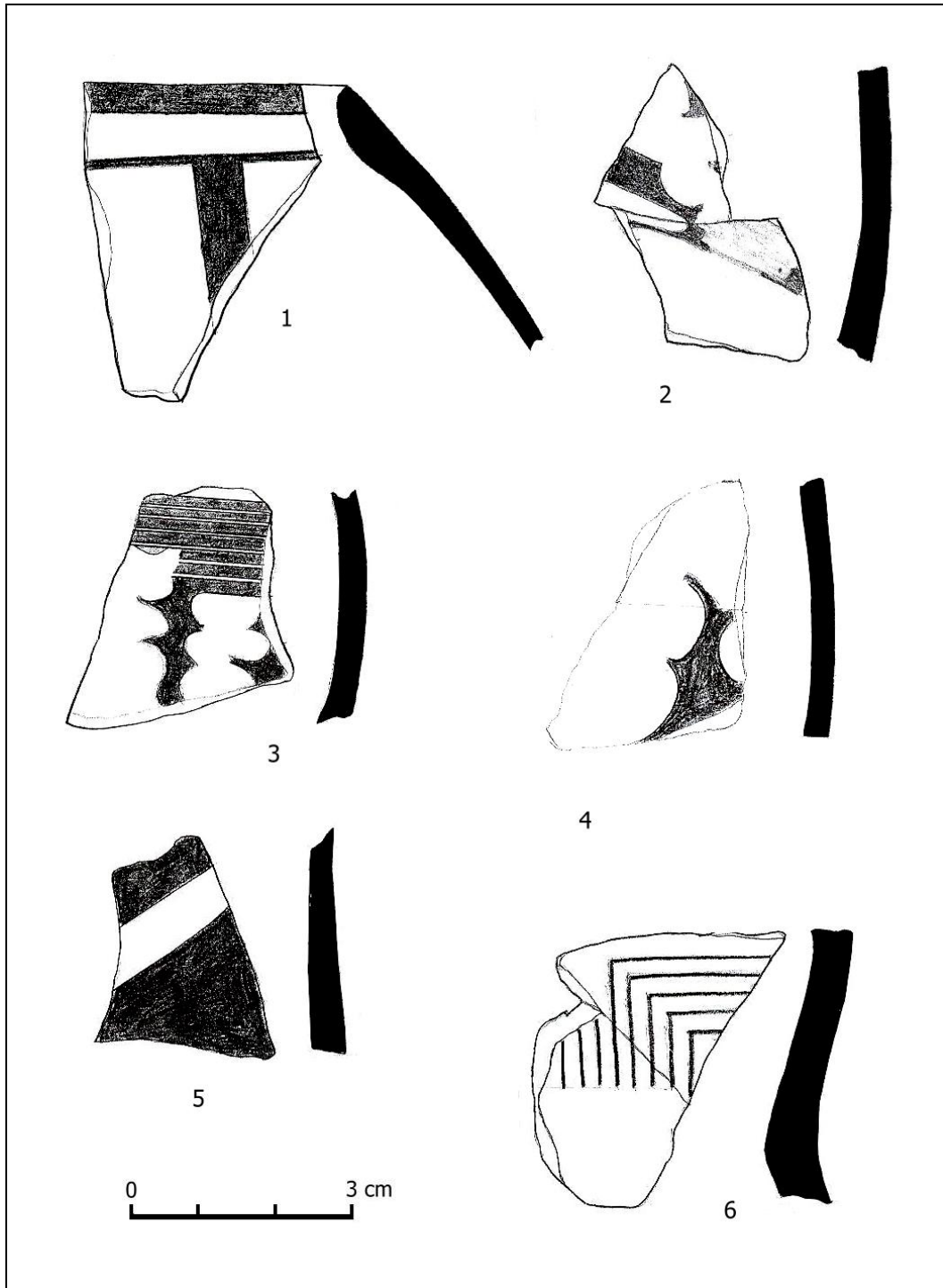
Pl. 1. Şimleu Depression (1 - Poř; 2 - Pericei; 3 - Doh).
Depresiunea Şimleu (1 - Poř; 2 - Pericei; 3 - Doh).

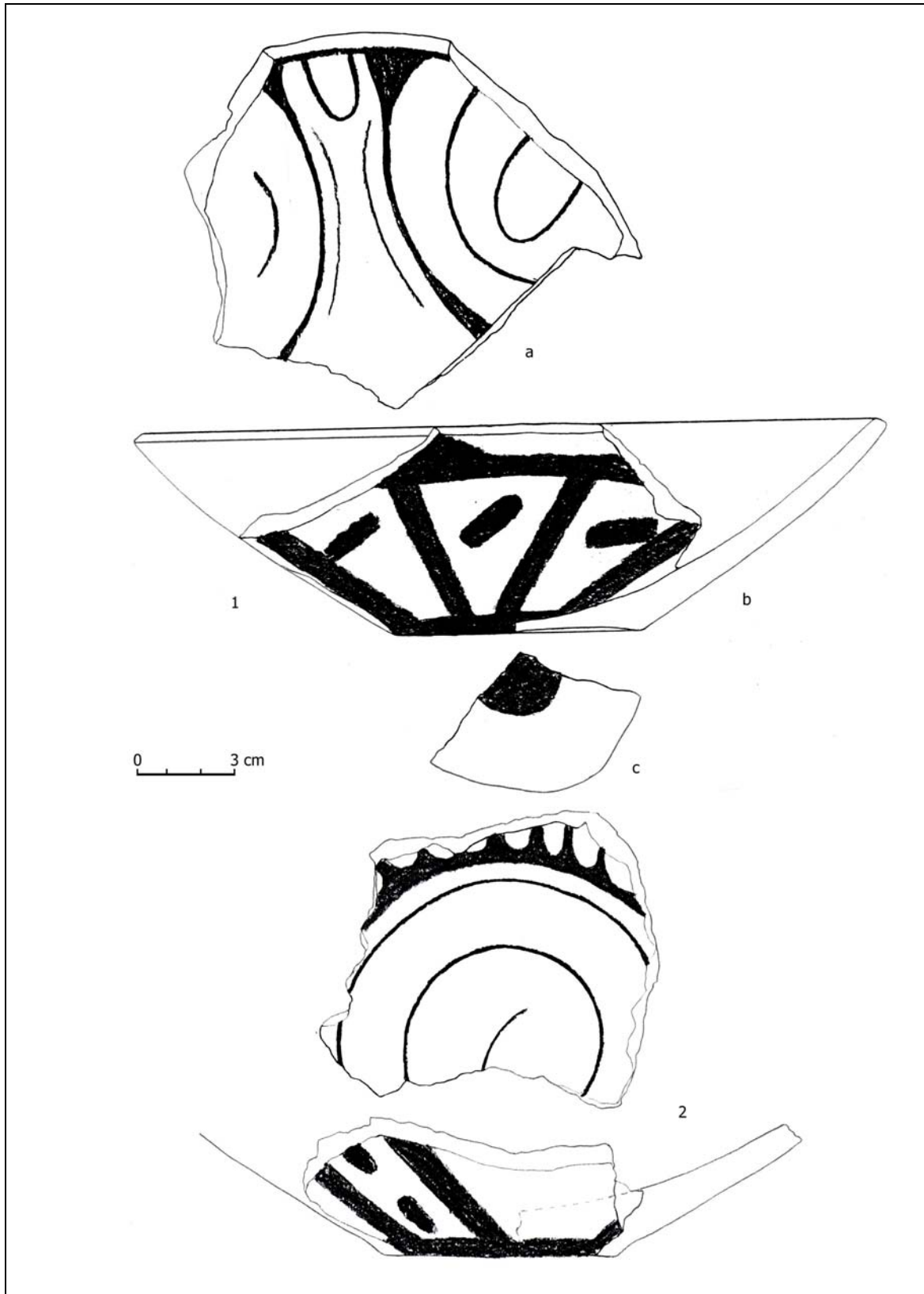
Pl. 2. Painted pottery from Doh «Râturi».
Ceramică pictată de la Doh «Râturi».

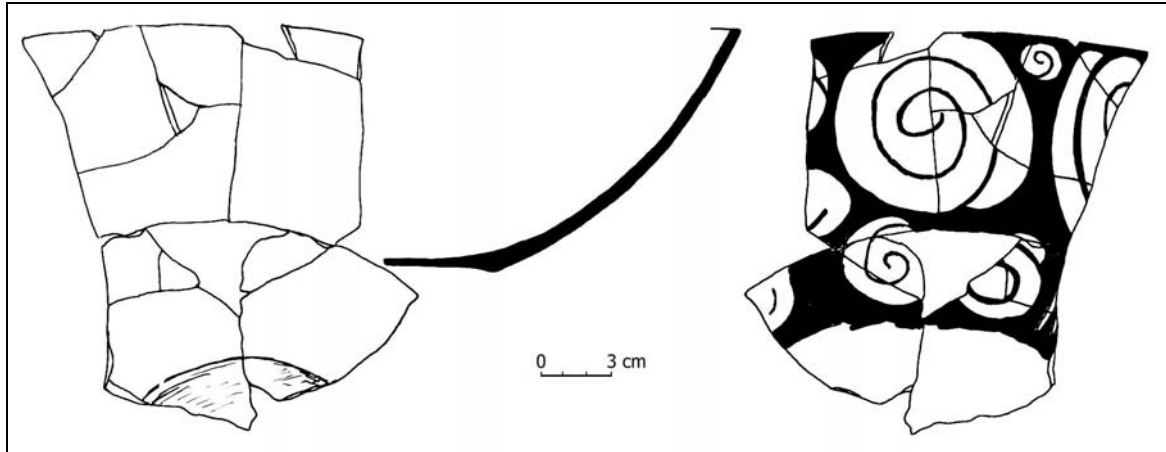
Pl. 3. Painted pottery from Doh «Râturi».
Ceramică pictată de la Doh «Râturi».

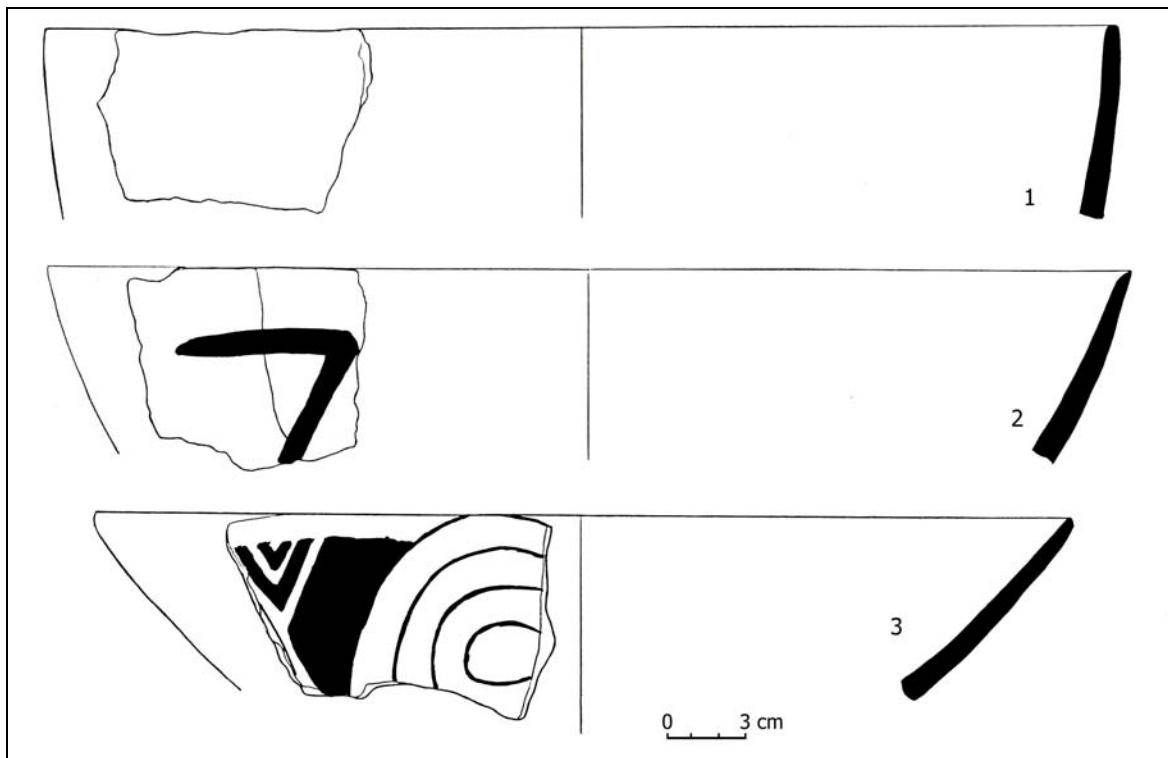
Pl. 4. Painted pottery from Doh «Râturi».
Ceramică pictată de la Doh «Râturi».

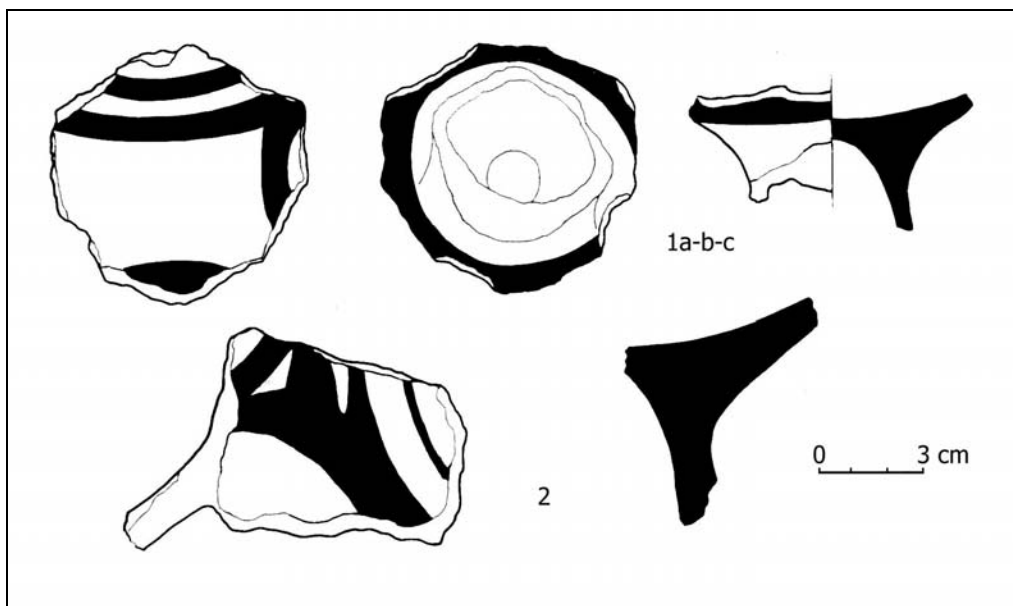
Pl. 5. Painted pottery from Pericei «Keller tag» - L7.
Ceramică pictată de la Pericei «Keller tag» - L7.

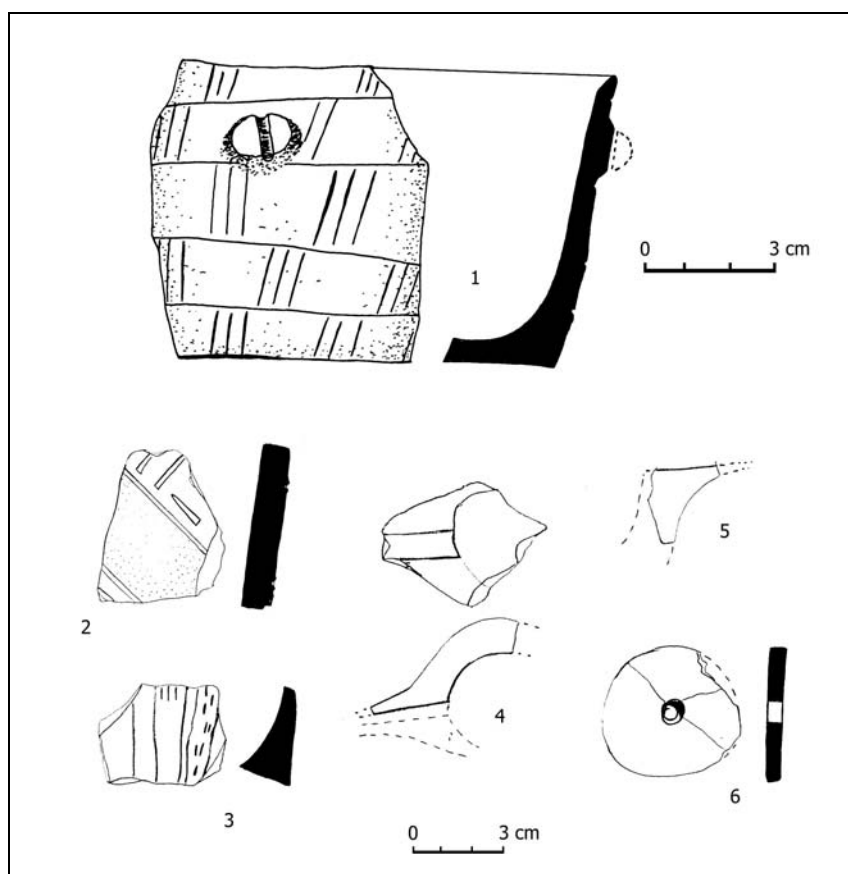
Pl. 6. Painted pottery from Porț «Corău» - M16.
Ceramică pictată de la Porț «Corău» - M16.

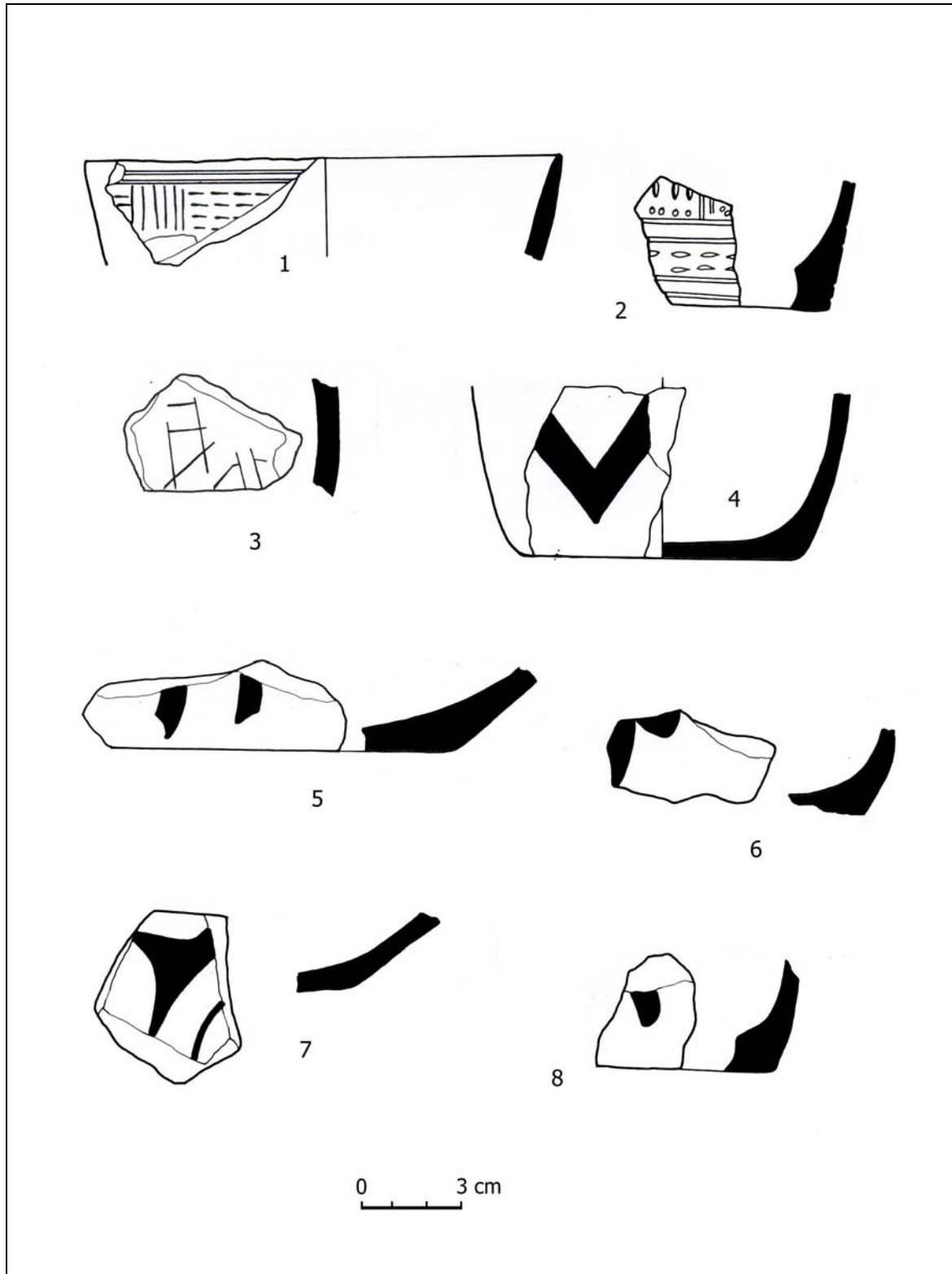
Pl. 7. Painted pottery from Porț «Corău» - M18.
Ceramică pictată de la Porț «Corău» - M18.

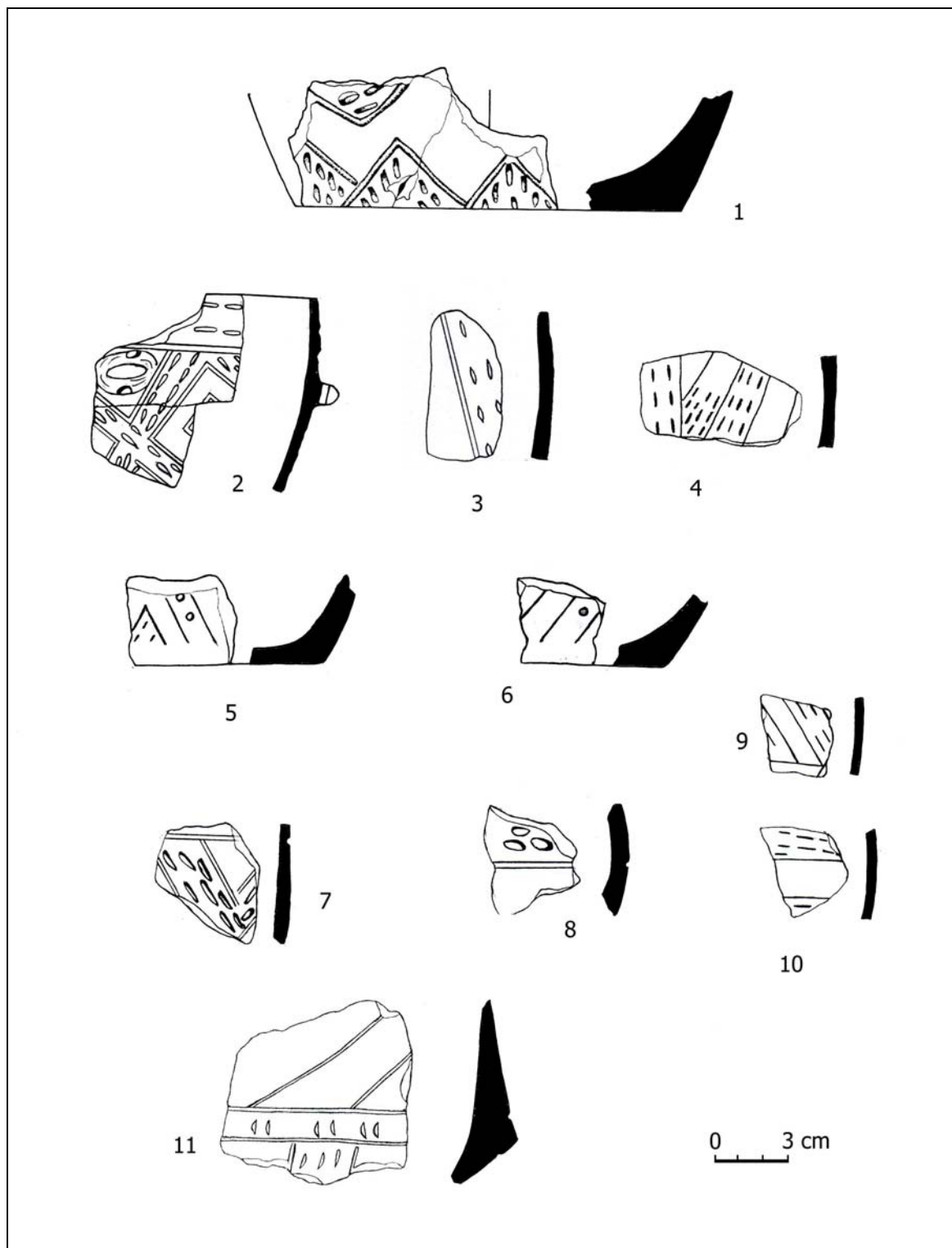
Pl. 8. Painted pottery from Port Corău» - M18.
Ceramică pictată de la Port «Corău» - M18.

Pl. 9. Incised pottery from Pericei «Keller tag» - L5, L6 (1-2).
Ceramică incizată de la Pericei «Keller tag» - L5, L6 (1-2).

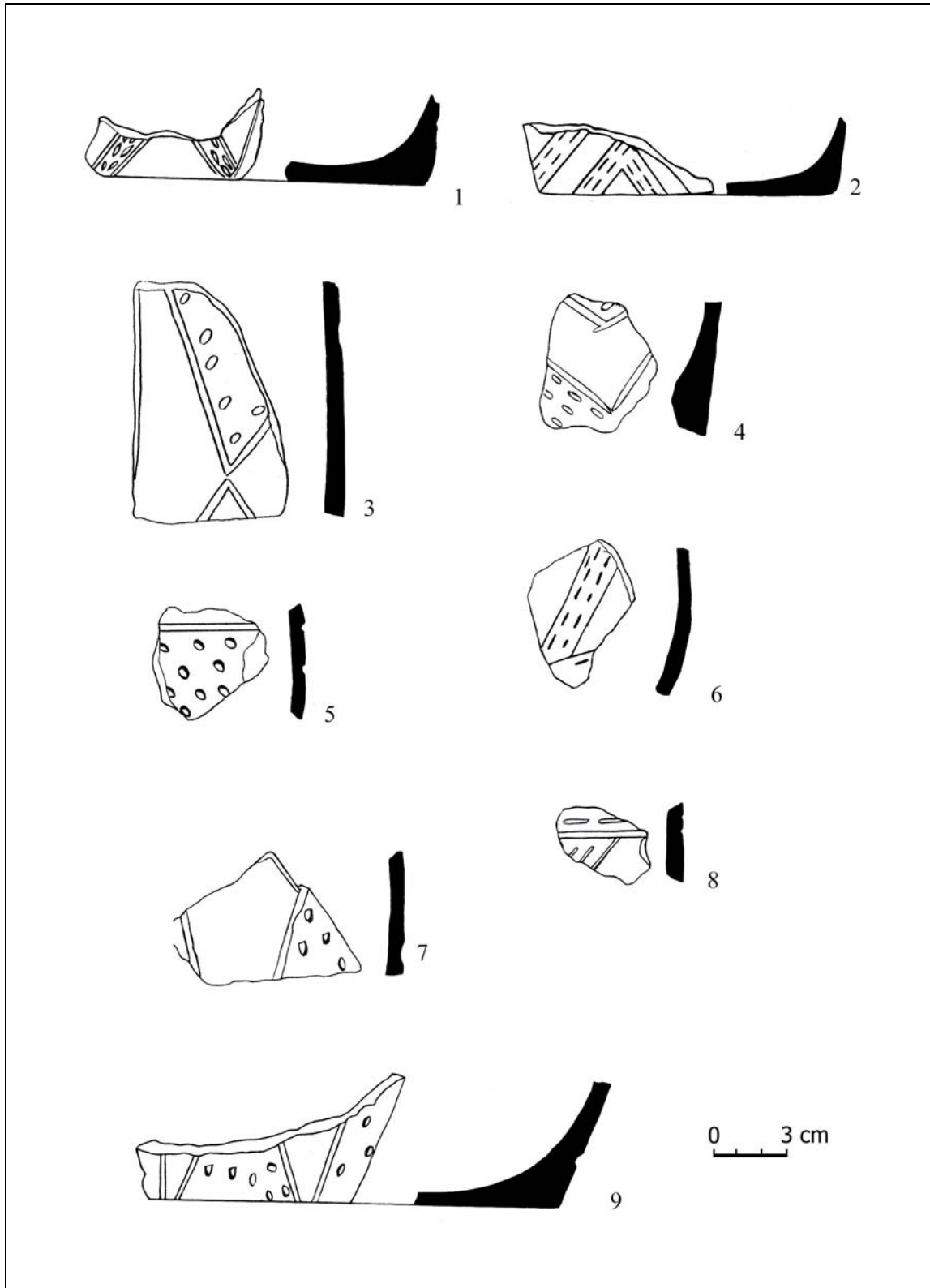

Pl. 10. Incised and painted pottery from Pericei «Keller tag» - C68.
Ceramică incizată și pictată de la Pericei «Keller tag» - C68.

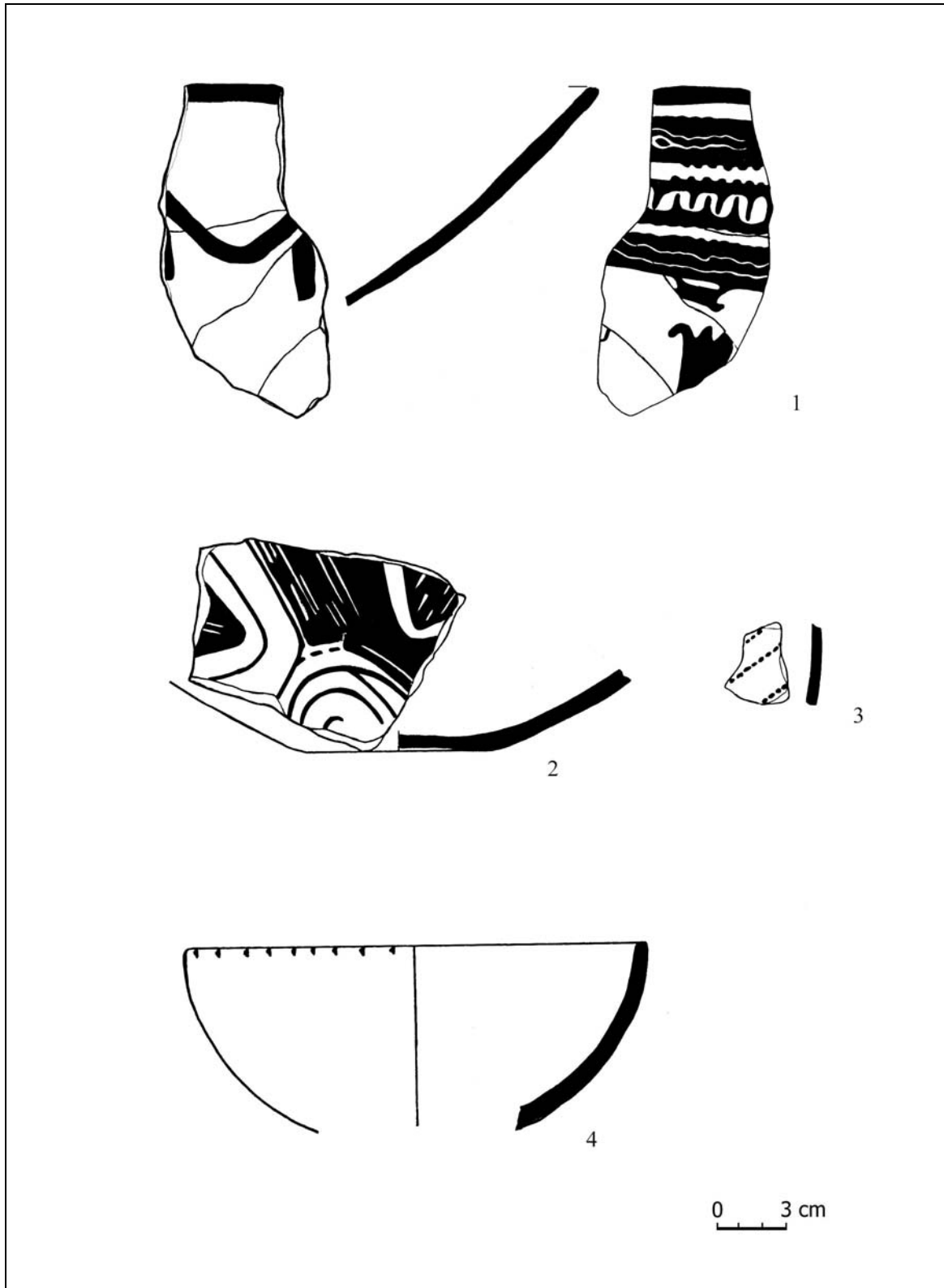

Pl. 11. Incised pottery from Poț «Corău» - level.
Ceramică incizată de la Poț «Corău» - nivel.

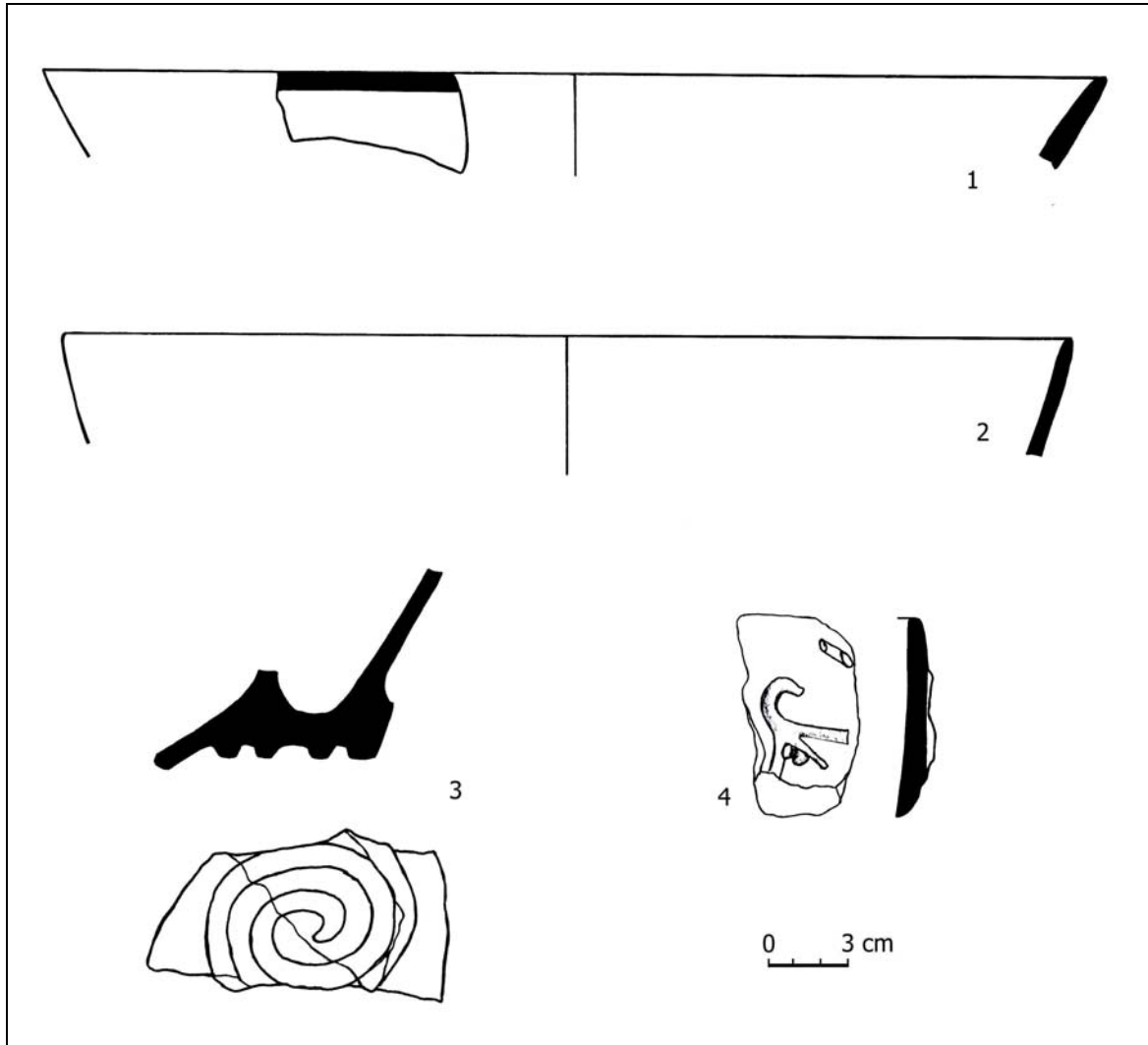

Pl. 12. Incised pottery from Porţ « Corău » - level.
Ceramică incizată de la Porţ «Corău» - nivel.

Pl. 13. Painted pottery from Porț « Corău » - M5.
Ceramică pictată de la Porț «Corău» - M5.

Pl. 14. Painted pottery and applications from Poșt «Corău» - M5.
Ceramică pictată și aplicații de la Poșt «Corău» - M5.

„Greutăți” decorate din aria Gumelnița

Silvia MARINESCU-BÎLCU*

Abstract: The author deals with several incised or grooved anthropomorphic representations on clay weights from the sites at Calomfirești, Căscioarele, Gumelnița, Vitănești, Bucșani and Karanaovo (Gumelnița area). She pays attention not only to the weights with incised human silhouettes, but also to the weights decorated either with the „sexual triangle”, or with simple drawings which might be related with the human body. The archaeological contexts where the weights were found are presented, with special reference to the houses at Căscioarele-Ostrovel – namely house 4/1962, house 8/1963 and house 1/1964, as well as house 2/2003 at Sultana and another one at Vitănești (2007). Taking into account the richness and variety of the house inventories, its spatial distribution in the above mentioned contexts, etc., the author suggests that these inventories are deliberate „depositions” and not abandoned material at the time when the houses were left.

Rezumat: Autoarea se ocupă de câteva reprezentări antropomorfe incizate sau gravate pe greutatele de lut din siturile Calomfirești, Căscioarele, Gumelnița, Vitănești, Bucșani și Karanovo (aria Gumelnița). Are în vedere nu numai greutatele cu siluete umane, ci și piese pe care este incizat fie numai „triunghiul sexual”, fie simple desene ce s-ar putea eventual pune în relație cu corpul uman. Sunt prezentate complexele din care acestea provin cu specială referire la locuințele din Ostrovelul de la Căscioarele – respectiv locuința 4/1962, locuința 8/1963 și locuința 1/1964, precum și locuința 2/2003 de la Sultana și o alta de la Vitănești (2007). Ținând cont de bogăția și varietatea inventarului, de modul de dispunere a lui în complexele menționate etc., autoarea sugerează că este vorba de „depuneri” deliberate și nu de abandonarea acestuia la părăsirea locuințelor.

Keywords: clay weights, incised/grooved anthropomorphic representations, „depositions”, archaeological contexts, Gumelnița area.

Cuvinte cheie: greutate de lut, reprezentări antropomorfe incizate/gravate, „depuneri”, contexte arheologice, aria Gumelnița.

Atrași de varietatea și bogăția realizărilor „artistice” ale meșterilor gumelnițeni, arheologii au zăbovit adesea mai cu seamă asupra pieselor de excepție, deși alături de acestea s-au descoperit și obiecte mai „modeste”, încărcate însă la rândul lor de simboluri și aflate, nu de puține ori, în unul și același complex. Este vorba de greutatele de lut expediate mai totdeauna fie cu mențiunea „greutăți de plasă” pentru pescuit, fie „greutăți” pentru războiul de țesut.

Asupra câtorva dintre aceste realizări „modeste” gumelnițene vom zăbovi în rândurile de față prezentându-le însă pe stațiuni și cu toate că „decorurile” incizate pe una din fețe nu sunt întotdeauna similare, ideea sugerată tinde mai totdeauna spre „antropomorfism”.

Primele exemplare care au atras atenția provin de pe *Măgura Calomfirești* unde Dimitrie C. Butculescu, proprietarul de atunci al terenului, a efectuat „săpături arheologice” între anii 1868-1873 până la adâncimi apreciabile – 7 m (D.C. Butculescu ms., p. 4). Cu acest prilej, printre altele el află patru „*cumpene de pământ pentru plasa de vânat, cu semne diverse*” (D.C. Butculescu ms., p. 52). În albumul cu desene al autorului găsim la pagina 29 trei piese (D.C. Butculescu ms., fig. 28).¹ Este vorba despre „greutăți de plasă” (?) pe una din fețele cărora prin incizii s-au realizat: 1) o siluetă feminină în poziție statică; cap rotund (pentru figurarea căruia s-a folosit perforația piesei) cu trei puncte dispuse în arc de cerc deasupra lui, brațele pe abdomen, linie orizontală la nivelul pieptului, rochie *cloche*, picioare scurte și inegale (fig. 1/1); 2) un „triunghi sexual” incomplet trasat, cu o mică incizie orizontală, pe latura mare a triunghiului (fig. 1/3); 3) o alta pe care se pot desluși două triunghiuri concentrice incomplet desenate anturate spre baza greutății de două unghiuri inegale (fig. 1/4); 4) incizii verticale și orizontale completate cu adâncituri pe una dintre laturi (fig. 1/2).

În colecția Dimitrie C. Butculescu aflată la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” mai există o greutate de plasă, relativ ovală, lucrată din pastă modestă, arsă la nuanțe cenușii, pe care o ardere secundară a fisurat-o pe mai toată suprafața. Piesa a fost intens folosită, dovadă urmele sfirii de la partea superioară a perforației și totodată puternic rulată (de apă?) ceea ce a dus la deteriorarea decorului. Se mai conservă un triunghi incizat/săpat cu vârful în jos ce pare a fi fost încadrat de altul ceva mai mare, dar mai există pe suprafața piesei și câteva incizii – col. 1870, inv. I 5379 (fig. 5/2).

* Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, Str. Henri Coandă nr. 11, sector 1, 010667, București.

Desenele (cu excepția pieselor de la Vitănești) au fost executate de Argeș Epure și Cornelia Lungu.

¹ Descrierile vor fi făcute după desenele din catalogul autorului (D.C. Butculescu ms.) întrucât piesele nu s-au păstrat, motiv pentru care nu se pot preciza nici dimensiunile lor. Ținând însă cont de o greutate de plasă provenind din aceeași stațiune și tot din „săpăturile” lui, respectivele exemplare ar putea avea aceleași proporții cu piesa conservată (fig. 5/2).

O piesă deosebită din seria celor care rețin atenția a fost descoperită în *Ostrovelul* de la Căscioarele în nivelul Gumelnița A2, constând tot dintr-o greutate ovoidală, modelată dintr-o pastă cu impurități (inclusiv cu pietricele, granule de lut coapte în prealabil și cioburi pisate) arsă la brun deschis, netezită inițial cu atenție dar deteriorată de pe urma folosirii intense – dovadă șanțuirea din partea superioară a perforației. Pe una din fețe s-a incizat/săpat schematic o siluetă feminină cu capul redat printr-un triunghi, mâinile întinse lateral cu antebrațele ridicate în sus, partea inferioară (ocupând mai bine de jumătate din siluetă) reducându-se la un „triunghi sexual” de mari dimensiuni (fig. 2/3)². Din caroul în care a fost descoperită (S. I □ 13, -2,50 m) mai provenea un *phallus* și, extrem de interesant, într-un carou învecinat (10) la 2,30 m adâncime (deci tot în nivel Gumelnița A2) s-a descoperit un alt *phallus* (perforat longitudinal), o piatră plată fragmentară, cu muchii pe care se păstrau urme de ocru roșu – un frecător sau un mojar de piatră, ușor alveolat la partea superioară. În ambele cazuri credem că ne aflăm în fața unor „depuneri” deliberate, ele nefiind singulare în *Ostrovel*.

O altă piesă (inedită) foarte apropiată ca realizare fără a fi însă similară a fost descoperită tot aici de către Gh. Ștefan în 1925 în săpătura B la 2,15 m adâncime, deci tot în stratul Gumelnița A2. De formă ovoidală, lucrată din pastă cu impurități și pietricele în compoziție, arsă la crem-roze a fost la rândul ei intens folosită având diverse spărturi, decor deteriorat, perforație uzată la partea superioară. Motivul incizat/săpat constă la partea superioară dintr-un triunghi cu vârful în jos secționat perpendicular pe bază (un cap stilizat ?), din vârful căruia par a porni două mâini întinse lateral și antebrațele ridicate. Partea inferioară stilizează un triunghi sexual masiv (secționat și el) unit printr-o scurtă incizie/săpătură de triunghiul părții superioare – inv. I 4369 (fig. 3/4).

Am preciza deocamdată, cu rezerva de rigoare că discursul cel mai relevant ni-l conferă cele din urmă două exemplare.

Tot în *Ostrovel* și în aceeași depunere Gumelnița A2 au mai fost descoperite două greutăți. Una ovoidală cu urme de uzură la partea superioară a perforației și o albiere semicirculară la bază datorată procesului de „fabricare”, modelată din pastă relativ modestă, arsă la brun-cărămiziu, dar fisurată pe una din lateralele părții superioare, având pe una din fețe incizii subțiri dispuse atât orizontal cât și vertical. Ea a fost descoperită sub locuința 3/1964 la 2,80-3,05 m adâncime în zona complexului de patru locuințe dispuse simetric și n-ar fi exclusă „depunerea” ei la „fondarea” locuinței (fig. 4/4). Și în sfârșit ultima greutate de lut cu decor din nivelul Gumelnița A2 (S. Ib □ 5, -2,35-2,55 m) are o formă relativ prismatică, a fost modelată din pastă relativ bună, arsă la negru-cenușiu (spre deosebire de restul exemplarelor coapte mai ales la brun-roșcat) și are, pe una din fețe, imediat sub perforație o incizie/săpătură în forma literei V (fig. 2/4).

Constatăm deci că în nivelul Gumelnița A2 din *Ostrovel* împodobirea greutăților era destul de variată.

Mult simplificat se pare a fi decorul exemplarelor din nivelul B1 al locuirii de la Căscioarele. Una din piesele cu baza plată (știrbită din vechime), corp înalt, terminație ovoidală și perforație cu urme de uzură în zona dorsală, are pe una dintre fețe un decor incizat/săpat, unghiular umplut cu puncte adâncite și incrustate cu pastă albă (fig. 3/2). Ea a fost descoperită în locuința 4/1962 într-un context bine precizat, asupra căruia vom reveni.

Tot dintr-un context bine delimitat, respectiv din locuința 8/1963 provin cinci greutăți cu secțiunea trapezoidală lucrate dintr-o pastă relativ bună, arse la brun-cărămiziu, dintre care trei în stare fragmentară.

Primul exemplar (bine conservat) are urme de uzură în jurul perforației, pe una din fețe decorul incizat are forma unui arc amplu la deschiderea căruia o incizie orizontală nu pare a-i uni terminațiile. Două amprente vegetale (?) însoțesc decorul (fig. 3/1).

Un alt exemplar relativ similar, dar cu spărturi care i-au afectat decorul, a fost împodobit cu un triunghi incizat (păstrat parțial) (fig. 4/2).

Un fragment dintr-o piesă identică a fost decorat tot cu un triunghi cu una dintre laturi deteriorată (fig. 4/3).

Spre deosebire de piesele care au decorul plasat în zona jumătății inferioare, fragmentului următor triunghiul i-a fost incizat în zona bazei. (fig. 4/5).

Ultimul fragment din care s-a păstrat aproximativ două treimi, are în jumătatea inferioară, incizat un triunghi secționat (fig. 2/5).

Printre piesele depozitului Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan” se află și o greutate ovoidală, cu perforația puternic uzată – o adevărată șanțuire – și un decor foarte fin incizat (executat

² Întrucât piesele ilustrate dispun de scară grafică, cu excepția primelor patru de la Calomfirești și a uneia de la Karanovo (fig. 9/6), nu vom mai da dimensiunile lor.

cu un vârf de os sau de silex): o linie orizontală sub perforație din care pornesc linii duble oblice întâlnindu-se spre baza piesei într-un unghi din care se desprind orizontal alte două mici liniuțe paralele. Pe partea dreaptă a piesei decorul este mai puțin clar dând impresia fie unei realizări neglijente, fie a deteriorării lui dealungul vremii (C.A. -2,60 m; inv. I 2945) (fig. 3/3).³

Din ilustrația articolului asupra vechilor săpături din *Ostrovel* (Gh. Ștefan 1925, fig. 43/1) rezultă existența încă unei piese la baza perforației căreia s-a incizat un triunghi secționat. Din păcate nu am mai aflat-o în depozitul Institutului.

În schimb, din trei fragmente am putut reconstitui o altă greutate modelată dintr-un lut cu impurități, arsă inegal la brun și negru-cenușiu având pe o față trei albieri dispuse relativ triunghiular și pe spate o altă mare alveolare. Rulată intens și folosită. – C.B. -2,10 și inv. I 2955 (unul dintre fragmente), I 2960 (celălalt) (fig. 4/1). Am inclus-o seriei cu decor „triunghiular” dispunerea decorului sugerând această intenție.

În aria Gumelnița-Karanovo VI mai sunt menționate greutăți de plasă cu diverse motive incizate pe una dintre fețe și deși nu pe toate aflăm triunghiul schițat mai mult sau mai puțin clar am preferat să luăm în considerare și piesele cu motive incizate mai abstracte, considerându-le într-un fel sau altul mesagere ale acelorași legături cu corpul uman.

Reîntorcându-ne la piesele propriu-zise amintim de pildă că din colecția vechilor materiale recoltate de pe *Măgura Gumelnița* și publicată de Vladimir Dumitrescu (1924, p. 325-342, fig. 10/9)⁴ face parte și un exemplar de mari dimensiuni, lucrat dintr-o pastă cu impurități, ars incomplet – negru-cenușiu pe fața decorată, brun pe cea opusă. Motivul constă dintr-un triunghi gravat, o alveolă profundă la bază, urme de folosire îndelungată atât în zona ei cât și la perforația curentă a părții superioare; inv. I 6645 (fig. 5/1).

În Muzeul din Oltenița se mai află o altă piesă, provenind tot de la Gumelnița al cărui decor incizat constă într-o siluetă feminină asemănătoare unuia dintre exemplarele de la Căscioarele.

Departate de a avea pretenția realizării unui repertoriu atotcuprinzător referitor la astfel de descoperiri, depozitele muzeale mai adăpostesc desigur exemplare similare, vom prezenta și câteva din descoperirile făcute în *tel/ur*ile de la Bucșani⁵ și Vitănești⁶ care ne-au fost accesibile.

Greutatea de plasă de la Bucșani este împodobită pe una dintre fețe cu un triunghi incizat/săpat orientat cu vârful în jos, incomplet trasat, secționat de două linii paralele orizontale și un punct în partea stângă, la partea lui superioară (tot stângă) s-a plasat o linie oblică și un alt punct. Perforația are vizibile urme de uzură (fig. 5/3).

Colecția cea mai numeroasă de care dispunem până în prezent provine din săpăturile efectuate la Vitănești de către un colectiv condus de d-nul Radian-Romus Andreescu între anii 1993-1998 și 2007. Greutățile sunt atât ovoidale, cât și prismatice, multe în stare fragmentară, lucrate din pastă modestă, arse inegal la diverse nuanțe și/sau chiar coapte sau nearse, așa cum vom avea prilejul să arătăm. Printre acestea, bine conservată este o piesă ovoidală având pe una din fețe incizat/săpat un triunghi cu două mici liniuțe oblice în colțul stâng – SX □ F3, -0,50/0,60-0,80 m (fig. 6/1). Cu motive triunghiulare au mai fost împodobite alte două exemplare: unul relativ bine conservat – *passim* (fig. 7/4), cel de-al doilea păstrat parțial – SX □ G1, -1,20-1,30 m (fig. 6/4), în timp ce pe o altă piesă s-au plasat linii oblice opozante, poate cele inferioare să se fi încheiat unghiular (?) – SX □ G2, -0,50-1,00 m (fig. 7/6), sau în alt caz diverse incizii destul de haotic dispuse – SX □ M5, -0,80-0,90 m (fig. 7/5). Incizii în formă de „brăduț” aflăm pe toate cele patru fețe (dintre care două au câte un triunghi sub perforație) ale altei greutăți – *passim* (fig. 8/5), ca și pe două dintre laturile altui exemplar ce are incizii neglijente și pe celelalte două suprafețe – *passim* (fig. 6/6), dar și pe două exemplare fragmentare – primul împodobit pe ambele fețe – SX □ G5, -0,45-0,95 m (fig. 8/8), al doilea doar pe o singură latură – SX □ J2, -0,30-0,55 m (fig. 8/2). Predilecția pentru scrijelirea suprafețelor se remarcă și în următoarele cazuri: decor plasat pe baza piesei – SX □ N3, L1/1993 (fig. 6/2); pe o față – SX □ N8, -1,76 m, Loc. A2 (fig. 6/3); pe partea inferioară a fragmentului a cărui bază a fost împodobită cu puncte adâncite/scobituri – SX □ N6, -0,90 m (fig. 6/5).

³ C.A. – Căscioarele – săpătura A din 1925; C. B. – Căscioarele – săpătura B din 1925 (Gh. Ștefan 1925, p. 138-197).

⁴ Întrucât figura cu nr. 9 a fost dublată, piesa respectivă ar fi trebuit să figureze la fig. 10/9. Deci reproducerea se află la cea de a doua figură ce poartă nr. 9 la p. 340.

⁵ Mulțumesc d-lui Cătălin Bem care mi-a pus la dispoziție piesa de la Bucșani.

⁶ Mulțumesc d-lui Radian-Romus Andreescu pentru îngăduința de a folosi descoperirile de la Vitănești și d-lui Pavel Mirea pentru desenarea lor.

Motive incizate/săpate sau numai incizate se găsesc și pe o serie de greutateți întregi sau fragmentare: organizate în cercuri concentrice pe una din fețe și probabil spiralice pe alta (deteriorată) – SX □ M5, –0,65–0,85 m (fig. 8/3); spiralice pe două dintre suprafețe și semicurve pe cea de a treia – SX □ O5, Loc. (fig. 8/7); semicercuri opozante pe un fragment decorat și pe laterală – *passim* (fig. 8/6); spirală întreruptă pe un alt fragment – *passim* (fig. 8/4); ca și spirale pe ambele fețe ale unui exemplar destul de bine conservat – SX □ S3, –0,75 m (fig. 7/7). O greutate decorată pe toate cele patru suprafețe are două desene concentrice (dezordonate) pe o parte, o spirală cu întreruperi pe o alta și câte o incizie/săpătură șerpuită pe fiecare dintre laterale – *passim* (fig. 8/1).

Am lăsat în mod deliberat pentru final cea mai recentă dintre descoperirile de la Vitănești (2007) deoarece vine în sprijinul argumentării noastre, motiv pentru care asupra ei vom mai reveni. Este vorba de trei exemplare, două prismatice masive, lucrate din pastă cu impurități, arse incomplet la negru, păstrand a păstra pe suprafețe și resturi vegetale (paie) și de o a treia fragmentară – nearsă (dar coaptă puțin în urma unui contact cu o sursă de căldură – foc sau cenușă fierbinte ?), toate descoperite într-o locuință din stratul Gumelnița A2 – SX □ N8, –1,76 m.

Motivul primei constă dintr-un triunghi plasat sub perforație (aceasta ar fi putut figura capul antropomorf) subliniat de puncte, având în interior figurată gura (semilunară) și bărbia (?), restul decorului constând din linii curbe paralele și triunghiuri concentrice – totul umplut cu pastă albă de incrustație (fig. 7/2). Decorul celei de a doua se reduce la un triunghi cu unghiuri și o semiovă la interior la partea superioară și la cercuri concentrice și linii semicurve la cea inferioară. Incrustație cu pastă albă (fig. 7/1). Exemplarul fragmentar – nears – are pe față incizii destul de neorganizate (fig. 7/3). Din informațiile pe care le deținem până în prezent și la Sultana-*Malu Roșu*⁷ într-un impresionant complex a fost descoperită o greutate ovoidală decorată cu linii incizate completate cu puncte. De asemenea, în săpăturile recente din *tell*-ul de la Pietrele s-a găsit o piesă ovoidală cu decor incizat.⁸

Greutateți ovoidale sau prismatice decorate cu incizii profunde s-au descoperit și în mediul Karanovo VI, chiar la Karanovo (V. Nikolov 2003, p. 21-82, pl. 22/1-5) fără precizarea contextelor. Unele au un simplu triunghi incomplet (fig. 9/1-2), într-un caz cu vârful secționat (fig. 9/3), în timp ce altele schițează siluete umane, pentru figurarea capului cărora s-a utilizat perforația greutateților. Siluetele sunt redată prin triunghiuri, într-un caz duble (fig. 9/5), în altul având o bază unică (fig. 9/4). S-ar putea să se fi intenționat figurarea brațelor aduse spre cap și a picioarelor unite la bază, dar dificil de susținut o atare interpretare. Poate se v-a fi trasat doar triunghiul sexual. Maria Gimbutas publică o greutate de la Karanovo cu o siluetă antropomorfă incizată apropiată ca realizare de una dintre piesele de la Căscioarele. Cap triunghiular, brațe întinse lateral, triunghi sexual secționat (M. Gimbutas 1991, fig. 372/1) (fig. 9/6).

În Muzeul din Stara Zagora am avut prilejul să vedem greutateți prismatice decorate de asemenea cu triunghiuri incizate, una având deasupra acestuia un motiv de forma „securii minoice” – evident fără vreo legătură cu îndepărtata (în timp și spațiu) lume minoică.

Reîntorcându-ne la nord de Dunăre, respectiv la alte dintre descoperirile de la Căscioarele-*Ostrovei* și, în fapt, la două dintre piesele cele mai incitate care au stat la baza investigației, precizăm de la bun început prezența lor într-un context bine delimitat și deosebit de interesant și nu numai bogat, dar și variat.

1. Fragment din umărul unui vas de mari dimensiuni lucrat dintr-o pastă cu impurități în compoziție, ars la brun-cărămiziu dar fisurat și deformat ușor de o ardere secundară, inițial bine finisat și bine netezit și la interiorul ce conservă atât urme de culoare albă cât și de lustru care v-a fi fost făcut și părții exterioare. Decorat cu incizii profunde dispuse orizontal pe gât și în medalioane semicirculare imediat sub acesta, are înscrisă într-un astfel de medalion o interesantă siluetă umană realizată de asemenea în tehnica inciziei profunde. Cap triunghiular, linie mediană pornită chiar din baza triunghiului continuă păstrand a sugera unul dintre picioare, cel de-al doilea marcat tot printr-o incizie profundă alăturată. Părții inferioare i se poate da o dublă interpretare – fie este sugerat un mare triunghi sexual, fie de la baza gâtului o linie orizontală terminată prin două mici creștături verticale redă brațele întinse lateral cu palmele (?) ridicate, partea inferioară putând totuși reprezenta „triunghiul sexual” în care s-ar înscrie picioarele siluetei (fig. 2/1).
2. Fragment provenind probabil din același vas (sau dintr-unul similar), dar mult mai deteriorat, până la o aproape completă zgurificare de pe urma unui puternic incendiu. Silueta incizată se deosebește la rândul ei de cea anterioară. Deasupra capului triunghiular a fost plasată o

⁷ Mulțumim d-lui Radian-Romus Andreescu pentru informație.

⁸ Mulțumim și pe această cale d-nei Meda Toderaș pentru informație.

scurtă linie orizontală, la baza gâtului sunt sugerate brațele întinse lateral cu labelle mâinilor ridicate, iar marele „triunghi sexual” (?) individualizat are în interior, pornind chiar din „brațele” mai sus menționate, trei creștături verticale rezervând două proeminențe (ca la decorurile excizate) care ar putea reprezenta picioarele. Și această siluetă, mai sugestivă datorită redării „brațelor” a fost incrustată cu pastă albă (fig. 2/2).

Ambele fragmente au fost descoperite în 1965 în cuprinsul locuinței 1/1964, iar maniera de reprezentare se apropie oarecum de cea de pe greutatea aflată în nivelul Gumelnița A2 din *Ostrovel* (fig.) – C. 964, S I □ 13, –2,50 m.

*

Cum aceste din urmă piese (alături de câteva dintre greutateți) sunt din punct de vedere cronologic cele mai vechi de la Căscioarele, vom prezenta în primul rând contextul în care au apărut.

Este vorba de locuința 1/1964 descoperită cu prilejul sondajului stratigrafic practicat în acel an pe *Ostrovel* și mai apoi cercetată de-alungul campaniilor anilor 1965 și 1966 cu rezultate remarcabile. Ea prezintă un interes cu totul special deși fusese parțial afectată de cercetările din 1925 care i-au deranjat colțul sudic.

Pe laturile de est și nord (la 0,75/1,00 m distanță) locuința avusese un coridor exterior ale cărui „ziduri” se reduceau de fapt la o balustradă de cca. 50 cm înălțime și care „căzând” spre interior (deci spre pereții locuinței) nu au acoperit toată lățimea prispei dintre el și pereții propriu-ziși ai locuinței, depozitul din spațiul acesta fiind similar celui din exteriorul locuinței și constând dintr-o depunere de pământ cu mătăsură. Și în interiorul locuinței se conservase, în elevație pe aproximativ 30 cm și o grosime de 20 cm un perete, sub care nu s-au descoperit nici un fel de materiale. În schimb de sub „dărâmurile” (groase pe alocuri de 30-40 cm) locuinței a fost recuperat un „inventar” deosebit de bogat aflat *in situ* sub resturile pereților masivi puternic arși. Acesta consta din: binecunoscutul model de sanctuar (H. Dumitrescu 1968, p. 381-394, fig. 1, 4-5); două fragmente din umărul unui (unor) vas (vase) pe care erau așezate două statuete pictate cu roșu și alb (S. Marinescu-Bîlcu 2001); o altă statueta în poziție șezând, *rhyton* anturat de două greutateți nedecorate; vase de diverse dimensiuni (chiupuri foarte mari, arse secundar până la zgurificare și deformare ca și o impresionantă cantitate de fragmente ceramice aflate în aceeași stare). Într-unul dintre vasele pictate cu alb se găseau numeroase arșice și oase mici înverzite în urma contactului cu aramă, așezat la rândul lui pe fundul unui alt vas acoperit cu o strachină castron, în altul se aflau scoici, câteva pietre mici de râu și un fragment de unealtă de silex. Am mai menționa: un vas cu piciorușe antropomorfe, un altul solniță (cu toarta ruptă), strachină cu interiorul pictat cu alb, semințe carbonizate (grâu, mei) depuse și ele într-un caz în vas; râșniță așezată în alveolarea unei plăci mari de chirpici, fragmente de unelte de silex, piatră, os, dar și un mare bulgăre de materie primă – silex.

Bogația și varietatea inventarului, dispunerea acestuia (lângă pereți, vatră, laviță etc.) precum și calcinarea și uneori fragmentarea lui credem a nu mai putea justifica interpretarea simplistă potrivit căreia locuința a fost părăsită în grabă iar materialul din ea abandonat de teama focului. Dealtfel, multe din observațiile făcute de Vladimir Dumitrescu în carnetele de șantier sunt de natură să ducă spre o altă punere în scenă a sfârșitului locuinței. În 1965 (p. 130-131) autorul nota: „Zona interioară plină de chirpici arși care au spart vasele și le-au acoperit rămâne destul de greu de explicat, căci nu se poate vorbi de coridoare laterale din interiorul locuinței”, iar în altă parte (1966, p. 45): „stratul de arsură roșie densă, care acoperă bucățile de chirpici este pe alocuri gros de 10 cm”. Și mai departe: „arsură roșie, pământ negru (ca și cărbunele) apoi podina și straturi de arsură și depuneri din timpul și de după incendiul aceleiași locuințe”. Și întrebarea vine în mod firesc – nu poate fi oare vorba de un foc controlat? Iar coridorul exterior – balustradă – prispă – nu va fi facilitat la rândul lui operația de supraveghere a incendiului?, pereții propriu-ziși ai locuinței fiind dărâmați treptat din exterior peste întregul material și mai apoi zona nivelată – vezi și cei 10 cm de amestec de arsură roșie-pământ negru aflați deasupra chirpicilor masivi.

Nu vedem deci a fi hazardată ipoteza potrivit căreia ne aflăm în fața unei „depuneri” deliberate și a „sigilării” ei și nicidecum a unui incendiu întâmplător.

Dealtfel, atât depunerea fragmentelor cu decor feminin gravat, însoțite de cele două statuete așezate pe umăr de vas, de modelul de sanctuar, ca și tot restul inventarului mai sus menționat ar putea pleda pentru „omorârea” deliberată a acestei locuințe.

Însă, „depuneri” în *Ostrovel*/aflăm și în primul nivel – B1.

Ne vom referi numai la alte două cazuri în care, ca și în locuința 1/1964 am aflat piese cu decor incizat/săpat executat de data aceasta pe unele dintre greutatețile descrise mai sus.

Locuința nr. 4 (1962) de pildă, deși deranjată de gropi hallstattiene, avusese la rândul ei un bogat inventar. Pe latura nordică a vetrei sale cu gardină dublă înaltă de 30-40 cm și așternută pe o

temelie solidă, fuseseră așezate peste 90 greutateți de plasă (multe dintre ele împrăștiate și în restul locuinței de deranjamentele ulterioare), de formă prismatică sau/și ovoidală. Cea mai mare parte dintre ele au o albiere rotunjită la bază, altele numeroase puncte scobite plasate fie la bază, fie la partea superioară retezată, una are o spirală (Vi. Dumitrescu 1965, p. 224-225, fig. 5) de genul celor aflate pe pintandere etc. Numeroase sunt exemplarele arse secundar, fisurate și deformate de aceasta. S-au mai aflat aici arșice arse, valve de scoici, utilaj litic, o statueta feminină așezată (fragmentară), un tipar de lut ars pentru turnat aramă (Al. Vulpe, 1975, p. 57, pl. 33/259-260), peste 30 de vase și multe fragmente ceramice.

Cu ani în urmă explicam „depozitul” de greutateți de lângă vatră, destul de simplist, considerându-le ca fiind puse la uscat lângă vatră în urma unui pescuit colectiv, semnele desemnându-i pe proprietari (S. Marinescu-Bîlcu 2000, p. 321-336). Credem însă că ne aflăm și aici în fața unei „depuneri” intenționate, neavând însă și suficiente argumente care să pledeze în favoarea incendierii deliberate, resturile locuinței nefiind nici prea compacte, nici prea masive. Și totuși greutateților de plasă puternic calcinate și fisurate ca și numărului mare de vase cu greu li s-ar putea găsi o altă explicație decât aceea mai sus sugerată, *tiparul* pledând la rândul lui în favoarea „depunerii” cu scop bine definit.

Cea de a treia locuință în cuprinsul căreia au fost descoperite și greutateți cu decor incizat/săpat este locuința 8/1963. De sub dărâmăturile acesteia au fost recuperate: două statuete thessaliene așezate una lângă cealaltă⁹ (sunt cele mai mari piese cunoscute până în prezent); alături scăunel cu rezemătoare și piciorușe (Vi. Dumitrescu 1965, p. 226); un adevărat depozit de vase (peste 36) de diverse dimensiuni așezate adesea unele în altele; askos cu două piciorușe; vâscior cu capac pictat cu alb; vas tipic protocucutenian; prisme dreptunghiulare pictate cu alb și roșu; „greutate” masivă de lut (peste 20 cm înălțime); utilaj litic; grămezi de oase; mult corn prelucrat, printre care și un *brăzdar de plug primitiv* (Vi. Dumitrescu, T. Bănățeanu 1965, p. 59-67, fig. 1) etc.

Locuința de mari dimensiuni, situată aproape de panta dinspre apă, a fost socotită de Al. Bolomey, datorită imensului depozit osteologic, locuință-abator (S. Marinescu-Bîlcu 2000, p. 324; *eadem*, 2002, p. 149), idee împărtășită și de noi din pricina impresionantă cantități de vase ce socoteam că vor fi fost utilizate la depozitarea sau/și partajarea produselor carnațe.

Pe baza observațiilor din carnetele de șantier (1963, p. 125) potrivit cărora bucățile mari de chirpici masate lângă câteva greutateți și lângă un vas avuseseră în compoziție multe paie, lipsite fiind de amprente de lemnărie (o singură bucățică avusese o amprentă de trestie) Vladimir Dumitrescu se întreba ce ar fi putut-o incendia?

Poate acum am fi în măsură să răspundem nedumeririlor din anii '60 ai secolului trecut. Și credem a nu greși considerând că și în acest caz (la fel ca în cel al locuințelor 1/1964 și 4/1962) ne aflăm în fața unei mari „depuneri” în urma unui ritual comunitar, astfel putându-se explica atât bogăția inventarului cât și unicitatea lui și în primul rând prezența statuetelor thessaliene și askos-ului.

Dealtfel ne putem întreba și care va fi fost rostul depunerilor de greutateți în mai toate complexele din *Ostrovel* și credem a nu fi lipsită de relevanță asocierea lor uneori cu *rhyta* (Locuința 1/1964; Locuința 7/1963).

Printre complexele de care avem cunoștință până la această dată, relevante sunt și cele de la Sultana-*Malu Roșu* și Vitănești. În prima dintre aceste stațiuni, cu prilejul săpăturilor din 2003, în cuprinsul locuinței 2/2003 a fost descoperită și o casetă ovală de lut de aproximativ 1,50 x 0,70/0,80 m, înaltă de 30-40 cm, tratată inițial drept „soclu de lut în care era încastrată o râșniță”, care însă s-a dovedit a fi un gen de casetă ovală acoperită cu o lespede de piatră la îndepărtarea căreia s-a constatat că acoperea greutatea menționată de noi mai sus, precum și fragmente ceramice. Din păcate ea nu a fost încă golită și deci nu dispunem de alte detalii. Cunoaștem în schimb, cel puțin parțial, restul inventarului acestei locuințe ce avusese o vatră cu multiple refaceri, adosată unui perete interior. Este vorba de mai mult de 30 de greutateți (nu știm dacă vreuna va fi fost decorată), de peste 50 de vase, printre care un vas-suport tronconic cu patru apucători triunghiulare la partea superioară, pictat cu roșu, statuete, vas antropomorf fragmentar, pandantiv tubular din foiță de aur, plăcuțe de os (elemente de podoabă) etc. (R. R. Andreescu *et alii* 2004, p. 324-325). În opinia noastră și în cazul acestei locuințe ne aflăm în fața unei „depuneri” deliberate și nicidecum a părăsirii grabnice a ei.

De asemenea pentru o „depunere” pledează și recenta descoperire (2007) din *telul* de la Vitănești unde, într-o locuință aparținând stratului Gumelnița A2 s-au descoperit, puse într-o zonă marginală a unui sediment ars (cărbune având în preajmă și boabe de grâu) opt greutateți – ordonate.

⁹ Din păcate a fost ilustrată numai una dintre piese (Vi. Dumitrescu 1974, p. 235, fig. 255-dreapta) ambele fiind însă menționate în carnetul de săpături 1963, p. 85-86 dar și în Vi. Dumitrescu 1965, p. 226.

Prima (fig. 7/2) și ultima (fig. 7/1) decorate, așezate cu fața în jos, având între ele alte șase lipsite de decor. O alta fragmentară, nearsă (fig. 7/3) aflându-se la rândul ei în exteriorul sedimentului ars.¹⁰ Ordonarea micului „depozit” nu este deloc întâmplătoare, fapt ce ne îndreptățește să-l considerăm tot o „depunere” intenționată, cele două greutateți decorate având (așa cum am menționat) și urme de vegetale pe suprafața împodobită. Care va fi fost însă punerea în scenă – greu dacă nu chiar imposibil de aflat.

La capătul acestei/acestor succinte prezentări nu vom încerca o interpretare a motivisticii incizate pe greutatețile de plasă și pe cele două fragmente ceramice, fiind greu de descifrat încărcătura lor simbolică și cu atât mai mult de separat domesticul/profanul de sacru într-o lume în care cu certitudine ele se îmbinau armonios. Pe de altă parte, ruperea lor de restul contextului ar fi mai mult decât neavenită, cu atât mai mult cu cât atât prezența cât mai ales varietatea decorului (și noi l-am avut în vedere numai pe cel incizat de care am luat cunoștință), sunt de natură să modifice interpretarea lor ca simple *ustensile* utilitare.

Există desigur o legătură între piesele prezentate și vasele antropomorfe, sau cu atribute și aplicații antro- și prosopomorfe gumelnițene¹¹ Din această perspectivă trebuie văzut cum capul uman este uneori reprezentat de perforația din partea superioară a greutateților în timp ce corpul este figurat prin incizii ca în cazul siluetelor de la Calomfirești și Karanovo, sau poate chiar o statueta, ca în cel al exemplarului de la Vitănești (fig. 7/2). Considerăm deci că aceste „obiecte” nu mai pot fi depersonalizate, trecute ușor într-o înșiruire de descoperiri fără a se încerca, în măsura în care va fi posibil, descifrarea semnificației și rolului lor în viața comunităților. Dar, repetăm, este necesar ca interpretarea să fie făcută în legătură nemijlocită cu întregul context.

Dealtfel, un excelent studiu al Valentinei Voinea (2005) deslușește pertinent gestică reprezentărilor antropomorfe gumelnițene, ca și încărcătura lor simbolică punându-le în pagină totodată și diversitatea tematică. Pe această linie autoarea include greutatea gumelnițeană (V. Voinea 2005, p. 390, fig. 15) în tema mai generală a orantei/orantelor. Dar, repetăm, o abordare mai complexă nu se va putea face în afara contextelor în care au fost descoperite.¹²

Bibliografie

- R.R. Andreescu, 1998 *Statuetele și vasele antropomorfe ale culturii Gumelnița, în lumina cercetărilor de la Căscioarele*, Teză de doctorat, Institutul de Arheologie "Vasile Pârvan", București.
- R.R. Andreescu *et alii* 2004 R.R. Andreescu, C.A. Lazăr, A. Topârceanu, V. Oană, P. Mirea, C. Enăchescu, M. Ungureanu, *Sultana, com. Mănăstirea, jud. Călărași. Punct: Malu Roșu*, în *Cronica. Campania 2003*, p. 324-326.
- D.C. Butculescu m.s. *Măgura Calomfirescu. Explorațiune arheologică, 1868-1869-1870-1873*, Manuscris în Arhiva Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan”.
- H. Dumitrescu 1968 *Un modèle de sanctuaire decouvert dans la station énéolithique de Căscioarele*, în *Dacia (NS) XII*, p. 381-394.
- Vi. Dumitrescu 1924 *Découvertes de Gumelnița*, în *Dacia I*, p. 325-342.
- Vi. Dumitrescu 1965 *Principalele rezultate ale primelor două campanii de săpături din așezarea neolitică târzie de la Căscioarele*, în *SCIV 16, 2*, p. 215-237.
- Vi. Dumitrescu 1974 *Arta preistorică din România*, București, ed. Meridiane.

¹⁰ Mulțumim d-lui Radian-Romus Andreescu pentru permisiunea de a folosi aceste date.

¹¹ Vezi pe această linie și silueta umană – stilizată – incizată/săpată la interiorul unui vas miniatural de la Ciolănești (A. Nițu 1969, fig. 13/1), ca și cea de asemenea incizată pe baza unei modeste statuete-coloană de la Vidra (R.R. Andreescu 1998, pl. 16/12).

¹² Am evitat orice analogie cu mediul cucutenian întrucât problematica este diferită, fie că este vorba de silueta realizată pe capul de taur tăiat în os de la Bilcze Złote (Ch. Hadaczek 1912), fie despre multitudinea și varietatea de reprezentare a siluetelor pictate singular sau în adevărate frize și combinații.

- VI. Dumitrescu, T. Bănăţeanu 1965 *À propos d'un sac de charrue primitive, en bois de cerf, découvert dans la station néolithique de Căscioarele*, in *Dacia (NS)* IX, p. 59-67.
- M. Gimbutas 1991 *The Language of the Goddess*, San Francisco.
- Ch. Hadaczek 1912 *La colonie industrielle de Koszylowce de l'époque énéolithique; Album des fouilles. (Les Monuments Archéologiques de la Galicie I.)*. Librairie Gubrynowicz et fils, Léopol 1912, 28 p.
- S. Marinescu-Bîlcu 2000 *Sur l'organisation interne de certaines stations des cultures des complexes Boian-Gumelnitza et Precucuteni-Cucuteni*, in *CA* XI(I), p. 321-336.
- S. Marinescu-Bîlcu (coord.) 2001 *O civilizație necunoscută. Gumelnița*, CD-ROM publicat de MCC serviciul arheologie, București, cIMeC/Institutul de Memorie Culturală.
- S. Marinescu-Bîlcu 2002 *A few observations on the internal organization of Gumelnița communities on Lake Cătălui Islet*, in *CCDJ* XIX, p. 147-153.
- V. Nikolov 2003 *The Neolithic and Chalcolithic Periods in Northern Thrace*, in *TÛBA-AR* VII, p. 21-82.
- A. Nițu 1969 *Reprezentări antropomorfe pe ceramica Gumelnița A*, in *Danubius* II-III, p. 21-42.
- Gh. Ștefan 1925 *Les fouilles de Căscioarele*, in *Dacia* II, p. 138-197.
- V. Voinea 2005 *Gesturi și semnificații în arta gumelnițeană*, in *CCDJ* XXII, *In Honorem Silvia Marinescu-Bîlcu*, p. 383-398.
- Al. Vulpe 1975 *Die Äxte und Beile in Rumänien*, II, *Prähistorische Bronzefunde*, München.

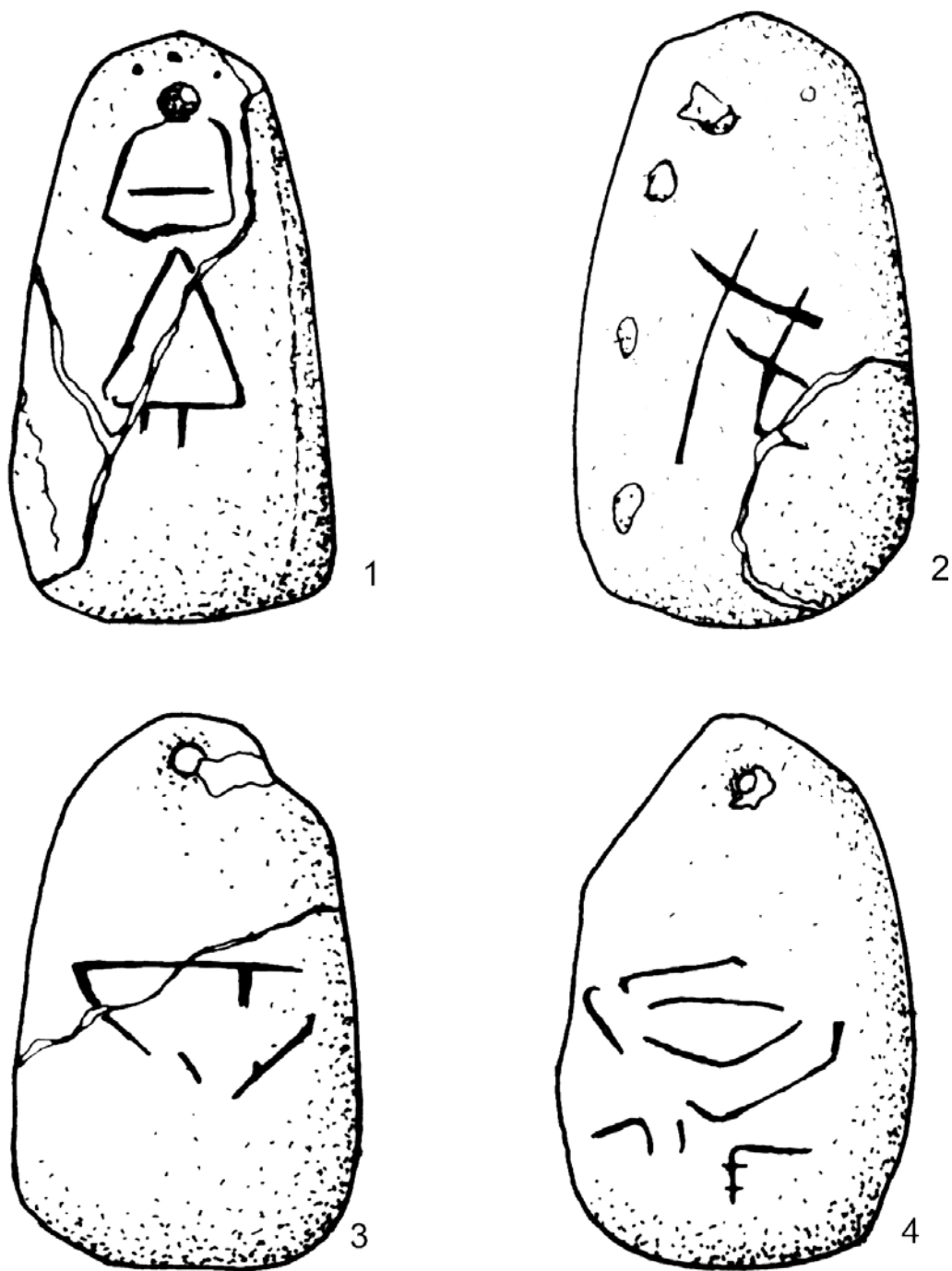

Fig. 1. Greutăți de lut de la Calomfirești.
Clay weights from Calomfirești.

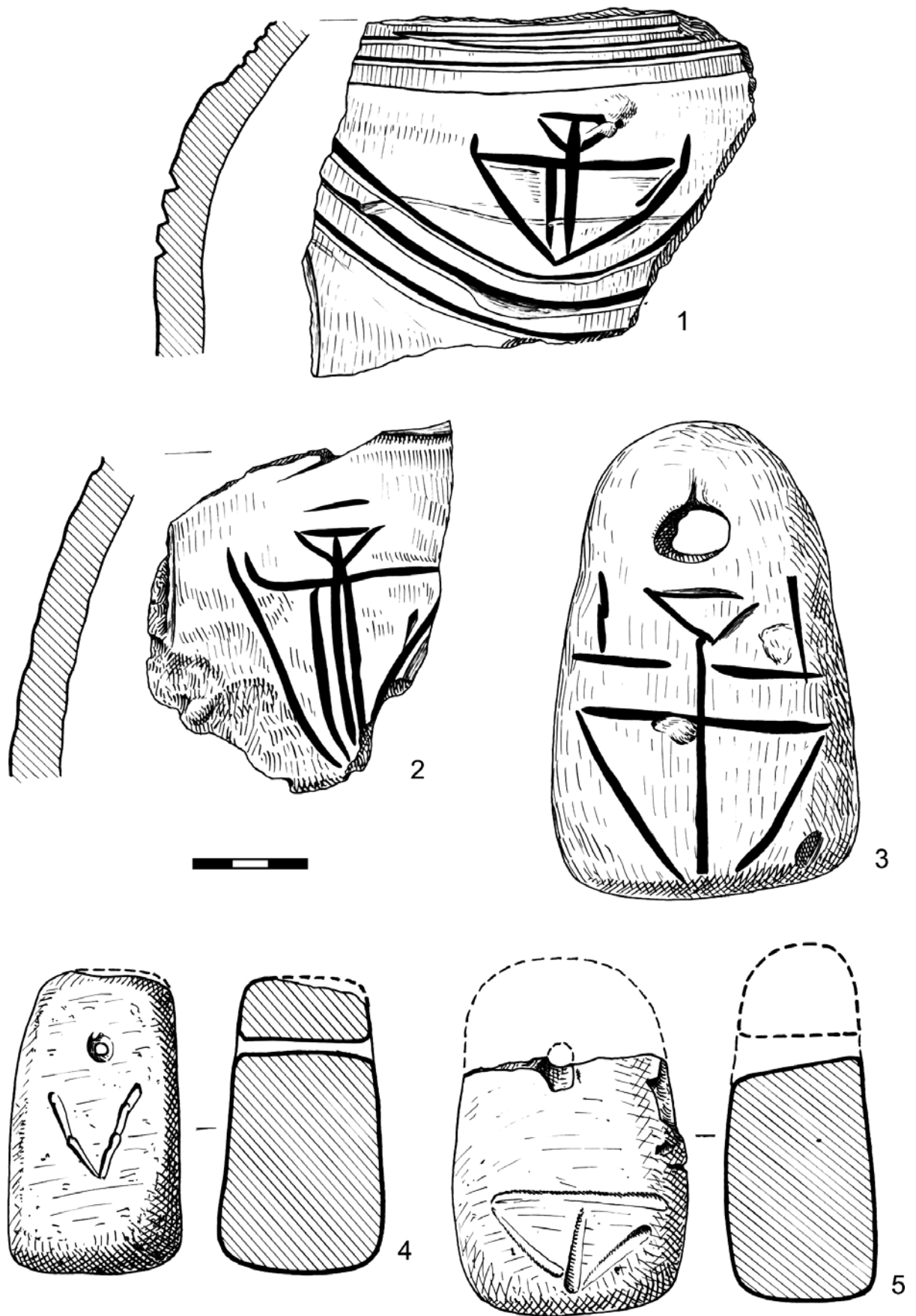

Fig. 2. Căscioarele-*Ostrove*; 1-2 fragmente ceramice; 3-5 greutăți de lut.
Căscioarele-*Ostrove*; 1-2 pottery fragments; 3-5 clay weights.

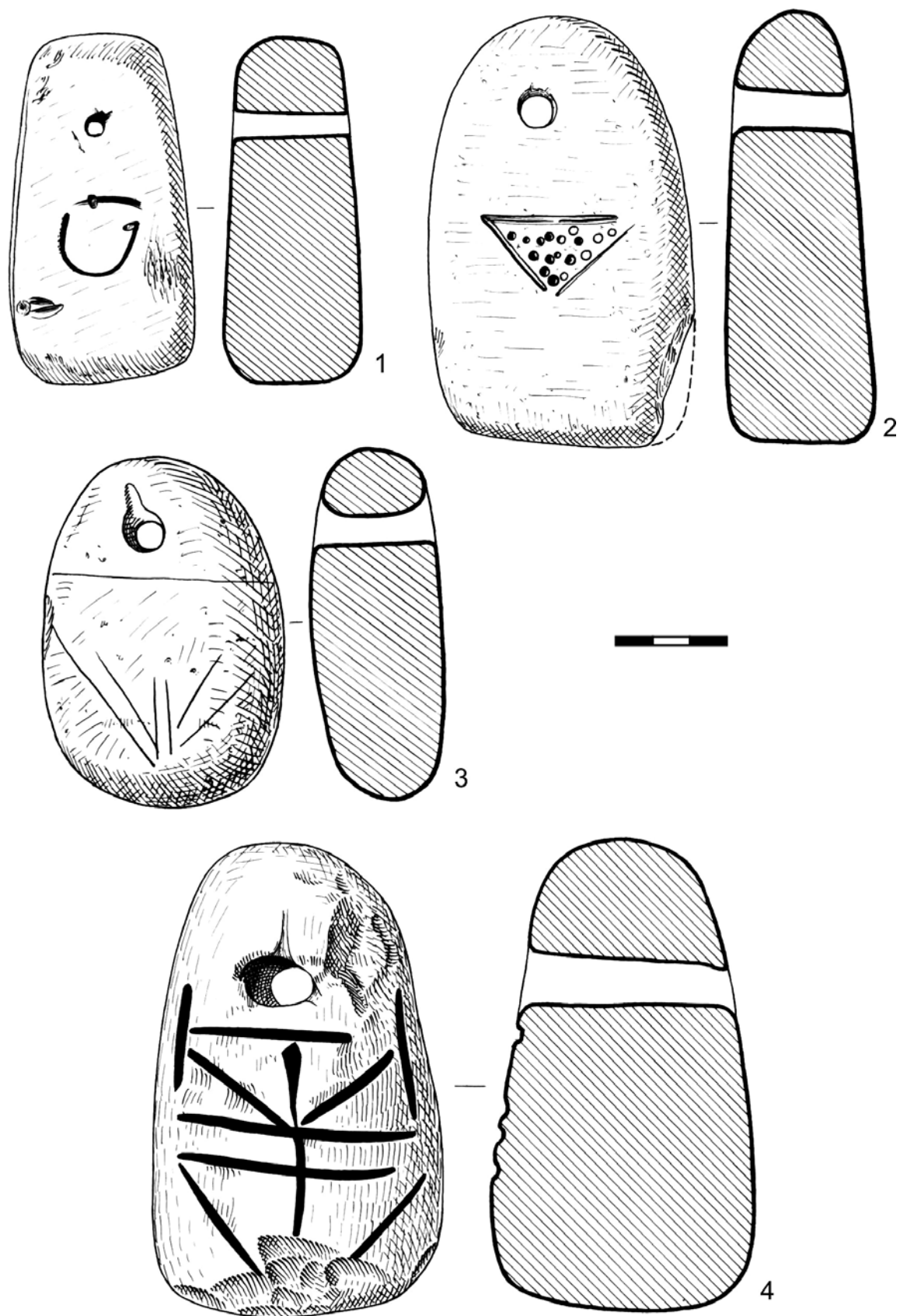

Fig. 3. Căscioarele-Ostroveț, greutăți de lut.
Căscioarele-Ostroveț, clay weights.

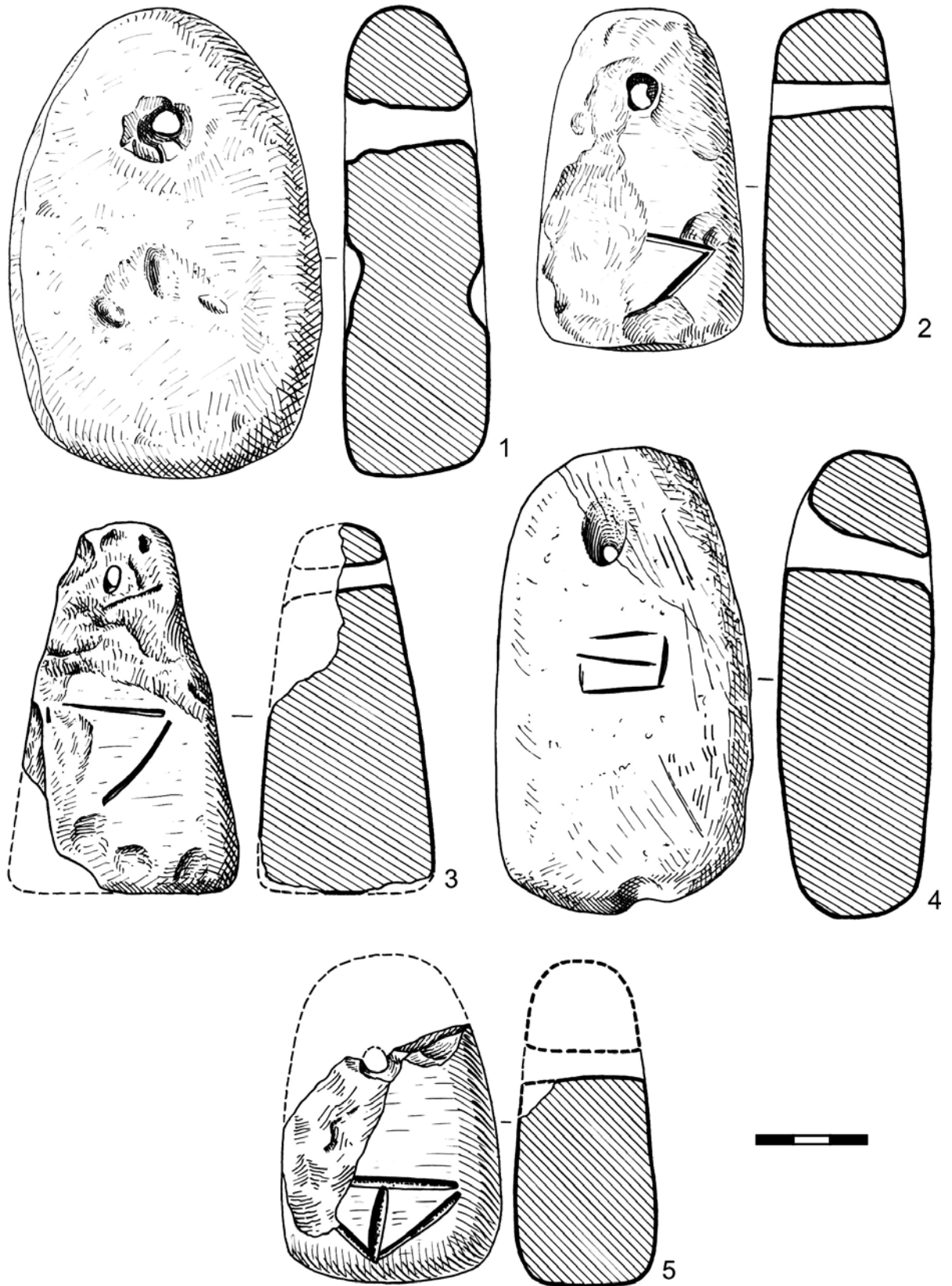

Fig. 4. Căscioarele-*Ostroveț*; greutăți de lut.
Căscioarele-*Ostroveț*; clay weights.

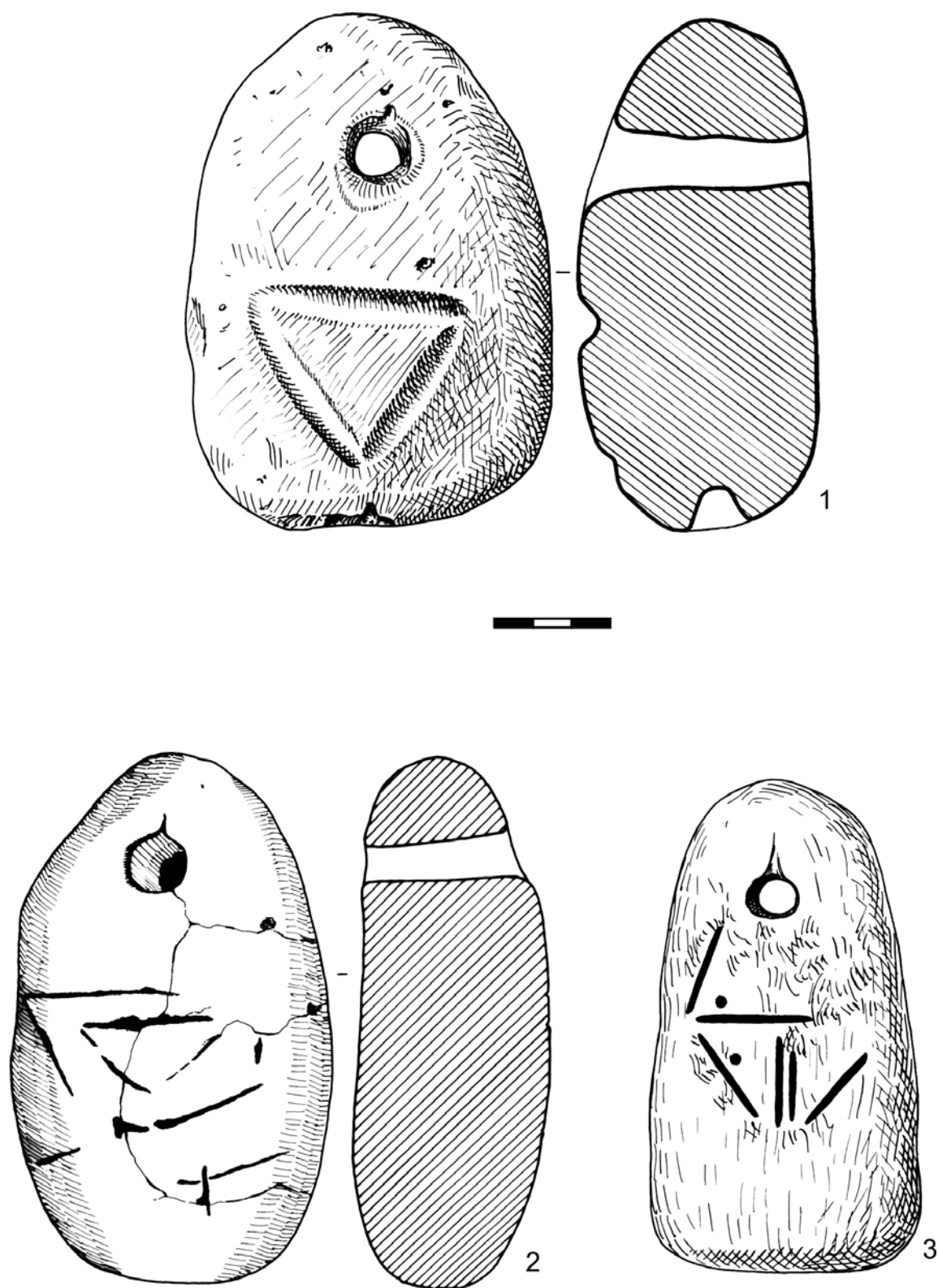

Fig. 5. Greutăți de lut: 1 de la Gumelnița; 2 de la Calomfirești; 3 de la Bucșani.
Clay weights: 1 from Gumelnița; 2 from Calomfirești; 3 from Bucșani.

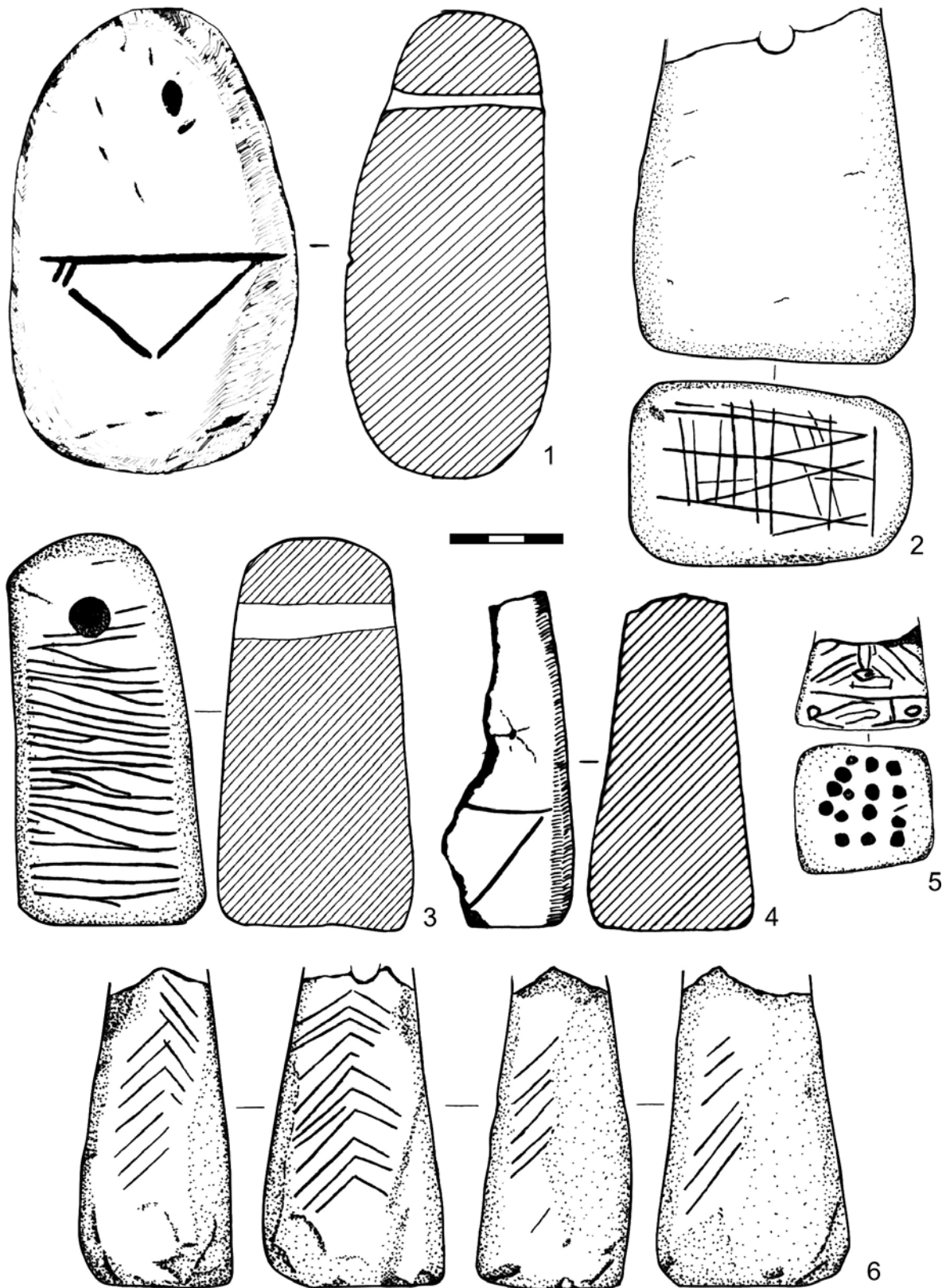

Fig. 6. Vitănești; greutateți de lut.
Vitănești; clay weights.

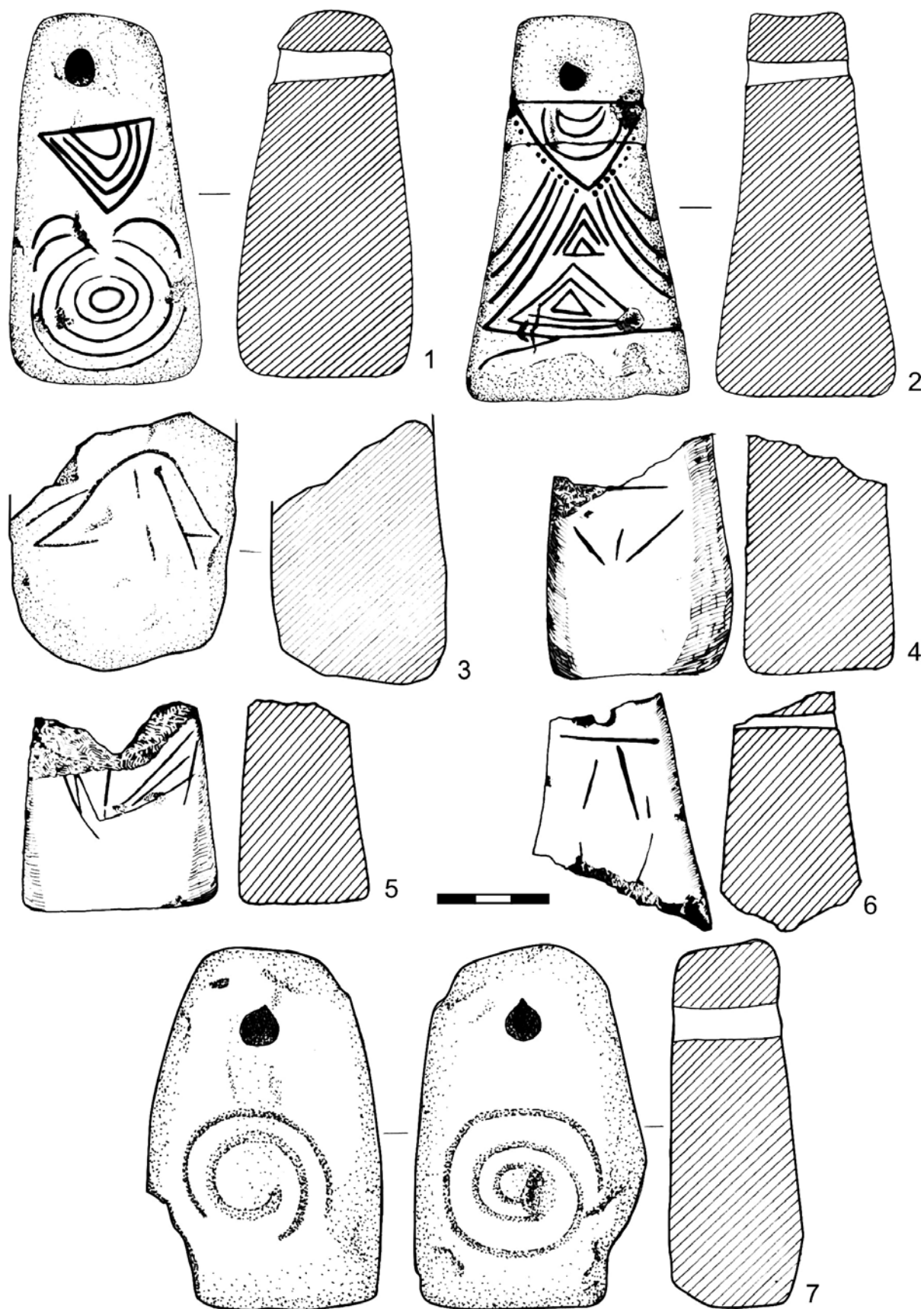

Fig. 7. Vitănești; greutateți de lut.
Vitănești; clay weights.

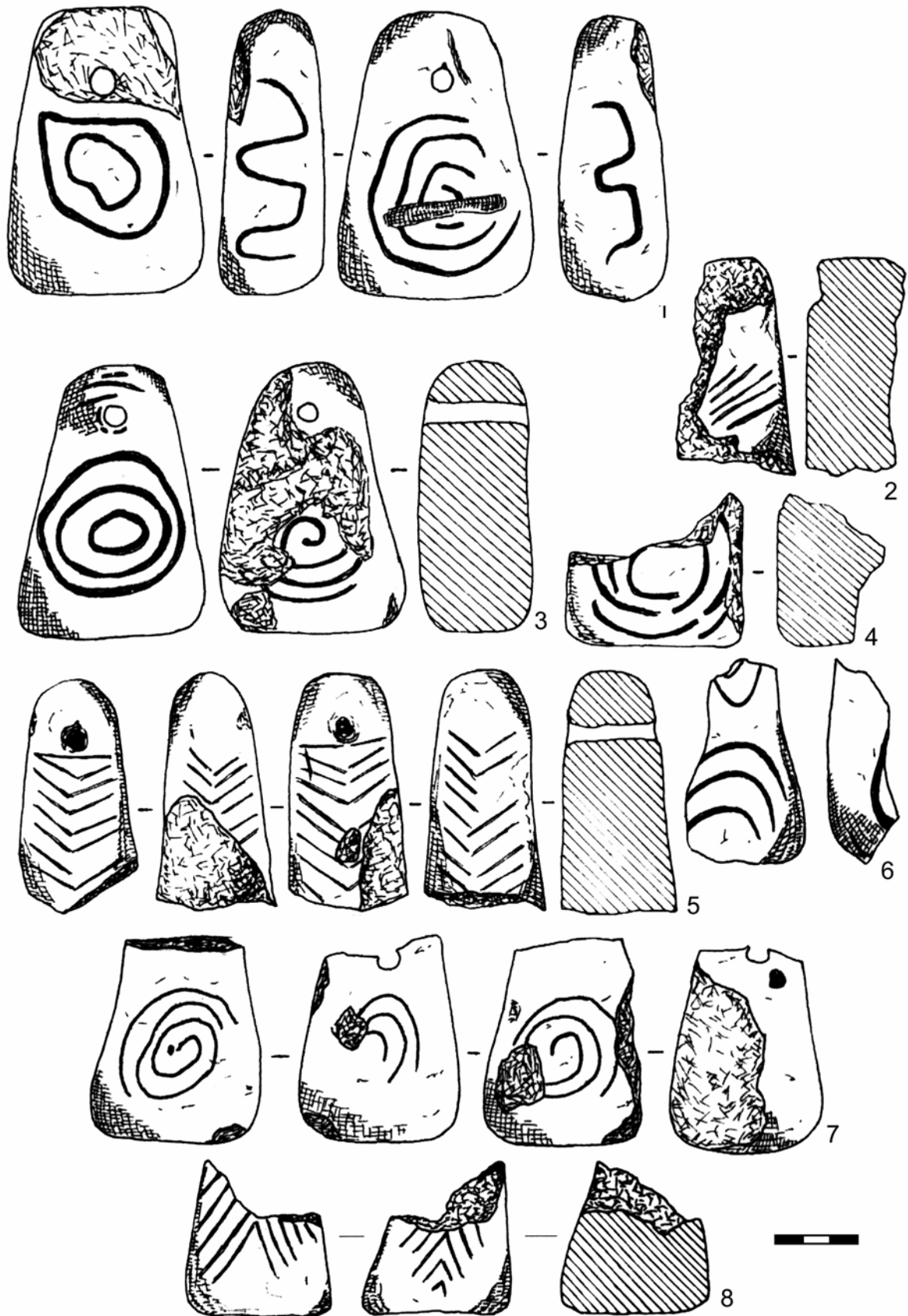

Fig. 8. Vitănești; greutateți de lut.
Vitănești; clay weights.

Against functionalism: review of the Pietrele Archaeological Project

Alexandru DRAGOMAN*
Sorin OANȚĂ-MARGHITU**

Abstract: *The present text is a review of the German-Romanian archaeological research of the tell of Pietrele-Gorgana in southern Romania. As we show in this paper, the functionalist interpretation and the Fordist organization of the archaeological practice at Pietrele are interdependent. Both draw their legitimacy from the same functionalist paradigm criticized in the social sciences as an ideology of maintaining and reproducing the system, stating that functionality is a natural, universal state. In our opinion, archaeology, as the discipline of "the other", should fight the dominant discourses colonizing the past and implicitly or explicitly promoting the reproduction of hierarchical systems.*

Rezumat: *Textul prezent este o recenzie a cercetărilor arheologice germano-române din tell-ul de la Pietrele-Gorgana din sudul României. După cum arătăm în acest articol, interpretarea funcționalistă și organizarea pe baze fordiste a practicii arheologice de la Pietrele sunt interdependente. Ambele se legitimează de la aceeași paradigmă funcționalistă care este criticată în științele sociale ca ideologie a menținerii și reproducerii sistemului, afirmând că funcționalitatea acestuia este o stare naturală, universală. În opinia noastră, arheologia, ca disciplină a "celuilalt", trebuie să combată discursurile dominante care colonizează trecutul și care promovează implicit sau explicit reproducerea sistemelor ierarhice.*

Keywords: *Pietrele-Gorgana; Gumelnița-Karanovo VI; tell-sites; burnt houses; "paths"/"domestic waste areas"; functionalism; academic politics; reflexive archaeology.*

Cuvinte cheie: *Pietrele-Gorgana; Gumelnița-Karanovo VI; tell-uri; construcții incendiate; "poteci"/"zone menajere"; funcționalism; politică academică; arheologie reflexivă.*

Introduction: theoretical premises

The present text is a review of the archaeological research of the tell of *Pietrele-Gorgana* (Băneasa commune, Giurgiu county) in southern Romania, conducted as part of an ongoing German-Romanian project started in 2002. The project partners are the Eurasien-Abteilung des Deutschen Archäologischen Institut (Berlin), the Institut für Ur- und Frühgeschichte der Ruhr-Universität Bochum and the "Vasile Pârvan" Institute of Archaeology of the Romanian Academy (Bucharest). The arguments rely on our participation in the excavations from 2002, 2004-2005 and on the published texts. Our dissatisfaction derives from the positivist and functionalist nature of the project, which is why in 2006 we renounced to take part.

The outlook of the Pietrele Archaeological Project can be best summarized by "*Vorsprung durch Technik*", an advertising slogan for Audi cars. Sabine Wolfram used the expression (2000) in a critical analysis of post-war West German archaeology. According to Wolfram this type of practice is characterized by:

"(1) even more, and more detailed, typological and chronological schemes, with an increasing use since the 1970's of quantitative techniques and computers. [...].

(2) a strong trend towards employing 'objective' scientific methods. This is especially true of settlement archaeology which may be regarded as a special case of historical interpretation. The study of prehistoric settlements in their ecological and economic environment requires the use of 'hard' science (zoology, botany, soil science, etc.), which gives settlement archaeology prestige as well as the appearance of value-free 'objectivity'. Settlement archaeology is today one of the most important and valuable approaches in German archaeology. This is illustrated by the number of such projects funded by the Deutsche Forschungsgemeinschaft [...]" (S. Wolfram 2000, p. 182).

The very goals of the Pietrele Project are: to build up a chronology on the basis of the stratigraphic sequence, the processing of pottery and radiocarbon data; to analyse the structure of the settlement, both by excavating and by geophysical prospecting; to reconstruct the economy by means of archaeozoology, paleobotanics, etc.; and to reconstruct the environment in the 5th millennium BC by means of sedimentology (see for instance, S. Hansen *et alii* 2003, pp. 169, 184, 186). The objectivity of the approach and the project high standards and importance are emphasized not only by mobilizing the so-called "hard sciences", but also by expressions such as "*Der*

* "Vasile Pârvan" Institute of Archaeology of the Romanian Academy, 11 Henri Coandă Street, Sector 1, Bucharest; e-mail: al_dragoman@yahoo.com

** National History Museum of Romania, 12 Calea Victoriei, Bucharest; e-mail: sorinoanta@yahoo.com

außerordentlich hohe Fundanzahl“, *Das Fundaufkommen ist in Pietrele sehr hoch*“, *„Auch die Zahl der Silices ist außerordentlich hoch*“, accompanied by figures (S. Hansen *et alii* 2005, p. 341; 2006, pp. 2-3). The excavating methods are of paramount importance, something to be proud of, as one can see from the following quotation: *„Die hohe Fundzahl hängt natürlich mit unserer Grabungsmethode zusammen*“ (S. Hansen *et alii* 2005, p. 341).

The official discourse of Pietrele Project contains a certain ambiguity. On the one hand, it denies the existence of any scenario of the archaeological excavation, as the methods guarantee an objective research (involving data gathering and recording), by means of which one can avoid setting forth preconceived ideas. On the other hand, a few clear aims are established from the very beginning and supposed to be attained upon researching *Gorgana*. Rather stated on various occasions than explicitly expressed by the archaeological practice at Pietrele, the empiricism is just a strategy meant to justify and defend the functionalist manner of interpreting the contexts and objects. The aims of the research and the published texts show that the tell is imagined as being made of overlapping villages, having a plan that has to be understood, because their structure is a sign of social organization (S. Hansen *et alii* 2002, p. 7; 2003, p. 169). A great importance is paid to the differences between the functional areas within the settlement, established by plotting the archaeological material on the plan of the settlement (S. Hansen *et alii* 2002, p. 6; 2003, p. 168; 2004, p. 3). The villages are conceived as a sum of houses defined as *„economic units*“ (S. Hansen *et alii* 2002, p. 7). In the case of uncovered buildings, the main interest lies in determining the functionality of each and their comparison (S. Hansen *et alii* 2003, p. 186; 2004, p. 45; 2005, pp. 341, 389), starting from the idea that the *„inventories*“ reflect the activities that took place inside the houses. According to the same line of thought, the spaces between the houses are considered to be simple *„lanes*“/ *„Gassen*“ (S. Hansen *et alii* 2005, pp. 347-348). The environment is regarded as a resource available to inhabitants; consequently, the results from faunal remains analysis are not published in relation with the specific contexts, but by species (S. Hansen *et alii* 2004, pp. 41-43), or by general context categories such as *„Haus*“ or *„Gasse*“ (S. Hansen *et alii* 2006, pp. 54-57); the published analysis is limited to the reconstruction of the subsistence techniques. The research scenario of the tell at Pietrele is eloquently summarized by the conclusive phrases of the 2004 campaign excavation report:

„Der funktionale Vergleich zwischen den Hauseinheiten ist bislang nur sehr eingeschränkt durchführbar. Eine Interpretation wird erst der erneuten Vergrößerung unserer Grabungsflächen, der Analyse der Tierknochen und botanischen Reste, des umfangreichen Steingeräteinventars, der Kleinfundverteilung u.a.m. sich schärfer konturieren. Dabei werden insbesondere die Frage der Gleichzeitigkeit der Hauseinheiten und ihre mögliche funktionale Differenzierung im Vordergrund stehen“ (S. Hansen *et alii* 2005, p. 389).

The functionalist discourse mingles an evolutionary narrative with vulgar Marxist tints (due to the prevalence attributed to the economic element), emphasizing the cultural changes as a result of the transformation of an egalitarian society into a hierarchical one. The *„rich*“ inventories of some of the graves in the well known cemetery at Varna would reflect the existence of a *„stratified society*“, of a *„dominant class*“, it is said that we might even assume the existence of an *„institutionalized ruler*“, of a *„chieftain*“ (S. Hansen 2006, p. 436; S. Hansen and M. Toderăș 2007, p. 4)¹. The key element for understanding the transformation of a society perceived as largely egalitarian into a stratified one, is supposed to be the analysis of the economic system. It is believed that tells suit this purpose well, because they enable the study of the economic system evolution in the long run. Thus, the tell at Pietrele was chosen. It is approximately contemporary with the graves at Varna and it has a stratigraphical sequence established by earlier excavations conducted by Dumitru Berciu (1956), containing both a Boian level, traditionally dated to the Late Neolithic, and Kodžadermen-Gumelnița-Karanovo VI levels, traditionally dated to the Early Copper Age (S. Hansen 2006, p. 436; S. Hansen and M. Toderăș 2007, p. 5).

Although the aim is to understand the evolution towards social inequality, what it is meant by this change is not discussed. For instance, the concept of social structure is not theorized at all, as it is taken for granted, which might lead to misleading results:

„Divergent interpretations of the concept have direct implications for archaeological research as they are founded on different epistemological notions with regard to the nature of social reality, the ontological

¹ Interpretations of the cemetery at Varna from other theoretical outlooks: J. Chapman 1990; P. Biehl and A. Marciniak 2000; A. Marciniak 2000.

status we confer to that reality and the level of abstraction at which we work. Furthermore, the concept of social structure is always allied to a particular methodology. Unless we have a clear understanding of the implications of different interpretations of the concept, our analyses will be inadequate and lead to misleading conclusions" (C. Tilley 1982, p. 28).

Thus, at Pietrele, the concept of social structure becomes equivalent to that of pattern (see C. Tilley 1982, p. 28). Social structure is reflected in material culture: an egalitarian society should be characterized by the lack of a differentiation in material culture, while in the case of a hierarchical society should be the reverse (for a critique see M. Rowlands 1989, p. 29).

Regarding *Gorgana* as a sum of houses that are as many economic units, specialized parts making the whole operate, we might say that the Pietrele Project philosophy has analogies with a modernist model of building contemporary cities. The aims of the project remind of Le Corbusier's idea that all human beings have the same needs because they have similar bodies, with the same functions (F. Choay 2002, pp. 35-36). The city is a material space built by the architect to fulfil these needs. The purpose of this social project is to obtain the highest efficiency, the city, by a functional town planning, being turned into a working tool (F. Choay 2002, p. 37). With Le Corbusier the house is a lodging tool, a "cell" best corresponding to our physiological and sentimental needs (P. Hall 1999, pp. 232, 235-236). The result of this outlook was the largely successful attempt to rationally search an order pattern applicable to any human group.

However, this urban model was challenged by some resounding failures. One of them was the city of Chandigarh, the new capital of Punjab, designed according to Corbusier's plans based on a functionalist outlook (P. Hall 1999, pp. 239-241). The project did not consider the lifestyle of the locals; the relation between the streets and the buildings was fully European and applied with no regard for the harsh climate in northern India or the Indian lifestyle. As so many times before, the project put into practice a totalitarian ideology, as the city was segregated according to income and social position (P. Hall 1999, p. 240). Le Corbusier also proposed replacing the destroyed city of Saint-Dié by eight "lodging units" and a civic centre, but the absurdity of this plan was perceived by the inhabitants as threatening (F. Choay 2002, p. 74).

As already stated, the failure of this type of architecture is due to the arrogance of the architects trying to impose their projects to people who would not adapt to them (P. Hall 1999, p. 270). The architects of this model of urbanism emphasized the function of the objects and overlooked their meanings (F. Choay 2002, p. 76). While this urban model has failed until now, we cannot see how it might have more chances of success when applied to the past. Both Le Corbusier's model of urbanism and the functionalist archaeology of Pietrele Project start from the idea that people have the same needs and adopt rational strategies to fulfil them, and to adapt to the environment. However, as we can see from the examples provided by ethnography and historical archaeology, people used to act in the past, even in times close to the present, in ways that today seem irrational (J. Deetz 1996, p. 34).

The tell as a "labour tool" made up of houses-"lodging tools", spaces for conducting various activities, resumes very well the perspective upon *Gorgana*. The intellectual origin, even though not explicitly assumed, of this perspective can be found in the dawn of the functionalist ideology emerged in the sociology of the second half of the 19th century (G. Huaco 1986; J. Turner and A. Maryanski 1988; A. Maryanski and J. Turner 2000). With the functionalists, society is an organism or a mechanism whose parts perform various functions in order to maintain and reproduce it. The philosophy of the Pietrele Project reminds also of the so-called "functional requisites" or "needs" set forth at that time by Herbert Spencer (J. Turner and A. Maryanski 1988, p. 11; A. Maryanski and J. Turner 2000, p. 1030). According to Malinowski, first of all people have to fulfil their biological necessities. In order to meet them, they have to organize collectively, which generates other necessities, that in their turn have to be fulfilled if the structure is to remain viable (J. Turner and A. Maryanski 1988, p. 113). Functionalism emphasizes the equilibrium of the system, its maintenance and reproduction; the existing social order is naturalized, as the changes are the result of accidents (G. Huaco 1986; J. Turner and A. Maryanski 1988; A. Maryanski and J. Turner 2000). Besides, the functionalist approach in archaeology ignores the fact that houses and settlements, objects, agriculture and animal breeding, and the environment are imbued with symbolism (see for instance, I. Hodder 1990; C. Tilley 1999; R. Bradley 2005). Even the floor plastering may have symbolic significance (N. Boivin 2000).

Fieldwork, excavation reports and academic politics

Knowledge at Pietrele is produced in an authoritarian way. The project leaders are Svend Hansen, director of Eurasien-Abteilung and Alexandru Vulpe, director of the Institute of Archaeology in Bucharest. Because of his age, the latter could not participate in the excavations, but he agreed that one of us (A. D.) should represent the Romanian part on the site. In practice, the decisions regarding the schedule, the excavation aims and strategy, the right to synthesise and interpret the results, the style and contents of the publications, and so on, have been *par excellence* the attributes of the German project director. The causes of this situation reside in the hierarchical organizational structure. It is taken for granted that the project directors (holding the highest academic position) are the only ones who can make decisions on all the aspects of practice, as they have the highest symbolic capital. This symbolic capital is seen as a result of merit and experience. Consequently, their opinion is considered to be legitimate. The right of a team member to materialize his/her opinions (in fieldwork, in publications) is conditioned by the project leader's approval. As the field representative of the Romanian part did not hold an important position in the academic hierarchy, the whole research and publication strategy was decided by the German project director. We should add that, at Pietrele, the authority is not imposed, as it functions under the form of an "patron-client" relationship, aiming to co-interest the participants: finding a job (in the case of the German archaeologists), getting scholarships (in the case of the Romanian archaeologists), applying for doctor's degree and/or joining other research projects – such as excavating in the tell of Aruchlo in Georgia (in both cases), etc. In exchange for a compliant attitude, the members of the team may use these offers in order to attain their own ends, be they financial, or legitimizing, or both. This relationship develops a complicity between the "contracting parties": investing by what (s)he writes, says or accepts uncritically in the promoted official image, the person in question invests in his/her own image.

One of the factors contributing to the perpetuation of the hierarchical system and to an uncritical practice is the academic and university system where the archaeologists were educated. Ulrike Sommer's conclusion referring to the west-German archaeological education system is relevant for understanding the practice at Pietrele:

"Students are not encouraged to have a thought of their own before they start on their Ph.D., and it does not greatly matter if they do not think then. 'Careful thorough research' is what matters most: students are taught to be critical about data, not about ideas. Thus, the German university system favours not necessarily the most interested or gifted students, but the most resilient, those most resistant to frustration, and those who are prepared to accept the wisdom of their elders and betters" (U. Sommer 2000, p. 235).

Even though in Romania there is no specialized archaeological education system (as archaeology is included in history), U. Sommer's characterization is also adequate for the way in which the Romanian archaeologists are trained, as it can be observed from the following quotation regarding the causes of perpetuating the positivist-empiricist approach in post-war Romanian archaeology:

"[...] the cult of method will quickly lead to the cult of those who handle it. Thus, a special relationship might develop, that between master and apprentice, with different initiation steps, and, especially, due to the inevitably direct contact between the two, bound to generate a true "cult of the personality". The masters of empiricism will soon surround themselves with new apprentices supposed to be passionate and faithful" (M. Anghelinu 2003, p. 241).

"German archaeology" has always been considered by many Romanian archaeologists as the model most worthy to follow. We apologize for the totalizing term "German archaeology"; we should rather be talking about "archaeologies": there is great diversity, signaled for instance by the meetings organized since 1992 by the German T-AG (Theorie-Arbeitsgemeinschaft), that resulted in several publications (S. Wolfram 2000, pp. 193-194; see also *Rundbrief der Arbeitsgemeinschaft Theorie in der Archäologie*). However, we used the singular because, whenever the Romanian archaeologists talk about "German archaeology" they have in mind just the positivist-empiricist approach and its methods. Why? As most of the "great professors" studied in inter-war Germany, positivist-empiricism became, by means of the master-disciple relationship, the main element the Romanian archaeologists could relate to. During the communist period, the most generous scholarships offered to them were granted by west-German archaeological institutions: Humboldt, DAAD (M. Anghelinu 2003, pp. 202-203 and note 643). For many the German prehistoric archaeology school became "*synonymous with scientific rigour and methodological intransigence*" (M. Anghelinu 2003, p. 240), an image perpetuated

to this day. For instance, when we asked one of the Romanian colleagues why did he come to Pietrele, as we knew he had no interest in tells or the "Copper Age", he answered: "*I came to learn the German method*". German archaeology used to mean and still means authority, legitimacy and scientific aura added to one's own practice and implicitly, to oneself. Here is an example chosen from a text published on the celebration of 170 years of archaeological activity by the "Vasile Pârvan" Institute of Archaeology of the Romanian Academy:

"The evolution of archaeology in Romania proceeded simultaneously with the rest of European archaeology, an important part of which was the German school. Our most brilliant forerunners, Grigore Tocilescu, Vasile Pârvan, Ion Andrieşescu, studied in Germany or Austria [...] This was the case with Vasile Pârvan's pupils as well. Among them we must mention Ion Nestor, a pupil of Gero von Merhart of the Marburg/Lahn school. Nestor is without question one of those who contributed crucially to the foundation of Romanian pre- and proto-historic archaeology. He brought to Romania the research methods of German archaeology, remarkable for their accuracy; they were then adopted by his pupils, the author of these lines included" (A. Vulpe 2004-2005, p. 5).

The financial policy also enabled the German project director to concentrate the power to make decisions in his own hands. A tacitly accepted principle is that whoever brings the necessary financial support for the project holds the monopoly over it or, until the year 2005 inclusively, the funds were provided only by the German part: in 2002 by the rector's office of the Ruhr University in Bochum, by a donation from the Hornbach-Baumärkte company, and since 2004 by a subvention from the Deutsche Forschungsgemeinschaft.

In the Pietrele Project the same functionalist perspective is mirrored both by the way the past of *Gorgana* is interpreted, and the way the production of knowledge is organised. The project, the finality of which is to produce data likely to document the goals, is going on in two different settings: *Gorgana*, from where the material is collected, and the Pietrele school where it is processed. On the *Gorgana* stage, the project director distributes the parts of the actors: he assigns them to the two trenches (the wish some of them had to see what is going on in the other trench was repressed), gives them instructions at the beginning of the working day and during the work, checks on them periodically. Any initiative of a team member has to be approved by the project director. In the second setting, on the stage organized at the school, the actors are three girls from the village who wash the material brought from the tell, those who draw various objects and the specialists in pottery, stone artefacts, animal bones. When work is over, the members of the team on the *Gorgana* stage act also on the school stage. That is because at Pietrele each person is responsible for a category of artefacts: figurines, clay weights, flint axes, stone, bone, copper artefacts, etc. What links these two stages is the "archaeological material" (vessels, sherds, animal and human bones, grains and whatever else is collected). In very few cases those working at the school join *Gorgana* team and the reverse. Because of the lack of time, the actors at the school do not get information on the contexts from which the objects, bones, grains come. The people in the field do not receive from those at the school data that might influence the method of digging. Everyone just "does his/her duty", that is excavating, gathering the material, washing it, marking it, ordering it, describing it, introducing it into the databases, drawing and/or photographing it. For instance, if one is supposed to handle the "clay weights", it is unlikely that (s)he will learn anything about the contexts from which the objects (s)he is responsible for originate, let alone about the work results of those involved in something else. Those can be found in the published reports or in the congratulating letters sent by the project director on the winter holidays (S. Hansen *et alii* 2004a; S. Hansen 2005a).

Thus the work at Pietrele is organized according to the principles of a Fordist system (D. Harvey 2002, pp. 122-139) that corresponds to a large extent to the functional categories imposed to the past of *Gorgana*: each team member produces data and partial interpretations regarding these categories, that later are incorporated in the excavation report, in a final interpretation. The result is a hierarchical organizational structure topped by only one person, and founded on various layers of specialists, students and master's degree applicants, as well as the villagers who take part in the excavations. The hierarchical structure of the team is obvious also in the published reports. First of all, it can be observed in the order of the authors of the texts: the first are the representatives of the German and Romanian parts, followed by the "simple" authors, in alphabetical order. From one report to another, one can see whether any of the authors went up in the hierarchy (compare S. Hansen *et alii* 2004 with S. Hansen *et alii* 2005). The interpretation of the excavation is monopolized by S. Hansen: he signs alone or with others the introduction, the chapter "*Der Grabungsbefund*" and the

concluding chapter where the excavation plans for the next campaign are drawn up (S. Hansen *et alii* 2004; 2005; 2006). The Fordist organization of the Pietrele archaeological practice is reproduced also in the congratulating letters sent by the German project director to the team members: they learn what they excavated and found, what each one of them worked at in the last campaign, what they have to do during the next (S. Hansen *et alii* 2004a; S. Hansen 2005a).

The excavation reports start from the idea that the methods have the role to ensure the objectivity of the excavations and of the material processing; the interpretation has to be drawn up only at the end of the work, when all the data were gathered and put together. The field practice shows, however, something completely different: the interpreting process takes place during the very excavations. The archaeologists are not robots whose actions are perfectly objective, as proven by the questions they ask each other and by the way they consult one another on the various situations encountered, that they try to figure out. Questions such as: "Where do you think that the south limit (let's say) of this context might be, I can't see it very clearly?", "Now should we give another feature number or are we still digging the same feature?", "How do you think that it would be best to excavate this situation?", "What do you think about this situation?", etc. show that the observations made in the field are not given, but they are generated by those who dig, dialogue, depending on the practical and theoretical experience of each one of them. We think, together with others (for instance, C. Tilley 1989; I. Hodder 1999; G. Lucas 2001; J. Thomas 2004, pp. 243-247), that the relation between theory and practice is a dialectical one: the theory generates questions determining the archaeologist to pay attention to a multitude of aspects that otherwise (s)he would have missed, and on the other hand, the situations encountered during the excavation change the questions and trigger new ones.

Nothing of what has been discussed on the site, sometimes contradictorily, regarding the interpretation of one or other contexts or concerning the manner in which these should be excavated, nothing of the uncertainties during the excavations or of the mistakes committed, is mentioned in the excavation reports. Despite divergent opinions, the published narrative implies that we were all of a single mind. It is taken for granted that the interpretations provided are "objective", reflect "the reality" in the field, that is that from the past; nothing is revealed about what happened with the interpretations failing to comply with the functionalist paradigm. For instance, the text of one of us (S.O.-M.), a contextual analysis of copper artefacts, was sent to Berlin in order to be translated into German and incorporated in the 2004 summer excavation report. Without notifying the author, some paragraphs were removed and certain terms (*e.g.* "deposited") were replaced by neutral terms (*e.g.* "found"), which the author observed while correcting the German variant of the text. As resulted from later discussions, the chapter in question was considered by S. Hansen as too interpretative, namely subjective and full of preconceived ideas, with no "real" foundation. Even if this were true, the intervention in a text without the author's knowledge shows an authoritarian attitude. It is interesting that although the undesirable paragraphs were removed, the well-meaning editor forgot to remove from the bibliographical list the titles referenced in those paragraphs: "*Bailey 1994*", "*Pollock 1995*" (see S. Hansen *et alii* 2005, pp. 377-383).

The same uniformity effect derives from the practice of mentioning the representative of the Romanian part as author of excavation reports he never contributed to or wrote just a few lines (S. Hansen *et alii* 2002; 2003; 2004; 2006). Although he disagreed both with this practice and with the functionalist approach, he became co-author of texts that actually belong to S. Hansen. The "official appointment" required the mentioning of his name as second author, which can be noticed also in the manner of quoting: "Svend Hansen/Alexandru Dragoman u.a.". Thus, the reader is provided with an image of a consensus regarding the outlook upon the developments at Pietrele, an image likely to mask the existing disagreements.

In 2005 we invited a sociologist at Pietrele, Gabriel Dragomir, to analyse the traditional village architecture. He was able to come to the site only two weeks before the end of the excavation season. Due to the short time available, A.D. asked him to postpone the initial theme until the next year and to begin instead an ethnographic analysis of the "archaeologists' community", of the "workers' community" and of the relationship between the two, and to continue it during the next fieldwork season. [This initiative is no novelty: several projects have included such analyses of the archaeological practice, with the hope that they could contribute to an understanding of how knowledge is generated on the site. From our point of view, a very good example is that of the Leskernick Project (M. Wilmore 2001; 2003; see also <http://www.ucl.ac.uk/leskernick/>).] The sociologist (Gabi) gathered all the present archaeologists, informed them on what he intended to do and asked them to think about it and tell him if they wish to participate or not. At the same time, he

mentioned that his arrival did not coincide with a very favourable moment, as there were only two weeks until the end of the excavation season, a period during which everyone was tired, work was still a lot to do and the short spare time was most likely to be spent in order to rest, instead of discussing with him. At the moment everyone agreed on taking time to consider the proposal. Later, the team members (both from Romania and Germany) divided into two: a minority group who agreed, and a majority group who rejected the idea. The reaction of the majority group was aggressive: they insisted that A.D. should tell Gabi to leave because he represented a stressful factor (people were tired and there was so much left to finish). The members of the majority group spoke on everyone's behalf, forgetting that there were colleagues who had accepted the idea. In short, this experience is rendered very well by the violent reaction of a colleague: "*There is no place for a sociologist on an archaeological site!*" Therefore, both A.D. and Gabi left the site a week before the end. Paraphrasing the title of a play by Edward Albee, we might ask not: "who's afraid of Gabriel Dragomir?" but why?

In conclusion, we would have liked to enjoy at Pietrele what Jürgen Habermas calls an "*ideal speech situation*" (J. Habermas 2000; A. Marga 2006, pp. 235-237). That presupposes the removal of any coercions and the fulfilment of four validity claims: intelligibility, honesty, legitimacy and believability. Habermas distinguishes two forms of speech: (1) the *communicative action*, in which speakers exchange information (that is they ask questions requiring information on something and that receive answers by clarifications, statements, explanations and justifications), while the validity claims are not questioned, but taken for granted naively – in this case we deal with a tacit consensus between speaker and listener (false consensus); and (2) the *discourse*, in which the speakers do not exchange information, but they question the validity claims, a situation that presupposes two essential things – a virtualization of the action constraints (necessary in order to eliminate them) and a virtualization of the validity claims (necessary in order to doubt them). If these virtualizations are real, not just pretended, we deal with a true consensus between the speakers (all the participants share the wish to reach an agreement), with an "*ideal speech situation*", in which all the opinions are submitted to theorizing and criticism (J. Habermas 2000; A. Marga 2006, p. 237).

From that perspective, the excavation reports should have contained all the points of view, no matter how contradictory, and the reader should have been allowed to choose the interpretation (s)he considers best sustained by the empirical data presented or to build up his/her own interpretation. The readers need not be treated as consumers of texts in which their authors have the last word, but they should be invited to take part in the production of interpretations (C. Tilley 1990; 1993, pp. 13-14). Unfortunately, at Pietrele, due to the established hierarchical structure, we deal with a false consensus claiming to be a true one, which does not take into consideration in a critical way the validity claims of the statements of each excavation team member. Hence, the uniform narrative present in all the published reports or the reactions to a sociological analysis of our own practice. As far as we are concerned, we share the opinion of Barbara Bender, Sue Hamilton and Christopher Tilley (1997, p. 150), according to which, "*If excavation is not interpretation, and presented as such, it is nothing*".

On the houses

In the case of the excavations in the southern Romania tells, the interpretation of the houses and their inventories in terms of "common sense"/functional/practical, has prevailed. For instance, the image presented in the excavation report on the tell of Căscioarele, is that of a "*small Neolithic village*" formed of 16 houses and an adjoining construction (Vi. Dumitrescu 1965). The entrance to the houses is deduced from house-models, from the lid handles shaped like houses and from the cardinal point where now the coldest winds blow (Vi. Dumitrescu 1965, p. 224). One of the houses (no. 2) was seen as a workshop for processing flint axes, as inside were found, among others, 14 flint axes, together with 13 nuclei, four hammers and over 60 large flint flakes (Vi. Dumitrescu 1965, pp. 225-226; S. Marinescu-Bîlcu 1965). The large amount of animal bones from another house (no. 8) was interpreted as reflecting the existence of a "*slaughtering house-storage room*" (S. Marinescu-Bîlcu 1998-2000, p. 324). Similar interpretations are provided in the case of other tells. In the case of the excavations at Borduşani, it is stated that "*les habitations étaient orientées approximativement nord-sud, emplacement fort probable tenant compte des nécessités de protection contre les vents et les pluies*" (D. Popovici and F. Vlad 2007, p. 5). At Medgidia a "*mill-dwelling*" is mentioned, containing eight hand-mills, eight grinding stones, carbonized wheat, eight large storage vessels, a few smaller vessels, etc. (N. Harţuche 1981). The discovery inside a vessel in House no. 5 at Hârşova of several fragmentary bracelets from *Spondylus* shell, some of them restorable, others cut and partially perforated, led to the interpretation of this house as a workshop for processing *Spondylus* ornaments

– the transformation of the bracelets in beads by means of small chisels and some copper awls which were found in the same house (D. Galbenu 1962, pp. 294-296; P. Hașotti 1997, pp. 80, 103-104).

Whenever the situations identified in the field are in sharp contrast to the “common sense” view of the archaeologist, the contexts in question are catalogued as “ritualistic” and gain a high importance. At Căscioarele, the presence of two human skulls immediately under the floor of House no. 1 and the lack of similar deposits in the case of the other houses, would point to the special nature, relating to magical practices, that this house might have had within the community (VI. Dumitrescu 1965, pp. 224, 232). At Hârșova, House no. 11, excavated in 1990, was catalogued, on the basis of two inside altars and of the finds, as being a “*shrine*” with two construction phases, that “*might have had impressive sizes*” (P. Hașotti 1997, pp. 80-81).

The same interpretation pattern can be encountered in the case of earlier excavations at Pietrele (D. Berciu 1956). In House 1, D. Berciu uncovered a fireplace on whose south side there was a clay plate with a round opening “*servicing for putting the vessels on fire to boil, similar to the plates of our cooking ovens with round loops*” (D. Berciu 1956, p. 508). Near the fireplace, D. Berciu found a bench that “*served for sleeping; in day time, the woman used to sit here while preparing the food*” (D. Berciu 1956, p. 508). Some objects hung on the walls. The scene was drawn, without the woman and the objects hanging on the walls by the architect G. Ionescu (1982, p. 21, Fig. 2). On the bench, the architect put also an animal fur. According to G. Ionescu (1982, p. 20), the bench was used not only for sleeping, but also for eating. But what kind of activities were going on inside? In order to answer that question, D. Berciu had a simple idea: the material culture directly reflects the function of the contexts on which it occurs. On the basis of the artefacts and of the installations, the dwelling is divided functionally into kitchen (the presence of the fireplace), the place for sleeping and eating (the bench) and the place for worship (along the west wall where there were uncovered most figurines and red ochre cones).

The theoretical perspective according to which the function of a house can be determined on the basis of the function of the objects discovered in it is also characteristic of the Pietrele Project. During the three fieldwork seasons we joined, the excavations went on in the north-west parts (Trench B) and south ones (Trench F) of the tell. In the first campaign (2002) about five centimetres under the grass, we found the remains of a burnt construction (S. Hansen *et alii* 2003, p. 172; 2004, p. 6). The results of the geophysical measurements carried out in 2004 and 2005 (S. Hansen *et alii* 2005, pp. 342-346; 2006, pp. 4-8), point to the existence on the tell of about 25 houses oriented north-south and arranged linearly in four parallel rows, oriented east-west. Outside the tell, to the north and south-west, the geophysical measurements led to the identification of several structures with the same orientation as the houses on the tell. Thus, at a given moment, the settlement could have included about 120 buildings. In this paper we are going to refer especially to three burnt houses, on which we have more information: two of them are in Trench B, and the third one in Trench F (there is a considerable difference of level between the two trenches). The house we conventionally called B-Ost (S. Hansen *et alii* 2003; 2004; 2005; 2006) was identified after the red burnt adobe fragments, some of them massive. *In situ* walls were not found. Inside there were three “installations” with thin clay walls. Within the perimeter of the house many complete or restorable vessels were found (especially large-sized, but also smaller vessels with lids), deformed by fire, several hand mills, flint, stone and copper artefacts, figurines, a *Spondylus* shell fragment, etc. To the west of the B-Ost house, separated by a so-called path 1.00-1.60 m wide, there was another burnt house that we conventionally called B-West (S. Hansen *et alii* 2005; 2006). It looked like a burnt daub concentration and measured about 5 x 7 m. No wall was uncovered *in situ*. Within its perimeter we found several vessel concentrations (over 70 complete or restorable pots deformed by fire; S. Hansen *et alii* 2005, p. 356), hand mills, flint, bone, copper artefacts, figurines, etc. Large bits from the wall debris were preserved over these vessel concentrations. Between the complete vessels (most found along the north and east limits of the house) and most small finds there was a difference of level of almost 50-60 cm, so it was simplistically concluded that the vessels stood on a bench (S. Hansen *et alii* 2005, p. 351). However, that would be valid only if we accept that the bench extended over the whole walking level surface of the house, as the black burnt earth layer (P04B16) beneath the fallen walls of the burnt house (on which the vessels stood) stretched all over the house (see S. Hansen *et alii* 2005, p. 349/Abb. 10). We think that here we deal with two different sequences of the same built space. The third house we refer to is P04F16/P05F104, uncovered in the Trench F (S. Hansen *et alii* 2005; 2006). It was identified after the red burnt adobe fragments from the fallen walls, covering the few preserved remains from the floor and from the north and west walls. Inside two clay “installations” were found: an oval shaped one, with thin clay walls, and a rectangular one. Relating to

this house there were over 40 complete or restorable vessels in the western part only (S. Hansen *et alii* 2005, p. 356), deformed by fire, flint and bone artefacts, etc.

The analysis of various categories of finds uncovered within the perimeter of the houses follows a functionalist outlook. The hand mills found in B-Ost are those determining the function of the vessels and of the context; the importance given to them results from their detailed description (S. Hansen *et alii* 2003, p. 176; 2004, p. 10), as well as from the published plan (S. Hansen *et alii* 2003, p. 173/Abb. 15; 2004, p. 8/Abb. 5). The plan of the context emphasizes, by selection, the presence of the hand mills and of the vessels, the other objects, let alone the animal bones, are ignored². Thus, the B-Ost house was interpreted as a specialized area for grain processing: "*Es ist klar, daß der von uns ergrabene Bereich dem Mahlen von Getreide diente und daß die zahlreichen Gefäße im Zusammenhang mit dessen Aufbewahrung zu sehen sind*" (S. Hansen *et alii* 2003, p. 176; 2004, p. 10). It is assumed that the clay "installations" were used to dry the grains or even to bake bread (S. Hansen *et alii* 2004, p. 25, note 56). Despite this interpretation, in the house there was not any single cereal bean. The explanation provided is that the grains could have been destroyed by fire (S. Hansen *et alii* 2002, p. 22). Contrary to this opinion, in the burnt house in the Trench F (P04F16/P05F104) there were found about 12 kg of grains (S. Hansen *et alii* 2005, p. 353) that were not located near any "installation" or in/near any vessel. However, as everything has to be understood in practical terms, the German project director maintains that "*Das Getreide muss in einem organischen Behälter aufbewahrt worden sein*" (S. Hansen *et alii* 2005, p. 353).

As mentioned in one of the excavation reports, the aims of the statistical processing of the pottery are to define on the vertical the history of the tell occupation and on the horizontal the function of the living and working spaces, of paths and free spaces (S. Hansen *et alii* 2005, p. 356). As regards the analysis of the vessels uncovered in the B-West house and in the house in the Trench F (P04F16/P05F104), the only aim is that of finding out the possible functional and/or chronological differences between the pottery inventories of the two houses (S. Hansen *et alii* 2005, pp. 356-367). Therefore, on the basis of their shape and volume, the vessels are related to certain activities: storage and subsequent processing of grains (S. Hansen *et alii* 2005, p. 366). At the end of this comparative, bulky and descriptive study, the author cannot give an answer:

"Ob die Unterschiede zwischen der Keramik in den Flächen B und F allein auf funktionaler Ebene zu erklären sind, oder ob auch chronologische Faktoren mitspielen, muss im weiteren Bearbeitungsprozess beantwortet werden" (S. Hansen *et alii* 2005, p. 367).

We do not deny that in these houses various activities went on in which the vessels were used, but we think that it is simplistic to assign functions to the vessels only on the basis of their shape and volume. The analyses of the organic residue determining the content (tests that were not performed at Pietrele and we have no knowledge that they are going to be performed), showed that the vessels whose function seemed so obvious due to the ethnographic examples contained in the past completely something else than what archaeologists had expected (about the famous *Milchtopf*, see O. Craig *et alii* 2003). Similarly, the finds in the vessels from Pietrele often do not match the functionalist illusions: a few bone objects (P04F19), flint artefacts, or simply pebbles. D. Berciu also found vessels with this kind of content: a vessel with its lid, with shell beads, a vessel with a small stone axe, and in another vessel he found 13 anklebones (D. Berciu 1956, pp. 511, 512, 559). The presence of grain in a vessel does not necessarily mean that it was a simple storage vessel. For instance, near a house from Gumelnița, a vessel full of carbonized wheat was discovered in an area with ash, burnt adobe and many shells. In the close vicinity of the vessel with wheat, in a small pit, were deposited the skull of a five-six year old child, ash, sherds, a vessel lid and red ochre bits (Vl. Dumitrescu 1966, p. 56).

Another example of functionalist interpretation is that of a turtle-shaped rattling object (*Rassel*) uncovered in the B-West house (S. Hansen 2005). In the published article nothing of the discovery context is mentioned except that it was found near the east wall (S. Hansen 2005, p. 339)³.

---

² Although at the beginning of the project, out of the desire to reflect as "objectively" as possible the archaeological "reality", the colouring of the plan and profile drawings prevailed, we have no information from the published plan on the "level" the installations were mounted; these, together with the vessels and hand mills float on a white stain (the colour of paper).

³ Regarding this construction it is said, however, on an other occasion (S. Hansen *et alii* 2005, p. 350) that no wall was uncovered *in situ*.

The function of the rattling object might result from the noise it produces when stirred: because it is too heavy to be handled by a child (S. Hansen 2005, p. 341), the rattling object was interpreted as a musical instrument (S. Hansen 2005, pp. 340-341; S. Hansen *et alii* 2005, p. 387), used on the occasion of dances performed during the summer feasts, when turtles were eaten (S. Hansen 2005, p. 347). Following this logic, we wonder what kind of feasts relate to the bird-shaped rattling object (S. Hansen 2006, pp. 443/Abb. 13, 444) discovered at *Gorgana* the next year? These “top” objects emphasize the Pietrele approach, according to which the function of the object resides in its shape. Taken off the context they were found in, the top objects become a good opportunity to travel to remote geographical areas, over long periods of time, starting from the Bronze Age south-eastern Europe, passing through the pre-dynastic Egypt, Anatolia and Iran, from the pre-pottery Neolithic up to the 4th millennium, reaching 7th millennium China (S. Hansen 2005). Instead, the “common” figurines are rapidly classified: anthropomorphic-zoomorphic, female-male, or according to the frequency of occurrence in the “Gumelnița area” (“*typisch*”, “*relativ selten*”, “*große Seltenheit*”, “*keine Parallelen*”, etc; S. Hansen *et alii* 2003, p. 183; 2004, p. 29; 2005, p. 387).

The analysis of the stone artefacts faces a series of problems. The technological study of the flint artefacts, carried out by Ivan Gatsov and Petranka Nedelcheva, already has interesting results, up to now six varieties being defined, according to colour, texture, knapping capacity (S. Hansen *et alii* 2005, pp. 367-377). But at Pietrele it is difficult to try to define an area of flint artefact concentration, because, on the one hand, the surface of the tell is not squared, and, on the other, except for the axes of this material, the flint artefacts do not fall into the category of “small finds”, hence they have no coordinates that make it possible to map them.

It might be assumed that the existence of spaces for the processing of stone artefacts could be documented directly by the presence of nuclei and flakes. However, many nuclei and flakes were found between houses, in the areas where many bones and shells were deposited, that cannot be included in the category of processing spaces. Moreover, as shown by some ethnographic examples (P. Sillitoe and K. Hardy 2003, p. 560), the archaeologists’ attempt at determining the processing areas on the basis of the spatial distribution of stone artefacts is useless since the artefacts are not discarded/deposited in the area where they were processed.

Therefore, the discovery of stone artefacts in houses or outside them reflects the patterns of their use-life, discarding or deliberate deposition, not processing areas. Under these circumstances, as already stated, the smallest processing remains and their concentration are the safest signs of the existence of stone processing areas (F. Hassan 1978; A. Rosen 1989; K. Hull 1987; W. Matthews *et alii* 1997; L. Martin and N. Russell 2000, pp. 61-63). But at Pietrele the extremely rare practice of sifting the archaeological deposits and the lack of flotation (especially in the case of floors) resulted in “*the absence of chips from retouching and small flakes under 10 mm*” (S. Hansen *et alii* 2005, p. 368). Hence the impossibility of documenting the processing spaces not only of the stone artefacts, but also of the bone ones or of the grain. Important information (necessary for the stated goals of the project) from three houses, each of them with several “biographic” sequences, was irreparably lost.

Once more: we do not deny that the built spaces could be places where certain activities went on, but we think that it is deceitful to search for specialized processing areas only by the spatial distribution of the objects (also those limited to the category of “small finds”) and by the simple presence of some “installations”. The endeavour to define specialized areas at the level of the whole surface of the tell (impossible to document in other sites, such as Çatalhöyük; I. Hodder 2005), reflects only the wish to impose a modernist order in the social space of the people in the past. We could hypothesise that inside each construction there were “specialized areas of activity”, but those cannot be defined directly by studying the distribution of the objects on the floors, but by recovering and developing a precise context for the “micro-artefacts” in these contexts. That presupposes the squaring of the floors, of various clay layers, the flotation of sediments in order to study the concentration and fragmentation of the artefacts, of the processing remains and botanic micro-remains (W. Matthews *et alii* 1997, pp. 294-299) and the comparison of the results with those obtained from other contexts (C. Cessford 2003). Therefore, at Pietrele, in order to reach the main aims of the project, it would have been necessary to adopt a coherent strategy of applying the microstratigraphic and micromorphologic analyses that could have led to the identification of the attributes characteristic of domestic contexts (preparing food, storing supplies, processing various materials, whether a space is roofed or not; W. Matthews *et alii* 1997, pp. 291-293).

The philosophy according to which the artefacts directly reflect the functions of the contexts in which they occur, not only suppresses the formulation of other interpretations, but also points to

the lack of questions regarding the very way in which the functionalist aims of the Pietrele Project can be supported by evidence.

On the deliberate burning of the houses and the biographies of the built spaces

Since the early '90s, an interpretation that has drawn the attention of the archaeologists is that of the symbolic killing by fire of the constructions during the "Neolithic" in Europe and Near East (e.g. J. Apel *et alii* 1997; D. Bogdan 2005; J. Chapman 1999; 2005; S. Farid 2005; K. Harrison 2004; M. Stevanović 1997; M. Stevanović and R. Tringham 1997; R. Tringham 1991; 2005; R. Tringham *et alii* 1985; 1992; M. Verhoeven 2000; L. Yeomans 2004; 2005). This interpretation, however, is not entirely new. The first names that should be mentioned are those of the French archaeologists Georges Seure and A. Degrand. They considered the burnt constructions discovered in the tell of Mečkjur to be cremation tombs (G. Seure and A. Degrand 1906). Consequently, the constructions are described as tombs (indeed, in a few of the constructions also human bones occur), each of it having the sizes and grave goods mentioned. The performance of the "funeral practices" is described as follows:

"Le corps étaient incinéré à l'air libre sur un bûcher; les cendres, comme celles du bûcher, en étaient recueillies, puis placées sur une brique plate ou sur un lit épais de pisé grossier, et l'on recouvrait le tout de pâte argileuse. Quand la première enveloppe était sèche, on en appliquait successivement d'autres; et quand on avait atteint l'épaisseur voulue, on lissait plus ou moins soigneusement la surface, modelant quelques ornements en relief ou en creux. Cet amalgame était ensuite entouré ou recouvert des vases contenant les offrandes; parmi ceux-ci, on plaçait des branchages et du blé; et le tout, recouvert d'argile, était alors soumis à l'action d'un feu ardent, qui devait cuire l'enveloppe des cendres, afin la mieux protéger" (G. Seure and A. Degrand 1906, pp. 404-405).

The tell is regarded as a funerary monument made up of small adjoining tumuli or partially overlapping ones. On the vertical, the authors distinguish four fired layers, each containing such tumuli, separated by clay layers. In order to raise the funerary mound, the people had to restrict towards the centre the surface on which the tumuli were raised, by building towards the margin stone walls in order to support the earth brought here (G. Seure and A. Degrand 1906, Fig. C).

Later, Seure's and Degrand's interpretation was harshly argued against, and in time, their opinion was forgotten, as the article is at the most mentioned at "the history of the research". The following quotation, selected from a critic of the two Frenchmen's interpretation, is illustrative for the "common sense" explanations that would prevail until the present day the research of the tells in south-eastern Romania:

"I think that I am not mistaken in saying that these tells were sites with successive layers of prehistoric human settlements, where what Seure and Degrand call tombs, rather complicatedly built, are nothing but remains of burnt dwellings, crowded under this very form of mounds, exactly as we could find at Gumelnița. The fact that most remains can be found inside these debris mounds is perfectly explicable, because almost the entire equipment of a prehistoric "household" logically must have been found only inside the dwelling in question" (Vl. Dumitrescu [1930], 2002, p. 44).

We do not argue in favour of returning to Seure's and Degrand's interpretation: the burnt constructions are not actual graves, as they used to maintain. Nevertheless, the observations made in the field by the two tell more about the tells than all the cultural-historical publications dedicated to the topic put together. That is because the metaphors "tell-funerary monument", "house-grave", "house goods-grave goods" change the outlook on the research, from the cultural and chronological framing of the material, the building of "stratigraphies" or the functional zoning of the social space, towards intentionality and meaning. The same as the grave, the "house", as we find it in the excavation, represents the ultimate act of a performance; from this point of view, the archaeologist should focus upon this ultimate act by which the "house" underwent destruction deliberately or not. As in the case of the funerary monuments, the tell could be the result of certain actions, a materialization of an ideology that does not reflect the social reality, but actively participates in its building, idealizes it, distorts it, legitimizes it and reproduces it. Therefore, the archaeologist's attention should shift from developing a static image of the tell as a document of economic life to developing a dynamic image based on the definition of the actions performed in order to raise this "monument".

Meanwhile, we should not overlook the ethnographic examples referring to the existence of metaphorical links between people, burnt constructions and tombs. In the Tamberma or Batammaliba communities in Africa, the houses are metaphorically identified with people, as each stage of building and using a house corresponds to the stages of human life (S. Preston Blier 1983; C. Tilley 1999, pp. 41-49). When a house gets old, it dies in order to give birth to an offspring, a new house, partially built out of the remains of the deceased one (S. Preston Blier 1983, p. 373; C. Tilley 1999, p. 45). The symbolism of the houses and graves is complementary – they function as analogue references for each other. The tombs are located in the cemetery in a manner which, to a large extent, imitates the position of the houses in a village. Houses evoke tombs, while villages resemble cemeteries (C. Tilley 1999, p. 48). From that perspective, the interpretation by Seure and Degrand gives us the incentive to abandon, while excavating the tells, the borders between the functional and the symbolic, between the sacred and the profane, between the domestic and the funerary – they are faces of the same coin.

Several contextual situations seem to sustain the theory of the ritual killing by fire of the constructions as a social practice in the tells in south and east Romania. We are going to refer to five possible indicators:

- (1) A singular case until now is that of Dwelling no. 19 in the tell of Bordușani: only the deliberate burning of the exterior walls of the construction was detected, while the inside was not damaged by fire; after that moment, inside were deposited ash, organic remains, fish scales (so-called "domestic waste"), after which, the wall parts that still stood were destroyed and even levelled (S. Marinescu-Bîlcu *et alii* 1997, p. 66).
- (2) The presence inside some burnt constructions of exotic objects sets. Considering their value, in the case of an accidental burning, such objects could have been recovered after the fire was extinguished. An example of this kind is the treasure of 11 gold pieces from the tell of Sultana, found in a house model, near the fireplace of a construction, in association with a large quantity of pottery – "*13 large bags full of sherds, mostly restorable*" (C. Hălcescu 1995; D. Șerbănescu 1997, pp. 234-235; V. Cojocaru and D. Șerbănescu 2002). The same category includes the so-called "workshop" in the tell of Hârșova. On the fireplace of House no. 5, in association with a graphite-painted vessel containing 19 fragmentary bracelets and 20 *Spondylus* shell fragments, there was an anthropomorphic support with four small legs and a head painted in white and red; near the fireplace there were four awls, a small chisel and five lockrings, all of them made of copper (D. Galbenu 1962, pp. 294-296; 1963). The importance of these *Spondylus* shell artefacts is proven both by their wide circulation (from the region of provenience, Aegea, up to the Parisian Basin; J. Müller 1997), as well as by their occurrence in a large number in the cemeteries of Varna (I. Ivanov 1988, p. 62) and Durankulak (M. Avramova 2002), in Grave 4 in the tell of Ruse (J. Gaul 1948, p. 111) or in hoards, such as that of Kozludže (J.F. Gellert and F. Garscha 1930) or that in the tell of Omurtag (B. Gaydarska *et alii* 2004). Moreover, the association between copper artefacts and exotic shells in House no. 5 at Hârșova is a feature of some symbolic graves at Varna (I. Ivanov 1988a, pp. 186-191, 196-200, 205-207).
- (3) The deposition of archaeological materials directly on the debris from burnt constructions. In the tell of Bucșani, all the constructions excavated up to 2001 (inclusively) were destroyed by strong fires. They contain extremely few artefacts, most of which are flakes. The largest part of the pottery was not in the constructions, but on the remains of the fallen walls (C. Bem *et alii* 2002, p. 68): for instance, in the case of House no. 11, a large part of the 100 vessels found were on the debris, covering its whole surface (C. Bem *et alii* 2001, p. 47). The vessels, of various sizes and shapes, are all secondarily burnt, which points to their deposition at a time when the adobe mass was still burning; at the same time, they were deposited carefully, as "*there are no cases of scattering due to a special impact*" (C. Bem *et alii* 2002, p. 68). Another deposition example that might be related to the "*death of a construction*" at Bucșani is the discovery of a Vidra type copper axe thrust with the sharp side in the upper part of the burnt adobe debris belonging to House no. 10 (C. Bem *et alii* 2002, p. 67). A similar situation is mentioned for the tell of Luncavița: several vessels and utensils were concentrated on the burnt debris of houses 2 and 8 (C. Micu and M. Maillé 2006, p. 19).
- (4) The presence inside a burnt construction of a very large number of artefacts (especially pottery), surpassing in quantity the usual inventory of a household. For instance, in the tell of Sultana, the burnt House no. 2/2003 contained over 50 complete or restorable vessels (including graphite-painted bowls, a support-vessel painted in white and red), a fragment

from an anthropomorphic vessel, bone and antler tools, clay and bone anthropomorphic figurines, zoomorphic figurines, triangular bone plates, perforated snail shells and a gold sheet pendant (R. Andreescu *et alii* 2004, pp. 324-325; 2005, p. 366; 2006, p. 347). Support-vessels like the one from Sultana are rarely found in settlements, they occur in large numbers in the funerary arena, a reason for which they are considered to be "*eine eindeutig sepulkrale Gefäßform*" (H. Todorova 2002, p. 86). Until 2002, the excavations in the settlement of Durankulak uncovered, from all the "cultural layers", only three fragments from such vessels, while, in the Varna type graves, 40 were discovered, 11 of which in cenotaphs (H. Todorova 2002, p. 86, Abb. 89). The presence of this type of vessels inside a burnt construction, in association with a large quantity of restorable vessels and exotic objects (*e.g.* gold pendant), might represent a supplementary argument in favour of the existence of a symbolic relation between houses and graves.

- (5) The deposition of bodies or human fragments inside or in/on the debris of a burnt construction. In the settlement of Gumelnița, among the remains of a burnt construction there was a human skeleton (Vi. Dumitrescu 1925, p. 38). In the tell of Luncavița, isolated human bones were uncovered (E. Comșa 1952, p. 416), and in the tell of Vidra, inside a construction, isolated human skulls were found (D.V. Rosetti 1934, p. 39). Human bones were also uncovered in the debris of Dwelling SL 26 in the tell of Bordușani (G. Vasile 2003, p. 99).

As early as during the first excavation season at Pietrele, when the remains of a fired construction occurred, we raised the issue of a deliberate burning. In spite of that, a note regarding this topic was included in the excavation report (somehow as a concession) only after the end of the second fieldwork season, when three burnt constructions had already been excavated (S. Hansen *et alii* 2005, pp. 354-355). The project director had no intention to create what Ruth Tringham and Mirjana Stevanović call "*archaeological fire maps*" (R. Tringham 2005, p. 102). To obtain such a map, during the excavations in the Vinča settlement at Opovo, the surface of the constructions was one meter squared and each adobe fragment with a length/width greater or equal to 10 cm was drawn and numbered on the plan, described *in situ* in its spatial context and collected to be analysed in detail; at the same time, the debris was systematically sampled, among others, in order to determine the firing temperatures reached in various parts of the constructions (M. Stevanović 1997, pp. 348-351; R. Tringham *et alii* 1985, pp. 441-442). At Pietrele, only the massive fragments were preserved and not even these were numbered so that their exact location could be identified on the plan (they were marked only with the feature number they come from). Consequently, any attempt to develop an "*archaeological fire map*" on the basis of adobe fragments selected is doomed to fail.

How simplistic is the functionalist interpretation of the constructions and their inventories results from the anthropological analysis carried out by Joachim Wahl (S. Hansen *et alii* 2006, pp. 49-54). In the debris from the B-Ost construction (P02B10) there was a human thighbone belonging to a three-four year old child, and inside the construction (P02B35), another thighbone belonging to an adult was found (S. Hansen *et alii* 2006, p. 49). A part of the materials attributed to the debris from this construction were rather deposited on it, after the destruction by fire: only 12% of the 1618 pottery fragments are secondarily burnt (S. Hansen *et alii* 2004, p. 16/Abb.13); at the same time, only a small part of the animal bones uncovered in the debris bear traces of burning (S. Hansen *et alii* 2004, p. 41).

In the B-West construction, in the context P02B43, we also uncovered a human bone (metacarpus) belonging to a "*spätjuvenil oder älter*" (S. Hansen *et alii* 2006, pp. 49-50). The presence inside the construction of a set made up of a copper pin (*Doppelspiralkopfnadel*) and disc-like shell beads, an association occurring in three of the four tombs in the "Gumelnița area", where such pins were deposited (J. Gaul 1948, p. 95, pl. LIV/3, XLIV/4; E. Comșa 1995, pp. 88-89, 97, 171 Fig. 33/2, 174 Fig. 36/4; disc-like shell beads are associated with a bone pin in M.41 at Varna – A. Fol and J. Lichardus 1988, p. 124/Abb. 72), suggests their deliberate deposition. The inventory goods of this construction include a necklace of red deer canines imitations. Its importance is suggested by the fact that for the Gumelnița tells only two pendants are mentioned at Căscioarele: a canine and an antler imitation (S. Marinescu-Bîlcu and M. Cârciumar 1992, p. 365). Instead, red deer canines were discovered in a tomb in the cemetery of Durankulak, and some of the tombs at Varna contained both canines and bone imitations (H. Todorova 2002a, p. 187). The association between red deer canines and isolated human bones can be encountered in "Tripolye area": the deposit at Hăbășești includes, among others, 22 canines and an extremely small fragment from a human skull (Vi. Dumitrescu 1954, pp. 435-441); similarly, the vessel deposit from Cărbuna contained, next to many other objects, 124 canines, 13 bone imitations and a perforated human tooth (V. Dergačev 1998; 2002, pp. 11-16, Taf.

1/B, 2-7, 8/A). An issue that should be tackled is the fragmentation and deliberate deposition of some parts from the same object in various contexts. Unfortunately, due to the lack of squaring and to the fact that the stone artefacts (except for the axes) do not fall into the category of small finds, so they do not get coordinates enabling their mapping, this theme cannot be approached systematically, although it might have led to interesting results: a flint blade fragment deposited together with several blades in a vessel from a construction found at the east end of Surface B (P05B140) – we have not referred to this construction because we do not have enough information –, can be joint with another fragment from the same object deposited under another vessel from the B-West construction (P04B11). The two contexts were at a distance of 12 m one from the other, and at a difference of level of 70 cm (S. Hansen *et alii* 2006, p. 11). Last but not least, the presentation of the B-West construction misses a context we consider to be important (P04B18): over the concentration of several vessels covered by large burnt clay fragments we uncovered an up-side-down fireplace, broken on the spot, under the circumstances that inside the construction there was no other fireplace. Whenever we discussed with the project director about this situation, he answered that the fireplace “*Fell from the storey*”, even if we have no empirical proof of the existence of a storey! Thus emerges the image of a house in which the “inventory” (vessels, human bone, copper, bone or shell ornaments, etc.) might have been on the “ground floor”, while the fireplace might have been at the storey. This explanation obviously expresses the tendency at Pietrele to include in the “inventory” of the constructions objects or contexts relating to the debris of the constructions. This interpretation pattern is reflected also by the inclusion within the perimeter of the construction B-West even of a whole greenish clay layer (P04B3) (S. Hansen *et alii* 2005, pp. 348, 350-351). As the fieldwork revealed (documented by photos), this layer was deposited over the fired debris of the construction, including over the overturned fireplace.

In the construction in Trench F (P04F16/P05F104) no human bones were found. Instead, the presence on the debris of a set of whole cups (P04F9), entailed a series of discussions, as we maintained that it should be considered that they were deposited on purpose after the construction had burnt and fallen. In the report two explanations are provided, both considered to be possible: the vessels either fell from the storey, or were deposited on purpose as “*Opfergaben*” (S. Hansen *et alii* 2005, pp. 351-352).

As far as the human bones are concerned, we mention one more example. In 2006 in Trench F another burnt house than the one presented above was found. We are told that the house had a second storey: “*The ground floor was used as storage and work space, while the inhabitants slept upstairs*” (S. Hansen and M. Toderas 2007, p. 13). Upstairs, east of an oven, there were the remains of three individuals. According to the interpretation offered by the authors the three human beings “*met their death in the conflagration of the house*” (S. Hansen and M. Toderas 2007, p. 13). In our opinion the presence of the human remains might be related with the social practice of deliberate burning of the house.

It is hard to believe that these houses were accidentally burnt because at Pietrele no rows of postholes from wattle-and-daub were found, only compacted clay walls of about 40 cm thickness and, occasionally, isolated post-holes inside the houses (S. Hansen *et alii* 2006, pp. 9-10; S. Hansen and M. Toderas 2007, pp. 9-10). Therefore, the wooden structure of the houses is insufficient to produce the hardly burnt clay remains as we found in the excavation. Even in the case of wattle-and-daub houses the experimental firings confirmed this argument (see M. Stevanović 1997 with literature).

We think that the deliberate burning of houses is an important issue for the interpretation of the past of *Gorgana*. Even more important are the reasons why the Pietrele Project research has avoided this subject from the beginning, an action which had a negative impact on archaeological practice. Consequently, the lack of precise contextualization of the objects and bones on and in the debris (necessary for establishing possible deposition patterns), the lack of “firing maps”, the omission of certain contexts (such as that of the fireplace mentioned above), inconvenient for the functionalist perspective applied to the houses, are the results of an excavation that, in spite of the large excavated area and the considerable depth reached, cannot provide arguments or counter-arguments in the discussion referring to the deliberate burning of the constructions.

The three burnt houses described in the present text represent a stage in the biography of the built spaces (for the biography of constructions, see D.W. Bailey 1990). As shown in the results of the geomagnetical prospecting (until now confirmed by the excavations), under the three burnt constructions there are other constructions, some of them unburnt, that have the same orientation and are included in the same space. The so-called “paths” have preserved the same location. If we accept that the three constructions could have been fired deliberately, then, both the deliberate

destruction by fire, and the deposition of isolated human bones (irrespective whether in burnt or unburnt constructions), can be considered to be strategies of ensuring the continuity of the place and of building up social memory (R. Tringham 2005, p. 106). Taking that into account, the image of *Gorgana* as a sequence of villages blurs, and the emphasis is laid upon an archaeology of destruction (deliberate or not) of the constructions, an archaeology of the "biographical moments" of various built spaces and of the areas between them, an archaeology of the way in which material culture participates in building their significance.

On the "wirtschaftlichen Grundlagen des bäuerlichen Lebens"

The study of faunal remains is considered to be important for knowing the economic basis of rural life during the 5th millennium (S. Hansen *et alii* 2003, p. 168; 2004, p. 3). From the archaeozoological reports published until now (S. Hansen *et alii* 2004, pp. 41-43; 2006, pp. 54-57) it results that wild animal remains prevail, which reveals the importance of hunting (S. Hansen and M. Toderas 2007, p. 18). But the results of the study are influenced by two factors: (1) the sieve was seldom used; only in 2004 we occasionally and randomly sifted a small amount of some archaeological sediment and (2) the context in which the consumption occurred or in which the animal bones were discarded or deposited was ignored.

Although in the 2004 fieldwork report, written before beginning the 2005 excavations, the project director asserted the need for using the sieve (S. Hansen *et alii* 2005, p. 348), that promise was forgotten. Not even in the third excavation season the sieve was not supplied at the site, so it could not be used. The lack of sifting has negative effects upon obtaining a full image upon consumption: on the one hand it points out the proportion of mammal bones to the detriment of small species (especially fish), and, on the other hand, it falsely emphasizes the proportion of large fish (see S. Hansen *et alii* 2006, p. 56, Abb. 102). For instance, in southern Romania, between the Gumelnița "phases" A2 and B1 there are differences as regards the percentage of faunal remains by animal classes: during the first phase fish remains prevail while during the last phase mammal bones prevail. That is due to the fact that in the A2 "phase" sites there were used more samples and sifting output from the archaeological depositions. The mammals prevail as remains in the sites where the sieve was used (A. Bălășescu *et alii* 2005, pp. 212-213; 214; compare Fig. 89 with Fig. 90). As shown by the excavations at Hârșova, the direct collecting of the faunal remains provides a distorted image upon the share of various fish species (N. Dese-Berset and V. Radu 1996, p. 185 and Fig. 1). At the same time, the sampling and sifting of archaeological depositions for the collecting of small faunal remains, especially fish bones, might provide also the opportunity to compare the percentage of various species in various contexts, with important implications for getting a consumption image as close to reality as possible (A. Bălășescu and V. Radu 2004, p. 244, Fig. 119).

After three excavation seasons at Pietrele we still do not discuss about the contexts in which these bones were handled, we still do not have a comparison between the deposition/discarding of the bones in different constructions, on their debris, in various stages of the same construction, between the constructions and the space between them (for the importance of contexts see for instance A. Marciniak 2005). In the case of large contexts (the debris from constructions, the so-called "paths"), we already know that we will not observe any possible spatial models of bone discarding/depositing from lack of squaring.

If this approach continues, at the end of the project, because of the lack of a strategy for sampling in order to obtain a representative fauna spectrum (N. Dese-Berset and V. Radu 1996; A. Bălășescu and V. Radu 2004, pp. 38-40) and because of the lack of precise animal bone contextualization, we have a distorted image upon the "economic base of rural life" in the Eneolithic, and the interpretation of the meaning of the presence of bones in various contexts will be very difficult. Strangely enough, in some texts (S. Hansen and M. Toderas 2007, pp. 18-19), the interpretation of the faunal analysis matches D. Berciu's statements made in the 50's: the Danube waters and the ponds provided fish and shells; "close by there were also animals for hunting", and "behind the settlement", on the terrace, there was "good soil for cultivating plants and breeding animals" (D. Berciu 1956, pp. 503-504).

On "layers", "domestic waste areas", and "paths"

The areas between the built spaces are formed by the accumulation of soil, ash, animal and human bones, shells, various complete or fragmentary objects. By laying the emphasis on the stratigraphical method regarding the tell as a sequence of "dwelling levels" or "chronological horizons", the earlier excavations, such as those at Căscioarele (Vi. Dumitrescu 1986, p. 77),

Ciolănești din Deal (M. Petrescu-Dîmbovița and S. Sanie 1969), Gumelnița (Vl. Dumitrescu 1966, pp. 54-55), Tangâru (D. Berciu 1959, p. 151), Vidra (D.V. Rosetti and S. Morintz 1961), Hârșova (D. Galbenu 1979, p. 3), Cunești (E. Comșa 1983) tackled these contexts as simple "*layers*" separating (horizontally and vertically) the "dwellings". With no interpretation, it was considered that their importance was exclusively chronological.

Using a different perspective, Ion Nestor, interpreted the contexts of this type discovered at Glina (I. Nestor 1927-1932, p. 229) and Cernavoda (I. Nestor 1937) as domestic waste depositions over the debris from houses or in the space between them. This interpretation is characteristic also for the new excavations at Hârșova (D. Popovici *et alii* 1998-2000; C. Haită and V. Radu 2003), Bordușani (S. Marinescu-Bîlcu *et alii* 1997; Popovici 2003), Vitănești (R. Andreescu *et alii* 2003; 2003a), Luncavița (C. Micu and M. Maille 2001, p. 118), Bucșani (S. Marinescu-Bîlcu *et alii* 1996-1998; C. Bem *et alii* 2001, p. 48; C. Haită 2001) or Drăgănești-Olt (M. Nica *et alii* 1995). The recent interdisciplinary research of such "*domestic waste areas*" at Hârșova (D. Popovici *et alii* 1998-2000; C. Haită and V. Radu 2003) somehow try to answer questions like "how" and "when" such contexts formed, by emphasizing the periodicity of certain human activities, their repetitive nature and their direct reflection in the stratigraphical units defined and dug as such. It is considered that the answer to the question "why" resides in the very definition (considered to be objective) of these contexts: "*domestic waste area*", "*refuse deposits*", "*residue*", "*depôts*", "*dépôts anthropiques à caractère ménager*", "*zones ménagères classiques*", "*domestic filling layer*". The ash from fireplaces, the animal bones, the consumed shells, sherds, etc., in a word, the "garbage" resulted from the cleaning performed in the houses on the tell, are moved from the "domestic space" into the area between the houses. Meanwhile, the houses fallen following their firing become spaces for depositing the domestic waste discarded by the inhabitants of neighbouring houses (S. Marinescu-Bîlcu *et alii* 1997, p. 69; D. Popovici *et alii* 1998-2000, p. 19).

The functionalist interpretation of this kind of contexts is grounded on the contemporary understanding of the notions of garbage, hygiene⁴ and the belief that the "function" of these contexts results directly from the uncovered material culture (for other interpretation of the "domestic waste" deposition, see K. Padayya 1998; L. Martin and N. Russell 2000; J. Chapman 2000a, pp. 61-63; 2000b; N. Boivin 2004; P. G. Johansen 2004; L. Douny 2007). A pattern of this interpretation is the overlook of other objects uncovered in these contexts. Paradoxically, following a logic with a circular quality not yet sensed, these contexts are "domestic waste areas", as they contain animal bones, shells, coprolites, etc., while the other objects or other categories of materials become "domestic waste", as they are found in these "areas". For instance, the human bones uncovered in these "domestic area", discarded at the same time with the other "waste", could attest the practice of cannibalism by the Eneolithic communities (D. Popovici *et alii* 1998-2000, p. 114); this suggestion that does not take into account the fact that in other sites, in similar contexts whole human skeletons were uncovered (for instance, Ruse; J. Gaul 1948, p. 109). At the same time, in the tell of Drăgănești-Olt, a "*domestic filling*" layer with many shells and snail shells, sherds, a copper pin (*Doppelspiralkopfnadel*), a jar, a cup, a spindle whorl, flint artefacts, and a red deer horn "hammer" was interpreted as "storing *place for fishing tools*" based on the seven clay weights spread in this deposition (M. Nica *et alii* 1995, p. 9).

It is true that the artefacts gain significance due to the context in which they were deposited, but it is equally true that these provide, in their turn, the context with meaning. The large number of finite stone artefacts, the bone, antler, copper and gold artefacts, the anthropomorphic and zoomorphic figurines, entail the reconsideration of the interpretation of the context in which they were deposited as "domestic waste areas". In fact, the "stratigraphic units" in a "domestic waste area", themselves a product of the time elapsed and of the post-depositional processes, seldom accounted for, directly reflect not various human activities, but rather deposition/discarding patterns with meanings that can be guessed only by defining (1) the structural relations between "domestic waste areas" and the "built spaces", and (2) the deposition pattern of the materials from these contexts. Only in this way can we work out opinions on the different attitude of the Eneolithic communities towards what we call "garbage"; the attitude relates to an ideology according to which "domestic waste", next to human bones and a whole range of objects are deliberately included in the domestic space.

⁴ Nestor drew attention as early as in 1937 that "*it would be wrong to judge the situation in a tell starting from the hygienic rules we are accustomed to*" (I. Nestor 1937, p. 10).

Following a functionalist logic, at Pietrele these contexts are simple "paths" ("Gassen") (S. Hansen *et alii* 2005, p. 347; 2006, pp. 8, 10) because they are spaces separating the houses. The finds from these "paths" are either "food refuse" ("Speiseabfall" – S. Hansen 2006, p. 439; S. Hansen *et alii* 2005, p. 393) discarded here (shells, animal bones), or lost objects (those that do not fall into the category of "residue"): "Allerdings sollten nicht alle Objekte in diesen Bereich als Abfall klassifiziert werden, denn auch Verluste kleinerer Objekte kommen in Frage" (S. Hansen *et alii* 2005, p. 347). At the same time, the large number of objects (such as those of bone and copper) uncovered in these spaces might reflect the fact that outside the houses many activities might have been going on: "Nur die Knochengeräte konzentrieren sich auffällig in den Gassen. Inwiefern sich hierin bestimmte Tätigkeiten widerspiegeln, muß eine genauere Bearbeitung der Knochengeräte zeigen" (S. Hansen 2006, pp. 439-440).

Far from being a "walking-level" (as suggested by the notion of "path"), the main characteristic of these contexts is the deposition, in the same spaces between the constructions, of ash, large quantities of shells and mammal and fish bones, many human bones, sherds with no traces of secondary burning, flint, bone, antler, copper and clay artefacts (anthropomorphic and zoomorphic figurines, spindle whorls, clay weights), wild boar tusks, as well as "exotic" artefacts (a disc-like gold object, *Spondylus* shell bracelet fragments) (S. Hansen *et alii* 2005; 2006).

If at Hârşova several "stratigraphic units" could be defined in such contexts (D. Popovici *et alii* 1998-2000; C. Haită and V. Radu 2003), at Pietrele, the depositions between the built spaces, especially in surface F, have a homogeneous aspect. The reduction of all the meanings of the whole deposition between the constructions to the "function" of path is excessive. We do not deny the existence of paths between constructions, but these are particular moments of these contexts: burnt or unburnt clay layers covering these depositions; one can take into account also the possibility that these depositions could be periodically covered by wooden beams (a suggestion received from A. Vulpe), as remains of these, unburnt, were often found in these contexts.

Far from being lost, the objects in the spaces between constructions were deposited deliberately. The intentionality of this practice is proven by the large number of objects discovered in these contexts; in the case of the trench F it can be stated that certain categories of objects (such as copper artefacts) occur more frequently in these depositions than inside the houses (S. Hansen *et alii* 2005, pp. 377-384). At the same time, some categories of objects are discovered intact, as in the case of the copper ones; for instance, in the upper part of the depositions in the space between the B-Ost and B-West houses, intact copper awls were found, in contrast to the large number of similar fragmentary objects uncovered in houses (S. Hansen *et alii* 2005, pp. 377-384). From this point of view, the presence of large quantities of intact shells is another argument that the spaces where they occur are not "walking levels"/"paths".

The fact that the objects were often found grouped in certain areas of the deposition or, in some cases, forming true "deposits", is still another argument that these were not "lost", but deliberately deposited. Such is the case, for instance, with the deposition P04F12 where over a restricted area (cca 1 m²) about ten flint artefacts were deposited. Above, in the same deposition, we found a copper awl with bone handle. In the same space, deeper, in the north part of this deposition, two copper artefacts were stuck to each other (S. Hansen *et alii* 2005, p. 378).

Last, but not least, the very way in which certain singular objects were found suggests the intentionality of their deposition. It is worth mentioning the case of an anthropomorphic bone figurine, adorned with ornaments (copper rings at the ankles and an ear-ring, a necklace of five disc-like clay beads) (S. Hansen *et alii* 2006, pp. 40-42). The complete figurine was deposited "on the back" in the space between the houses in the surface B, in a grey earth layer with many bones and shells (P05B168), where unburnt wooden remains were preserved over the entire surface. Near the figurine there were 11 Dentalium shell beads (probably making up a string that belonged to the set of ornaments of the figurine). The bone plate figurines with copper ornaments were uncovered in "domestic" contexts as well as those from Căscioarele (E. Comşa 1979, pp. 72, 73, note 28, Fig. 4/2; R. Andreescu 2002, 64; Pl. 42/2), Sultana (R. Andreescu and T. Popa 1999-2000, 135, 140, Fig. 2/2; R. Andreescu 2002, p. 64; Pl. 46/1, V/4), Glina (R. Andreescu 2002), Lovéc (M. Dimitrov 1962; E. Comşa 1979, pp. 72, 73, Fig. 5/2), Karanovo (G. Georgiev 1961, p. 83, Pl. XXV/4). But the association of the figurine with shells evokes the two figurines from Selevac, next to which 70 perforated snail shells and an ochre ball were found (D.W. Bailey 2005, pp. 66-67). The way the figurine from Pietrele was deposited, the way the set of ornaments was composed, its association with other objects, remind of certain funerary contexts in the cemetery of Durankulak, where the clay figurines adorned with copper pieces were deposited in order to replace the deceased (I. Vajsov 2002, pp. 262-263). At

the same time, the figurines with metal ornaments participated in building up the meanings of the so-called symbolic tombs at Varna. In each of the graves 2 and 3, in the east part of the pits (opposite the area where the clay masks with gold ornaments were found), a bone and a marble figurines adorned with gold applications were deposited. The bone figurine in tomb 2 was accompanied by Dentalium shells, one flint blade and one copper pin. In tomb 3, next to the marble figurine, Dentalium shells, one marble vessel, and one flint blade were also found (I. Ivanov 1975, pp. 8-15, Pl. XVI-XXXII; see also S. Hansen *et alii* 2006, p. 42).

S. Hansen starts from the idea that the figurine from Pietrele was found in a "path", therefore undergoing "post-depositional" actions, which makes him believe that the figurine and the Dentalium shells probably do not belong together (S. Hansen *et alii* 2006, pp. 41-42; S. Hansen 2006, p. 441). We have a different interpretation: the figurine was found in a layer and not on a "walking-level" ("path"), as suggested also by its completeness; the fact that it was associated with other objects in a similar way as the finds from other "domestic" contexts, and, above all, funerary ones, lead us to the idea of its deliberate deposition and of the set of pieces nearby.

Meanwhile, it is worth mentioning that most human bones, both of children and adults, are deposited in these contexts. Most of the 30 human bones were discovered outside the constructions in surface B. Other two human bones were deposited in a "path" in surface F.

The interpretation of the depositions in the spaces between the constructions is hindered by the lack of micromorphological and sedimentological analyses, by the failure to publish the study of the fauna remains and the diminished attention paid to the pottery in these contexts. The micromorphological and sedimentological analyses might provide clues on whether the earth between the constructions had been brought and deposited here (in that case, it would be important to find the source) or these depositions formed *in situ*, during a certain period of time. Meanwhile, these studies might provide data allowing us to discriminate between the accumulation of earth, ash, shells, bones and various objects as the result of a single moment of deposition and a deposition that occurred in several phases. The latter case could suggest a cyclic or seasonal nature of the act of depositing. These approaches lead to remarkable results at Çatalhöyük, in other Near East sites (W. Matthews *et alii* 1997), and, closer to *Gorgana*, at Hârșova (D. Popovici *et alii* 1998-2000; C. Haită and V. Radu 2003). The study of the spatial distribution of animal bones is impossible to achieve at Pietrele due to lack of excavation squaring, but a certain formalism of their deposition is not out of the question. Meanwhile, the pottery in the spaces between the constructions is analysed only statistically, like in the case of the bones, as the lack of squaring renders impossible a more precise spatial distribution of the pottery fragments, as well as of the studies on their deliberate fragmentation.

In the present paper we do not envisage to provide a definitive interpretation of the meaning of these depositions. The interpretation should take into account their structural nature ("*structured deposition*"; C. Richards and J. Thomas 1984; J. Pollard 1995; J. Chapman 2000; 2000a), their contextual relation with the built spaces and the relational analogies with the other contexts in which various objects, animal or human bones are directly deposited over the debris from the constructions. We will only say that the deliberateness of the deposition of these objects in the spaces between the constructions shows that the meanings of these contexts cannot be simply reduced to the function "paths" or "domestic waste areas". At Pietrele, the meanings of these depositions are tightly related to the "biographies" of the built spaces, to their vertical continuity (leading to the reproduction on the horizontal of their layout by rows). Complete and fragmentary objects, together with human bones, shells, animal bones take actively part in the renewal of the places between the built spaces, in a rhythm linked to the biography of the latter. The emergence of these "domestic waste areas" must have been the result of social practices that involved a specific performance.

Towards an archaeology of the Other

The functionalist approach to the past of *Gorgana* generates a discourse which makes stereotype knowledge "scientific": *Gorgana* is reduced to a sequence of villages made up of houses and paths, where the houses had storeys, from where, had they fallen, came down some complete objects, sherds, animal bones, human bones, as well as houses where the vessels stood on benches or shelves, and paths on which they used to discard litter and very many objects would often get lost. Meanwhile, this discourse imposes a functional zoning of the surface of the tell, of the objects and contexts.

After three excavation seasons, the Pietrele Project will not achieve its aims if the way *Gorgana* has been excavated until now is going to last:

1. Defining functional relations over the entire surface of the tell is doomed to fail, because the spatial distribution of the objects does not reflect them, but patterns of their deposition, discarding, keeping. Until now, from lack of sifting and flotation, there is no evidence of bone, stone or cereal processing in various areas of the houses or of the tell in general. The sifting of the depositions could have been important also for the recovery to a large extent of the human bones, of the small copper, gold, exotic shell artefacts, important for the interpretation of the various contexts in which they occur, but also for the documentation of the remote exchange connections, one of the aims of the project.
2. The "*economic basis of rural life*" sets forth a distorted list of animal species (from lack of any sampling strategy of the deposition amount to be sifted) and a poor contextualization of the fauna material (from lack of squaring).
3. Defining a general stratigraphy, valid for the whole surface of the tell, is doomed to fail because it simply does not exist. As already stated, *Gorgana* is the result of the structural relations between the various built spaces that have various biographies, separated by depositions called by some "*domestic waste areas*", and by others "*paths*". It is impossible (at least by further applying the Pietrele excavating method) to find out the stratigraphical relations between the various phases of a construction and the depositions in the "*domestic waste areas*" and it is even more doomed to fail to try to find out the relations between the various phases of the various constructions. From this point of view, it should be remarked that the ¹⁴C data obtained by analysing charcoal and cereal samples taken from B-Ost and from the fired construction in surface F did not reveal significant differences (S. Hansen *et alii* 2004, p. 44; 2005, pp. 388-389), in spite of the fact that these were at a difference of level of about 2 m (S. Hansen *et alii* 2005, p. 341). In short, any general stratigraphy obtained will not be valid for the whole surface of *Gorgana*.

The positive aspects of the project – the environment reconstruction studies, the geomagnetical tests, the radiocarbon data, the plotting on the settlement plan of the many categories of objects, the studies on the technology of pottery and stone artefacts, the quick processing of the materials, and the constant publication of the preliminary reports – are just a few elements of any "successful project" that, however, leaves apart crucial issues regarding the meaning of the contexts and the way in which material culture participates in building it up.

In spite of the fact that in the official discourse the word "methodology" prevails, the failure of the project comes first of all from the reluctance to look into the methods of achieving one's aims in a critical way. The methodology adopted is grounded on a few axioms that are not evaluated critically. As we have shown in this paper, the issues of the "economic basis", subsistence strategies or those referring to the definition of the specialized working areas cannot be tackled by applying such axioms. The answers to these questions can be formulated only after a thorough research that should recover and contextualize as accurately as possible more material culture elements, including the smallest processing remains.

We might face the objection that this discourse comprises provisional interpretations, published in preliminary reports. To a large extent this is true in the case of an archaeological approach, found also at Pietrele, separating the interpretation from the archaeological excavation: first one gathers the material objectively and at the end of the excavation one interprets it. However, as already seen, these "provisional interpretations", resulted from the indigence of the functionalist-chronological questions put before the start of the project, are stated and reproduced from one year to the other. Between the field experiences and the aims of the project there is no relation at Pietrele, no fruitful dialogue with the past, from which we could learn to ask more questions. From one year to the next the Pietrele Project reproduces this totalitarian action of documenting its aims, by continuing a excavation emphasizing certain contexts and omitting others, dividing material culture in "small finds" and "cinderellas", missing tighter contexts of certain objects, losing important information. The poor answers considered to be preliminary interpretations become archaeological "facts" for the excavation in the next season, but also for those who read the reports.

However, the main cause of the failure of the Pietrele project is the very ideology grounding archaeological practice. Emmanuel Lévinas (2000; 2006) points out that, irrespective of our intentions, we are responsible for the *Other*, that by reducing the otherness of *Another* to the *Same* (like ourselves), we submit him/her to an act of violence annihilating the difference. In the same sense, Julian Thomas (2004, p. 238; 2004a, p. 31) points to the fact that the way we treat the distant people

is dialectically linked to the way we relate to the people of today. By taking over Thomas' arguments, we think that functionalist archaeology tackles people from the past (human remains, their material culture) as "*raw material*" to build up historical interpretations, reduces them to "*atoms of a past social system*" and projects upon them an image of the modernity, as it submits the complexity of human life to a totalitarian logic. Following such an endeavour, the archaeologists learn nothing from the past, as they just shape it according to the features and structure of the present. This totalitarian logic is extremely dangerous as it bears the germs of accepting and justifying totalitarianism: those who consider it justified to shape the lives of people in the past according to "scientific" criteria, allegedly "objective", will find it equally justified to shape the lives of present people the same way (J. Thomas 2004, p. 238; 2004a, p. 31).

As we have shown in this paper, the functionalist modelling of the past of *Gorgana*, an action we might call colonization, and the organization on Fordist bases of the archaeological practice at Pietrele, an action we call domination, are interdependent (on the relation between Fordism and the inclination of modernism towards functionality and efficiency, see D. Harvey 2002, p. 135). Both draw their legitimacy from the same functionalist paradigm criticized in social sciences as an ideology of maintaining and reproducing the system, stating that functionality is a natural, universal state (G. Huaco 1986; J. Turner and A. Maryanski 1988; A. Maryanski and J. Turner 2000). At Pietrele, the separation of the interpretation from excavating, the fragmentation of the archaeological data into functional units with no link between them brought about a Fordist organization of the site. As already stated, this alienating labour division leads to the proliferation of hierarchical authority structures (A. Chadwick 2003, p. 99; J. Thomas 2004, p. 246). Like the architect imagined by Le Corbusier, the project director, standing on top of the hierarchy, "harmonizes" into a discourse the data produced by the excavation technicians, reduced to the status of "*non thinking shovels*" (Å. Berggren and I. Hodder 2003), and the partial interpretations produced by various specialists.

At Pietrele, like in the case of most "successful projects", the practice of colonizing the past and imposing in the present a dominant discourse, by reproducing the hierarchical organization, is grounded, legitimated or masked by the obsessive use of the word "objectivity". Also at Pietrele it is claimed that it is necessary and sufficient to gather "data" objectively for generating "Science". Objectivity is considered to be a mental state that should be attained in order to efficiently organize the members of an archaeological team as data hunters-collectors. But all that is an illusion. These "data" are gathered according to certain aims of the project, according to preconceived ideas, considered to be commonsensical, not needing any debate whatsoever. The data emerge into a discourse of the functionalist ideology shaping the past of *Gorgana*, by imposing contemporary values considered to be natural, universal. However, even in natural sciences, regarded by the archaeologists-scientists with envy, objectivity is not a mental state. Objectivity refers to the capacity of the data of objecting, of "protesting" against what is stated about them; due to the laboratory conditions developed, these data are rendered relevant (B. Latour 2000). Therefore, the *Gorgana* data and those from any other archaeological site, should be questioned and the members of the team should be allowed to raise their own issues. As already stated: "*the data are not 'given' to interpretation. Rather, interpretation is part of the data*" (I. Hodder 1999, p. 83). As we have shown in the present paper, the archaeological data have "objected" in this way, as our interpretation is one of the many possible ones. Therefore, we think that the members of the team should take part in the act of interpreting. From this point of view, the finality of the excavation reports should not be getting into the "scientific circuit" some "facts" considered to be unquestionable, but rather the doubts and issues referring to the meanings of the contexts excavated in the respective excavation season. The interpretations, even contradictory, produced by the members of the team should not be repressed, but expressed in the published texts. Thus, we plead next to others (B. Bender *et alii* 1997; I. Hodder 1999, pp. 80-104; 2000; 2003; Å. Berggren and I. Hodder 2003; A. Chadwick 2003) in favour of a self-reflexive practice grounded in a multitude of opinions. From a plant strictly organized hierarchically with a rigorous repartition of a series of narrow responsibilities, in which the "workers", constrained by the limits of their strict specialization, have to prove the highest efficiency, in order to produce most efficiently functionalist "archaeological data", the Pietrele archaeological practice should turn into a democratic environment in which every one should participate in the interpretation process. Only in this way we will bring about not definitive answers rooted in a consensus, but rather new interpretations, new issues referring to the past of *Gorgana*.

In conclusion, together with others, we think that archaeology, as the discipline of "*the Other*" (J. Hegardt 2000; B. Olsen 2001; 2001a; J. Thomas 2004, p. 236), should fight the dominant discourses colonizing the past and implicitly or explicitly promoting the reproduction of the hierarchical

systems. In an age when cultures are rendered uniform, archaeology, from an agent-discipline colonizing the past, searching for a elusive "objective truth", should become a space of freedom in which – by dialogue and taking into account the examples provided by anthropology, ethno-archaeology and the different way in which the present is interpreted in literature, art, politics, etc. – images of the diversity of people in the past allowed to emerge.

Acknowledgements

Particular thanks are due to Gheorghe Alexandru Niculescu, Rodica Oanță-Marghitu and Tiberiu Vasilescu for their comments and help and to Adrian Bălășescu, Cătălin Bem, Constantin Haită and Valentin Radu for the many discussions about the tell-sites. We also wish to express our gratitude to Doina Cornaciu for translating the text into English.

References:

- M. Anghelinu 2003 *Evoluția gândirii teoretice în arheologia din România. Concepte și modele aplicate în preistorie*, Târgoviște: Editura Cetatea de Scaun.
- R. Andreescu 2002 *Plastica antropomorfă gumelnițeană. Analiză primară*, București: Muzeul Național de Istorie a României.
- R. Andreescu and T. Popa 1999-2000 *Sultana. Plastica de os*, in *BMJTA* 5-6, pp. 133-141.
- R. Andreescu *et alii* 2003 R. Andreescu, C. Haită, A. Bălășescu, V. Radu, P. Mirea, S. Apope, P. Zaharia and K. Moldoveanu, *Vitănești*, in *Cronica. Campania 2002*, București: cIMeC, pp. 338-339, no. 216.
- R. Andreescu *et alii* 2003a R. Andreescu, P. Mirea and S. Apope, *Cultura Gumelnița în vestul Munteniei*, in *CA* 12, pp. 71-87.
- R. Andreescu *et alii* 2004 R. Andreescu, C. Lazăr, A. Topârceanu, V. Oană, P. Mirea, C. Enăchescu and M. Ungureanu, *Sultana, com. Mănăstirea, jud. Călărași. Punct: Malu Roșu*, in *Cronica. Campania 2003*, București: cIMeC, pp. 324-326.
- R. Andreescu *et alii* 2005 R. Andreescu, C. Lazăr, V. Oană, P. Mirea, V. Voinea, C. Haită, C. Enăchescu and M. Ungureanu, *Sultana, com. Mănăstirea, jud. Călărași. Punct: Malu Roșu*, in *Cronica. Campania 2004*, București: cIMeC, pp. 365-367.
- R. Andreescu *et alii* 2006 R. Andreescu, K. Moldoveanu, C. Lazăr, V. Oană, P. Mirea, V. Voinea, C. Haită, G. Neagu and T. Potârniche, *Sultana, com. Mănăstirea, jud. Călărași. Punct: Malu Roșu*, in *Cronica. Campania 2005*, București: cIMeC, pp. 347-348.
- J. Apel *et alii* 1997 J. Apel, C. Hadevik and L. Sundström, *Burning down the house. The transformational use of fire and other aspects of an Early Neolithic TRB site in eastern central Sweden*, in *Tor* 29, pp. 5-47.
- M. Avramova 2002 *Der Schmuck aus den Gräbern von Durankulak*, in H. Todorova (ed.), *Durankulak, II. Die prähistorischen Gräberfeld*, Teil I, Sofia: Publishing House Anubis Ltd., pp. 191-206.
- D.W. Bailey 1990 *The living house: signifying continuity*, in R. Samson (ed.), *The social archaeology of houses*, Edinburgh: Edinburgh University Press, pp. 19-48.
- D.W. Bailey 2005 *Prehistoric figurines. Representation and corporeality in the Neolithic*, London and New York: Routledge.
- A. Bălășescu and V. Radu 2004 *Omul și animalele. Strategii și resurse la comunitățile Hamangia și Boian*, Seria Cercetări Pluridisciplinare 9, Târgoviște: Editura Cetatea de Scaun.
- A. Bălășescu *et alii* 2005 A. Bălășescu, V. Radu and D. Moise, *Omul și mediul animal între milenii VII-IV î.e.n. la Dunărea de Jos*, Seria Cercetări Pluridisciplinare 11, Târgoviște: Editura Cetatea de Scaun.

- C. Bem *et alii* 2001 C. Bem, S. Marinescu-Bîlciu, T. Popa, V. Parnic, C. Bem, F. Vlad, A. Bălășescu, C. Haită and V. Radu, *Bucșani*, in *Cronica. Campania 2000*, București: cIMEC, pp. 47-49, no. 31.
- C. Bem *et alii* 2002 C. Bem, S. Marinescu-Bîlciu, T. Popa, V. Parnic, C. Bem, C. Haită, A. Bălășescu, V. Radu, D. Bărbulescu, I. Gălușcă, O. Năftănăilă, D. Garvăn and E. Oleinic, *Bucșani*, in *Cronica. Campania 2001*, București: cIMEC, pp. 67-70.
- B. Bender *et alii* 1997 B. Bender, S. Hamilton and C. Tilley, *Leskernick: stone worlds; alternative narratives; nested landscapes*, in *Proceedings of the Prehistoric Society* 63, pp. 147-178.
- D. Berciu 1956 *Cercetări și descoperiri arheologice în regiunea București*, in *MCA* 2, pp. 493-562.
- D. Berciu 1959 *Săpăturile arheologice de la Tangâru (r. Giurgiu, reg. București)*, in *MCA* 5, pp. 143-154.
- Å. Berggren and I. Hodder 2003 *Social practice, method, and some problems of field archaeology*, in *American Antiquity* 68 (3), pp. 421-434.
- P. Biehl and A. Marciniak 2000 *The construction of hierarchy: rethinking the Copper Age in Southeastern Europe*, in Michael W. Diehl (ed.), *Hierarchies in action: qui bono?*, Southern Illinois University, pp. 181-209.
- D. Bogdan 2005 *Building 52*, in *Çatalhöyük 2005 Archive Report. Çatalhöyük Research Project*, http://www.catalhoyuk.com/downloads/Archive_Report_2005.pdf (pp. 46-61).
- N. Boivin 2000 *Life rhythms and floor sequences: excavating time in rural Rajasthan and Neolithic Çatahöyük*, in *World Archaeology* 31 (3), pp. 367-388.
- N. Boivin 2004 *Landscape and cosmology in the South Indian Neolithic: new perspectives on the Deccan ashmounds*, in *Cambridge Archaeological Journal* 14 (2), pp. 235-256.
- R. Bradley 2005 *Ritual and domestic life in prehistoric Europe*, London and New York: Routledge.
- C. Cessford 2003 *Microfactual floor patterning: the case at Çatalhöyük*, in *Assemblage* 7, <http://www.shef.ac.uk/assem/issue7/cessford.html> (browse: 28. 11. 2007).
- A. Chadwick 2003 *Post-processualism, professionalization and archaeological methodologies. Towards reflective and radical practice*, in *Archaeological Dialogues* 10 (1), pp. 97-117.
- J. Chapman 1990 *Social inequality on Bulgarian tells and the Varna problem*, in R. Samson (ed.), *The social archaeology of houses*, Edinburgh: Edinburgh University Press, pp. 49-92.
- J. Chapman 1999 *Deliberate house-burning in the prehistory of Central and Eastern Europe*, in A. Gustafsson and H. Karlsson (eds.), *Glyfer och arkeologiska rum – en vänbok till Jarl Nordbladh*, GOTARC Series A, vol. 3, Göteborg: Institute of Archaeology, Göteborg, pp. 113-126.
- J. Chapman 2000 *Fragmentation in archaeology. People, places and broken objects in the prehistory of south-eastern Europe*, London and New York: Routledge.
- J. Chapman 2000a *Pit-digging and structured deposition in the Neolithic and Copper Age*, in *Proceedings of the Prehistoric Society* 66, pp. 61-87.
- J. Chapman 2000b *'Rubbish-dumps' or 'places of deposition'? Neolithic and Copper Age settlements in Central and Eastern Europe*, in A. Ritchie (ed.), *Neolithic Orkney in its European context*, McDonald Institute Monographs, Cambridge: McDonald Institute for Archaeological Research, pp. 347-362.

- J. Chapman 2005 *Contextual archaeology and burnt house assemblages: categorical analysis of pottery from Late Neolithic Căscioarele, Romania, in CCDJ 22* (In honorem. Silvia Marinescu-Bîlcu), pp. 279-296.
- F. Choay 2002 *Urbanismul, utopii și realități*, București: Paideia.
- V. Cojocaru and D. Șerbănescu 2002 *Nuclear analyses of some eneolithic gold artifacts discovered in the Călărași district, Romania, in Thraco-Dacica 23* (1-2), pp. 85-91.
- E. Comșa 1952 *Raport preliminar asupra sondajului de lângă Luncavița, raionul Măcin, in SCIV3*, pp. 413-416.
- E. Comșa 1979 *Les figurines en os appartenant a la phase moyenne de la culture Gumelnița, in Dacia N.S. 23*, pp. 66-77.
- E. Comșa 1983 *Rezultatele săpăturilor de salvare de la Măgura Cuneștilor, in MCA 15*, pp. 65-69.
- E. Comșa 1995 *Necropola gumelnițeană de la Vărăști, in Analele Banatului 4*, pp. 55-193.
- O. Craig *et alii* 2003 O. Craig, J. Chapman, A. Figler, P. Patay, G. Taylor and M. Collins, *'Milk jugs' and other myths of the Copper age of Central Europe, in EJA 6* (3), pp. 251-265.
- J. Deetz 1996 *In small things forgotten: an archaeology of early American life*, Second edition, New York: Anchor Books.
- V. Dergačev 1998 *Kerbunskii klad*, Chișinău: Akademija Nauk Respubliki Moldova, Institut Arheologii.
- V. Dergačev 2002 *Die äneolithischen und bronzezeitlichen Metallfunde aus Moldavien, Prähistorische Bronzefunde XX/9*, Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- N. Desse-Berset and V. Radu 1996 *Stratégies d'échantillonnage et d'exploitation des restes osseux de poissons pour une approche paléoenvironnementale et paléoéconomique: l'exemple d'Hârșova (Roumanie), Néolithique final-Chalcolithique, in Actes du colloque de Péguieux 1995, Supplément à la Revue d'Archéométrie*, pp. 181-186.
- M. Dimitrov 1962 *Kostena covestka figurka ot s. Lovec, Starozagorsko, in ArheologijaSofia 1* (4), pp. 65-68.
- L. Douny 2007 *The materiality of domestic waste. The recycled cosmology of the Dogon of Mali, in Journal of Material Culture 12* (3), pp. 309-331.
- Vi. Dumitrescu 1925 *Fouilles de Gumelnița, in Dacia 2*, pp. 29-103.
- Vi. Dumitrescu [1930] 2002 *Cursuri universitare de arheologie preistorică*, București: Editura Mica Valahie.
- Vi. Dumitrescu 1954 *Hăbășești. Monografie arheologică*, București: Editura Academiei Republicii Populare Romîne.
- Vi. Dumitrescu 1965 *Principalele rezultate ale primelor două campanii de săpături din așezarea neolitică târzie de la Căscioarele, in SCIV16* (2), pp. 215-237.
- Vi. Dumitrescu 1966 *Gumelnița. Sondajul stratigrafic din 1960, in SCIV17* (1), pp. 51-99.
- Vi. Dumitrescu 1986 *Stratigrafia așezării-tell de pe Ostrovelul de la Căscioarele, in CCDJ 2*, pp. 73-81.
- S. Farid 2005 *Concluding remarks, in Çatalhöyük 2005 Archive Report. Çatalhöyük Research Project*, http://www.catalhoyuk.com/downloads/Archive_Report_2005.pdf (pp. 74-77).
- A. Fol and J. Lichardus (eds.) 1988 *Macht, Herrschaft und Gold*, Saarbrücken: Moderne Galerie des Saarlands Museums.

- D. Galbenu 1962 *Așezarea neolitică de la Hârșova*, in *SCIV* 13 (2), pp. 285-306.
- D. Galbenu 1963 *Neolitičeskaja masterskaja dlja obrabotki ukrašenij v Chyršove*, in *Dacia* N.S. 7, pp. 501-509.
- D. Galbenu 1979 *Săpături în tell-ul de la Hârșova, jud. Constanța*, in *CA* 3, pp. 3-8.
- J. Gaul 1948 *The Neolithic period in Bulgaria. Early food-producing cultures of Eastern Europe*, Bulletin of the American School of Prehistoric Research 16, Cambridge, MA: Peabody Museum.
- B. Gaydarska *et alii* 2004 B. Gaydarska, J. Chapman, I. Angelova, M. Gurova and S. Yanev, *Breaking, making and trading: the Omurtag eneolithic Spondylus hoard*, in *Archaeologia Bulgarica* 8 (2), pp. 11-34.
- J.F. Gellert and F. Garscha 1930 *Prähistorisches Depotfund aus dem östlichen Tafelbalkan, ins besondere Muschelringe*, in *PZ* 21, pp. 269-271.
- G. Georgiev 1961 *Kulturgruppen der Jungstein-und der Kupferzeit in der Ebene von Thrazien (Südbulgarien)*, in *L'Europe a la fin de l'âge de la pierre*, Praga, pp. 45-100.
- J. Habermas 2000 *Conștiință morală și acțiune comunicativă*, București: All.
- C. Haită 2001 *Preliminary considerations on a sedimentary sondage performed on the Eneolithic tell from Bucșani*, in *SP* 1, pp. 147-152.
- C. Haită and V. Radu 2003 *Les zones de rejets menajeres de la culture Gumelnița: temoins dans l'evolution chrono-stratigraphique des tells. Étude micro-morphologique et arche-ichtyologique sur le tell d'Hârșova*, in *CA* 12, pp. 389-401.
- P. Hall 1999 *Orașele de mâine. O istorie intelectuală a urbanismului în secolul XX*, București: All.
- S. Hansen 2005 *Eine tönerner Rassel in Schildkrötengestalt aus Măgura Gorgana bei Pietrele, jud. Giurgiu*, in *CCDJ* 22 (In honorem. Silvia Marinescu-Bîlcu), pp. 337-349.
- S. Hansen 2005a *Liebe Freunde von Pietrele*, letter to the project members, Berlin 14.12.2005.
- S. Hansen 2006 *Kleine Körper, grosse Ideen – Statuetten aus der kupferzeitlichen Tellsiedlung Măgura Gorgana bei Pietrele an der Unteren Donau*, in N. Tasić and C. Grozdanov (eds.), *Homage to Milutin Garašanin*, Serbian Academy of Sciences and Arts Special Editions, Belgrade and Skopje: Serbian Academy of Sciences and Arts / Macedonian Academy of Sciences and Arts, pp. 433-447.
- S. Hansen and M. Toderăș 2007 *Pietrele. A Chalcolithic settlement at the Lower Danube*, in *Pietrele "Gorgana". O așezare din epoca cuprului la 60 de ani de cercetări*, Giurgiu, pp. 2-21.
- S. Hansen *et alii* 2002 S. Hansen, A. Dragoman and A. Reingruber, *Vorläufiger Bericht über die Ausgrabungen in Pietrele im Jahre 2002*, Bochum (unpublished).
- S. Hansen *et alii* 2003 S. Hansen, A. Dragoman and A. Reingruber, *Pietrele: Ein kupferzeitlicher Tell in Muntenien/Rumänien*, in *Das Altertum* 48 (3), pp. 161-189.
- S. Hansen *et alii* 2004 S. Hansen, A. Dragoman, N. Benecke, J. Görzdorf, F. Klimscha, S. Oanță-Marghitu and A. Reingruber, *Bericht über die Ausgrabungen in der kupferzeitlichen Tellsiedlung Măgura Gorgana bei Pietrele in Muntenien/Rumänien im Jahre 2002*, in *Eurasia Antiqua* 10, pp. 1-53.
- S. Hansen *et alii* 2004a S. Hansen, A. Dragoman and A. Reingruber, *Liebe Freunde von Pietrele*, letter to the project members, December, 2004.
- S. Hansen *et alii* 2005 S. Hansen, A. Dragoman, A. Reingruber, I. Gatsov, J. Görzdorf, P. Nedelcheva, S. Oanță-Marghitu and B. Song, *Der kupferzeitliche Siedlungshügel Pietrele an der unteren Donau. Bericht über die Ausgrabungen im Sommer 2004*, in *Eurasia Antiqua* 11, pp. 341-393.

- S. Hansen *et alii* 2006 S. Hansen, A. Dragoman, A. Reingruber, I. Gatsov, F. Klimscha, P. Nedelcheva, B. Song, J. Wahl and J. Wunderlich, *Pietrele - Eine kupferzeitliche Siedlung an der Unteren Donau. Bericht über die Ausgrabung im Sommer 2005*, in *Eurasia Antiqua* 12, pp. 1-62.
- K. Harrison 2004 *Fire and burning at Çatalhöyük: integrating forensic practice*, http://www.catalhoyuk.com/archive_reports/2004/ar04_38.htm (browse: 20.04.2007).
- N. Harțuche 1981 *O moară neolitică descoperită la Medgidia*, in *Studii și Comunicări a Civilizației Populare din România* 2, pp. 79-86.
- D. Harvey 2002 *Condiția postmodernității. O cercetare asupra originilor schimbării culturale*, Timișoara: Amarcord.
- F. Hassan 1978 *Sediments in archaeology: methods and implications for palaeoenvironmental and cultural analysis*, in *Journal of Field Archaeology* 5 (2), pp. 197-213.
- P. Hașotti 1997 *Epoca neolitică în Dobrogea*, Bibliotheca Tomitana 1, Constanța: Muzeul de Istorie Națională și Arheologie.
- C. Hălcescu 1995 *Tezaurul de la Sultana*, in *CCDJ* 13-14, pp. 11-18.
- J. Hegardt 2000 *Kwame Gyekye, Emmanuel Levinas, and the emergence of the other*, in C. Holtorf and H. Karlsson (eds.), *Philosophy and archaeological practice. Perspectives for the 21st century*, Göteborg: Bricoleur Press, pp. 87-106.
- I. Hodder 1990 *The domestication of Europe. Structure and contingency in Neolithic societies*, Oxford: Basil Blackwell Ltd.
- I. Hodder 1999 *The archaeological process: An introduction*, Oxford: Blackwell.
- I. Hodder (ed.) 2000 *Towards reflexive method in archaeology: the example at Çatalhöyük*, McDonald Institute Monographs / British Institute of Archaeology at Ankara Monograph No. 28, Cambridge: McDonald Institute for Archaeological Research and British Institute of Archaeology at Ankara.
- I. Hodder 2003 *Archaeological reflexivity and the "local" voice*, in *Anthropological Quarterly* 76 (1), pp. 55-69.
- I. Hodder 2005 *The spatio-temporal organization of the early 'town' at Çatalhöyük*, in D.W. Bailey, A. Whittle and V. Cummings (eds.), *(Un)settling the Neolithic*, Oxford: Oxbow Books, pp. 126-139.
- G. Huaco 1986 *Ideology and General Theory: the case of sociological functionalism*, in *Comparative Studies in Society and History* 28 (1), pp. 34-54.
- K. Hull 1987 *Identification of cultural site formation processes through microdebitage analysis*, in *American Antiquity* 52 (4), pp. 772-783.
- G. Ionescu 1982 *Arhitectura pe teritoriul României de-a lungul veacurilor*, București: Editura Academiei Republicii Socialiste România.
- I. Ivanov 1975 *Razkopki na varnenskija eneoliten nekropol prez 1972 g.*, in *Izvestija Varna* 11, pp. 1-17, pl. I-XLVIII.
- I. Ivanov 1988 *Die Ausgrabungen des Gräberfeldes von Varna (1972-1986)*, in A. Fol and J. Lichardus (eds.), *Macht, Herrschaft und Gold*, Saarbrücken: Moderne Galerie des Saarlands Museums, pp. 49-66.
- I. Ivanov 1988a *Das Gräberfeld von Varna-Katalog*, in A. Fol and J. Lichardus (eds.), *Macht, Herrschaft und Gold*, Saarbrücken: Moderne Galerie des Saarlands Museums, pp. 180-207.

- P.G. Johansen 2004 *Landscape, monumental architecture, and ritual: a reconsideration of the South Indian ashmounds*, in *Journal of Anthropological Archaeology* 23, pp. 309-330.
- B. Latour 2000 *When things strike back: a possible contribution of 'science studies' to social sciences*, in *British Journal of Sociology* 51 (1), pp. 107-123.
- E. Lévinas 2000 *Între noi. Încercare de a-l gândi pe celălalt*, București: BIC ALL.
- E. Lévinas 2006 *Altfel decât a fi sau dincolo de esență*, București: Humanitas.
- G. Lucas 2001 *Critical approaches to fieldwork. Contemporary and historical archaeological practice*, London and New York: Routledge.
- A. Marciniak 2000 *Living space: the construction of social complexity in the European Neolithic*, in A. Ritchie (ed.), *Neolithic Orkney in its European context*, McDonald Institute Monographs, Cambridge: McDonald Institute for Archaeological Research, pp. 333-346.
- A. Marciniak 2005 *Placing animals in the Neolithic. Social zooarchaeology of prehistoric farming communities*, London: UCL Press.
- A. Marga 2006 *Filosofia lui Habermas*, Iași: Polirom.
- S. Marinescu-Bîlcu 1965 *Un atelier Néolithique pour la taille de haches en silex*, in *Archeologické Rozhledy* 17 (1), pp. 48-53, fig. 29-31.
- S. Marinescu-Bîlcu 1998-2000 *Sur l'organisation interne de certaines stations des cultures des complexes Boian-Gumelnița et Precucuteni-Cucuteni*, in *CA* 11 (1), pp. 321-336.
- S. Marinescu-Bîlcu and M. Cârțiușaru 1992 *Coliere de Lithospermum purpureo-coeruleum și 'perle' de cerb în neoliticul din România în contextul centrului și sud-estului Europei*, in *SCIVA* 43 (4), pp. 355-370.
- S. Marinescu-Bîlcu et alii 1996-1998 S. Marinescu-Bîlcu, R. Andreescu, C. Bem, T. Popa, M. Tănase, A. Bălășescu, M. Tomescu, C. Haită and I. Tomescu, *Șantierul arheologic Bucșani. Campania 1998*, in *BMJTA* 2-4, pp. 93-113.
- S. Marinescu-Bîlcu et alii 1997 S. Marinescu-Bîlcu, D. Popovici, G. Trohani, R. Andreescu, A. Bălășescu, A.-C. Bălțeanu, C. Bem, E. Gâl, C. Haită, E. Kessler, D. Moise, V. Radu, M. Tomescu, M. Venczel, F. Vlad and V. Voinea 1997 *Archaeological researches at Bordușani-Popină (Ialomița county). Preliminary report (1993-1994)*, in *CA* 10, pp. 35-143.
- L. Martin and N. Russell 2000 *Thrashing rubbish*, in I. Hodder (ed.), *Towards reflexive method in archaeology: the example at Çatalhöyük*, McDonald Institute Monographs / British Institute of Archaeology at Ankara Monograph No. 28, Cambridge: McDonald Institute for Archaeological Research and British Institute of Archaeology at Ankara, pp. 57-69.
- A. Maryanski and J. Turner 2000 *Functionalism and structuralism*, in E. F. Borgatta and R. Montgomery (eds.), *Encyclopedia of sociology*, Second edition, London – Boston – Woodbridge, pp. 1029-1037.
- W. Matthews et alii 1997 W. Matthews, C.A.I. French, T. Lawrence, D.F. Cutler and M.K. Jones, *Microstratigraphic traces of site formation processes and human activities*, in *World Archaeology* 29 (2), pp. 281-308.
- C. Micu and M. Maillé 2001 *Recherches archéologiques dans le cadre de l'établissement-tell de Luncașița (dép. de Tulcea)*, in *SP* 1, pp. 115-129.
- C. Micu and M. Maillé 2006 *La période énéolithique en Dobroudja du nord (Roumanie)*, in J. Gascó, F. Leyge and Ph. Gruat (eds.), *Hommes et passé des Cusses. Hommage à Georges Costantini*, Actes du colloque de Millau, 16-18 Juin 2005, Toulouse: Éditions des Archives d'Écologie Préhistorique, pp. 13-36.

- J. Müller 1997 *Neolithische und chalkolithische Spondylus-Artefakte. Anmerkungen zu Verbreitung, Tauschgebiet und sozialer Funktion*, in C. B. Becker, M.-L. Dunkelman, C. Metzner-Nebelsick, H. Peter-Röcher, M. Roeder and B. Teržan (eds.), *Χρόνος. Beiträge zur prähistorischen Archäologie zwischen Nord- und Südosteuropa. Festschrift für Bernhard Hänsel*, Espelkamp: Marie Leidorf GmbH, pp. 91-106.
- I. Nestor 1927-1932 *Fouilles de Glina*, in *Dacia* 3-4, pp. 226-252.
- I. Nestor 1937 *Cercetări preistorice la Cernavoda*, in *Analele Dobrogei* 18, pp. 1-21.
- M. Nica *et alii* 1995 M. Nica, C. Schuster and T. Zorzoliu, *Cercetările arheologice în tell-ul gumelnițeano-sălcuțean de la Drăgănești-Olt*, in *Cercetări arheologice în aria nord-tracă* 1, pp. 9-45.
- B. Olsen 2001 *The end of history? Archaeology and the politics of identity in a globalized world*, in R. Layton, P. Stone and J. Thomas (eds.), *Destruction and conservation of cultural property*, London and New York: Routledge, pp. 42-54.
- B. Olsen 2001a *Excavating the other: European archaeology in the age of globalisation*, in *Quo vadis archaeologia? Whither European archaeology in the 21st century?*, Proceedings of the European Science Foundation Exploratory Workshop, Mađralin near Warsaw, 12/13 October 2001, Warsaw, pp. 47-56.
- K. Padayya 1998 *Evidence of Neolithic cattle-penning at Budihal, Gulbarga district, Karnataka*, in *South Asian Studies* 14, pp. 141-153.
- M. Petrescu-Dîmbovița and S. Sanie 1969 *Sondajul din tell-ul gumelnițean de la Ciolănești din Deal (județul Teleorman)*, in *ArhMold* 6, pp. 41-53.
- J. Pollard 1995 *Inscribing space: formal deposition at the Later Neolithic monument of Woodhenge, Wiltshire*, in *Proceedings of the Prehistoric Society* 61, pp. 137-156.
- D. Popovici (ed.) 2003 *Archaeological pluridisciplinary researches at Bordușani-Popină*, Pluridisciplinary Researches Series 6, Târgoviște: Cetatea de Scaun.
- D. Popovici and F. Vlad (eds.) 2007 *Bordușani. Oameni, istorie, natură*, Târgoviște: Editura Cetatea de Scaun.
- D. Popovici *et alii* 1998-2000 D. Popovici, B. Randoiu, Y. Rialland, V. Voinea, F. Vlad, C. Bem, C. Bem, G. Haită, C. Haită, M. Tomescu, F. Monah, V. Radu and D. Moise, *Les recherches archéologiques du tell de Hârșova (dép. de Constantza) 1997-1998*, in *CA* 11 (1), pp. 13-123.
- S. Preston Blier 1983 *Houses are human: architectural self-images of Africa's Tamberma*, in *The Journal of the Society of Architectural Historians* 42 (4), pp. 371-382.
- C. Richards and J. Thomas 1984 *Ritual activity and structured deposition in Later Neolithic Wessex*, in R. Bradley and J. Gardiner (ed.), *Neolithic studies. A review of some current research*, BAR British Series 133, Oxford: Archaeopress, pp. 189-218.
- D.V. Rosetti 1934 *Săpăturile de la Vidra. Raport preliminar*, Publicațiile Muzeului Municipiului București 1, București.
- D.V. Rosetti and S. Morintz 1961 *Săpăturile de la Vidra*, in *MCA* 7, pp. 71-78.
- A. Rosen 1989 *Ancient town and city sites: a view from the microscope*, in *American Antiquity* 54 (3), pp. 564-578.
- M. Rowlands 1989 *A question of complexity*, in D. Miller, M. Rowlands and C. Tilley (eds.), *Domination and resistance*, One World Archaeology No. 3, London: Unwin Hyman, pp. 29-40.

- G. Seure and A. Degrand 1906 *Exploration de quelques tells de la Thrace*, in *Bulletin de Correspondance Hellénique* 1-2, pp. 359-432.
- P. Sillitoe and K. Hardy 2003 *Living lithics: ethnoarchaeology in Highland Papua New Guinea*, in *Antiquity* 297, pp. 555-566.
- U. Sommer 2000 *The teaching of archaeology in West Germany*, in H. Härke (ed.), *Archaeology, ideology and society. The German experience*, Gesellschaften und Staaten im Epochenwandel, Band 7, Frankfurt am Main – Berlin – Bern – Bruxelles – New York – Oxford – Wien: Peter Lang, pp. 202-239.
- M. Stevanović 1997 *The Age of Clay: the social dynamics of house destruction*, in *Journal of Anthropological Archaeology* 16, pp. 334-395.
- M. Stevanović and R. Tringham 1997 *The significance of Neolithic houses in the archaeological record of south-east Europe*, in M. Lazić, M. Garašanin, N. Tasić, A. Cermanovic-Kuzmanovic, P. Petrović, Z. Mikić and M. Ruzić (eds.), *Zbornik posvećen Dragoslavu Srejaviciu*, Beograd: Balkanoloski Institut, pp. 193-208.
- D. Șerbănescu 1997 *Modele de locuințe și sanctuare eneolitice*, in *CCDJ* 15, pp. 232-251.
- J. Thomas 2004 *Archaeology and modernity*, London and New York: Routledge.
- J. Thomas 2004a *Archaeology's place in modernity*, in *Modernism/modernity* 11 (1), pp. 17-34.
- C. Tilley 1982 *Social formation, social structures and social change*, in I. Hodder (ed.), *Symbolic and structural archaeology*, Cambridge: Cambridge University Press, pp. 26-38.
- C. Tilley 1989 *Excavation as theatre*, in *Antiquity* 63, pp. 275-280.
- C. Tilley 1990 *On modernity and archaeological discourse, .meta archaeology project*, <http://archaeology.kiev.ua/meta/tilley.html> (browse: 04. 04. 2002; Paper version in I. Bapty and T. Yates (eds.), *Archaeology after structuralism: post-structuralism and the practice of archaeology*, London and New York, 1990: Routledge, pp. 127-152).
- C. Tilley 1993 *Introduction: Interpretation and a poetics of the past*, in C. Tilley (ed.), *Interpretative archaeology*, Oxford: Berg, pp. 1-27.
- C. Tilley 1999 *Metaphor and material culture*, Oxford: Blackwell.
- H. Todorova 2002 *Die Sepulkralkeramik aus den Gräbern von Durankulak*, in H. Todorova (ed.), *Durankulak, II. Die prähistorischen Gräberfeld*, Teil I, Sofia: Publishing House Anubis Ltd., pp. 81-116.
- H. Todorova 2002a *Grandeln, Hirschgeweih, Eberhauer aus den Gräberfeldern von Durankulak*, in H. Todorova (ed.), *Durankulak, II. Die prähistorischen Gräberfeld*, Teil I, Sofia: Publishing House Anubis Ltd., pp. 187-190.
- R. Tringham 1991 *Household with faces: the challenge of gender in prehistoric architectural remains*, in J. Gero and M. Conkey (eds.), *Engendering archaeology: woman and prehistory*, Oxford: Basil Blackwell, pp. 93-131.
- R. Tringham 2005 *Weaving house life and death into places: a blueprint for a hypermedia narrative*, in D.W. Bailey, A. Whittle and V. Cummings (eds.), *(Un)settling the Neolithic*, Oxford: Oxbow Books, pp. 98-111.
- R. Tringham *et alii* 1985 R. Tringham, B. Brukner and B. Voytek, *The Opovo Project: a study of socio-economic change in the Balkan Neolithic*, in *Journal of Field Archaeology* 12, pp. 425-444.
- R. Tringham *et alii* 1992 R. Tringham, B. Brukner, T. Kaiser, K. Borojević, L. Bukvić, P. Šteli, N. Russell, M. Stevanović and B. Voytek, *Excavations at Opovo, 1985-1987: socioeconomic change in the Balkan Neolithic*, in *Journal of Field Archaeology* 19, pp. 351-386.

- J. Turner and A. Maryanski 1988 "Is 'neofunctionalism' really functional?", in *Sociological Theory* 6 (1), pp. 110-121.
- I. Vajsov 2002 *Die Idole aus den Gräberfelder von Durankulak*, H. Todorova (ed.), *Durankulak, II. Die prähistorischen Gräberfeld*, Teil I, Sofia: Publishing House Anubis Ltd., pp. 257-266.
- G. Vasile 2003 *Anthropologic study of the osteologic remnants discovered on the Bordușani-Popină archaeological digging site (Ialomița county) during the field campaigns between 1997-2002*, in D. Popovici (ed.), *Archaeological pluridisciplinary researches at Bordușani-Popină*, Pluridisciplinary Researches Series 6, Târgoviște: Editura Cetatea de Scaun, pp. 95-102.
- M. Verhoeven 2000 *Death, fire and abandonment. Ritual practice at late neolithic Tell Sabi Abyad, Syria*, in *Archaeological Dialogues* 7 (1), pp. 46-83.
- A. Vulpe 2004-2005 *Celebrating 170 years of archaeology in Romania*, in *Dacia* N.S. 48-49, pp. 5-6.
- M. Wilmore 2001 *Far away, so close: Some notes on participant observation during fieldwork in Nepal and England*, http://www.anthropologymatters.com/journal/2001/wilmore_2001_faraway.htm (browse: 13.03.2007).
- M. Wilmore 2003 *The Leskernick Project, Cornwall, UK: An ethnographic study of multidisciplinary collaboration during archaeological fieldwork at a Bronze Age ritual and domestic site*, World Archaeology Congress 5, June 2003, Ethnography of Archaeology Session, <http://www32.brinkster.com/snefru/archaeology/usa-conference/sub/full-papers/MWilmore.doc> (browse: 13.03.2007).
- S. Wolfram 2000 *'Vorsprung durch Technik' or 'Kossinna syndrome'? Archaeological theory in post-war West Germany*, in H. Härke (ed.), *Archaeology, ideology and society. The German experience*, Gesellschaften und Staaten im Epochenwandel, Band 7, Frankfurt am Main – Berlin – Bern – Bruxelles – New York – Oxford – Wien: Peter Lang, pp. 180-201.
- L. Yeomans 2004 *Building 45, Space 228, 238*, http://www.catalhoyuk.com/archive_reports/2004/ar04_11.htm (browse: 23.04.2007).
- L. Yeomans 2005 *Building 51*, in *Çatalhöyük 2005 Archive Report. Çatalhöyük Research Project*, http://www.catalhoyuk.com/downloads/Archive_Report_2005.pdf (pp. 43-45).

Date privind unele descoperiri funerare de la Măriuța-La Movilă

Cătălin LAZĂR*
Valentin PARNIC**

Abstract: *The eneolithic tell Măriuța-La Movilă is situated at 200 m north-west by Măriuța village in the Călărași County. This is a settlement from second half of the fifth millennium (Kodjadermen-Gumelnița-Karanovo VI complex).*

The first research of the tell was started in the period 1984-1990 by Mihai Șimon. In the year 2000 the excavations were resumed by The Lower Danube Museum Călărași. In the year 2004 new excavations were started on the terrace, near the tell. The goal of this new excavations, was to detect the cemetery of the tell. It was very complex and complicated, because at this moment we don't have a concrete method for identification of cemeteries. The only dates we have are from Bulgaria, where we have some examples of cemeteries. Eleven extramural eneolithic (Vinica, Goljamo Delčevo, Durankulak, Devnja, Varna I, Tărgoviște, Liljak, Radingrad, Omurtag, Demir Baba Teke - Sboryanovo, Pomoštica) and three intramural (Kubrat, Ruse, Junacite) cemeteries on the territory of Bulgaria have been partially or completely studied. In Romania are known just ten extramural cemeteries (Vărăști-Grădiștea Ulmilor, Gumelnița, Gumelnița-Valea Mare, Chirnogi-Terasa Rudarilor, Cetatea Veche-Grădiștea, Chirnogi-Șuvița Iorgulescu, Căscioarele-D'aia Parte, Radovanu, Dridu, Sultana-Malu Roșu) belonging to this culture. As it would now appear, the location of extramural cemeteries was generally established within a range of 300 m of the settlement, on the high places (especially terraces), non-floodable. In most cases the cemetery was situated to the west (Goljamo Delčevo, Radingrad, Demir Baba Teke - Sboryanovo, Tărgoviște, Radovanu, Sultana-Malu Roșu etc.), north-west (Pomoštica, Căscioarele-D'aia Parte, Vărăști-Grădiștea Ulmilor), south-west (Durankulak), south-east (Vinica) or east (Gumelnița) of the settlement.

Pointing out these examples we started our research on the high terrace of Mostiștea River near the settlement. The terrace is at 100 m north-east range of the tell. The area of terrace was divided in a grid of twenty-one 20 x 20 m units for a better management of the excavation. Excavation methodology consist in sondages of different dimensions (3 x 1 m, 9 x 1 m or 8 x 2 m) situated at 10-15 m range one of the other, in order to cover a wider surface. During the period 2004-2006 we accomplish 22 sondages, and we researched a surface of 134 m² of the terrace. In this sondages we found five inhumations graves. Four of this graves (M1, M3, M4, M5) are from Kodjadermen-Gumelnița-Karanovo VI period and last one (M2) is a sarmatic burial. The eneolithic graves contain skeletal in contracted position on left side (M3, M4, M5) and on right side (M1). The legs were moderately or strongly flexed. Orientation was ESE 109° – VNV 239° (M1), E 99° – V 279° (M3), ENE 65° – VSV 245° (M4) and E 95° – V 275° (M5). Funerary gifts were found in just two graves: M4 – a stone chisel, a cooper tool and a flint blade; M5 – a fragmentary flint blade. In grave M1, near the skull, we found a funerary offering (one animal vertebra). In grave M4 it was discovered red ochre, on the left hand.

The burials from Măriuța-La Movilă cemetery and the elements of funerary treatment identified here confirm similitude to the same standard mortuary practices of the Kodjadermen-Gumelnița-Karanovo VI complex.

Rezumat: *Așezarea gumelnițeană de la Măriuța-La Movilă este situată pe malul drept al Mostiștei, la 200 m nord-vest de satul Măriuța, com. Belciugatele, jud. Călărași. În anul 2004 s-a deschis un nou sector pe terasa de lângă tell, în vederea identificării necropolei aparținând așezării gumelnițene. Acest demers a condus la identificarea a 5 morminte de inumație, dintre care 4 aparțin culturii Gumelnița. Mormintele conțineau schelete depuse în poziție chircită, pe partea stângă sau pe partea dreaptă, orientate pe direcții apropiate de est. Picioarele erau flexate moderat și accentuat. Măinile erau îndoite spre craniu. Inventarul funerar consta în unelte de silix sau de piatră șlefuită, dar și piese de cupru. În M1 s-a identificat și un os de animal, deus lângă craniu, ce reprezenta ofrandă funerară. Individul din M4 avea pe brațul stâng și în jurul acestuia urme de ocră roșu. Gropile funerare aveau o formă ovală, neregulată. Pe baza observațiilor făcute asupra acestor complexe funerare, putem presupune că terasa pe care au fost făcute aceste descoperiri, a fost folosită de locuitorii tell-ului drept spațiu funerar.*

Keywords: *Kodjadermen-Gumelnița-Karanovo VI complex, cemetery, burials.*

Cuvinte cheie: *complexul cultural Kodjadermen-Gumelnița-Karanovo VI, necropolă, morminte.*

Așezarea gumelnițeană de la Măriuța-La Movilă reprezintă cel mai nordic tell de pe cursul fostului râu Mostiștea (fig. 1/a). Așezarea este situată pe malul drept al Mostiștei la 200 m nord-vest de satul Măriuța, com. Belciugatele, jud. Călărași, în punctul denumit de localnici *La Movilă* (fig. 1/b).

Cercetările legate de acest sit au debutat în secolul trecut, putând fi identificate câteva etape în cursul acestora. O primă etapă este reprezentată de cercetările de teren efectuate în deceniul șase al secolului XX de Eugen Comșa (D. Șerbănescu, G. Trohani 1978, p. 18) și continuate zece ani mai târziu de Done Șerbănescu și George Trohani (D. Șerbănescu, G. Trohani 1978, p. 37). A doua etapă este marcată de săpăturile de salvare din așezarea de tip *tell*, determinate de proiectul de amenajări

* Muzeul Național de Istorie a României, Calea Victoriei 12, cod 030026, București. e-mail: acltara@yahoo.com

** Muzeul Dunării de Jos, str. Progresului 4, cod 910096, Călărași, e-mail: vgumelnita@yahoo.com

funciare a cursului râului Mostiștea, în perioada 1984–1991, sub conducerea lui Mihai Șimon (M. Șimon 1994, p. 29-39). În urma acestor cercetări au fost identificate două niveluri de locuire, cel superior fiind încadrat între sfârșitul fazei A2 și faza B1 a culturii Gumelnița, iar cel inferior în faza A2 a acestei culturi (M. Șimon 1994, p. 32). Cea de-a treia etapă debutează în anul 2000, atunci când cercetările au fost reluate din inițiativa Muzeului Dunării de Jos Călărași. Această ultimă etapă se remarcă prin caracterul pluridisciplinar al cercetărilor (V. Parnic, D. Chiriac 2001, p. 199). Ulterior, în anul 2004 s-a decis deschiderea unui nou sector pe terasa de lângă așezarea de tip *tell*, în vederea identificării necropolei aparținând așezării gumelnițene (C. Lazăr 2005; V. Parnic *et alii* 2005; C. Lazăr *et alii* 2006).

Considerații metodologice

Studierea necropolelor reprezintă un subiect deosebit de complex, ce ridică o serie de probleme, mai ales datorită absenței unei metodologii de identificare a necropolelor.

În cazul comunităților marelui complex cultural Kodjadermen-Gumelnița-Karanovo VI sunt cunoscute câteva necropole, la nord și la sud de Dunăre:

- România – Vărăști-*Grădiștea Ulmilor* (E. Comșa 1960, p. 9-10; *idem* 1995a, p. 260-261; *idem* 1995b, p. 55-193), Gumelnița-*Terasa de vis-à-vis de tell* (Vi. Dumitrescu 1996, p. 207; C. Lazăr 2001b, p. 173-183), Gumelnița-*Valea Mare* (D. Șerbănescu 1985, p. 33-34; C. Lazăr 2001a), Chirnogi-*Terasa Rudarilor* (D. Șerbănescu 1988, p. 1-11; C. Lazăr 2001a), Cetatea Veche-*Grădiștea* (D. Șerbănescu 1985, p. 33; C. Lazăr 2001a), Chirnogi-*Șuvița Iorgulescu* (D. Șerbănescu 1982-1992b; C. Bălțeanu, P. Cantemir 1990, p. 3; S. Marinescu-Bîlcu 2000, p. 115; C. Lazăr 2001a), Căscioarele-*D'aia Parte* (D. Șerbănescu 1982-1992a; *idem* 1997), Radovanu (E. Comșa 1990, p. 104-107; *idem* 1998, p. 265-276), Dridu (E. Comșa 1980, p. 23-32; *idem* 1995a, p. 261), Sultana-*Malu Roșu* (G. Trohani *et alii* 2007; C. Lazăr *et alii* 2007).;
- Bulgaria – Vinica (A. Radunčeva 1976, p. 69-92), Goljamo Delčevo (H. Todorova *et alii* 1975, p. 53-65), Durankulak (T. Dimov *et alii* 1984, p. 74-88; H. Todorova, T. Dimov 1989, p. 291-310; H. Todorova 2003), Devnja (H. Todorova 1971, p. 3-40), Varna I (I. Ivanov 1978a, p. 13; *idem* 1980, p. 25; *idem* 1988, p. 49; *idem* 1989, p. 49), Tărgoviște (I. Angelova 1986, p. 49-58), Kubrat (V. Mikov 1927, p. 277-282), Ruse (G. Georgiev, N. Anghelov 1952, p. 182-186; *idem* 1957, p. 112-121), Junacite (J. Bojadjev 2001, p. 20-21), Liljak (D. Ovcharov 1963, p. 53-56), Radingrad (I. Ivanov 1982, p. 166), Omurtag (C. Lichter 2001, p. 416), Demir Baba Teke-Sboryanovo, Pomoštica (K. Băčvarov 2003, p. 1-3).

Pentru spațiul românesc¹, trebuie să amintim că marea majoritate a necropolelor gumelnițene au fost descoperite accidental, datorită unor fenomene de eroziune sau alunecări de teren – Vărăști-*Grădiștea Ulmilor* (N. Anghelescu 1955, p. 311; E. Comșa 1960, p. 9; *idem* 1995a, p. 260; *idem* 1995b, p. 56), în urma unor lucrări de amenajare în teritoriu – Chirnogi-*Terasa Rudarilor* (D. Șerbănescu 1988, p. 1), Chirnogi-*Șuvița Iorgulescu* (D. Șerbănescu 1982-1992b), Gumelnița-*Valea Mare* (D. Șerbănescu 1985, p. 33-34; C. Lazăr 2001a), Cetatea Veche-*Grădiștea* (D. Șerbănescu 1985, p. 33; C. Lazăr 2001a) sau datorită unor lucrări particulare, pentru extragerea lutului - Gumelnița-*Terasa de vis-à-vis de tell* (C. Lazăr 2001b, p. 173).

Din nefericire, în România identificarea cimitirelor nu a reprezentat o prioritate pentru arheologi, cercetările concentrându-se în așezări. Prima necropolă neo-eneolitică de la noi, identificată în urma unui demers de cercetare sistematică a fost cea de la Radovanu: „În anul 1962, ne-am pus problema unde erau îngropați cei decedați din cadrul comunităților care au trăit în așezare. În vederea rezolvării problemei, am analizat situația complexului. (...) Pentru identificarea necropolei s-a trasat pe terasa înaltă alăturată o serie de șanțuri paralele, la distanță mică de șanțul de apărare al așezării, perpendiculare pe acesta. Ele se aflau la câte 11 m distanță unul de altul. Spațiul dintre ele avea rostul de a acoperi și cerceta o porțiune de teren cât mai mare și, în caz că nu găseam nici un mormânt în zona respectivă, urma să fie trasat, la mijlocul fiecărui interval, câte un alt șanț, pentru a fi siguri că în zona respectivă nu se găsesc morminte neolitice” (E. Comșa 1990, p. 104; *idem* 1998, p. 265-267). La

¹ Cazuri similare există și în Bulgaria. Astfel, în anul 1968, cu ocazia construirii unei fabrici de clor din cadrul uzinelor chimice "Karl Marx" din orașul Devnja, regiunea Varna, au fost distruse câteva morminte din cadrul unei necropole aparținând culturii Gumelnița. În primăvara anului 1969 s-a demarat o săpătură de salvare în perimetrul șantierului (H. Todorova 1971, p. 3-4). Mai amintim că în anul 1979, cu prilejul unor lucrări edilitare desfășurate în partea de sud a localității Tărgoviște, au fost cercetate 11 morminte pe o suprafață de 600 m² (I. Angelova 1986, p. 49).

acest caz se pot adăuga cele ale necropolelor gumelnițene identificate în vecinătatea așezărilor de la Sultana-*Malu Roșu* (R. R. Andreescu *et alii* 2003, 2004, 2005, 2006; G. Trohani *et alii* 2007; C. Lazăr *et alii* 2007) și Pietrele-*Gorgana*² (Al. Vulpe *et alii* 2003, 2005, 2006, 2007; B. Song 2006, p. 8).

Exemplele metodologice aplicate de colegii arheologi din Bulgaria au demonstrat că un cimitir preistoric poate fi găsit, chiar și cu metode tradiționale, fără a face apel la metodele moderne de prospectare.

Tocmai de aceea, în campania 2004, demersul nostru de a identifica necropola aparținând așezării gumelnițene de la Măriuța-*La Movilă* ne-a părut cât se poate de oportun pentru cercetarea arheologică din România.

Plecând de la exemplele existente în cadrul unor culturi și civilizații, din diverse regiuni geografice, de pe diverse paliere cronologice, dar mai ales bazându-ne pe cazurile din Bulgaria (H. Todorova 1978, p. 74-79; *eadem* 1982, p. 59-61; C. Lichter 2001; *idem* 2002, p. 26-42), am identificat două elemente primare în stabilirea modului de amplasare al spațiilor funerare:

- *factorul topografic*. Aproape în toate cazurile analizate, indiferent de civilizație/cultură/populație, zonă geografică, palier cronologic, caracteristici socio-culturale și economice, religie sau concepții escatologice, spațiile funerare erau amplasate în locuri neîndubabile, preferabil înalte, nu departe de așezare. Pentru complexul cultural Kodjadermen-Gumelnița-Karanovo VI, distanța variază de la 50-300 m, după cum o demonstrează exemplele de pe ambele maluri ale Dunării. Deși, în cadrul unor comunități sunt preferabile anumite zone, acestea sunt stabilite, întotdeauna, în funcție de caracteristicile topografice ale regiunii.
- *factorul vizual*. Indiferent de amplasamentul topografic stabilit pentru amplasarea unui cimitir, întotdeauna spațiul celor morți este vizibil din așezarea celor vii și invers.

Având în vedere aceste aspecte, în campania 2004, a fost deschis un nou sector pe terasa de *vis-à-vis* de *tell*-ul de la Măriuța-*La Movilă*, în vederea identificării necropolei aparținând așezării gumelnițene. Zona vizată se află la cca. 100 m NE de *tell*, reprezentând terasa înaltă a râului Mostiștea (C. Lazăr 2005; C. Lazăr *et alii* 2006).

Pentru realizarea obiectivului propus și pentru o bună organizare planimetrică a sondajelor ce urmau a fi executate, s-a realizat un caroiaj de 20 x 20 m pe terasa respectivă (fig. 2/a). Punctul de reper pentru realizarea caroiajului a fost reprezentat de borna topografică situată pe partea dinspre sat a terasei. A fost caroiată o suprafață de 120 x 120 m, carourile fiind denumite A1, A2, A3, A4, B1, B2, B3, B4, C1, C2, C3, C4, D1, D2, D3, D4, E1, E2, E3, E4, F1, F2, F3, F4. Orientarea caroiajului este NE-SV, datorită topografiei locului (C. Lazăr 2005; C. Lazăr *et alii* 2006; V. Parnic *et alii* 2006, 2007).

Măsurătorile altimetrice s-au realizat de la punctul 0 reprezentat de borna topografică menționată (C. Lazăr 2005; C. Lazăr *et alii* 2006; V. Parnic *et alii* 2006, 2007).

Metoda de cercetare a constat în realizarea unor sondaje de 3 x 1 m, plasate la distanțe de 10-15 m unul de altul, în vederea verificării unei suprafețe cât mai mari din terasă (fig. 2/a). După descoperirea primelor complexe funerare, s-au executat și secțiuni mai mari (9 x 1 m sau 8 x 2 m). Până în prezent au fost realizate 22 de sondaje, ce au condus la identificarea a 5 morminte de inhumatie (C. Lazăr 2005; C. Lazăr *et alii* 2006; V. Parnic *et alii* 2006, 2007). Materialele osteologice umane descoperite au fost predate spre analiză specialiștilor de la Institutul de Antropologie „Francisc Rainer”, București³.

Descoperirea necropolei gumelnițene de la Măriuța-*La Movilă* poate reprezenta o nouă etapă în cunoașterea acestei splendide civilizații eneolitice, care să îmbogățească datele și informațiile referitoare la această populație și să ofere informații noi privind diversele aspecte ale culturii materiale și spirituale.

Descrierea descoperirilor

În urma celor trei campanii, pe terasa de lângă așezarea gumelnițeană de la Măriuța-*La Movilă* s-au identificat cinci morminte de inhumatie, patru dintre acestea fiind atribuite culturii Gumelnița, cel de-al cincilea fiind posterior.

² În cazul acestei așezări, identificarea necropolei s-a realizat pe baza prospectărilor geo-magnetice efectuate pe terasa de lângă *tell*. Absența unor sondaje de verificare a rezultatelor obținute în urma prospectărilor geo-magnetice, face dificilă atribuirea acestui cimitir complexului cultural Kodjadermen-Gumelnița-Karanovo VI, existând posibilitatea ca acesta să aparțină altui palier cronologic.

³ Rezultatele expertizei antropologice sunt prezentate într-un studiu separat, în cadrul acestui volum, p.159-167.

Descoperirile atribuite culturii Gumelnița

Mormântul M1. A fost identificat în sondajul S 4, □ C3, la o adâncime de -0.94 m (fig. 2/a). Pentru cercetarea acestuia a fost realizată o casetă de 1 x 2 m.

Groapa funerară avea formă ovală, neregulată, dimensiunile acesteia fiind de 1.10 x 0.90 m (fig. 4/a, c, d). Nivelul de săpare al gropii era -0.86 m (u.s. T1003). Partea superioară a gropii era acoperită cu un strat de argilă, de culoare galbenă, compact (u.s. T1005), ce nu se păstra pe toată lățimea gropii, fiind deranjat de unele bioturbații (fig. 4/e). Umplutura gropii funerare (u.s. T1006) consta într-un sediment omogen, de culoare brun-cenușiu, grad de granulație mediu, puțin compact, saturat, conținând carbonați și unele materiale arheologice (fragmente ceramice atipice, bucățele de chirpici ars), majoritatea acestora fiind antrenate de bioturbații.

Mormântul conținea un schelet în poziție chircită, lateral dreapta, orientat ESE 109° – VNV 239°, cu privirea spre NNE (fig. 4/a, b, c, d). Membrile inferioare erau flexate moderat, unghiurile dintre femure și tibii fiind de 30° (membrul inferior drept) - 40° (membrul inferior stâng), iar cele superioare îndoite spre cap.

Lângă oase și sub acestea s-au identificat fragmente ceramice gumelnițene⁴, de culoare neagră, foarte friabile, provenind de la o strachină (fig. 4/b, c, d). De asemenea, amintim că în capătul ESE al gropii, la 10 cm de craniu a fost descoperit un os de animal (o vertebră), reprezentând o ofrandă funerară (fig. 4/ a, d, f).

Starea de conservare a scheletului din acest complex funerar era precară. Din craniu se păstrează porțiuni mai ales din bolta craniană și un fragment de mandibulă. Scheletul postcranian este reprezentat de oasele lungi, părți de epifize, fragmente de coaste și câteva vertebre.

Scheletul aparținea unui individ tânăr (*Infans II*), de sex feminin, vârsta estimată a defunctului fiind de 12–14 ani (M. Gătej *et alii* 2007).

Mormântul M3. A fost identificat în sondajul S 13, □ C2, la o adâncime de -0.95 m (fig. 2/a). Acest mormânt se afla la 3.30 m NNV de mormântul M1 (fig. 3). Pentru cercetarea acestuia a fost realizată o casetă de 1 x 1 m.

Groapa avea formă ovală, neregulată, alungită, dimensiunile acesteia fiind de 1.01 x 0.82 m (fig. 5/a-d). Nivelul de săpare al gropii era -0.84 m (u.s. T1003) (fig. 5/e). Umplutura gropii funerare (u.s. T1011) era reprezentată de un sediment omogen, de culoare brun-cenușiu, grad de granulație mediu, puțin compact, slab saturat, conținând foarte puține materiale arheologice (bucățele de chirpici ars), precum și carbonați. Groapa era afectată de numeroase bioturbații (fig. 5/a, c, d, e).

Starea de conservare a materialului osteologic era precară. S-au păstrat doar craniul și membrele inferioare (fig. 5/a-d). Din craniu se păstrează porțiuni mai ales din bolta craniană și fragmente de mandibulă și maxilar. Scheletul postcranian e reprezentat de oasele membrilor inferioare. La demontare, pe un gang de crotovină, sub craniu, la -1.49 m s-a identificat un fragment de radius, în poziție verticală.

Complexul funerar conținea un schelet depus în poziție chircită, lateral stânga, orientat E 99° – V 279°, cu privirea spre ESE (fig. 5/a-d). Membrile inferioare erau flexate accentuat, unghiurile dintre femure și tibii fiind de 30° (membrul inferior drept) – 35° (membrul inferior stâng). Mormântul nu conținea inventar funerar.

Scheletul aparținea unui individ foarte tânăr (*Infans II*), de sex feminin, vârsta estimată a defunctului fiind de 10 ani (M. Gătej *et alii* 2007).

Mormântul M4. A fost identificat în sondajul S 19, □ C2, la o adâncime de -1.40 m (fig. 2/a). Acest mormânt se afla la o distanță de 7.90 m NNE față de mormântul M3 (fig. 3). Pentru cercetarea acestuia a fost realizată o casetă de 1.20 x 1.40 m.

Groapa avea formă ovală, neregulată, alungită, 1.65 x 0.90 m (fig. 6/a, b, e; fig. 7/g). Groapa începea din baza nivelului gumelnițean (u.s. T1003), cea mai mare parte a gropii fiind săpată în *loess*-ul din baza terasei (u.s. T1004) (fig. 6/d). Umplutura gropii (u.s. T1015) consta într-un sediment omogen, de culoare brun-gălbui, compact, saturat, conținând numeroși carbonați și foarte puține materiale arheologice (bucățele de chirpici ars și fragmente ceramice atipice). Perimetrul gropii era afectat de numeroase bioturbații (fig. 6/a, b, e).

Mormântul conținea un schelet depus în poziție chircită, lateral stânga, ENE 65° – VSV 245°, cu privirea spre ESE (fig. 6/a, b, e; fig. 7/g). Membrile inferioare erau flexate moderat, unghiurile

⁴ Baza vasului a apărut în marginea de NNE a gropii, la cca. 14 cm de membrul superior stâng; fragmente din strachină au fost identificate la 4 cm E de femurul drept, 9 cm E și 8 cm N de patela membrului inferior drept; un fragment de mari dimensiuni a fost găsit în zona cutiei toracice, la 10 cm E de femurul drept; alte fragmente de dimensiuni mai mici au apărut la demontarea oaselor lungi.

dintre femure și tibie fiind de 40° (membrul inferior drept) – 65° (membrul inferior stâng). Membrul superior stâng era întins pe lângă corp. Din membrul superior drept s-a păstrat doar humerusul, acesta fiind paralel cu cel stâng. Radiusul și cubitusul stâng lipseau.

Inventarul funerar consta în mai multe piese (fig. 7). La 20 cm E de craniu, chiar în marginea gropii, a fost descoperită o herminetă (fig. 7/g), de culoare albăstruie, formă trapezoidală (L= 4.2 cm, l max = 3.3 cm) (fig. 7/c, d). Lângă humerusul stâng s-a descoperit un împungător de cupru, L= 12.5 cm, l = 0.4 cm, D = 0.3 cm (fig. 7/g), partea activă prezentând secțiune circulară, iar cea de prindere secțiune rectangulară (fig. 7/f, e). La demontare, sub craniu s-a descoperit o lamă cu L= 12.1 cm, l = 1.2 cm și Gr = 0.4 cm, dintr-un silex galben - maroniu de bună calitate. Lama este retușată pe ambele laturi, cu retușe de tip *ecailleuse* directe. Bulbul de pe partea dorsală a piesei este slab reliefat, iar talonul este neted. Prezintă lustru datorat utilizării (fig. 7/a, b). De asemenea, amintim că pe antebrațul stâng și în jurul acestuia era presărat ocră roșu (fig. 7/g).

Starea de conservare a materialului osteologic era relativ bună. Din craniu se păstrau porțiuni mai ales din bolta craniană și fragmente de mandibulă și maxilar. Scheletul postcranian e reprezentat de oasele lungi.

Scheletul aparținea unui individ adult, de sex masculin, vârsta estimată fiind de cca. 50 ani (M. Gătej *et alii* 2007).

Mormântul M5. A fost identificat în sondajul S 22, □ C2, la o adâncime de -0.97 m (fig. 2/a). Acest complex funerar se afla la 5.20 m NNE de mormântul M4 (fig. 3). Pentru cercetarea acestuia a fost realizată o casetă de 1 x 1 m.

Groapa avea o formă ovală, neregulată, alungită, dimensiunile acesteia fiind de 0.98 x 0.79 m (fig. 8/a, b, g). Nivelul de săpare al gropii era -0.85 m (u.s. T1003) (fig. 8/f). Umplutura gropii funerare (u.s. T1017) era reprezentată de un sediment omogen, de culoare brun-cenușiu, puțin compact, saturat, conținând puține materiale arheologice (bucățele de chirpici ars), precum și numeroși carbonați. Groapa era afectată de bioturbații.

Mormântul conținea un schelet depus în poziție chircită, lateral stânga, orientat E 95° – V 275°, cu privirea spre SSV (fig. 8/a, b, g). Membrele inferioare erau flexate accentuat, unghiul dintre femur și tibie fiind de 15° (membrul inferior stâng), în cazul membrului inferior drept tibia și femurul fiind aproape paralele. Membrul superior stâng era îndoit spre craniu, iar cel drept era întins, paralel cu corpul (fig. 8/a, b, g).

Inventarul funerar consta într-o lamă de silex fragmentară (fig. 8/c, d, g), descoperită lângă craniu. Piesa este un fragment mezial de lamă din silex de bună calitate (L= 4.1 cm, l = 2.5 cm și Gr = 0.5 cm), de culoare cafeniu deschis cu benzi gălbui-maronii (pe cea mai mare parte a suprafeței). Piesa prezintă un puternic lustru pe latura stângă, atât pe fața dorsală cât și pe cea ventrală, și, de asemenea, prezintă mici retușe de uzură pe ambele laturi. Pe latura stângă piesa prezintă o *encoche* inversă, probabil accidentală⁵.

Starea de conservare a materialului osteologic era relativ bună. Din craniu se păstrează porțiuni mai ales din bolta craniană și fragmente de mandibulă. Scheletul postcranian este reprezentat de oasele lungi și câteva vertebre, fragmente de coaste și coxalele.

Scheletul aparținea unui individ adult, de sex feminin, vârsta estimată fiind de 45 ani (M. Gătej *et alii* 2007).

Descoperirile post-Gumelnița

Tot pe terasă, în zona vizată de cercetările demarate în anul 2004, a fost identificat și un mormânt sarmatic.

Mormântul M2. A fost identificat în sondajul S 5, □ C3, la o adâncime de -1.59 m (fig. 2). Pentru cercetarea acestuia a fost realizată o casetă de 1.00 x 0.50 m. Acest mormânt se afla la o distanță de 16.40 m NNE față de mormântul M1 (fig. 3).

Groapa avea o formă ovală, alungită (L= 1.27 m, l max = 0.55 m) (fig. 9/a, b, d). Nivelul de săpare al gropii era -0.65 m (u.s. T1002). Interesant este că în partea superioară a gropii exista o lentilă de argilă, de culoare galbenă, compactă (u.s. T1008) (fig. 9/g). Umplutura gropii funerare (u.s. T1009) consta într-un sediment omogen, de culoare negru-cenușiu, puțin compact, saturat, conținând numeroși carbonați. Groapa era afectată de bioturbații (fig. 9/a, c, d).

Complexul funerar conținea un individ depus în poziție întinsă, dorsal, orientat NNE – SSV. Membrele inferioare erau ușor flexate spre dreapta. Membrul superior stâng era îndoit spre abdomen.

⁵ Mulțumim colegului Ciprian Astaloș (Muzeul Județean Satu Mare) pentru datele oferite referitor la această piesă.

Poziția exactă a membrului superior drept nu a putut fi stabilită deoarece lipseau radiusul și cubitusul. Se păstra doar humerusul, acesta fiind paralel cu cel stâng (fig. 9/a, b, d).

Inventarul funerar consta într-o cană de mici dimensiuni, modelată la mână, de formă tronconică, de culoare neagră și prezintă un strat de angobă lustruită. Toarta supraînălțată este trasă din buză, fiind ușor canelată. Buza este ușor evazată (fig. 9/b, f, e). La demontare, în zona toracică, la 7 cm SV de craniu, a fost descoperită o mărgea cilindrică de os. Mai amintim că în partea de NNE a gropii funerare, la 12 cm N de craniu, a fost găsită o piatră (fig. 9/a, b).

Pe baza inventarului ceramic, acest mormânt a fost cu probabilitate atribuit sfârșitului secolului I – începutului secolului II d.Chr⁶.

Starea de conservare a materialului osteologic este bună. Craniul prezenta o deformare artificială de tip circular erect (foarte puternică), cu mici lipsuri în porțiunea bazilară și facială (fig. 9/a, b). Scheletul postcranian este aproape complet (lipsește humerusul și radiusul dreapta) (M. Gătej *et alii* 2007).

Scheletul a aparținut unui individ foarte tânăr (*Infans I*), de sex feminin, vârstă estimată fiind de 2 - 2.5 ani (M. Gătej *et alii* 2007).

Considerații finale

Demersul nostru de a identifica necropola aparținând așezării gumelnițene de la Măriuța-*La Movilă* a condus la identificarea a 5 morminte de inhumație, pe terasa de lângă *tell*. Pe baza observațiilor făcute asupra acestor complexe funerare, putem presupune că terasa pe care au fost făcute aceste descoperiri, a fost folosită de locuitorii *tell*-ului drept spațiu funerar (fig. 1/b).

Necropola de la Măriuța-*La Movilă* se află la cca. 200 m ENE de așezare (fig. 1/b; fig. 2/b, c). Situația identificată în acest sit este asemănătoare cu cea întâlnită în cazul altor *tell*-uri gumelnițene de la nord și sud de Dunăre. Astfel, în majoritatea situațiilor cunoscute, cimitirele se aflau în apropierea așezărilor de tip *tell*, într-o zonă înaltă (de obicei pe terasa și pe pantele acesteia), neînundabilă, accesibilă: Căscioarele-*D'aia parte* – 300 m NV de *tell*-ul *D'aia parte*, pe terasă și pe pantele acesteia (D. Șerbănescu, B. Șandric 1998); Durankulak – 300 m SV de așezare, pe platoul Dobrogean, pe malul lacului Durankulak, mormintele fiind amplasate pe pantele dinspre acesta (T. Dimov *et alii* 1984, p. 74-75; H. Todorova, T. Dimov 1989, p. 291-292); Goljamo Delcevo – pe terasa înaltă de la vest de *tell*, la o distanță de 200 m V de acesta (H. Todorova *et alii* 1975, p. 53-54); Gumelnița – pe terasa înaltă a Dunării, la 250 m E de *tell*, mormintele fiind descoperite atât în partea înaltă a terasei cât și pe pantele dinspre așezare (C. Lazăr 2001b, p. 173); Radingrad – pe terasa înaltă de lângă așezare, la o distanță de 50-100 m V de *tell* (I. Ivanov 1982, p. 166); Vărăști-*Grădiștea Ulmilor* – la 150 m NV de *tell*-ul Boian B, pe malul fostului lac Boian (E. Comșa 1995b, p. 55); Vinica – cca. 50 m SSE de așezare, pe terasa înaltă a râului Kamčija (A. Radunčeva 1976, p. 142); Sultana-*Malu Roșu* – pe terasa înaltă a râului Mostiștea, la cca. 200 m V de *tell*, mormintele fiind grupate pe marginea și pe pantele terasei (G. Trohani *et alii* 2007; C. Lazăr *et alii* 2007).

La acest stadiu al cercetărilor nu este posibilă stabilirea exactă a suprafeței ocupate de necropola de la Măriuța-*La Movilă*, limitele sale sau alte date privind organizarea spațială a acesteia. Totuși, având în vedere suprafața verificată (134 m²), presupunem că ne aflăm probabil într-o zonă periferică a necropolei⁷.

Mormintele eneolitice din cadrul cimitirului de la Măriuța-*La Movilă* sunt în număr de patru⁸ – M1, M3, M4, M5 (fig. 4-8). Atribuirea acestora culturii Gumelnița s-a făcut pe baza inventarului

⁶ Mulțumim colegilor Valeriu Sîrbu (Muzeul Brăilei), Sebastian Matei (Muzeul Județean Buzău), Nicolae Mitrițoiu și Andrei Soficar (Institutul de Antropologie „Francisc J. Rainer” București) pentru informațiile și indicațiile privind încadrarea acestei piese.

⁷ Situația de la Măriuța-*La Movilă* este asemănătoare cu cea din cadrul altor necropole gumelnițene, de la sud și nord de Dunăre. Astfel, la Goljamo Delcevo a fost săpată o suprafață de 1500 m², fiind descoperite 31 de morminte (H. Todorova *et alii* 1975, p. 53-54). La Tărgoviște s-a cercetat o suprafață de 600 m², fiind identificate 11 morminte (I. Angelova 1986, p. 49). În cazul necropolei de la Chirnovi-*Terasa Rudarilor* pe o suprafață de 72 m² au fost descoperite 50 de morminte din perioade istorice diferite (D. Șerbănescu 1982-1992b). În situl de la Vărăști-*Grădiștea Ulmilor* a fost cercetată o suprafață de cca. 2600 m², fiind descoperite 126 de morminte (E. Comșa 1995b, p. 56-57). La Vinica au fost descoperite 53 de complexe funerare pe o suprafață de cca. 896 m² (A. Radunčeva 1976, p. 142). Pe terasa de lângă *tell*-ul de la Sultana-*Malu Roșu*, pe o suprafață de 82 m² au fost identificate 13 morminte (C. Lazăr *et alii* 2007).

⁸ Alături de acestea a fost identificat și un mormânt sarmatic. Prezența pe terasă, în spațiul necropolei gumelnițene, a unui mormânt aparținând altui orizont cronologic nu reprezintă un fenomen nou. Asemenea situații sunt cunoscute și în perimetrul altor cimitire gumelnițene: Durankulak – un mormânt Cernavoda I și 15,

funerar, observațiilor stratigrafice, precum și a celorlalte elemente de tratament funerar (poziție și orientare).

Planimetric mormintele din cadrul cimitirului de la Măriuța-La Movilă sunt situate relativ aproape unele de altele: M1 la 3.30 m SSE de M3; M3 la 7.90 m SSV de M4; M4 la 5.20 m SSV de M5 (fig. 3). În general, pentru complexe funerare din cadrul necropolelor Kodjadermen-Gumelnița-Karanovo VI, s-a observat că nu a existat o regulă clară de plasare spațială a mormintelor, nerespectându-se o anumită distanță între acestea. În această situație, raportarea cazurilor analizate la situațiile din cadrul altor necropole gumelnițene nu este necesară.

Altimetric mormintele de la Măriuța-La Movilă au fost identificate între -0.94/-1.40 m adâncime, nivelul de săpare a gropilor fiind cuprins între -0.84/-0.87 m (u.s. T1003). Gropile funerare prezentau formă ovală neregulată, alungită, cu dimensiuni variate, cuprinse între 0.98 x 0.79 m și 1.65 x 0.79 m (fig. 4-8). Situația aceasta se încadrează în seria cazurilor cunoscute din cadrul altor necropole gumelnițene. Astfel, pentru cimitirul de la Devnja s-a constatat că gropile funerare aveau o formă ovală neregulată, cu dimensiuni variate, cuprinse între 1.80 x 0.50 m - 2.05 x 0.60 m (H. Todorova 1971, p. 4-15). În cadrul cimitirului de la Durankulak, gropile funerare prezentau forme ovale, neregulate, alungite, dar existau și gropi rectangulare, cu colțurile rotunjite, unele dintre acestea cu amenajări de piatră (J. Bojadjev 2003a, p. 71-80; 2003b, p. 16-17). Gropile funerare din necropola de la Varna I aveau formă rectangulară, cu colțurile rotunjite (I. Ivanov 1978a, p. 17; *idem* 1989, p. 53). În necropola de la Vinica gropile aveau formă ovală neregulată, de dimensiuni variate (A. Radunčeva 1976, p. 69-92). Aceleași observații sunt valabile și pentru necropolele de la Vărăști-Grădiștea Ulmilor (E. Comșa 1995b, p. 99), Chirnogi-Șuvița Iorgulescu (C. Bălțeanu, P. Cantemir 1990, p. 3), Goljamo Delcevo (H. Todorova *et alii* 1975, p. 54, 61-62), Sultana-Malu Roșu (G. Trohani *et alii* 2007; C. Lazăr *et alii* 2007).

Defuncții din mormintele de la Măriuța-La Movilă au fost depuși în poziție chircită lateral stânga (M3, M4, M5) sau lateral dreapta (M1). Această poziție de înhumare este specifică și altor necropole aparținând complexului cultural Kodjadermen-Gumelnița-Karanovo VI. Amintim descoperirile din cimitirul de la Goljamo Delcevo, unde 13 indivizi fuseseră depuși chirciți lateral stânga și un singur defunct chircit lateral dreapta (H. Todorova *et alii* 1975, p. 59-65). În necropola de la Durankulak, în cadrul grupului cu schelete chircite⁹, majoritatea defuncțiilor au fost dispuși în poziție chircită, lateral dreapta (119 cazuri). Doar 17 indivizi erau depuși în poziție chircită, lateral stânga (H. Todorova *et alii* 2003, p.31-88). La Vărăști-Grădiștea Ulmilor, 63 de indivizi erau chirciți lateral stânga și 6 defuncții chirciți lateral dreapta (E. Comșa 1995b, p. 58-96). În necropola de la Tărgoviște majoritatea indivizilor (8 cazuri) erau în poziție chircită, lateral stânga (I. Angelova 1986, p. 50-58). La Kubrat defuncții fuseseră depuși atât în poziție chircită, pe partea stângă (18 cazuri), cât și pe partea dreaptă (3 cazuri) (V. Mikov 1927, p. 280-282). Mormintele din necropolele de la Chirnogi-Terasa Rudarilor (D. Șerbănescu 1988, p. 2) și Chirnogi-Șuvița Iorgulescu (C. Bălțeanu, P. Cantemir 1990, p. 3) conțineau doar indivizi depuși în poziție chircită, lateral sau ventral, pe partea stângă. Defuncții din mormintele de la Dridu erau depuși atât în poziție chircită, lateral stânga (4 cazuri), cât și lateral dreapta (5 cazuri) (E. Comșa 1980, p. 25).

Nu vom insista asupra analogiilor privind gradul de chircire al scheletelor, gradul de flexare a membrilor inferioare sau modul de poziționare a membrilor superioare, deoarece situațiile identificate în prezent, în teren, nu mai corespund celor inițiale. Există o sumă de factori care, separați sau asociați, conduc la modificarea poziției de depunere. În primul rând, poziția chircită se obținea prin legarea cadavrului probabil înainte de a se rigidiza (S. Marinescu-Bîlcu 2000, p. 113). După deces, în primele ore după moarte, se instalează *rigiditatea cadaverică* (*rigor mortis*), fenomen general de întărire și de înțepenie musculară, care apare ca urmare a coagulării proteinelor musculare. În funcție

---

complexe funerare aparținând culturii Iamnaia (H. Todorova *et alii* 2003, p.31-38, 51, 78-84); Chirnogi-Terasa Rudarilor – 3 morminte de epoca bronzului, 4 morminte din sec. VI a.Chr., 4 morminte de incinerare geto-dacice, 8 morminte de sarmați, 16 complexe funerare din sec. VIII-IX p.Chr. (D. Șerbănescu 1982-1992b; *idem* 1988, p. 1-2); Goljamo Delcevo – un mormânt din perioada medievală (H. Todorova *et alii* 1975, p. 53-54); Chirnogi-Șuvița Iorgulescu – 2 morminte cu ocră aparținând unor populații nord-pontice și un mormânt sarmatic (D. Șerbănescu 1982-1992b); Sultana-Malu Roșu – un mormânt sarmatic (R. R. Andreescu *et alii* 2003) ș.a.m.d. În actualul stadiu al cercetărilor nu deținem explicații pertinente privind semnificația acestui fenomen – (reutilizarea unor spații funerare anterioare de către comunități din alte perioade istorice).

⁹ În cimitirul de la Durankulak, s-a constatat existența a două grupuri de indivizi, depuși în poziții diferite – întinși și chirciți (T. Dimov *et alii* 1984; H. Todorova, T. Dimov 1989). Aceiași situație a fost identificată și în cazul necropolelor de la Varna I (I. Ivanov 1978a; *idem* 1978b; *idem* 1980; *idem* 1988) și Devnja (H. Todorova 1971, p. 4-15).

de condițiile climatice (temperatură, umiditate), dar și de alți factori (vârsta, patologia defunctului), *rigor mortis* poate dura până la 72 de ore (D. J. Pounder 1995, p. 7-10). Probabil, cadavrul era „aranjat” *peri-mortem* în poziția dorită, iar apoi „fixat” prin legare sau înfășurare în piei, rogojini ș.a. (É. Crubézy 2000, p. 28-30). După depunerea cadavrului, acesta se „transformă” de-a lungul a două faze (cea de putrefacție și cea de descompunere), acestea putând conduce la modificarea poziției corpului (D. J. Pounder 1995, p. 13-15; É. Crubézy 2000, p. 28-30). De asemenea amintim și diferitele procese fizico-chimice post-depoziționale, determinate de structura și compoziția solurilor sau de anumite structuri biotice – rădăcinile unor plante sau copaci, bioturbațiile produse de viermi, insecte sau animale cavernicole (C. Haită 2003, p. 26), care conduc la degradarea/distrugerea legăturilor folosite la legarea/înfășurarea corpurilor, dar, în timp, pot conduce și la deplasarea anumitor oase. De asemenea, spațiul de depozitare a cadavrelor poate influența poziția corpului. Astfel, într-un fel va arăta un schelet care a stat deșus într-un spațiu gol (cistă, coșciug, sarcofag etc.) și altfel cel care a stat într-un spațiu colmatat (É. Crubézy 2000, p. 31). Având în vedere aceste date, trebuie să fim foarte prudenți atunci când analizăm poziția de depunere a defuncțiilor. Fără îndoială, așa cum au observat și alți autori, cazuistica excesiv de amănunțită creată în ceea ce privește poziția picioarelor sau mâinilor, poate fi în bună măsură falsă, dar nu trebuie să excludem realitatea unor variante (I. M. Chicideanu 2000, p. 110).

Indivizii din necropola de la Măriuța-*La Movilă* erau orientați spre direcții apropiate de est: M1 ESE 109° – VNV 239°, M3 E 99° – V 279°, M4 ENE 65° – VSV 245° și M5 E 95° – V 275° (fig. 4-8). Variabilitatea constatată era cuprinsă între 65° ENE și ESE 109°. Această manieră de orientare a defuncțiilor, cu precădere spre direcții apropiate de est, este cunoscută și în alte cimitire aparținând complexului cultural Kodjadermen-Gumelnița-Karanovo VI. Astfel, majoritatea indivizilor din cimitirul de la Vărăști-*Grădiștea Ulmilor*, aveau craniul orientat spre ESE (41 cazuri), ENE (38 cazuri) sau E (11 cazuri) (E. Comșa 1995b, p. 58-97). În necropola de la Vinica cei mai mulți indivizi erau orientați SE-NV (34 cazuri), NE-SV (un caz) sau E-V (2 cazuri) (A. Radunčeva 1976, p. 69-92). În cazul cimitirului de la Chirnogi-*Șuvița Iorgulescu*, prezentau o orientare ESE-VNV (C. Bălțeanu, P. Cantemir 1990, p. 3). Majoritatea defuncțiilor din necropola de la Kubrat erau orientați spre E (12 cazuri) (V. Mikov 1927, p. 280-282). La Dridu s-a constatat o anumită preferință pentru înmormântarea indivizilor cu craniul orientat pe direcții apropiate de est, cu o variabilitate cuprinsă între NE 45° și SSE 157° (E. Comșa 1980, p. 26). În necropola de la Durankulak, procentul indivizilor orientați cu craniul spre direcții apropiate de est este foarte mic (NE – 15 cazuri, SSE – un caz, E – două cazuri, NNE – 29 cazuri, ENE – un caz), comparativ cu celelalte direcții de orientare (K. Dimitrov 2003b, p. 281-282; H. Todorova *et alii* 2003, p. 31-87). În cazul cimitirului de la Goljamo Delcevo, cea mai mare parte a scheletelor prezentau orientări pe direcțiile E-V (16 cazuri) sau SE-NV (8 cazuri) (H. Todorova *et alii* 1975, p. 59-65). Defuncții din necropolele de la Tărgoviște (I. Angelova 1986, p. 51-58), Radingrad (I. Ivanov 1982, p. 166), Chirnogi-*Terasa Rudarilor* (D. Șerbănescu 1988, p. 2-3) și Căscioarele-*D'aia parte* (D. Șerbănescu 1997) erau orientați E-V. În altă ordine de idei nu trebuie ignorat faptul că, orientarea reprezintă un criteriu de analiză discutabil deoarece, chiar dacă presupunem că aceste comunități realizau orientarea defuncțiilor după soare, acesta are o mișcare la orizont destul de mare, în funcție de anotimp. De asemenea, noi stabilim orientarea cu busola, după polul magnetic, care este și el „migrator” (V. Sîrbu 2003, p. 50-51). Totodată, pe baza unor observații etnografice amănunțite s-a demonstrat că supoziția conform căreia defuncții erau orientați după punctele cardinale sau în funcție de răsăritul/apusul soarelui este, în cele mai multe cazuri, falsă. În realitate, reperele după care erau orientați defuncții erau cu totul altele, fiind extrem de variate în timp și spațiu (P. J. Ucko 1969, p. 271-272; F. McHugh 1999, p.43-44; M. Parker Pearson 2001, p. 54).

Bunuri funerare au fost identificate doar în două din mormintele de la Măriuța-*La Movilă* (fig. 7; fig. 8/c, d, g): M4 (o herminetă, o lamă de silex, un împungător de cupru) și M5 (o lamă de silex). Piese descoperite se încadrează în seria obiectelor de inventar funerare specifice comunităților Kodjadermen-Gumelnița-Karanovo VI. Piesele litice reprezintă o categorie de piese frecvente în necropolele gumelnițene. Astfel, lame de silex s-au descoperit în mormintele de la Durankulak – 62 cazuri (H. Todorova *et alii* 2003, p. 31-87), Devnja – 4 cazuri (H. Todorova 1971, p. 4-15), Goljamo Delcevo – 4 cazuri (H. Todorova *et alii*, 1975, p. 59-65); Kubrat – 6 cazuri (V. Mikov 1927, p. 280-282), Vărăști-*Grădiștea Ulmilor* – 7 cazuri (E. Comșa 1995b, p. 58-97), Tărgoviște – un caz (I. Angelova 1986, p. 51-58), Vinica – 9 cazuri (A. Radunčeva 1976, p. 69-92), Gumelnița – un caz (C. A. Lazăr 2001b, p. 174), Chirnogi-*Terasa Rudarilor* - un caz (D. Șerbănescu 1988, p. 2-3), Chirnogi-*Șuvița Iorgulescu* (D. Șerbănescu 1982-1992b; S. Marinescu-Bîlcu, 2000, p. 115; C. Lazăr 2001a) etc. În schimb, herminetele reprezintă o categorie mai rar identificată în complexe funerare: Durankulak

– 8 cazuri (H. Todorova *et alii* 2003, p. 31-87), Tărgoviște – 4 cazuri (I. Angelova 1986, p. 59-51, 58-59) și Devnja – un caz (H. Todorova 1971, p. 4-15). Piesele de cupru sunt o categorie specială în cadrul descoperirilor gumelnițene. Datorită frecvenței reduse, obiectele de cupru sunt considerate piese de prestigiu, prezența lor fiind un indice important în privința poziției sociale a defuncților. Piese de cupru s-au descoperit mai ales în necropolele din zona litoralului Mării Negre (Varna I, Devnja și Durankulak). Piese asemănătoare cu cea descoperită în mormântul M4 de la Măriuța-*La Movilă*, au fost identificate doar în necropolele de la Durankulak (H. Todorova *et alii* 2003, p. 31-87) și Devnja (H. Todorova 1971, p. 9). În schimb, această categorie de obiecte este relativ bine reprezentată în așezările gumelnițene de la Gumelnița (D. Șerbănescu, B. Ionescu 1979, p. 79 – 85); Căscioarele (D. Șerbănescu, B. Ionescu 1979, p. 79-85); Bucșani-*La pod* (C. Bem 2001); Luncavița-*Cetățuia* (C. Micu, M. Belc 2005, p. 47-48); Pietrele (Al. Vulpe *et alii* 2005); Vitănești (R. R. Andreescu, 2001); Ziduri (S. Cristoea, D. Măndescu 2002) etc.

În necropola de la Măriuța-*La Movilă*, doar într-un singur caz (M1) au fost identificate oase de animale, care ar putea reprezenta ofrande alimentare (fig. 4/a, d, f). Situații similare sunt cunoscute și în alte necropole din aria complexului cultural Kodjadermen-Gumelnița-Karanovo VI: Durankulak – 3 cazuri (M. Avramova 2003, p. 122, 125; N. Spassov, N. Iliev 2003, p. 314, 315), Goljamo Delcevo – un caz (H. Todorova *et alii* 1975, p. 62), Vinica – 3 cazuri (A. Radunčeva 1976, p. 70, 75-81, 90-91), Gumelnița – un caz (C. Lazăr 2001b, p. 174).

Alte elemente legate de tratamentul funerar aplicat indivizilor înmormântați în necropola de la Măriuța-*La Movilă*, au fost sesizate în cazul mormântului M4. Ne referim la prezența ocrului roșu, presărat pe antebrațul stâng și în jurul acestuia (fig. 7/g). În general, în mormintele gumelnițene, ocrul era depus fie sub formă de bulgări, fie presărat peste corpul defunctului: Durankulak – 8 cazuri cu ocrul depus sub formă de praf, pe craniu și în jurul acestuia (H. Todorova *et alii* 2003, p. 31-87); Devnja – 7 cazuri, ocrul fiind presărat pe craniu, pe omoplați sau pe încheieturile mâinilor. Doar într-un caz ocrul a fost descoperit într-un mic recipient lângă cap (H. Todorova 1971, p. 4-15); Goljamo Delcevo – 4 cazuri, ocrul fiind depus pe oasele bazinului, pe membrele inferioare și superioare, pe coastele și în jurul scheletului. Menționăm că într-un singur caz un strat de ocrul roșu (1 cm grosime) a fost descoperit pe fundul unui vas (H. Todorova *et alii* 1975, p. 61-62, 65); Tărgoviște – un singur caz, defunctul fiind acoperit integral cu ocrul roșu (I. Angelova 1986, p. 56); Vinica – un caz, individul prezentând urme de ocrul roșu pe membrele superioare și inferioare (A. Radunčeva 1976, p. 81); Vărăști – *Grădiștea Ulmilor* – 4 cazuri, ocrul fiind presărat în zona bazinului și pe craniu (E. Comșa 1995b, p. 61, 65, 80, 95); Căscioarele-*D'aia parte* – un caz; în jurul craniului erau depuși bulgărași de ocrul (D. Șerbănescu 1997).

Având în vedere cele expuse anterior, precum și seria de date comparative prezentate, putem conchide că recent descoperitul cimitir de la Măriuța-*La Movilă* prezintă caracteristicile specifice altor necropole aparținând complexului cultural Kodjadermen-Gumelnița-Karanovo VI.

Din nefericire caracterul restrâns al cercetărilor din această zonă nu ne permite să aducem mai multe date despre necropola de la Măriuța-*La Movilă*. Numai cercetările viitoare, făcute pe o scară mult mai mare și pe cât posibil pe întreaga suprafață a terasei, vor clarifica situația acestui cimitir preistoric.

Bibliografie

- R.R. Andreescu 2001 *Așezarea eneolitică de la Vitănești, jud. Teleorman, în O civilizație "necunoscută": Gumelnița*, cd-rom editat de cIMEC).
- R.R. Andreescu *et alii* 2003 R. R. Andreescu, C. Lazăr, F. Rădulescu, V. Oană, *Sultana, com Mânăstirea, jud. Călărași, Punct: Malu Roșu, în Cronica. Campania 2002*, <http://www.cimec.ro/Arheologie/cronicaCA2003/cd/index.htm>, [accesat 11.09.2007].
- R.R. Andreescu *et alii* 2004 R. R. Andreescu, C. Lazăr, A. Topârceanu, V. Oană, P. Mirea, C. Enăchescu, M. Ungureanu, *Sultana, com Mânăstirea, jud. Călărași, Punct: Malu Roșu, în Cronica. Campania 2003*, <http://www.cimec.ro/Arheologie/cronicaCA2004/cd/index.htm>, [accesat 10.09.2007].

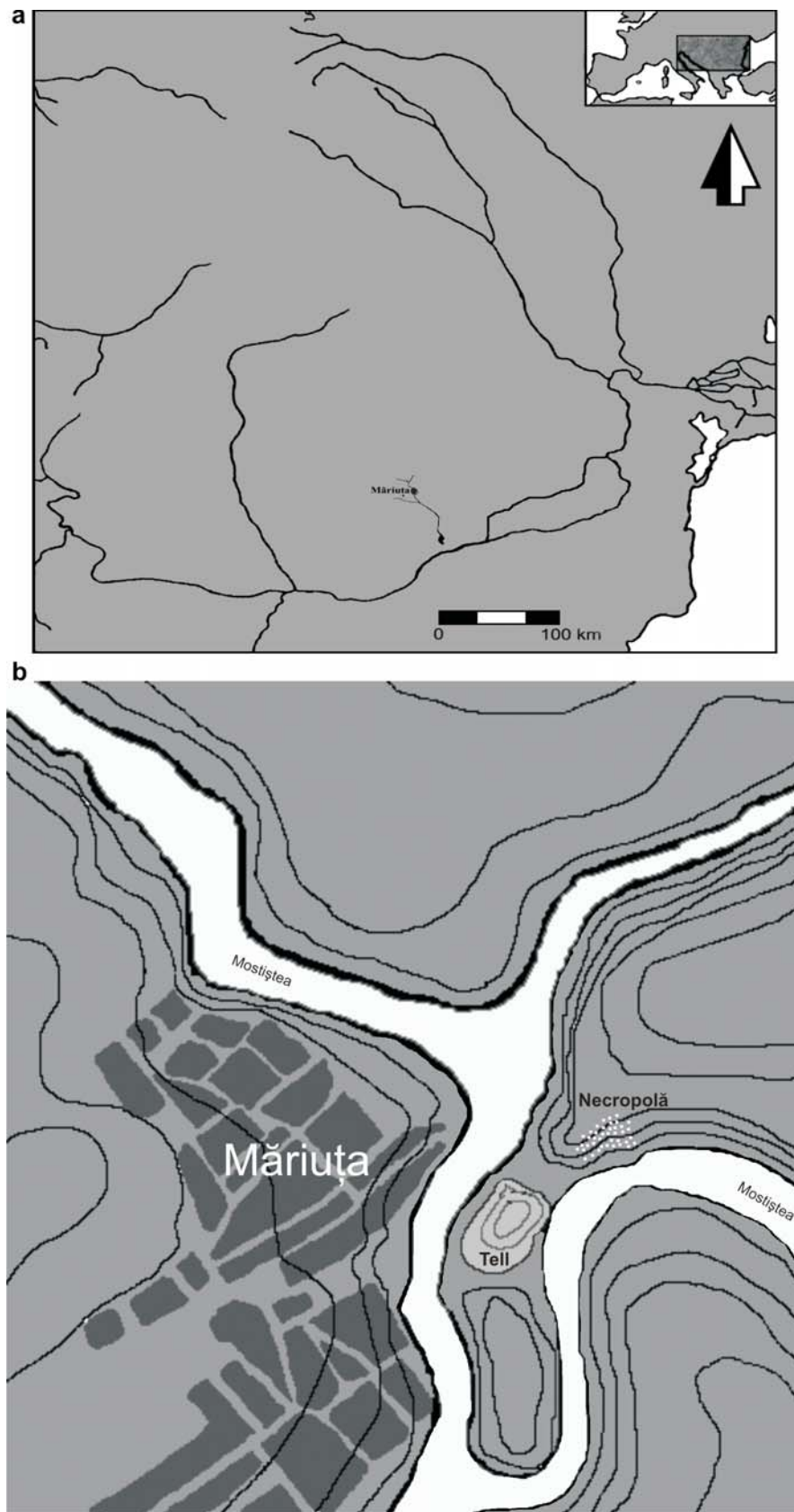
- R.R. Andreescu *et alii* 2005 R. R. Andreescu, C. Lazăr, V. Oană, P. Mirea, V. Voinea, C. Haită, C. Enăchescu, M. Ungureanu, *Sultana, com Mânăstirea, jud. Călărași, Punct: Malu Roșu*, în *Cronica. Campania 2004*, <http://www.cimec.ro/Arheologie/cronicaCA2005/cd/index.htm>, [accesat 21.09.2007].
- R.R. Andreescu *et alii* 2006 R. R. Andreescu, C. Lazăr, K. Moldoveanu, V. Oană, P. Mirea, V. Voinea, C. Haită, G. Neagu, T. Potârniche, *Sultana, com Mânăstirea, jud. Călărași, Punct: Malu Roșu*, în *Cronica. Campania 2005*, <http://www.cimec.ro/Arheologie/cronicaCA2006/cd/index.htm>, [accesat 19.09.2007].
- I. Angelova 1986 *Praistorijski nekropol pri gr. Targovište*, în *Arheolojski Institut i muzej na Ban. Interdisciplinarni Izsledvanija*, XIV_A, p. 49-66.
- N. Anghelescu 1955 *Cercetări și descoperiri arheologice în raioanele Călărași și Slobozia*, în *SCIV VI*, 1-2, p. 311-330.
- M. Avramova 2003 *Die tierreste in den Grabanlagen*, în H. Todorova (editor) *Durankulak*, Band II. Die Prähistorischen Gräberfelder, teil 1, Sofia, p. 121-126.
- K. Băčvarov 2003 *The birth of ritual? The late chalcolithic burial from Pomoštica, northeast Bulgaria*, în *Archaeologica Bulgarica*, VII, 3, p. 1-8.
- C. Bălțeanu, P. Cantemir 1990 *Contribuții la cunoașterea unor aspecte paleodemografice la populația neolitică de la Chirnogi – Șuvița Iorgulescu*, în *SCA 28*, p. 3-7.
- C. Bem 2001 *Considerații generale asupra cercetărilor arheologice pluridisciplinare de pe valea Neajlovului*, în *O civilizație "necunoscută": Gumelnita*, cd-rom editat de cIMEC.
- J. Bojadjiev 2001 *Pogresalnata practica intra muros prez neolita i chalcolita v bilgarskite zemi: obiciai ili izklenie*, în *Arheologia XLII*, 3-4, p. 16-24.
- J. Bojadjiev 2003a *Die Grabanlagen der prähistorischen Gräberfelder von Durankulak*, în H. Todorova (editor) *Durankulak*, Band II. Die Prähistorischen Gräberfelder, teil 1, Sofia, p. 71-80.
- J. Bojadjiev 2003b *Code zu den Grabanlagen und Grabberfunden der Gräberfelder von Durankulak*, în H. Todorova (editor) *Durankulak*, Band II. Die Prähistorischen Gräberfelder, teil 2, Sofia, p. 15-22.
- I. M. Chicideanu 2000 *Mormânt*, în C. Preda (editor) *Enciclopedia arheologiei și istoriei vechi a României*, vol. III, București, p. 108-112.
- E. Comșa 1960 *Considérations sur la rite funéraires de la civilisation de Gumelnița*, în *Dacia N.S. IV*, p. 5-30.
- E. Comșa 1974 *Die bestattungssitten im rumänischen neolithikum*, în *Jahresschrift für Mitteldeutsche Vorgeschichte für das Landesmuseum für vorgeschichte in Halle-Forschungsstele für die Bezirke Halle und Magdeburg*, vol.58, p. 113-156.
- E. Comșa 1980 *Contribuție la cunoașterea ritului funerar al purtătorilor culturii Gumelnița. Grupul de morminte de la Dridu*, în *Aluta I*, p. 23-32.
- E. Comșa 1990 *Complexul neolitic de la Radovanu*, în *CCDJVIII*.
- E. Comșa 1995a *Ritul și ritualul funerar al purtătorilor culturii Boian și Gumelnița din Muntenia*, în *AMN XXXII*, 1, p. 257-268.
- E. Comșa 1995b *Necropola gumelnițeană de la Vărăști*, în *AnB (S.N.) IV*, 1, p. 55-193.
- E. Comșa 2000 *Mormintele neolitice de la Radovanu*, în *SCIVA 49*, 3-4, p. 265-276.

- S. Cristocea, D. Măndescu 2002 *Ziduri, com. Mozăceni, jud. Argeș, în Cronica, Campania 2001, <http://www.cimec.ro/Arheologie/cronicaCA2001/cd/index.htm>, [accesat 28.09.2007].*
- É. Crubézy 2000 *L'étude es séputures ou u mone es morts au mone es vivants. Anthropologie, archéologie funéraire et anthropologie e terrain, în É. Crubézy (editor) L'Archéologie funéraire, Paris, p. 8-54.*
- K. Dimitrov 2003 *Zu den Jenseitsvorstellungen des prahistorischen Menschen, în H. Todorova (editor) Durankulak, Band II. Die Prähistorischen Gräberfelder, teil 1, Sofia, p. 281-282.*
- T. Dimov *et alii* 1984 T. Dimov, J. Bojadjiev, H. Todorova, *Peistoriceskiat necropol krai selo Durnakulak, Tolbuhisnski okrag, în Dobrudja I, p. 74-88.*
- Vi. Dumitrescu 1996 *Gumelnița, în C. Preda (editor) Enciclopedia Arheologiei și Istoriei Vechi a României, vol. II, p. 207-208.*
- M. Gătej *et alii* 2007 M. Gătej, A. Soficar, N. Mirițoiu, *Expertiza antropologică a osemintelor umane de la Măriuța (com. Belciugatele, jud. Călărași), în SP IV, p.159-167*
- G. Georgiev, N. Anghelov 1952 *Razkopki na selištnata mogila do Ruse prez 1948-1949, în Izvestija XVIII, p. 119-190.*
- G. Georgiev, N. Anghelov 1957 *Razkopki na selištnata mogila do Ruse prez 1950-1953, în Izvestija XXI, p. 41-127.*
- C. Haită 2003 *Sedimentologie și micromorfologie. Aplicații în arheologie, Biblioteca Muzeului Național, Seria Cercetări Pluridisciplinare, IV, 114 p. și 14 planșe.*
- I. Ivanov 1978a *Les fouilles archéologiques de la nécropole chalcolithique a Varna (1972-1975), în StudPraeh, 1-2, p. 13-26.*
- I. Ivanov 1978b *Ranohalkolizhi grobove do grad Varna, în Izvestija na Narodnija muzej Varna, 14, p. 81-93.*
- I. Ivanov 1980 *Quelques résultats fondamentaux des fouilles de la nécropole chalcolithique de Varna (1972-1976), în Actes du IIe Congrès International de Thracologie (Bucarest, 4-1 septembre 1976), p. 25-28.*
- I. Ivanov 1982 *Tell Radingrad, în H. Todorova (editor) Kupferzeitliche Siedlungen in Nordostbulgarien. Materialien zur Allegemeinen und Vergleichenden Archäologie, Band 13, München, p. 166-174.*
- I. Ivanov 1988 *Die Ausgrabungen des Gräberfelds von Varna (1972-1986), în Macht, Herrschaft und Gold. Das Gräberfeld von Varna (Bulgarien) und Die Anfänge einer neuen europäischen Zivilisation, Saarbrücken, p. 49-66.*
- I. Ivanov 1989 *Le nécropole chalcolithique de Varna et les cités lacustres voisines, în Le Premier Or de l'Humanite en Bulgarie. 5e Millenaire, Paris, p. 49-56.*
- C. Lazăr 2001a *Descoperiri funerare aparținând culturii Gumelnița pe teritoriul României, în O civilizație "necunoscută": Gumelnița, cd-rom editat de cIMEC.*
- C. Lazăr 2001b *Date noi privind unele morminte gumelnițene, în CCDJ XVI-XVII, p. 173-183.*
- C. Lazăr 2005 *Sector Terasă, în V. Parnic et alii, Măriuța, com. Belciugatele, jud. Călărași, Punct: La Movilă, Cronica. Campania 2004, <http://www.cimec.ro/Arheologie/cronicaCA2005/cd/index.htm>, [accesat 14.09.2007].*

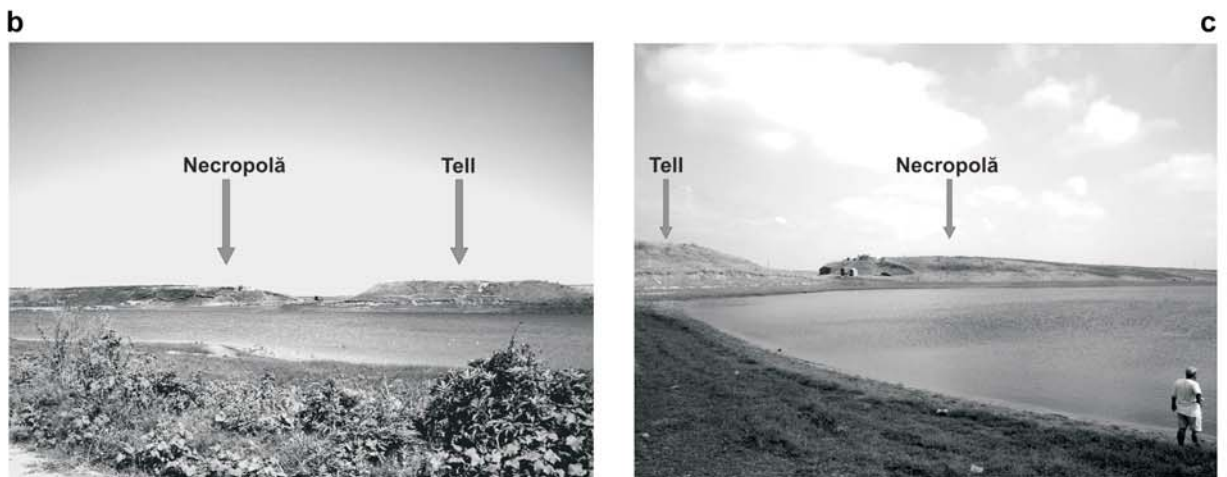
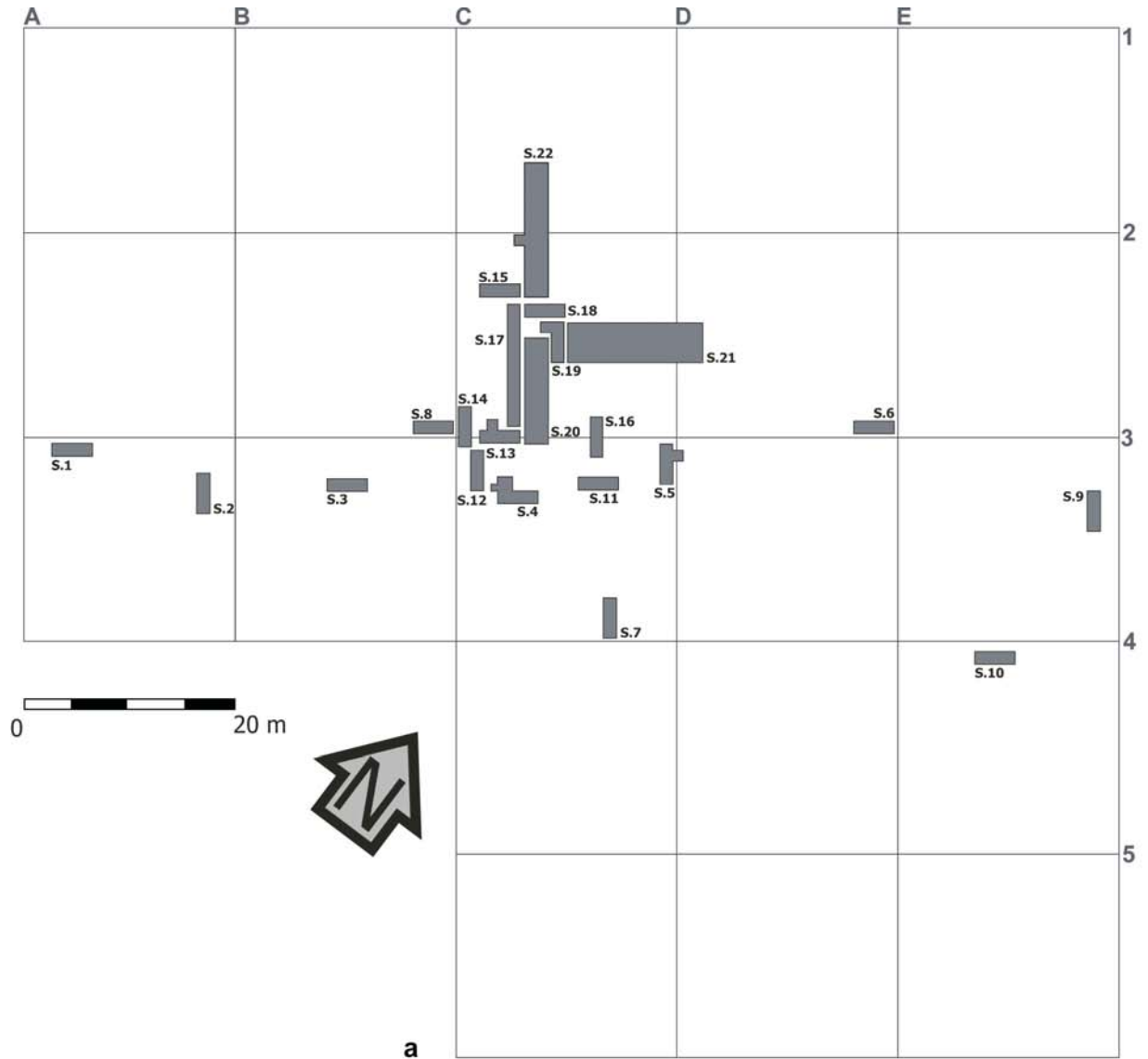
- C. Lazăr *et alii* 2006 C. Lazăr, V. Parnic, A. Soficaru, N. Mirițoiu, M. Gătej, *Considerații privind unele descoperiri funerare de la Măriuța-La Movilă, com. Belciugatele, jud. Călărași*, comunicare susținută la *Sesiunea Științifică a Muzeului Județean Ialomița* cu tema *20 de ani de cercetări arheologice la Bordușani-Popină*, Slobozia, 16 - 18 noiembrie 2006.
- C. Lazăr *et alii* 2007 C. Lazăr, T. Ignat, A. Soficaru, A. Ion, *Necropola gumelnițeană de la Sultana-Malu Roșu, jud. Călărași*, comunicare susținută la *Sesiunea Muzeului de Istorie Națională și Arheologie Constanța Pontica* dedicată împlinirii a *125 de ani de la nașterea lui Vasile Pârvan*, Constanța, 3 - 5 octombrie 2007.
- C. Lichter 2001 *Untersuchungen zu den Bestattungssitten des Südosteuropäischen Neolithikums und Chalcolithikums*, Mainz.
- C. Lichter 2002 *Burial custom of the Lower Danube and Eastern Balkans in the Neolithic and Chalcolitic*, în *CCDJ XIX*, p. 26-42.
- S. Marinescu-Bîlcu 2000 *Mormânt*, în C. Preda (editor) *Enciclopedia Arheologiei și Istoriei Vechi a României*, vol. III, p. 112-117.
- F. McHugh 1999 *Theoretical and Quantitative Approaches to the Study of Mortuary Practices*, BAR International Series 785, Oxford.
- C. Micu, M. Belc 2005 *Copper objects discovered in the tell settlement at Luncavița, Cetățuia point*, în *Pontica* 37-38, 2004-2005, p. 47-58.
- V. Mikov 1927 *Selișnata moghila pri c. Balunar*, în *Izvestija IV*, 1927-1927, p. 251-284.
- D. Ovcharov 1963 *Eneoliten nekropol do s. Lilyak, Targoviște*, în *Arheologia V*, 1, p. 53-56.
- M. Parker Pearson 2001 *The archaeology of death and burial*, Gloucestershire.
- V. Parnic, D. Chiriac 2001 *Așezarea eneolitică de la Măriuța. Considerații preliminare asupra habitatului*, în *CCDJ XVI-XVII*, p. 199-206.
- V. Parnic *et alii* 2005 V. Parnic, C. Lazăr, A. Păun, A. Ilie, M. Ungureanu, *Măriuța, com. Belciugatele, jud. Călărași, Punct: La Movilă*, în *Cronica. Campania 2004*, <http://www.cimec.ro/Arheologie/cronicaCA2005/cd/index.htm>, [accesat 14.09.2007].
- V. Parnic *et alii* 2006 V. Parnic, C. Lazăr, A. Păun, A. Ilie, A. Soficaru, *Măriuța, com. Belciugatele, jud. Călărași, Punct: La Movilă*, în *Cronica. Campania 2005*, <http://www.cimec.ro/Arheologie/cronicaCA2006/cd/index.htm>, [accesat 14.09.2007].
- V. Parnic *et alii* 2007 V. Parnic, C. Lazăr, A. Parnic, T. Ignat, D. Popovici, F. Vlad, A. Bălășescu, V. Radu, C. Haită, *Măriuța, com. Belciugatele, jud. Călărași, Punct: La Movilă*, în *Cronica. Campania 2006*, <http://www.cimec.ro/Arheologie/cronicaCA2007/cd/index.htm>, [accesat 14.09.2007].
- A. Radunčeva 1976 *Vinica - Eneolitno seliste i nekropol. Razkopki i proucvanija*, VI, Sofia.
- D. J. Ponder 1995 *Time of Death. Lecture Notes about Post mortem changes*, Department of Forensic Medicine, University of Dundee.
- V. Sîrbu 2003 *Arheologia funerară și sacrificiile: o terminologie unitară*, Brăila.
- B. Song 2006 *Die geomagnetischen Mesungen*, în S. Hansen *et alii*, *Pietrele – Eine kupferzeitliche Siedlung an der Unteren Donau. Bericht über die Ausgrabung im Sommer 2005*. *Eurasia* 12, p. 4-8.

- N. Spassov, N. Iliev 2003 *The animal bones from the prehistoric necropolis near Durankulak (NE Bulgaria) and the latest record of Equus hydruntinus Regalia*, în H. Todorova (editor) *Durankulak, Band II. Die Prähistorischen Gräberfelder, teil 2*, Sofia, p. 313-324.
- D. Șerbănescu, G. Trohani 1978 *Cercetările arheologice pe Valea Mostiștea*. în V. Vrabie (editor) *Ilfov. File de Istorie*, București, p. 18-32.
- D. Șerbănescu, B. Ionescu 1979 *Depozitul de obiecte de aramă descoperit în așezarea Gumelnița*, în *SCIVA* 30, 1, p. 79-85.
- D. Șerbănescu 1982-1992a *Căscioarele – D'aia parte, jud. Călărași*, în *Cronica. Campaniile din 1982-1992*, www.cimec.ro/cronica/cd/index.htm, [accesat 09.09.2007].
- D. Șerbănescu 1982-1992b *Chirnogi, jud. Călărași*, în: *Cronica Campaniile din 1982-1992*, <http://www.cimec.ro/scripts/arh/cronica/cd/index.htm>, [accesat 11.09.2007].
- D. Șerbănescu 1985 *Vestigii neolitice descoperite la Ulmeni*, în *CCDJ*, I, p. 25-35.
- D. Șerbănescu 1988 *Raport preliminar de cercetare arheologică asupra săpăturilor de salvare din zona gropilor de împrumut pentru canal Dunăre-București. Punctul Terasa Rudari, comuna Chirnogi, județul Călărași. Campania 1988*, mss.
- D. Șerbănescu 1997 *Căscioarele – D'aia parte, jud. Călărași*, în *Cronica. Campania 1996*, www.cimec.ro/cronica/cd/index.htm, [accesat 11.09.2007].
- D. Șerbănescu, B. Șandric 1998 *Căscioarele – D'aia parte, jud. Călărași*, în *Cronica. Campania 1997*, www.cimec.ro/cronica/cd/index.htm, [accesat 11.09.2007].
- M. Șimon 1994 *Importurile Stoicani – Aldeni din așezarea gumelnițeană de la Măriuța, jud. Călărași*, în *CCDJ* XII – XIV, p. 29-39.
- H. Todorova 1971 *Kusneoneolitnijat nekropol kraj gr. Devnja*, în *Izvestija na Narodnija muzej Varna*, 7, p. 3-40.
- H. Todorova et alii 1975 H. Todorova, I. Ivanov, V. Vassliev, M. Hopf, H. Quitta, G. Kohl, *Selistsnata mogila pri Goljamo Delcevo*. Razkopki i proucvanija, V, Sofia.
- H. Todorova 1978 *The Eneolithic Period in Bulgaria in the Fifth Millenium B.C.*, în *BAR(IS)*, no. 49, Oxford.
- H. Todorova 1982 *Kupferzeitliche Siedlungen in Nordostbulgarien. Materialien zur Allgemeinen und Vergleichenden Archäologie*, Band 13, München.
- H. Todorova, T. Dimov 1989 *Ausgrabungen in Durankulak 1974-1987*, în S. Bökönyi (editor) *Neolithic of Southeastern and its Near Eastern Connection*. Kongress Szolnok Szeged 1987, *VAH* II, p. 291-310.
- H. Todorova (editor) 2003 *Durankulak, Band II. Die Prähistorischen Gräberfelder*, Teil 1 & 2, Sofia.
- H. Todorova et alii 2003 H. Todorova, T. Dimov, J. Bojadjiev, I. Vajsov, K. Dimitrov, M. Avramova, *Katalog der prähistorischen gräber von Durankulak*, în H. Todorova (editor) *Durankulak, Band II. Die Prähistorischen Gräberfelder, teil 2*, Sofia, p. 31-87.
- G. Trohani et alii 2007 G. Trohani, R. R. Andreescu, C. Lazăr, T. Ignat, C. Haită, A. Soficaru, M. Gatej, *Sultana, com Mânăstirea, jud. Călărași, Punct: Malu Roșu*, în *Cronica. Campania 2006*, <http://www.cimec.ro/Arheologie/cronicaCA2007/cd/index.htm>, [accesat 10.09.2007].
- P. J. Ucko 1969 *Ethnography and Archaeological Interpretation of Funerary Remains*, în *World Archaeology*, 1, 2, p. 262-280.

- Al. Vulpe *et alii* 2003 Al. Vulpe, S. Hansen, Al. Dragoman, J. Garner, F. Klimscha, U. Koprivc, S. Oanță-Marghitu, A. Reingruber, B. Tănăsescu, *Pietrele, com. Băneasa, jud. Giurgiu, Punct: Gorgana, în Cronica. Campania 2002*, <http://www.cimec.ro/Arheologie/cronicaCA2003/cd/index.htm>, [accesat 14.09.2007].
- Al. Vulpe *et alii* 2005 Al. Vulpe, Al. Dragoman, C. Georgescu, S. Hansen, N. Benecke, A. Reingruber, M. Ullrich, N. Becker, F. Klimscha, U. Koprivc, S. Schnier, B. Song, T. Vachta, I. Gatsov, J. Kelder, S. Oanță-Marghitu, J. Song, B. Tănăsescu, *Pietrele, com. Băneasa, jud. Giurgiu, Punct: Gorgana, în Cronica. Campania 2004*, <http://www.cimec.ro/Arheologie/cronica-CA2005/cd/index.htm>, [accesat 14.09.2007].
- Al. Vulpe *et alii* 2006 Al. Vulpe, S. Hansen, N. Becker, N. Benecke, F. Klimscha, A. Reingruber, Al. Dragoman, C. Georgescu, M. Toderaș, D. Spânu, I. Gatsov, P. Nedelčeva, L. Gatsov, J. Kelder, U. Koprivc, B. Song, T. Vachta, S. Oanță-Marghitu, B. Tănăsescu, C. Schröder, M. Müller, R. Ehrich, J. Wunderlich, T. Hoppe, *Pietrele, com. Băneasa, jud. Giurgiu, Punct: Gorgana, în Cronica. Campania 2005*, <http://www.cimec.ro/Arheologie/cronicaCA2006/cd/index.htm>, [accesat 14.09.2007].
- Al. Vulpe *et alii* 2007 Al. Vulpe, C. Georgescu, D. Spânu, M. Toderaș, S. Hansen, N. Benecke, R. Neef, A. Reingruber, I. Gatsov, L. Gatsov, P. Nedelcheva; M. Prange; F. Klimscha, N. Becker, T. Groppe, A. Knäpper, U. Koprivc, M. Röring, T. Vachta, J. Wunderlich, T. Hoppe, A. Mocanu, B. Tănăsescu, R. Ehrich, M. Müller, C. Schröder, H. Wrobel, M. Peters, P. Zidarov, I. Berdzenisvili, J. Kelder, *Pietrele, com. Băneasa, jud. Giurgiu, Punct: Gorgana, în Cronica. Campania 2006*, <http://www.cimec.ro/Arheologie/cronicaCA2007/cd/index.htm>, [accesat 14.09.2007].

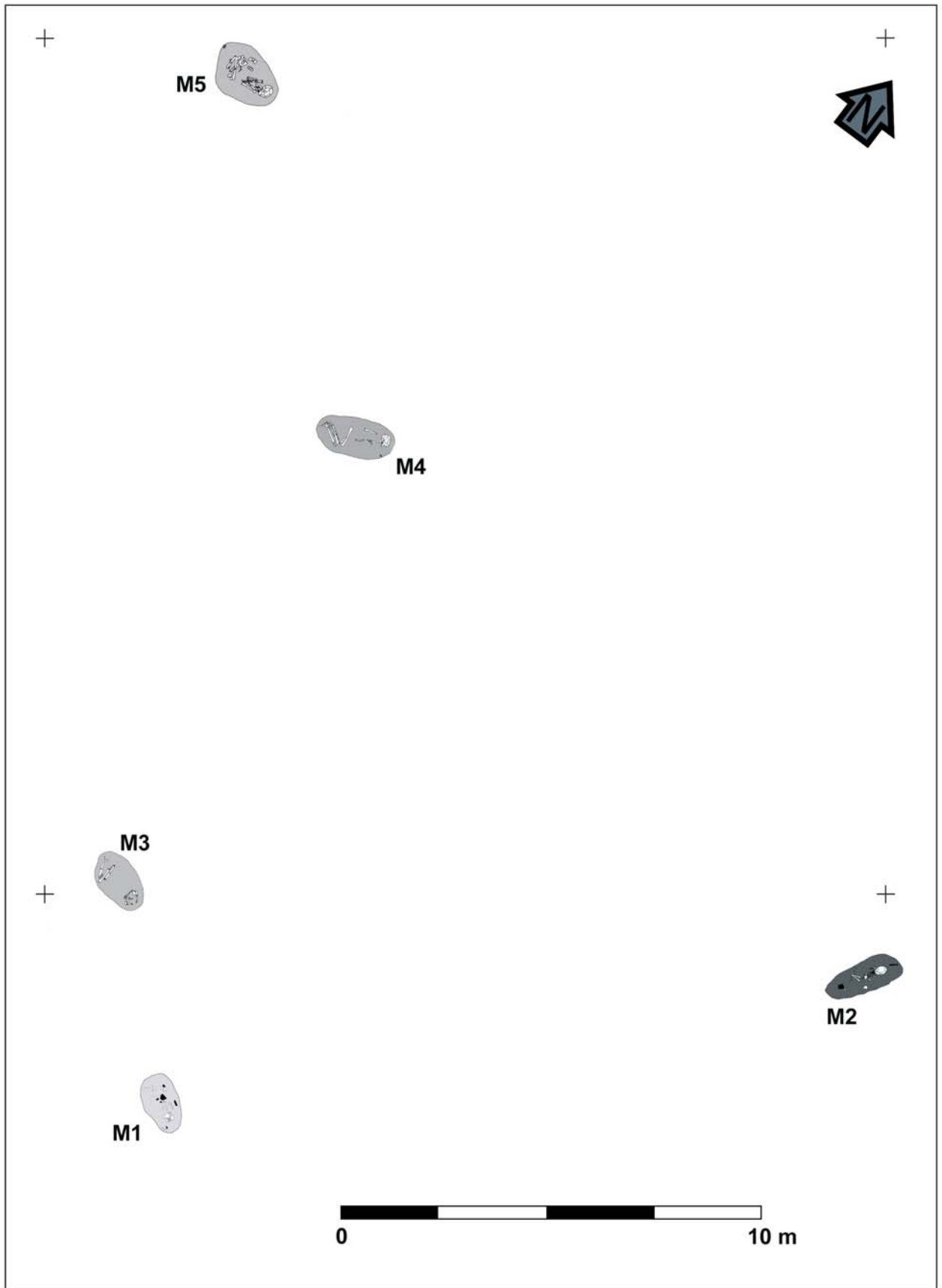

Fig.1. a. Localizarea sitului de la Măriuța-La Movilă. b. Amplasarea topografică a tell-ului și necropolei de la Măriuța-La Movilă.
a. The localization of the site Măriuța-La Movilă. b. Topographic location of the tell and of the necropolis Măriuța-La Movilă.

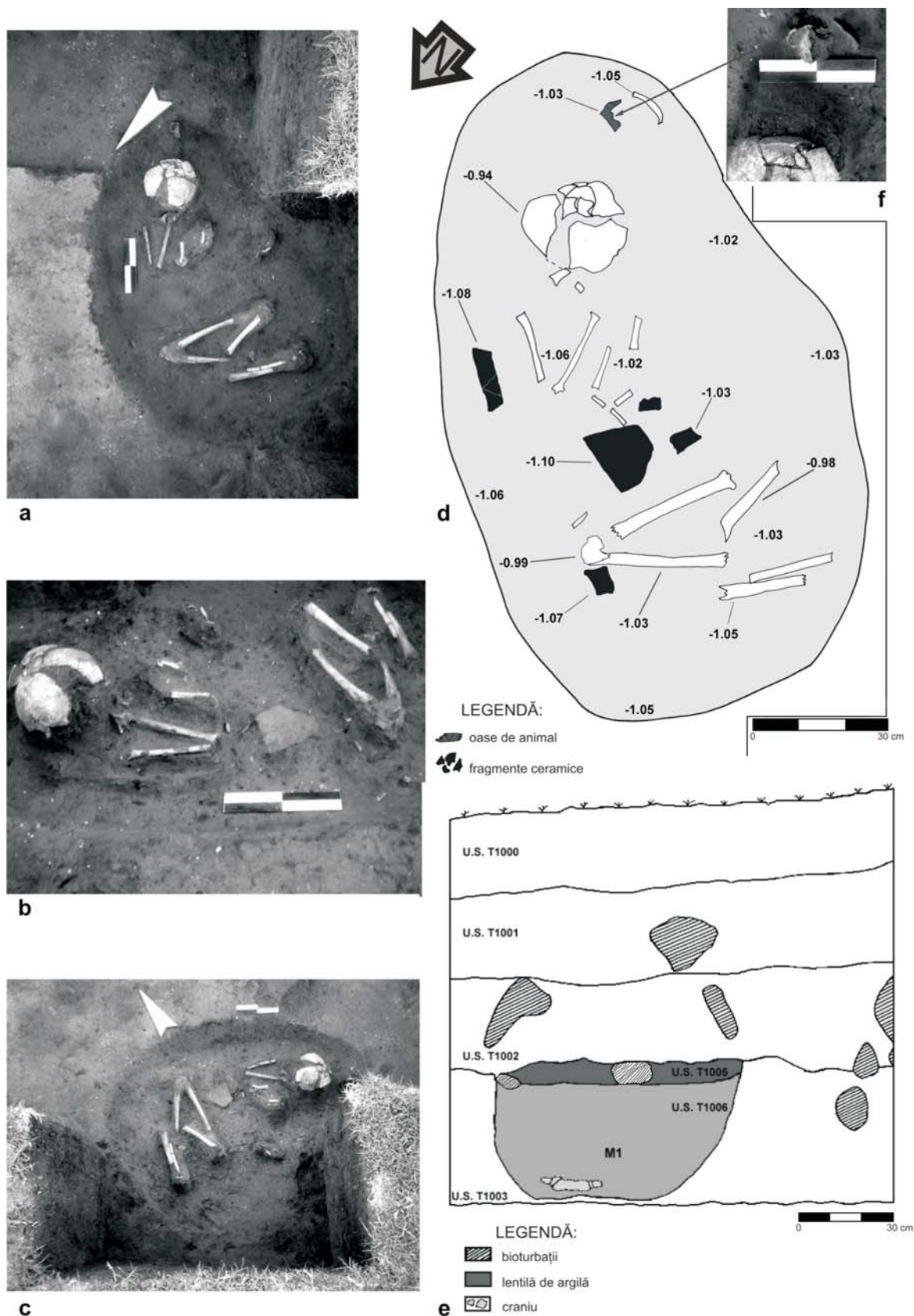

Fig.2. a. Caroiajul pe terasa de la Măriuța-La Movilă și planul sondajelor executate în perioada 2004-2006.
Tell-ul și necropola de la Măriuța-La Movilă - vedere dinspre sud-sud-vest (b) și sud (c).
The grid on the terrace from Măriuța-La Movilă and the plan of the sondages made during 2004-2006.
The tell and the necropolis from Măriuța-La Movilă - views from SSW (b) and S (c).

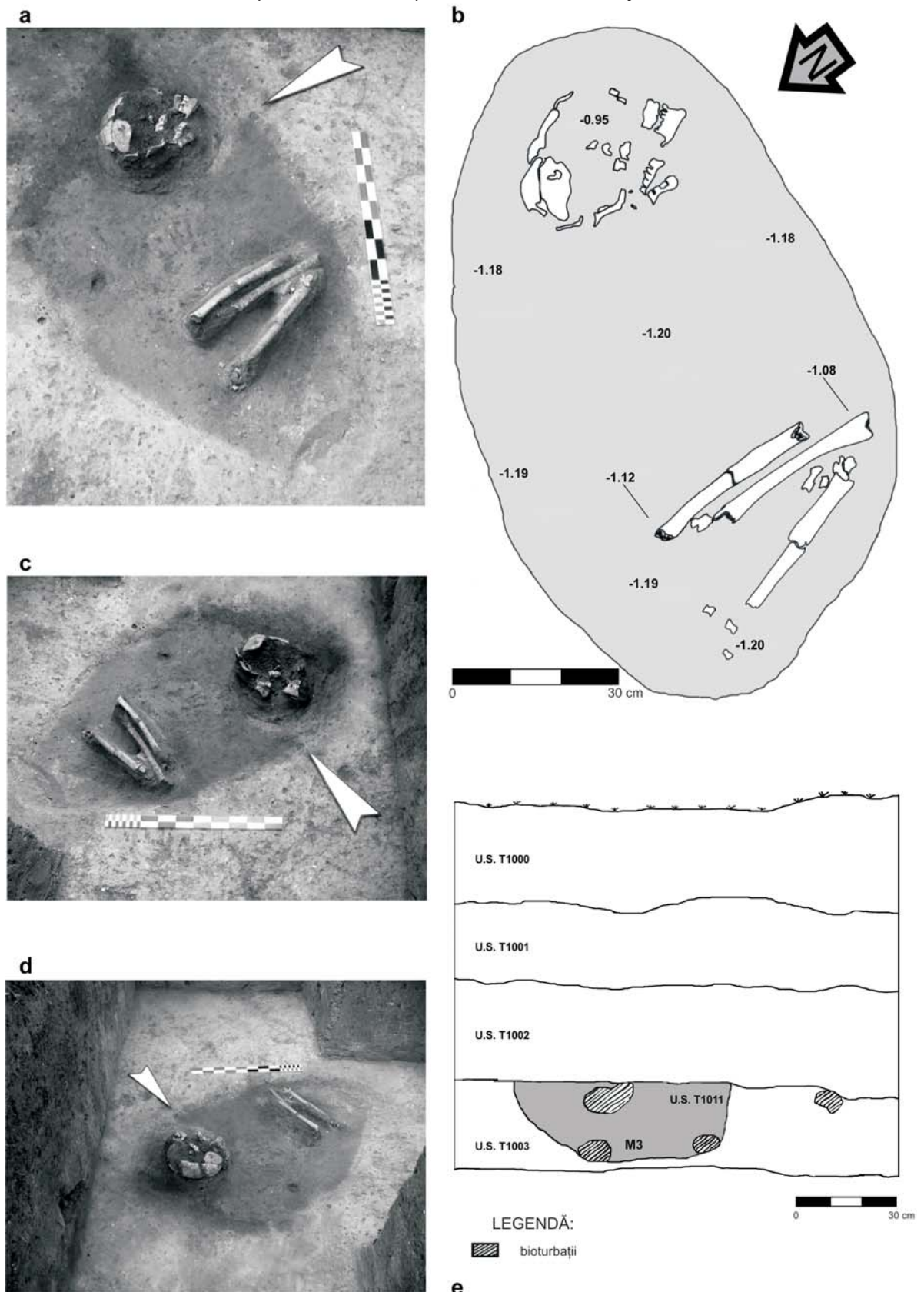

Fig.3. Amplasarea planimetrică a mormintelor cercetate pe terasa de lângă tell-ul de la Măriuța-La Movilă.
The plan of the graves investigated on the terrace near the tell from Măriuța-La Movilă.

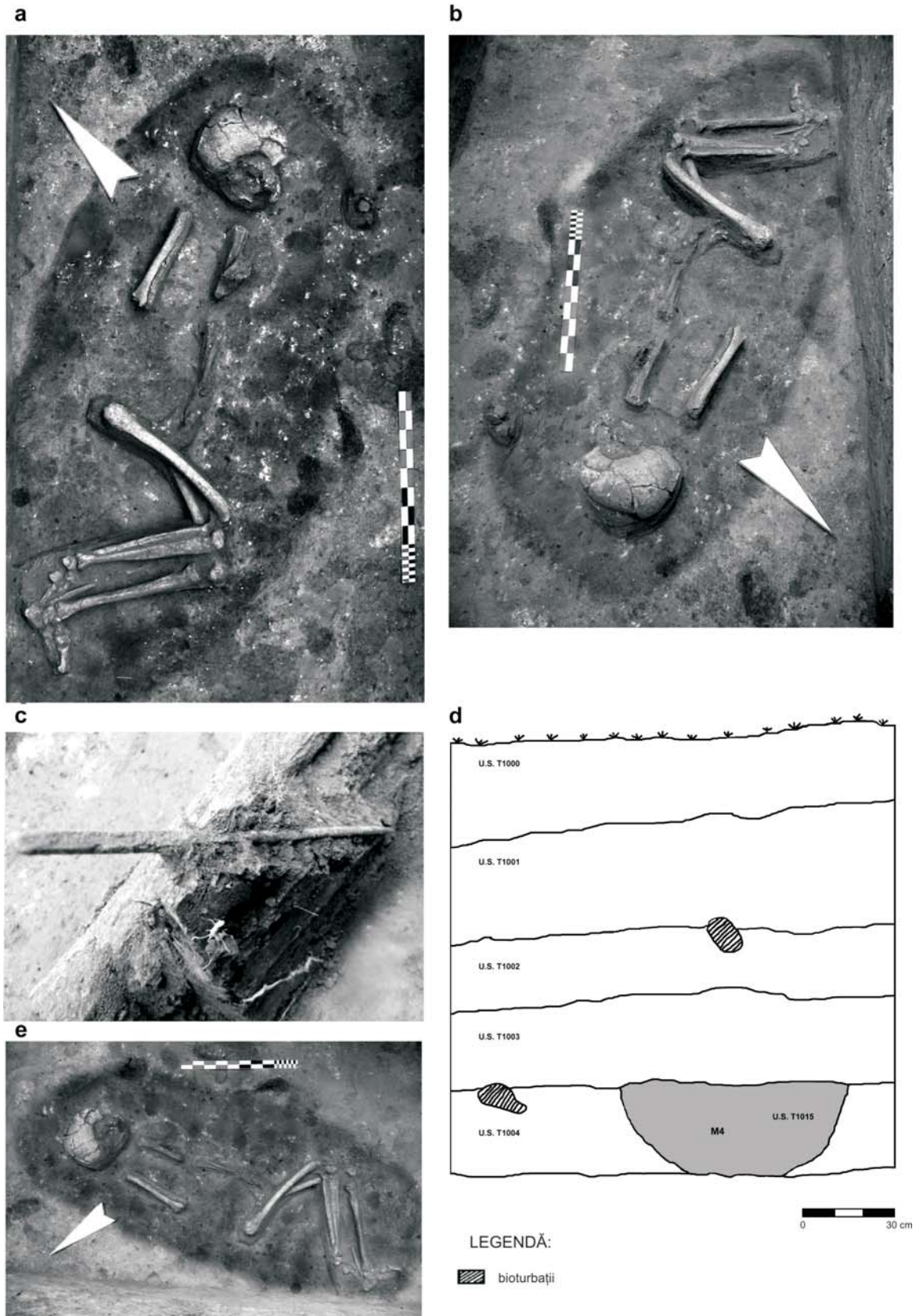

Fig.4. Mormântul M1: a. vedere dinspre nord-vest; b. detaliu; c. vedere dinspre sud-vest; d. planul mormântului M1; e. profilul nord-vestic; f. vertebră de animal prezumtibilă ofrandă funerară.
 The grave M1: a. view from NW; b. detail; c. view from SW; d. the plan of the grave M1; e. the NW profile; f. animal vertebra presumptive funeral offering.

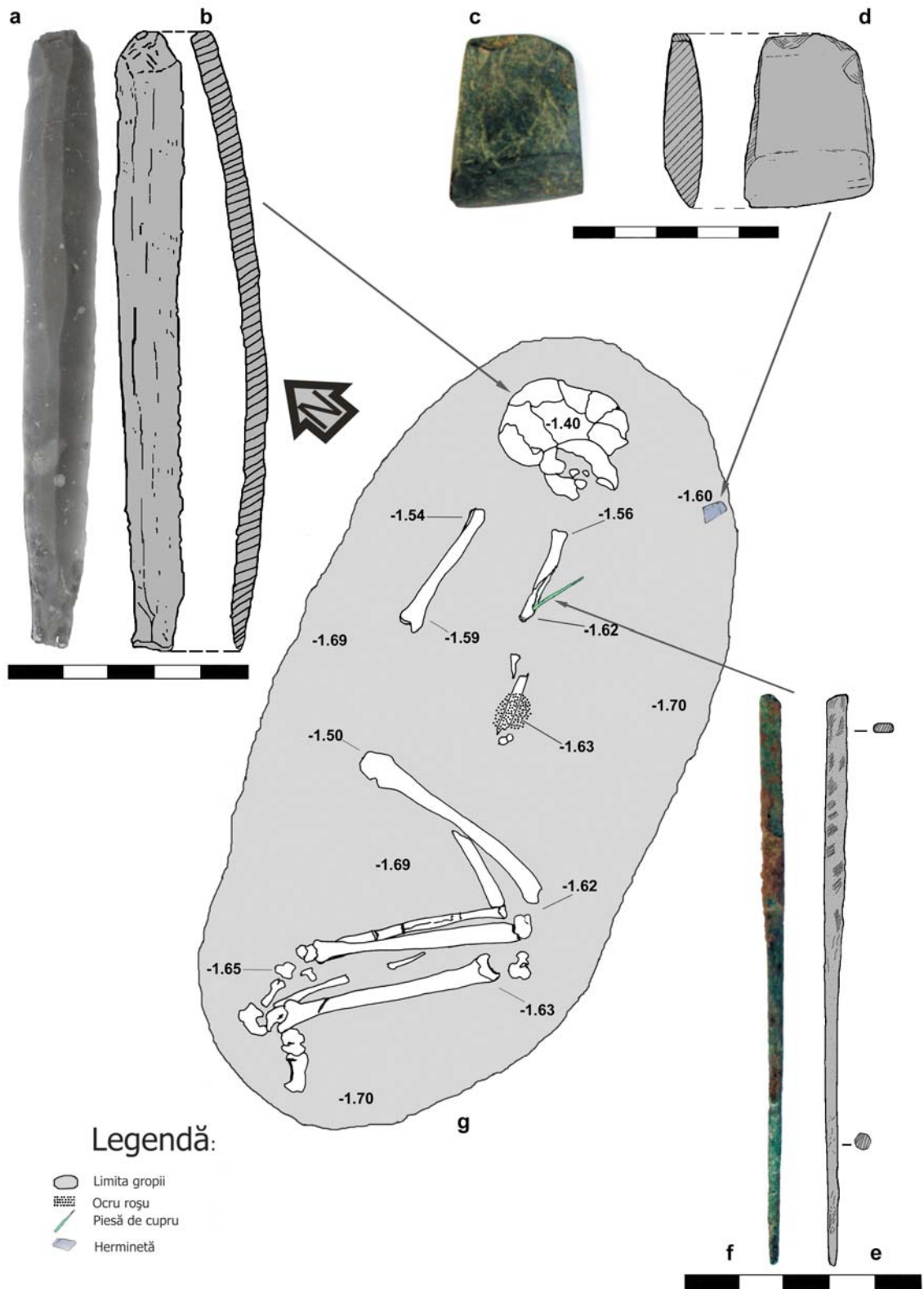

Fig.5. Mormântul M3: a. vedere dinspre nord-vest; b. planul mormântului M3; c. vedere dinspre sud-vest; d. vedere dinspre nord-est; e. profilul nord-vestic.

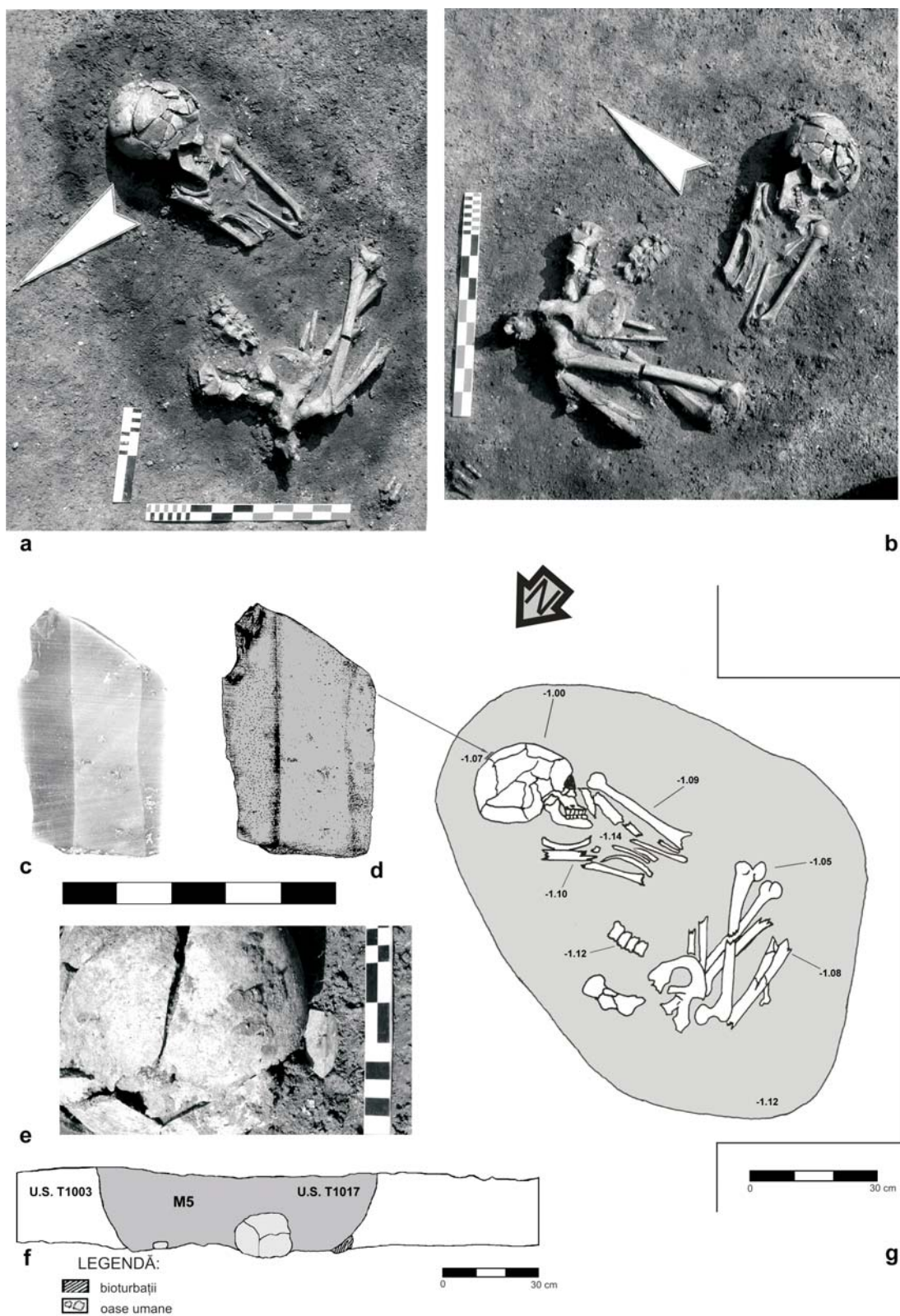
The grave M3: a. view from NW; b. the plan of the grave M3; c. view from SW; d. view from NE; e. The NE profile.

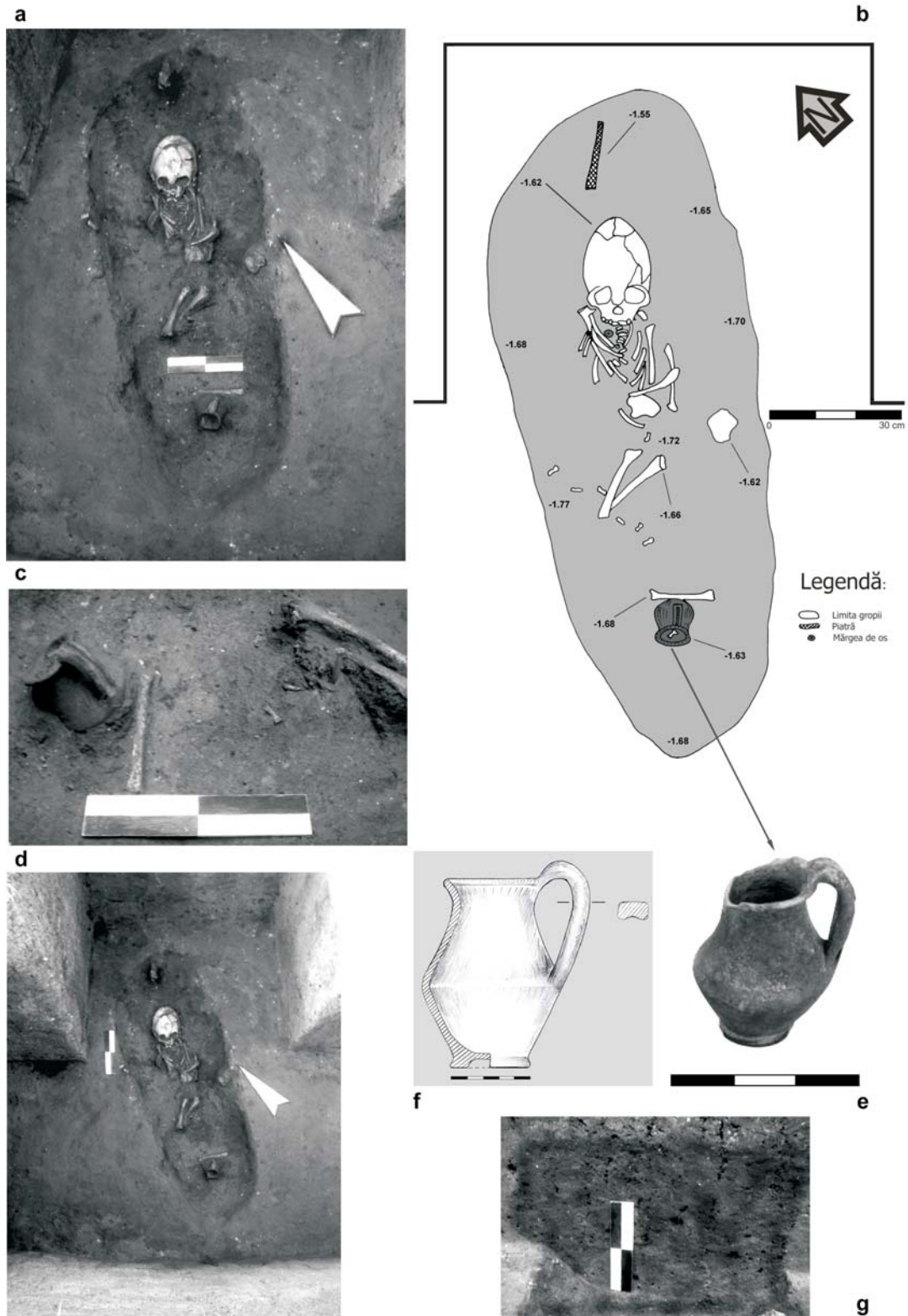
Fig.6. Mormântul M4: a. vedere dinspre sud-vest; b. vedere dinspre nord-est; c. piesa de cupru in situ; d. profilul nord-estic; e. vedere dinspre nord-vest.
The grave M4: a. view from SW; b. view from NE; c. copper object in situ; d. the NE profile; e. view from NW.

Fig.7. Mormântul M4: a-b. lama de silex descoperită sub craniu; c-d. hermineta; e-f. piesa de cupru; g. planul mormântului M4.
The grave M4: a-b. flint blade discovered below skull; c-d. herminette e-f. copper object; g. The plan of the grave M4.

Fig.8. Mormântul M5: a. vedere dinspre nord-vest; b. vedere dinspre sud-vest; c-d. lama de silex descoperită sub craniu; e. lama de silex in situ - detaliu; f. micro-profilul nord-vestic; g. planul mormântului M5.
The grave M5: a. view from NW; b. view from SW; c-d. flint blade discovered below the skull; e. the flint blade in situ - detail; f. the NW micro profile; g. the plan of the grave M5.

Fig.9. Mormântul M2: a., d. vedere dinspre nord-vest; b. planul mormântului M2; c. detaliu in situ cu inventarul ceramic descoperit în mormânt; e-f. cănuța descoperită lângă membrele inferioare; g. profilul nord-estic.

The grave M2: a., d. view from NW; b. the plan of the grave M2; c. detail in situ with the pottery inventory discovered in the grave; e-f. the small pot discovered near the legs. G. The NE profile.

Expertiza antropologică a osemintelor umane de la Măriuța-La Movilă (com. Belciugatele, jud. Călărași)

Mihaela GĂTEJ*
Andrei SOFICARU*
Nicolae MIRIȚOIU*

Abstract: *This study present the anthropological analysis of five skeletons discovered at Măriuța-La Movilă (Călărași County). The graves M1, M3, M4, and M5 are dated in the Eneolithic period (Kodjadermen-Gumelnița-Karanovo VI complex), and grave M2 had as inventory a vessel dated at the end of 1st century and beginning of 2nd century A.D. It is about three children and two adults; regarding to the sex determination there are four females and one male.*

Rezumat: *Acest studiu prezintă analiza antropologică a cinci schelete descoperite la Măriuța-La Movilă (județul Călărași). Mormintele M1, M3, M4 și M5 sunt datate ca provenind din perioada eneolitică (complexul cultural Kodjadermen-Gumelnița-Karanovo VI), iar M2 după inventarul ceramic ar proveni de la sfârșitul secolului 1 – începutul secolului 2 d. Chr. Vârstele celor morți ne arată trei copii și doi adulți; în ceea ce privește sexul acestora avem patru femei și un bărbat.*

Keywords: *Kodjadermen-Gumelnița-Karanovo VI complex, cemetery, burials, anthropological analysis.*

Cuvinte cheie: *complexul cultural Kodjadermen-Gumelnița-Karanovo VI, necropolă, morminte.*

Materialul prezent ne-a fost înaintat spre analiză de către Cătălin Lazăr de la Muzeul Național de Istorie a României din București. Cele cinci schelete ce fac obiectul prezentului studiu au fost cercetate în perioada 2004–2006. Aceste complexe funerare provin din perimetrul necropolei gumelnițene de la Măriuța-La Movilă, com. Belciugatele, jud. Călărași (C. Lazăr 2005; C. Lazăr *et alii* 2006; C. Lazăr, V. Parnic 2007). Mormintele au fost datate astfel: M1, M3, M4 și M5 sunt eneolitice (complexul cultural Kodjadermen-Gumelnița-Karanovo VI), iar mormântul M2 este atribuit sfârșitului secolului I – începutul secolului II p. Chr., pe baza inventarului ceramic.

Rezultatele cercetării arheologice sunt prezentate într-un studiu separat, în cadrul acestui volum (C. Lazăr, V. Parnic 2007).

Material și metode

Materialul osteologic analizat constă în cinci schelete, trei de copii și două de adulți. Osemintele au fost curățate și restaurate.

Pentru determinarea vârstei la copii s-a urmărit gradul de erupție al dinților (D. H. Ubelaker 1980, p. 112 - fig. 62), lungimea oaselor lungi (M. Stloukal, H. Hanakova 1978, p. 53-69) și dimensiunile bazioccipitalului (M. W. Tocheri, J. E. Molto 2002, p. 356-363); pentru determinarea sexului dimensiunea caninului mandibular (C. De Vito, S. R. Saunders 1990, p. 845-858), iar pentru statură, lungimea humerusului, tibiei și a femurului (E. P. Visser 1998, p. 413-423).

Pentru identificarea oaselor, determinarea sexului și a estimării vârstei la adulți am uzat de manualul de osteologie al lui T. D. White, P. A. Folkens (2005).

Studiu

Mormântul M 1, S 4, □ C 3, 2004

Stare de reprezentare:

- din craniu a fost restaurată o mare parte din calotă, înregistrându-se unele lipsuri pe parietalul stâng, pe ambele temporale și în zona bazilară (fig. 1).
- mandibula e prezentă prin jumătatea stângă, păstrându-se incisivul 1, caninul, ambii premolari și molari (alveola molarului 3 este distrusă);
- scheletul postcranian este bine reprezentat, dar slab conservat;
- se pot identifica astfel fragmente de vertebre, coaste, diafize și epifize ale oaselor lungi (humerusuri, ulne, femure și tibii), rotula stângă, astragalul și calcaneul stâng.

Determinarea sexului:

- ținându-se cont că bosele frontale sunt foarte accentuate, curbura tipic feminină, iar mastoida de mici dimensiuni;

---

* Institutul de Antropologie „Francisc J. Rainer”, Bulevardul Eroilor Sanitari, nr. 8, C.P. 35 – 13, București 050474, asoficaru@yahoo.com

- toate acestea dau o mare probabilitate privind sexul feminin.

Estimarea vârstei:

- gradul de erupție al dinților indică o vârstă la deces de 12 – 14 ani.

Patologie:

- pe occipital, în zona mediană a suturii lambdoide (atât pe partea stângă cât și pe cea din dreapta) se observă *cribra cranii*, dar foarte vagă (fig. 1).

Mormântul M 2, S 5, □ C 3, 2004

Stare de reprezentare:

- craniu, mandibulă și schelet postcranian (lipsă doar humerusul și radiusul dreapta); stare de conservare foarte bună;
- craniul spart dar bine restaurat; se observă totuși o mică deformare din strat la partea posterioară a parietalului dreapta care a accentuat prin înfundare spre interior concavitatea postero-laterală a parietalului;
- prezintă mici lipsuri: arcadele zygomatiche, apofiza ascendentă și partea terminală a arcadei alveolare la maxilarul dreapta, precum și nazalele;
- dentiția deciduală completă (molarii cu apexurile rădăcinilor largi); primul molar definitiv are coroana aproape realizată;
- sincondroza intraoccipitală posterioară deschisă; fontanelele închise, hemifrontalele unite (cu urme exo- și endocranien în regiunea glabelară), hemimandibulele unite (cu urme pe fața internă).

Determinarea sexului:

- feminin, după morfologia mandibulei;

- diametrul mesiodistal al caninului mandibular dreapta = 4,5 mm (A = - 5; B = - 4,96; D = - 4,90).

Estimarea vârstei:

- dimensiunile bazioccipitalului (lățimea maximă = 24 mm; lungimea sagitală = 14,5 mm; lungimea maximă = 21 mm) indică 2 ani;
- lungimile maxime ale oaselor lungi întregi (femur stânga = 152 mm și humerus stâng = 122 mm) ne indică o vârstă maximă de 2,5 ani.

Deformarea craniană artificială de tip circular erect (foarte puternică):

Curba sagitală foarte puternic distorsionată. Frontalul foarte puternic aplatizat (până la concav în treimea mijlocie), parietalele foarte puternic curbate și occipitalul puternic aplatizat. Comparate cu seria feminină normală valorile relative relevante prezintă abateri foarte semnificative. Excepție unghiul curbării frontale care prezintă abatere nesemnificativă datorită deplasării mult spre anterior a punctului maxim de curbură (săgeata frontală). Prezintă eminență prebregmatică și sulcus retrocoronar accentuat. Parietalele sunt foarte înălțate, între înălțimea perpendiculară pe planul g – i (22a) și cea din bregma diferență de 17 mm. Are accentuate depresiuni bilaterale în treimea mijlocie a frontalului, puternice concavități postero-laterale ale parietalelor (prelungite și pe occipital), precum și o ușoară eminență postlamdatică. Baze frontale vizibile (fig. 2 și fig. 4).

În norma verticală este ovoid cu arcadele zygomatiche kriptozige. În norma posterioară formă intermediară casă – bombă cu lățimea maximă pe sutura squamoasă. Indicii craniului sunt hiperbrahican, hipsicran și metriocran (basilo - bregmatic) și hipsicran și akrocran (porio - bregmatic). De asemenea indicele înălțimii calotei se încadrează în categoria foarte mare. Fruntea metriometopă cu marginile divergente, iar occipitalul foarte înalt față de lățime.

Masivul facial este hipercameprosop și ortognat (chiar hiperotognat față de planul orizontal). Orbitalele de formă circulară înaltă sunt hipsiconche (stânga). Nasul este hipercamerrhin cu marginea inferioară a aperturii infantilă și spina nasală de gr. 3 Broca. Tuberculul marginal al zigomaticului este absent iar cel zigo – maxilar slab dezvoltat și în poziție zigomatică. Arcadele alveolare sunt semicirculare. Vizual fosa canină este slab dezvoltată dar fața este bine profilată orizontal (fig. 3).

Statură:

Aceasta este de 814,19 ± 124 mm calculată pentru lungimea femurului și de 844 ± 125 mm pentru cea a humerusului.

Mormântul M 3, S 13, □ C 2, 2005

Stare de reprezentare:

- calota craniană restaurată parțial, având lipsuri din frontal, parietale, temporale și occipital (fig. 5);
- scheletul postcranian este prezent prin diafizele femurelor, tibiei dreapta și fragmente de radiusuri și cubitusuri;
- constatăm lipsa coloanei vertebrale, a coastelor și a oaselor mâinilor și picioarelor.

Determinarea sexului:

- gracilitatea oaselor indică sexul feminin.

Estimarea vârstei:

- erupția dinților indică o vârstă de maxim 12 ani.

Patologie:

- pe occipital, în zona mediană a suturii lambdoide (pe partea stângă) se observă difuz *cribra cranii* (fig. 5).

Mormântul M 4, S 19, □ C 2, 2005

Stare de reprezentare:

- s-a putut restaura o parte din calota craniană, dar prezintă numeroase lipsuri în partea inferioară (fig. 6);
- mandibula nu a putut fi restaurată din cauza fragmentării excesive;
- separat au fost recuperați 22 de dinți (8 incisivi, 3 premolari, 2 canini, 7 molari) ce prezintă o uzură puternică și pe unul din molari o carie la colet;
- scheletul postcranian este reprezentat de diafizele humerusurilor, femurelor, tibiilor și peroneelor; se mai păstrează rotulele, calcaneele și astragalele.

Determinarea sexului:

- robusticitatea caracteristicilor craniene indică sexul masculin.

Estimarea vârstei:

- gradul de obliterare al suturile craniene și uzura dinților indică o vârstă de cca 50 de ani.

Patologie:

- un buton osteomal, pe frontal în partea stângă a acestuia, ectocranian;
- endocranian prezintă mai multe granulații Pachioli.

Mormântul M 5, S 22, □ C 2, 2006

Stare de reprezentare:

- craniul e bine conservat și reprezentat, existând unele lipsuri în partea bazilară;
- maxilarul superior este întreg, iar din mandibulă lipsește ramul stâng și partea centrală, în schimb dentiția este completă (fig. 7);
- postcranian s-au identificat humerusurile, radiusurile, cubitusurile, femurele, tibiile, peroneele, dar acestea au epifizele rupte din vechime;
- centura scapulară și cea pelvină sunt fragmentare;
- sunt prezente vertebrele toracale și cele lombare.

Determinarea sexului:

- atât gracilitatea craniului, dar și forma incizurii sciaticice (deschisă) indică sexul feminin.

Estimarea vârstei:

- gradul de obliterare al suturile craniene și uzura dinților indică o vârstă de cca 45 de ani.

Considerații finale

Lotul osteologic prezentat în studiul nostru, chiar dacă este redus numeric, contribuie cu noi analize antropologice la cunoașterea populațiilor eneolitice și a celor sarmatice de pe teritoriul României.

S-a putut determina astfel, că din cinci schelete, trei sunt de copii și două de adulți; de asemenea, în privința determinării sexului, au fost identificate patru schelete de sex feminin și unul masculin.

Potențialul necropolei eneolitice de la Măriuța-*La Movilă* (și de ce nu a unei necropole sarmatice) este destul de ridicat deoarece există patru morminte gumelnițene descoperite prin sondaje, în 3 campanii arheologice (2004-2006), pe o suprafață de 134 m², iar o săpătură sistematică ar conduce la noi descoperiri. Acest punct de vedere este susținut și de săpăturile executate de colegii din Bulgaria, într-o serie de necropole (Vinica, Goljamo Delcevo, Durankulak, Radingrad, Tărgoviște etc.) aparținând complexului cultural Kodjadermen-Gumelnița-Karanovo VI (A. Radunčeva 1976; I. Ivanov 1982, p. 166; I. Angelova 1986; H. Todorova *et alii* 1975; H. Todorova 1978, 1982, 2003).

Bibliografie

- I. Angelova 1986 *Praistorijski nekropol pri gr. Targovište*, în *Arheolojski Institut i muzej na Ban. Interdisciplinarni Izsledvanija XIV_A*, p. 49-66.
- C. De Vioto, S. R. Saunders 1990 *A Discriminant Function analysis of Deciduous Teeth to Determine Sex*, în *JFS*, 35, 4, p. 845-858.
- I. Ivanov 1982 *Tell Radingrad*, în H. Todorova (editor) *Kupferzeitliche Siedlungen in Nordostbulgarien. Materialien zur Allgemeinen und Vergleichenden Archäologie*, Band 13, München, p. 166-174.
- C. Lazăr 2005 *Sector Terasă*, în V. Parnic *et alii*, *Măriuța, com. Belciugatele, jud. Călărași, Punct: La Movilă, Cronica. Campania 2004*, <http://www.cimec.ro/Arheologie/cronicaCA2005/cd/index.htm>, [accesat 10.07.2007].
- C. Lazăr *et alii* 2006; C. Lazăr, V. Parnic, A. Soficaru, N. Mirițoiu, M. Gătej, *Considerații privind unele descoperiri funerare de la Măriuța-La Movilă, com. Belciugatele, jud. Călărași*, comunicare susținută la *Sesiunea Științifică a Muzeului Județean Ialomița* cu tema *20 de ani de cercetări arheologice la Bordușani-Popină*, Slobozia, 16-18 noiembrie 2006.
- C. Lazăr, V. Parnic 2007 *Date privind unele descoperiri funerare de la Măriuța-La Movilă*, în *SP IV*, p. 135-157.
- S.R. Loth, M. Henneberg 2001 *Sexually Dimorphic Mandibular Morphology in the First Few Years of Life*, în *AJPA*, 115, p. 179-186.
- N. Mirițoiu 2005 *Arhitectura craniană și deformarea artificială intenționată a craniului*, teză de doctorat, București, mss.
- A. Radunčeva 1976 *Vinica - Eneolitno seliste i nekropol. Razkopki i proucvanija*, VI, Sofia.
- M. Stloukal, H. Hanakova 1978 *Die Länge der Längsknachen altslavischer Bevölkerungen unter besonderer Berücksichtigung von Wachstumsfragen*, în *Homo*, 26, p. 53- 69.
- M.W. Tocheri, J.E. Molto 2002 *Aging Fetal and Juvenile Skeletons from Roman Period Egypt Using Basioociput Osteometrics*, în *IJO*, 12, p. 356-363.

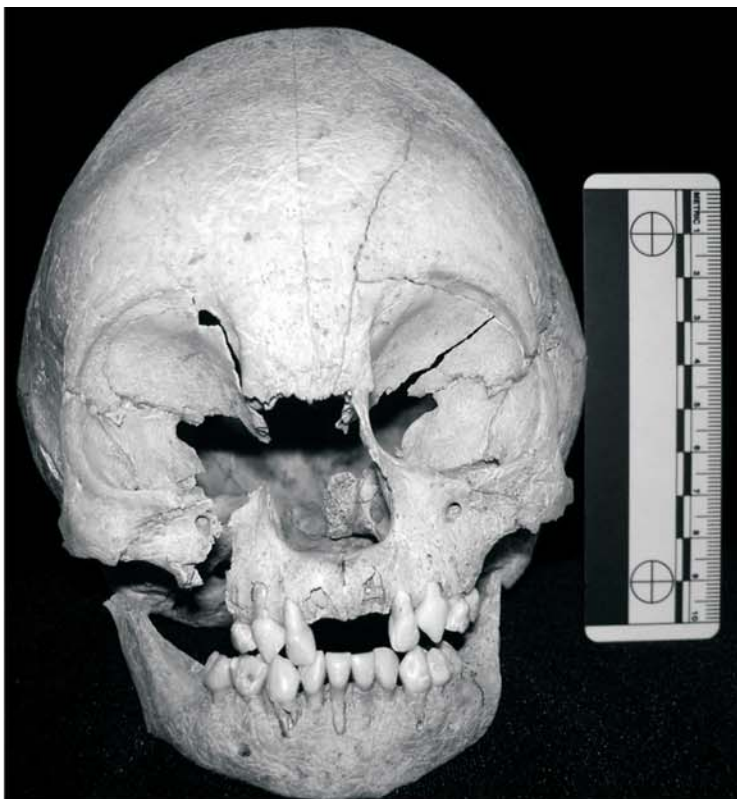
- H. Todorova *et alii* 1975 H. Todorova, I. Ivanov, V. Vassliev, M. Hopf, H. Quitta, G. Kohl, *Selistsnata mogila pri Goljamo Delcevo*. Razkopki i proucvanija, V, Sofia.
- H. Todorova 1978 *The Eneolithic Period in Bulgaria in the Fifth Millenium B.C.*, în BAR (IS), no. 49, Oxford.
- H. Todorova 1982 *Kupferzeitliche Siedlungen in Nordostbulgarien. Materialien zur Allegemeinen und Vergleichenden Archäologie*, Band 13, München.
- H. Todorova (editor) 2003 *Durankulak, Band II. Die Prähistorischen Gräberfelder*, Teil 1 & 2, Sofia.
- D.H. Ubelaker 1980 *Human skeletal remains*, second edition, Washington.
- E. P. Visser 1998 *Little Waifs: Estimating Child Body Size from Historic Skeletal Material*, în *IJO*, 8, p. 413-423.
- T.D. White, P.A. Folkens 2005 *The Human Bone Manual*, Academic Press.

Fig. 1. Mormântul M1, fragmente de craniu.
Grave M1, skull remains.

Fig. 2. Mormântul M2, craniu, vedere laterală dreapta.
Grave M2, skull, right lateral view .

Fig. 3. Mormântul M2, craniu, vedere frontală. Grave M2, skull, frontal view.

Fig. 4. Mormântul M2, craniu, vedere laterală stânga
Grave M2, skull, left lateral view.

Fig. 5. Mormântul M3, fragmente de craniu.
Grave M3, skull remains.

Fig. 6. Mormântul 4, craniu, vedere superioară.
Grave M4, skull, superior view.

Fig. 7. Mormântul M5, calota craniană, maxila și mandibula.
Grave M5, cranial vault, maxilla and mandible.

Neue Daten zur prähistorischen Ansiedlung bei Tăușanca (Gemeinde Ulmeni, Bezirk Călărași)

Alexandru S. MORINTZ*

Abstract: *This work represents the first step after the studies have been started again in the prehistorical settlement from Tăușanca (Ulmeni commune, Călărași county). In november 2006 there has been realised a field recognition (pl. 2-4) on the ground of the information on this sit wrote down 40 years ago (pl. 1). Back then there has been realised an important topographic raising of the sit and the surrounding area (pl. 5), and afterwards the 3D model (pl. 6), which will represent the base for the future studies. The 3D model offers a series of indications concerning the existence of a fortification system. On both the hill slopes of the settlement, in correspondent position, there has been identified a hole (pl. 6-7). These represent rests from the defence ditch. Between these, on the upper part of the hill, the human habitation which still exists caused the field levelling. The study of the hole configuration on the South-Western slope (pl. 8) and the reconstruction of defence ditch trace, suggests the existence of an a habitation, according to the classification made by Sebastian Morintz (pl. 9).*

Rezumat: *Lucrarea prezintă prima etapă din reluarea cercetărilor în așezarea preistorică de la Tăușanca (com. Ulmeni, jud. Călărași). Pornind de la informațiile consemnate în urmă cu patru decenii despre acest sit (pl. 1), în noiembrie 2006 a fost efectuată o recunoștere a terenului (pl. 2-4). Tot atunci a fost efectuată o amplă ridicare topografică a sitului și a zonei înconjurătoare (pl. 5) iar ulterior, modelul 3D (pl. 6), care va constitui baza de plecare pentru viitoarele cercetări. Modelul 3D oferă o serie de indicii privind existența unui sistem de fortificații. Pe ambii versanți ai botului de deal pe care este situată așezarea, în poziție corespondentă, au fost identificate câte o adâncitură (pl. 6-7). Acestea reprezintă resturi din șanțul de apărare. Între acestea două, pe partea superioară a botului de deal, locuirea umană existentă și în prezent a dus la nivelarea terenului. Studiul configurației adânciturii de pe versantul sud-vestic (pl. 8) și reconstituirea traseului șanțului de apărare, sugerează existența unei așezări de tip a, după clasificarea făcută de către Sebastian Morintz (pl. 9).*

Keywords: *Cernavodă I settlement, 3D model, fortification system.*

Cuvinte cheie: *așezare Cernavodă I, model 3D, sistem de fortificații.*

Die prähistorische Ansiedlung bei Tăușanca befindet sich im Süden der Bărăgan-Ebene, auf der Hochterrasse des linken Donau-Ufers (taf. 1). Sie ist an der Südgrenze der Gemeinde Ulmeni, auf einem Hügelsporn, der südlich und östlich von einem Teich bespült wird, zu sehen (S. Morintz, B. Ionescu 1968, S. 111). Ihre Maximalhöhe im Bezug mit dem Umfeld beträgt zwischen 35 m (im Norden, wo die Verbindung mit der Terrasse existiert) und 30 m (im Süden, Richtung wo sie eine Neige kennt).

Die ersten Informationen hinsichtlich dieser prähistorischen Ansiedlung wurden in der Zeitspanne 1958-1967 durch mehrere Geländebegehungen gesammelt (S. Morintz, B. Ionescu 1968, S. 95). Es wurde von einer großflächigen Siedlung gesprochen (S. Morintz, B. Ionescu 1968, S. 111). Die in den Jahren 1966 und 1967 durchgeführten Sondagen, hatten die Entdeckung eines Oberflächenhauses zum Ergebnis. Der Bau war 7,50 x 4,00 m groß und hatte eine Westsüdwest-ostnordostorientierung (S. Morintz, B. Ionescu 1968, S. 112; A. S. Morintz 2001, S. 109).

Anhand der typischen Keramik, ähnlich der die in verschiedenen anderen Siedlungen gefunden wurde, konnte der Fund in Tăușanca der Cernavodă I-Kultur zugeordnet werden (S. Morintz, P. Roman 1968a; *idem* 1968b; *idem* 1969; *idem* 1970; *idem* 1973; H. Parzinger 1998; I. Manzura 1999; P. Roman 2001a; *idem* 2001b).

Im Herbst des Jahres 2006 wurden die Forschungen, mit Hilfe des Direktors des *Museums der Zivilisation Gumelnița* aus Oltenița, Herrn Done Șerbănescu, neu aufgenommen. Den Informationen Șerbănescus nach, hat sich das Umfeld der Ansiedlung in den letzten vier Jahrzehnten topographisch nicht stark geändert (taf. 2-4).

Unser erster Forschungsschritt setzte sich das Festlegen des Siedlungstyps und die wahrscheinlichen Dimensionen der prähistorischen Ansiedlung zum Ziel. Diesbezüglich wurden die nötigen topographischen Messungen der Umgebung durchgeführt (taf. 5).

Diese Messungen und die Analyse der Fotos aus dem Jahr 2006 erlauben folgende Teilschlussfolgerungen. Ungefähr 100 m nördlich am Oberteil des Hügelsporns ist auf seinen beiden Seiten je eine Vertiefung, welche sich bis zum Abhangfuß hinziehen (taf. 6-7), zu sehen. Die auf der westlichen ist tiefer als jene auf der östlichen Seite. Zwischen diesen zwei Vertiefungen führte die moderne Bewohnung zu einer Glättung des Umfeldes, so dass heute die Vertiefung an der

---

* Institutul de Arheologie "Vasile Pârvan" Str. H. Coandă, nr. 11, București, alexmorintz@yahoo.com

Spornoberfläche schwer zu erkennen ist. Diese Vertiefung, welche die südliche Spitze des Hügelsporn von dem restlichen Teil der Terrasse abtrennte, stellt einen prähistorischen Graben dar.

Die Analyse des Verlaufs der Grabentiefe am südwestlichen Abhang (taf. 8) und die hypothetische Rekonstruktion des Wehrgrabens ermöglicht die Einschließung unserer Siedlung in die Kategorie jener des *Typs a* nach Sebastian Morintz (1962) (taf. 9). Unsere Hypothese muß aber selbstverständlich durch zukünftige Ausgrabungen bewertet werden. Gut wäre es, das diese Forschungen auch durch solche geophysischen begleitet würden. Eine solche Forschungsmethode hatte z.B. in Radovanu-*Gorgana a doua* nennenswerte Resultate (C. Schuster *et alii* 2006).

Der Cernavodă I-Kultur gehören in der Bărăgan-Ebene weitere Siedlungen an: Chirnogi, Renie und Râmnicelu (S. Morintz, B. Ionescu 1968, S. 96, 105). Unter diesen, befestigt war wahrscheinlich nur die letzte. Sie fand ihren Platz auf einer Anhöhe in der Buzău-Tiefebene (N. Harțuche 1980). Dieser ovale Sporn ist 150 m lang und hat eine Maximalbreite von 60 m. Gegenüber dem Umfeld ist der Sporn 10 m hoch (A.S. Morintz 2001, S. 108 und Abb. 9a-b). Er kennt eine Ostwestneigung. In der Vorgeschichte gab es eine Verbindung zwischen ihm und der Terrasse. Dieser Verbindung wurde unseres Erachtens, wenn wir Tăușanca zum Vergleich ziehen, von der Cernavodă I-Gemeinschaft wahrscheinlich durch einen Graben ein Hindernis in den Weg gesetzt (A.S. Morintz 2001, Abb. 12; wohlbemerkt, N. Harțuche 1980 spricht aber von keiner Befestigung). Heute ist dieser nicht mehr zu erkennen, da er sehr möglich durch anthropische Faktoren zerstört wurde. Eine neue Ausgrabung könnte wahrscheinlich mehr Licht diesbezüglich schaffen.

Ein weiterer Abwehrgraben soll in der Kulturnamen gebenden Siedlung bei Cernavodă funktioniert haben (P. Roman 2001a, mit älterer Lit.; A.S. Morintz 2001, S. 109 f.). Dieser war eigentlich eine Versteilung der Abhangwand des Ostnordostteils der Siedlung.

Es ist schwer zu sagen welche Ursachen zur Aushebung von Wehrgraben einiger der Cernavodă I-Siedlungen geführt haben. Wurden die befestigten Siedlungen für längere Zeit benützt? Die Kulturschichten der verschiedenen Cernavodă-Siedlungen geben diesbezüglich keinen Aufschluß. Nur in Cernavodă gibt es eine dickere Kulturschicht.

Waren die Graben in Tăușanca und Râmnicelu eher Hindernisse für die Wildtiere als gegen mögliche Feinde gedacht? Wenn man bedenkt, dass es keine klare Spur von einem Wall gibt, ist diese Annahme nicht außer acht zu lassen.

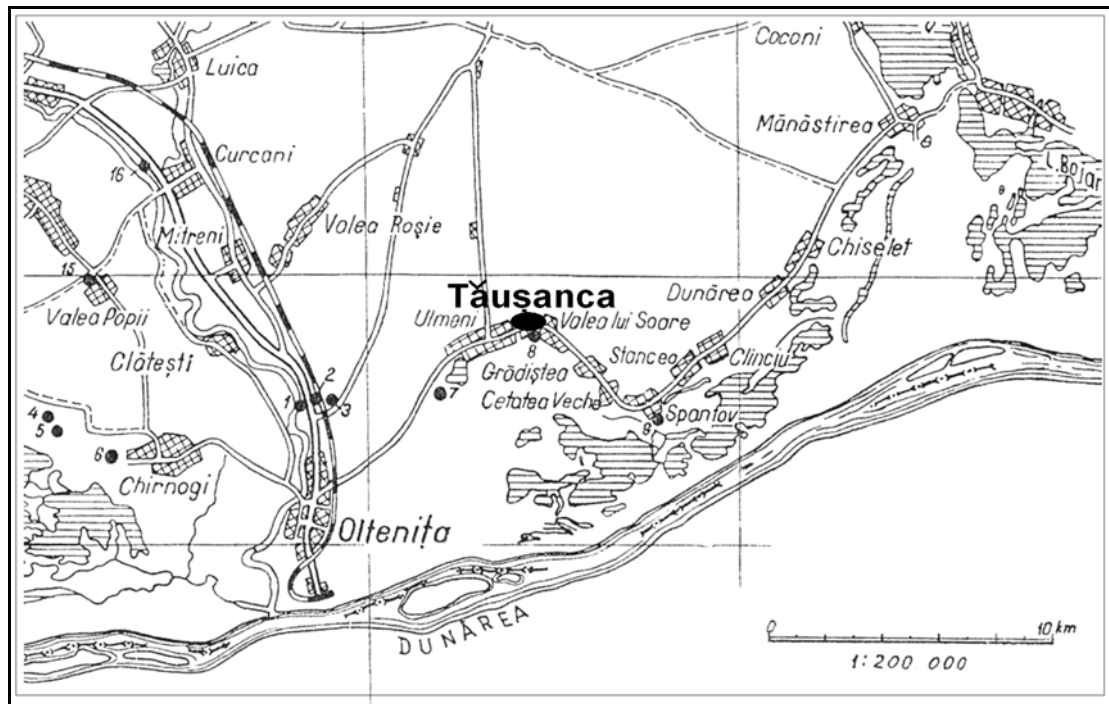
Zu den neusten Forschungen in Tăușanca zurückkommend, muß unterstrichen werden, dass die topographischen Messungen unserer Ansicht nach ein erster nötiger Schritt sind, welcher zum besseren planen der weiteren Ausgrabungen führt. Auf ein solches Angehen der archäologischen Forschungen in den verschiedenen prähistorischen Siedlungen haben wir schon hingewiesen (A.S. Morintz, C. Schuster 2004). Es kann dadurch die zukünftige Planung der Forschung erleichtert werden. Die neusten Funde können alljährlich dem 3D-Modell zugefügt werden. Solche Versuche wurden im Falle der Ausgrabungen in Radovanu-*Gorgana a doua* schon durchgeführt (A.S. Morintz *et alii* 2005; C. Schuster *et alii* 2005; C. Schuster *et alii* 2006; A.S. Morintz, C. Schuster 2006; A.S. Morintz, S. Lungu 2006).

Andererseits, falls eine neue Forschung aus verschiedenen Gründen nicht möglich ist, liefern topographische Messungen, das 3D-Modell und Fotos in enger Bearbeitung mit älterer Information die nötigen Unterlagen für eine Aufbewahrung von Daten, die anders verlorengehen könnten.

Literatur

- N. Harțuche 1980 *Complexul cultural Cernavodă I de la Râmnicelu-jud. Brăila*, in *Istros I*, S. 33-88.
- I. Manzura 1999 *Ceranvoda I Culture*, in Lolita Nikolova, *The Balkans on Later Prehistory. Periodization, Chronology and Cultural Development in the Final Copper and Early Bronze Age (Fourth and Third Millennia BC)*, with contributions by Igor Manzura and Cristian Schuster, in *BAR (IS)*, S. 95-174.
- A.S. Morintz 2001 *Structuri de locuire în cadrul culturii Cernavodă I*, in *Thraco-Dacica* 22/1-2, S. 107-137.
- A.S. Morintz, S. Lungu 2006 *Old Excavations and New Techniques in Romania*, in *Workshop. Archäologie und Computer. Kulturelles Erbe und Neue Technologien. 18.-20. Oktober 2006. Abstracts*, Wien, S. 12.

- A.S. Morintz, C. Schuster 2004 *Aplicații ale topografiei și cartografiei în cercetarea arheologică, Târgoviște, 118 S.*
- A.S. Morintz, C. Schuster 2006 *Using 3D Models in the Romanian Archaeology, in Digital Discovery. Exploring New Frontiers in Human Heritage. Computer Applications and Quantitative Methods in Archaeology. CAA2006 Fargo: April 18-23. Book of Abstracts and Program, Fargo, S. 83.*
- A.S. Morintz *et alii* 2005 A.S. Morintz, A. Chelmeș, G. Chelmeș, *Realizarea modelului tridimensional al unui sit arheologic. Studiu de caz: Radovanu, „Gorgana a doua”, in Pontica 37-38 (2004-2005), S. 291-302.*
- S. Morintz 1962 *Tipuri de așezări și sisteme de fortificație și de împrejurimi în cultura Gumelnița, in SCIV 13/2, S. 273-284.*
- S. Morintz, B. Ionescu 1968 *Cercetări arheologice în împrejurimile orașului Oltenița (1958-1967), in SCIV 19/1, S. 95-128.*
- S. Morintz, P. Roman 1968a *Aspekte des Ausgangs des Äneolithikums und der Übergangsstufe zur Bronzezeit im Raum der Niederdonau, in Dacia (NS) XII, S. 45-128.*
- S. Morintz, P. Roman 1968b *Asupra perioadei de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului la Dunărea de Jos, in SCIV 19/4, S. 553-573.*
- S. Morintz, P. Roman 1969 *Über die Chronologie der Übergangszeit vom Äneolithikum zur Bronzezeit in Rumänien, in Dacia (NS) 13, S. 61-71.*
- S. Morintz, P. Roman 1970 *Cu privire la cronologia perioadei de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului în România, in SCIV, 21/4, S. 557-570.*
- S. Morintz, P. Roman 1973 *Über die Übergangsperiode vom Äneolithikum zur Bronzezeit in Rumänien, in B. Chropovski (Hrsg.), Symposium über die Entstehung und Chronologie der Badener Kultur, Malé Vozokany (8.-11. Dezember 1969), Bratislava, S. 259-295.*
- H. Parzinger 1998 *Der nordpontische Raum und das untere Donaugebiet in der späten Kupferzeit: das Ende des Kodžadermen-Gumelnița-Karanovo VI-Verbandes und die Cernavodă I-Kultur, in B. Hänsel und J. Machnik (Hrsg.), Das Karpatenbecken und die osteuropäische Steppe, Prähistorische Archäologie in Südosteuropa, Band 12, S. 123-134.*
- P. Roman 2001a *Unpublizierte Daten über die Siedlung der Cernavodă I-Kultur in Cernavodă, in R.M. Boehmer und J. Maran, Festschrift für Harald Hauptmann zum 65. Geburtstag, Lux Orientis. Archäologie zwischen Asien und Europa, Verlag Marie Leidorf GmbH-Rahden/Westf, S. 345-350.*
- P. Roman 2001b *Date inedite asupra așezării culturii Cernavodă I de la Cernavodă, in Pontica 33-34, S. 171-177.*
- C. Schuster *et alii* 2005 C. Schuster, A.S. Morintz, A. Chelmeș, *Die Gestaltung eines dreidimensionalen Modells eines archäologischen Grabungsortes. Ein Beispiel: Radovanu-Gorgana a Doua, in SAA 10-11, S. 30-40.*
- C. Schuster *et alii* 2006 C. Schuster, A.S. Morintz, A.C. Mocanu, *Excavation and Magnetometric and 3D Model of the Getic site from Radovanu, southern Romania, in Workshop. Archäologie und Computer. Kulturelles Erbe und Neue Technologien. 18.-20. Oktober 2006. Abstracts, Wien, S. 53-54.*

Taf. 1. Tăușanca-Ansiedlung und ihr Umfeld (bearbeitet nach S. Morintz, B. Ionescu 1968, Abb. 1)
Așezarea Tăușanca și împrejurimile (prelucrare după S. Morintz, B. Ionescu, 1968, fig. 1).

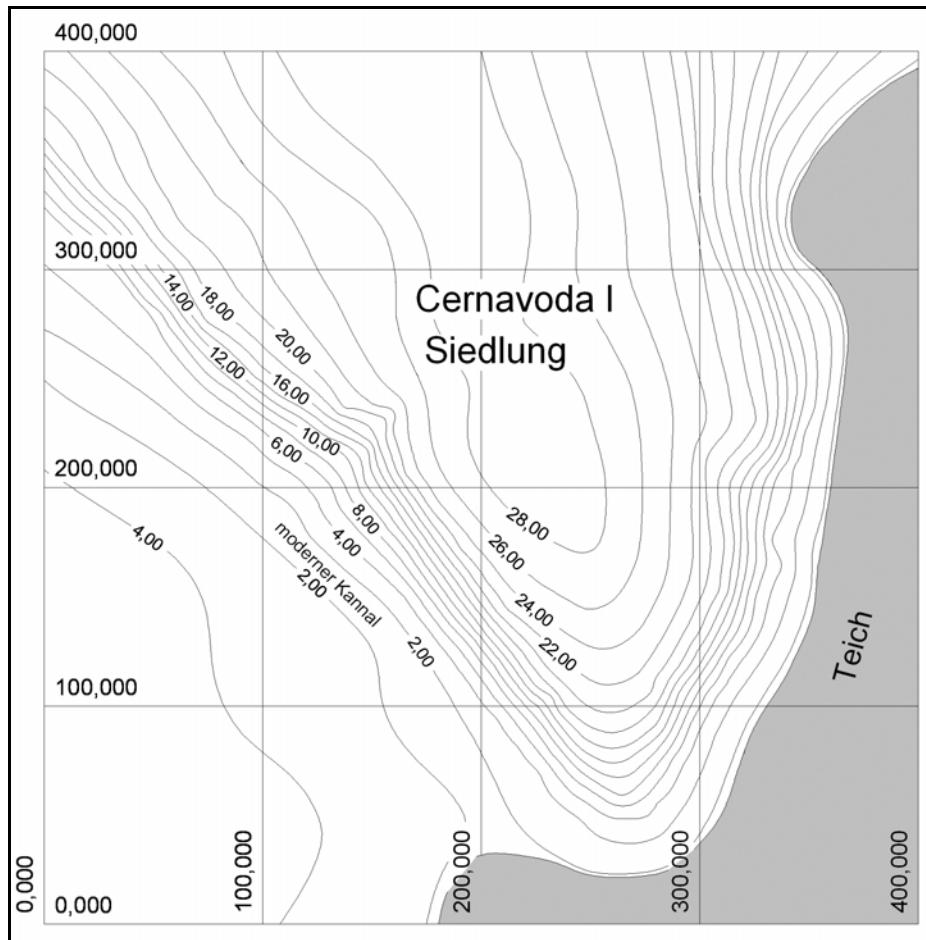
Taf. 2. Tăușanca-Ansiedlung, Südwestansicht (November 2006).
Așezarea de la Tăușanca, vedere dinspre sud-vest (noiembrie 2006).

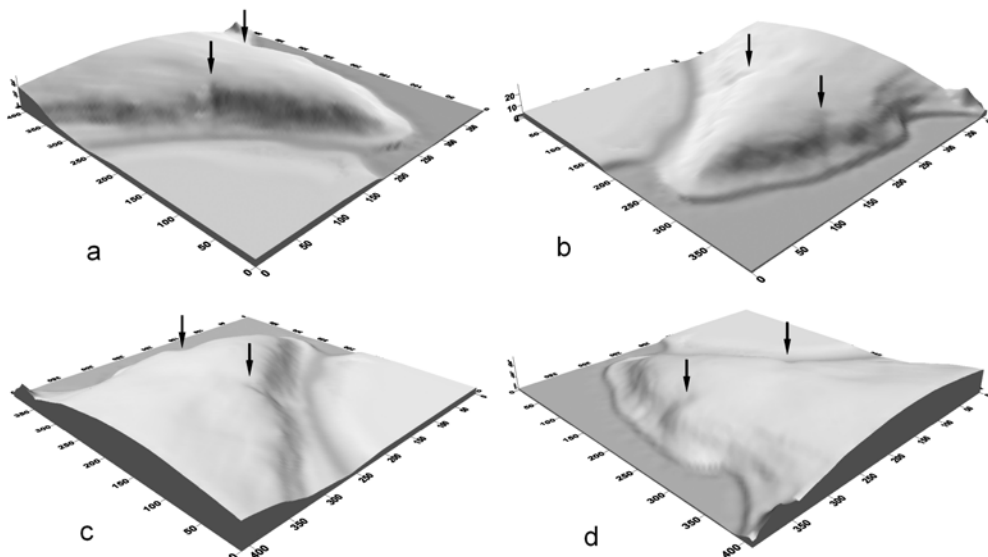
Taf. 3. Tăușanca -Ansiedlung, Südansicht (November 2006).
Așezarea de la Tăușanca, vedere dinspre sud (noiembrie 2006).

Taf. 4. Tăușanca-Ansiedlung, Südostansicht (November 2006).
Așezarea de la Tăușanca, vedere dinspre sud-est (noiembrie 2006).

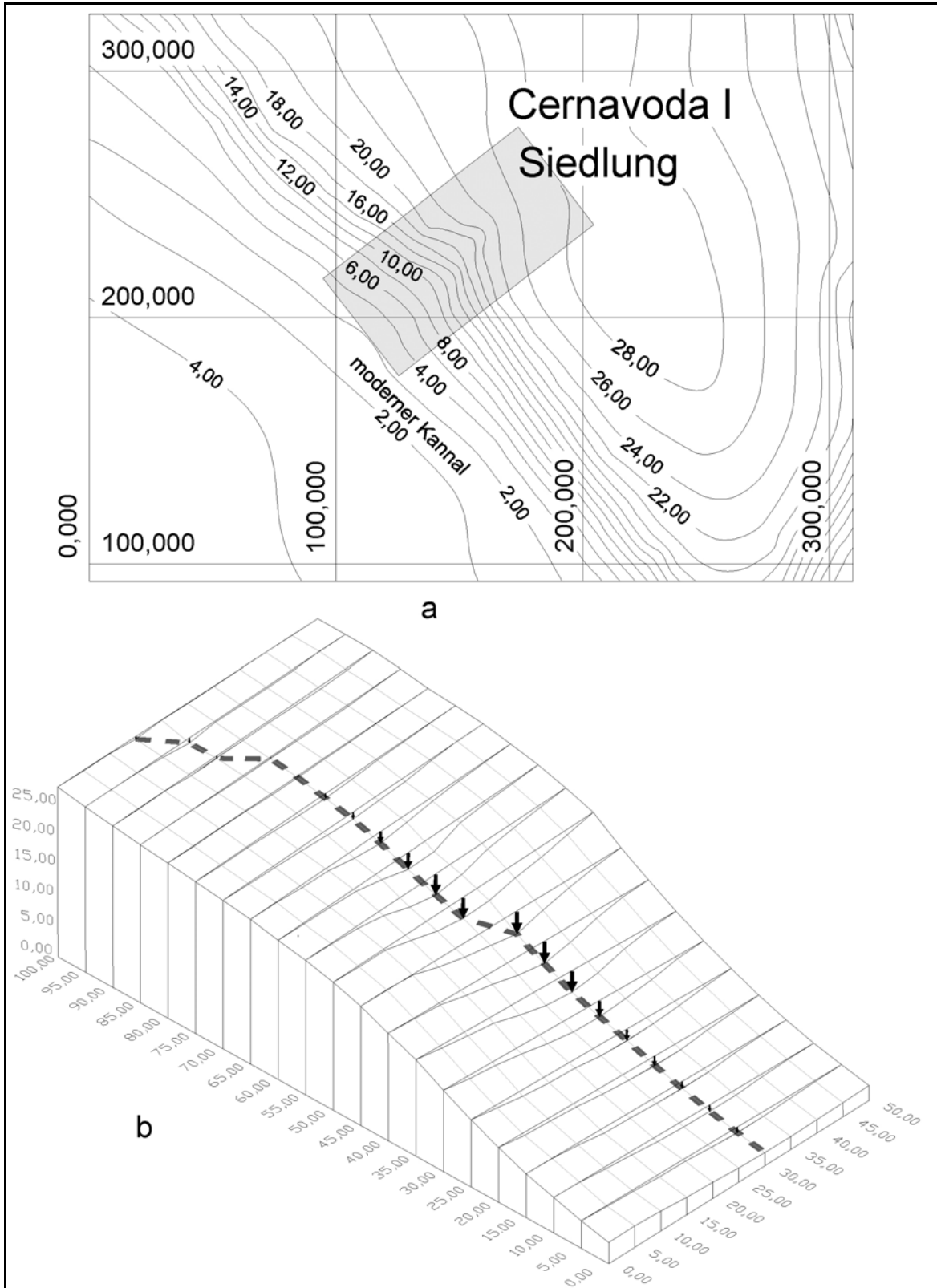
Taf. 5. Topographischer Plan der Siedlung Tăușanca (Messungen, November 2006).
Planul topografic al așezării de la Tăușanca (ridicare topografică noiembrie 2006).

Taf. 6. 3D Modell der Ansiedlung Tăușanca, verschiedene Ansichten: a – Südwest; b – Südost; c – Nordwest; d – Nordost.
Modelul 3D al așezării de la Tăușanca, vederi dinspre: a – sud-vest; b – sud-est; c – nord-vest; d – nord-est.

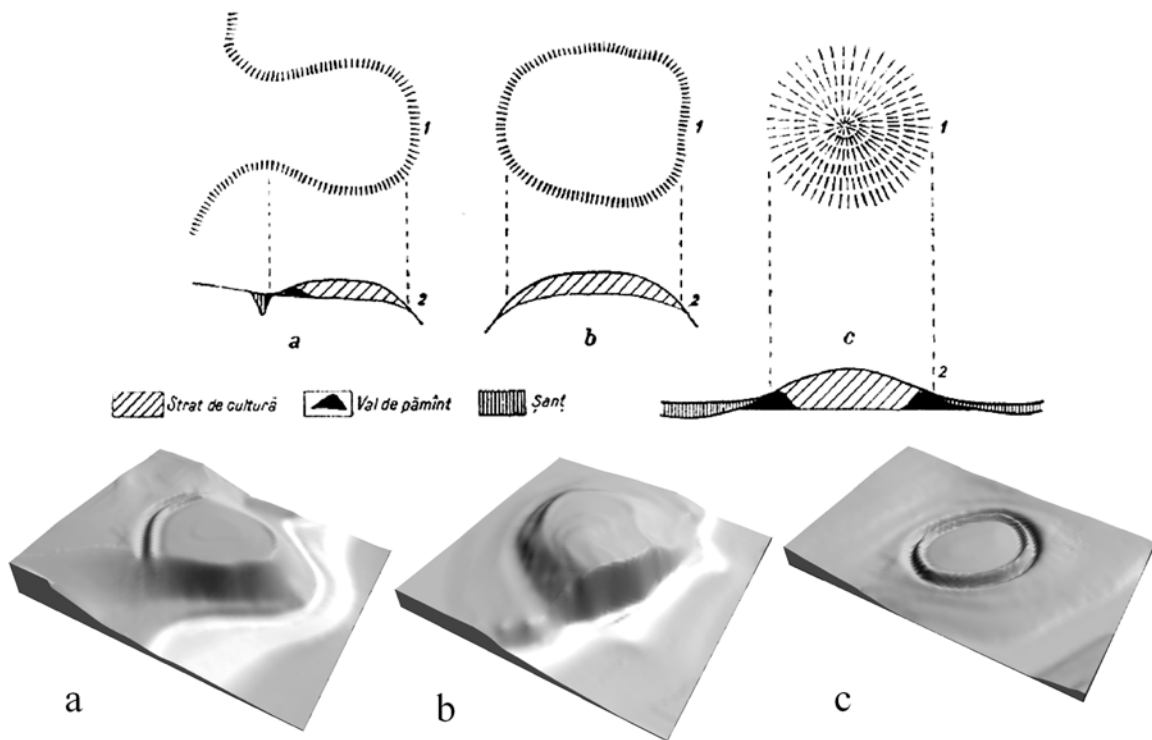

Taf. 7. Ansicht mit den Vertiefungen: Ostseite (a) und Westseite (b).
Vederi de detaliu: partea estică (a) și partea vestică (b).

Taf. 8. Ostansicht, mit den Niveauunterschieden.
Configurația adâncirii de pe versantul estic.

Taf. 9. a - Schema der Gumelnița-Siedlungstypen mit ihren Befestigungselementen (nach S. Morintz 1962, Abb. 3); b – 3D-Modell dieser Typen.

a - Schema tipurilor de așezări Gumelnița cu elementele caracteristice (după S. Morintz 1962, fig. 3);
 b – Modelele 3D ale acestor tipuri.

Erwägungen zu den befestigten bronzezeitlichen Siedlungen an der Unteren Donau (Südrumänien)

Cristian SCHUSTER*

Abstract: *There are reviewed and in the same time analyzed the discoveries included in the category of the Bronze Age fortified settlements from the South of Romania (Oltenia, Muntenia and Dobrogea). There were considered the types of fortification elements, not only as work technique, but also as the moment and the causes when they have been practiced.*

Rezumat: *Sunt trecute în revistă și totodată, analizate descoperirile incluse în categoria așezărilor fortificate din epoca bronzului din partea de sud a României (Oltenia, Muntenia și Dobrogea). S-au avut în vedere tipurile de elemente de fortificație, atât ca tehnică de realizare cât și a momentului și cauzele când ele au fost practicate.*

Keywords: *Bronze Age, the South of Romania, fortified settlements.*

Cuvinte cheie: *Epoca bronzului, sudul României, așezări fortificate.*

Südrumänien, mit seinen historischen Provinzen Muntenien, Oltenien und der Dobrogea, hat die Südkarpaten, die Donau und das Schwarze Meer zu seinen natürlichen Grenzen. Dieser relativ breiter Raum, mit seinen geographischen Gegebenheiten, seinem Wassernetz und dem Klima, hat in der Vorgeschichte die Entwicklung der verschiedenen Gemeinschaften, wie es immer in solchen Fällen geschieht, stark geprägt (C. Schuster 2004a; 2004b; C. Schuster *et alii* 2005a, S. 9-13; C. Schuster, A. Morintz 2006, S. 11 ff.). Diese Tatsache hatte in der Bronzezeit eine typische Siedlungsdynamik zur Folge. Das bedeutet, dass sich sowohl an den Donau- als auch an den Ufern ihrer Nebenflüsse Ketten von Siedlungen bildeten, die uns bei einer oberflächlichen Analyse falscherweise von einer erstaunlichen Siedlungsdensität und gleichzeitig von einem hohen demographischen Wachstum sprechen lassen würden.

Werden aber die Siedlungen näher betrachtet, so entpuppen sich diese (in vielen Fällen trotz unreichender archäologischer Forschungen, die meisten davon nur Rettungsgrabungen oder kleine Sondagen) als von kleinen Ausmassen, aus einer geringen Anzahl von Häusern und Nebenbauten bestehend und stark von der Wirtschaftsform der Gemeinschaften beeinflusst. Greifen wir das Beispiel der frühbronzezeitlichen Glina-Kultur¹ auf, kann folgendes festgestellt werden:

- a. die Anzahl der bis heute entdeckten Siedlungsspuren erhebt sich in ihrem Verbreitungsgebiet in Rumänien (d.h. Muntenien und Oltenien), auf ungefähr 325 (C. Schuster 2005a, S. 92; C. Schuster, C. Fântâneau 2005, S. 21 ff.), davon fast 200 sind nur im Argeș-Dâmbovița-Ialomița-Raum zu finden (C. Schuster 1997a);
- b. außer der wirklich hohen Berglandschaft und den sehr tiefliegenden Gebieten wurden alle Reliefformen besiedelt (C. Schuster, C. Fântâneau 2005, S. 54 f.);
- c. die Siedlungen waren klein, bestanden aus wenigen Bauten und selten wurden mehrere Siedlungsschichten gefunden, d.h. die Siedlungen müssen in die Kategorie jener kurzlebigen eingestuft werden;
- d. mit wenigen Ausnahmen zeigten sich die Siedlungen als unbefestigt. Nennenswert ist aber, dass ihre Umgebung meistens einen natürlichen Schutz bot.

Für das Thema unseres Beitrages ist wichtig zu unterstreichen, dass einige der Siedlungen Spuren künstlicher Befestigungselemente zur Schau boten. Dumitru Berciu (1966) sprach im Falle der Siedlung von Crivăț von einem Wehrgraben. Dieser hatte im Schnitt eine U-Form, durchzog von Osten nach Westen den Terrassensporn und befand sich ca. 90 m weit entfernt von dessen Spitze. Nach Berciu wurde der Graben nicht von einem Erdwall begleitet.

Eine zweite befestigte Glina-Siedlung soll die von Orbeasca de Sus gewesen sein (E. Moscalu, C. Beda 1979, S. 368 f.). Hier hoben die Glina-Menschen an der Westseite einer länglichen Anhöhe am Teleorman-Fluß einen Graben aus. Dieser hatte die Rolle der Abriegelung des Sporns, der an seiner Nord- und Ostseite von den Gewässern des genannten Flusses bespült wurde, von der Umwelt zu

---

* Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan“, str. H. Coandă, nr. 11, București, cristianschuster@yahoo.com

¹ Über den Beginn der Bronzezeit nördlich der Donau gibt es unter den Wissenschaftlern eine gegensätzliche Diskussion. Darüber äußerten wir uns des öftern (C. Schuster 1997a; *idem* 1998; *idem* 1999; *idem* 2005a), deshalb nehmen wir dieses Thema nicht erneut auf. Unseres Erachtens kann von der Frühbronzezeit in Südrumänien ab dem kulturellen Horizont Zimnicea – Oltenița-Calomfirescu – Călărași-Mircea Vodă – Mlăjeț gesprochen werden (P. Roman 1986; C. Schuster 2005a, mit älterer Lit.). Die Glina-Kultur folgt diesem Horizont.

vollenden. Später, in der Ha A₁-A₂-Zeit wurde die Anhöhe durch einen neuen Graben und mit einem Wall befestigt. So entstand eine 2,5 ha große Festung. Dieser zweite Graben schnitt auch den Glina-Graben an.

In Odaia Turcului, auf einem Sporn der linken Terrasse des Potop-Flusses, trennt ein Wehrgraben auf der Nordseite die Anhöhe von der 150 x 50 m großen Glina-Siedlung (E. Tudor 1982, S. 59 f.). Der Graben hatte eine V-Form, war 8 m breit am Oberrand und erreichte eine Tiefe von 2,25 m (E. Tudor 1982, S. 60 f.). Der Wall aus gelbem und teilweise rotem gut gestampftem Lehm hat an seiner Basis eine 12 m große Breite und ist 1 m hoch (R. Băjenaru 2002, S. 109 und Abb. 1/3. Die Zeichnung stimmt leider mit den erwähnten Daten im Text bezüglich dem Graben und Wall nicht überein und kann dadurch Konfision verursachen) (taf. 1).

Auf einer Anhöhe im Gebiet der Ortschaft Șerbănești, am ehemaligen Strâmbu-Bach, der in der Vergangenheit in den Dâmbovnic-Fluß mündete, konnten durch eine Rettungsgrabung die Überreste einer befestigten Siedlung erforscht werden (T. Cioflan, R. Maschio 2000). Der entdeckte Erdwall, hat eine bogenförmige Lauflinie, ist 240 m lang und sondert den Sporn von der Umwelt ab. Im Inneren des Walls gibt es einen Kern aus rotgebrannter, teilweise mit gebrannten Holzresten bespickter Erde (T. Cioflan, R. Maschio 2000, S. 10). Die Innenseite der Anlage wurde durch einen Steingürtel verhärtet, während die Außenseite mit größeren Flußsteinen versehen wurde.

Eine weitere befestigte Siedlung soll auf einem Terrassenvorsprung in Popești, im Punkt „Cioarinu“, in Funktion gewesen sein (C. Schuster 1997a, S. 202). Leider sind die Informationen diesbezüglich ungenügend.

Wenn diese Glina-Gräben wirklich eine Abwehrrolle spielten, und nicht als Hindernis für die Wildtiere, als eine Schutzanlage der eigenen Herden gedacht wurden, so stellt sie die Frage wann und warum sie ausgehoben wurden? Die Keramik aus Crivăț, Orbeasca de Sus und Popești-Cioarinu läßt uns von Siedlungen der klassischen Stufe reden. Nicht zu vergessen ist aber, dass diese Siedlungen zwar an den Ufern der Nebengewässer der Donau, aber unweit vom Strom lagen. Und wie uns bekannt ist, bevorzugten die aus Osten kommenden und nach Westen ziehenden Grabgrubenkulturgemeinschaften eben den Weg entlang der Donau. Nicht wenig oft drangen sie den Argeș, Teleorman u.s.w. flußaufwärts in Munteniens Innenland ein.

Unter den befestigten Glina-Siedlungen nehmen die von Odaia Turcului und Șerbănești eine Sonderposition ein. Hier konnten Erdwälle und in Odaia Turcului auch ein Abwehrgraben erforscht werden. Was die Gemeinschaften dazu zwang die Siedlungen mit einem Abwehrsystem zu versehen, ist schwer zu urteilen. Gab es zwischen den verschiedenen Glina-Gemeinschaften in der Argeș-Gegend Kämpfe? Warum geschah das? Oder spielte ein äußerer Feind eine Rolle? Nicht zu vergessen ist, dass die Glina-Siedlung in Odaia Turcului unmittelbar von einer weiteren frühbronzezeitlichen der Odaia Turcului-Gruppe überlappt wird. Die Menschen dieser letzten Kulturgruppe füllten den Wehrgraben aus und erweiterten dadurch die Oberfläche ihrer Siedlung (E. Tudor 1982; *idem* 1983; R. Băjenaru 2002; *idem* 2003).

Zu den wichtigsten mittel- und spätbronzezeitlichen Kulturen Munteniens zählt auch die Tei-Kultur (sich u.a. V. Leahu 1966; 2003). Obwohl die Anzahl der Siedlung genügend hoch ist, kann, genauso wie im Falle der Glina-Kultur, sehr wenig über Befestigungen gesprochen werden. Die Analyse der Siedlungsdynamik beweist, dass fast alle Reliefformen zur Ansiedlung benützt wurden (V. Leahu 2003, S. 29 ff.; C. Schuster, T. Popa 2000, S. 18 f.; C. Schuster 2003, S. 493 ff.; *idem* 2005b, S. 85 ff.). Auch für diese Kulturerscheinung spielte die Wirtschaftsform eine bestimmende Rolle in der Art der Siedlungsrichtung.

Wird die Problematik der Tei-Siedlungen näher angeschnitten, so ist folgendes festzustellen:

- a. die Spuren der Siedlungen (aus allen Kulturstufen) sind zahlreich, dafür sprechen auch solche, die in einem begrenzten Raum, wie z.B. București (C. Schuster 2000; C. Schuster, M. Negru 1999; *idem* 2006), gefunden wurden;
- b. nicht wenige der Tei-Siedlungen konnten durch ihre Position die Umgebung recht gut kontrollieren (V. Leahu 2003, S. 61; C. Schuster 2005b, S. 112);
- c. in allen Siedlungen wurden die Häuser ohne eine vorgehende Planung errichtet, ein möglicher Sonderfall könnte Mogoșești sein, wo der große Kultbau im Zentrum des Dorfes gelegen zu haben scheint (C. Schuster, T. Popa 2000, S. 20).

In den ersten Jahren der Forschung in Mogoșești, glaubten die Archäologen die Spuren eines Wehrgrabens, der den Argeș-Terrassensporn von dem Hinterland abriegelte (C. Schuster 1993) zu sehen. Spätere archäologische Grabungen bewiesen aber, dass diese Einschätzung falsch war (C. Schuster, T. Popa 1995a; *idem* 1995b; *idem* 1997; *idem* 2000; *idem* 2002; T. Popa 1998).

In der spätbronzezeitlichen Siedlung von Popești, kam ein Erdwall und ein Abwehrgraben zum Vorschein (N. Palincaș 1996; *eadem* 1997) (taf. 4). Alexandru Vulpe (1997, S. 165) ist der Meinung, dass diese Befestigungselemente einer kulturellen Äußerung, die er *Popești-Căscioarele* nennt, angehört. Nona Palincaș (1996) andererseits glaubt, dass die Funde dieser Zeit aus Popești der *Zimnicea-Plovdiv-Kultur* zuzurechnen sind. Da die kulturelle Lage im Moment leider noch unklar ist, muß nicht ausgeschlossen werden, dass schon die *Tei*-Gemeinschaft das Abwehrsystem errichtet hat (V. Leahu 2003, S. 60; C. Schuster 2005b, S. 114).

Es konnten ca. 19 m des Walls, der eine Höhe von 2,80 m betrug, erforscht werden. Der Erdwall und der Graben trennten den nördlichen Teil des Terrassensporns des linken Argeș-Ufers vom Hinterland (d.h. die *Siedlung A* von der *Siedlung B*) (A. Vulpe 1997, S. 166). Möglich dass es sich um drei Bauphasen des Erdwalls handelt (N. Palincaș 1996, S. 240 ff.; *eadem* 1997, S. 179): - anfangs eine Anhäufung von „Lehmbewurf“ und zerbröckelten Tonklumpen²; - darüber eine Anlage aus Eichenholzbalken und Schottert; - und letztendlich ein Wall aus ungebrannter Erde.

Nicht auszuschließen ist, dass in einer ersten Bauphase der Befestigung eine Anlage aus „Lehmbewurf“ und ganzen Tonklumpen („Ziegelr“) errichtet wurde. Später brannte diese ab und wurde durch eine Schicht ungebrannte Erde, darüber eine weitere Schicht aus Flußsteinen und eine Holzkonstruktion ersetzt (N. Palincaș 1997, S. 179 f.). Möglich ist aber auch, dass die Anhäufung von „Lehmbewurf und Ziegelr“, Ergebnis einer Reinigung der Siedlung (Hausreste), nichts anderes als die Basis für den zukünftigen Wall gewesen ist. Darüber wurde ungebrannte Erde und die Holzkonstruktion gelegt. Gleich welche Bauvariante die richtige ist, nach der Abbrennung des Holzgerüsts, wird eine neue Erdschicht über die ganze Anrichtung angestaut.

Über den Graben kann zurzeit wenig gesagt werden, dazu fehlen die nötigen Informationen, da die Grabungsdokumentation der älteren Forschung verlorengegangen ist (N. Palincaș 1997, S. 180) und die Resultate der neueren nicht genügend aufschlußreich sind.

Alexandru Vulpe (1997, S. 166) ist der Meinung, dass es nicht auszuschließen sei, dass weitere Abwehrgraben zwischen der *Zone B* und *C* und der Terrasse in derselben Spätbronzezeit ausgehoben wurden. Möglich wäre desgleichen, dass die *Siedlung A* von einem Erdwall umgeben gewesen ist.

Älteren Grabungen in Südmuntenien, und zwar in Radovanu-*Gorgana a doua* führten zur Entdeckung einer spätbronzezeitlichen und getischen Siedlung (S. Morintz, D. Șerbănescu 1985). Die erste gehört einer Nachcoslogeni Kultur, genannt eben Radovanu, an. Es konnten mehrere Graben erforscht werden (getische und bronzezeitliche). Fragezeichen erhoben die zwei bronzezeitlichen. Die Entdecker konnten sich nicht über die Funktion dieser äußern (taf. 5). Möglich, dass diese Konstruktionen, insbesondere jener mit **A** bezeichnete Graben, mit einer Tiefe von 2 m, einer oberen Spannweite von 5 m und mit einer **U**-förmigen Sohle (mit einer maximalen Breite von 2,50 m), als Abwehrgraben gedient haben. Aber der Graben **B** hatte eigentlich eine sehr ungünstige Position für einen Abwehrgraben. Wozu er diente ist schwer zu sagen: „Abflußrinne“, sonderte er einen Teil der Siedlung ab, welcher für die Aufbewahrung der Tierherden bestimmt war? Die in den Jahren 2004-2006 durchgeführten Schnitte zeigten aber, dass er nicht weiter nach Nordwesten führte (D. Șerbănescu *et alii* 2005; *idem* 2006; C. Schuster *et alii* 2005b; C. Schuster, D. Șerbănescu 2007). Damit ist bis zu weiteren Forschungen bewiesen, dass er den Sporn auf einer Südostnordwestachse nicht in zwei „Hälften“ teilte.

Eine andere mittel- und spätbronzezeitliche Erscheinung Südrumäniens ist die Verbicioara-Kultur (s. neulich G. Crăciunescu 2004 mit älterer Lit.; *idem* 2005). Im ganzen Verbreitungsgebiet, das Oltenien, Streifen in Westmuntenien, Nordostserbien und Nordwestbulgarien einschließt, wurden bis jetzt nur zwei Siedlungen entdeckt, die uns von Befestigungselemente sprechen lassen.

Bezüglich den Verbicioara-Siedlungen kann folgendes gesagt werden:

- a. nach G. Crăciunescu (2002, S. 63 f.; 2004, S. 60 f.; 2005, S. 157 ff.) können sie, hinsichtlich ihres Siedlungsplatzes, in mehrere Kategorien eingeteilt werden: Höhengründungen, Höhlengründungen und Siedlungen unter Felsen, Siedlungen der Hügellandschaft (an Hängen und auf Vorgebirgen), Siedlungen in niederen Landschaften (in Ebenen), Aschenhügel;

---

² In dem rumänischen Text wird von „*chirpic*“ und „*turte sfărâmate*“ (N. Palincaș 2007, S. 179) gesprochen. Das bedeutet in deutscher Übersetzung „*Lehmbewurf/Hausputz*“ und „*zerstückelte Klumper*“. Im *Resümee* in Deutsch (N. Palincaș 2007, S. 188) werden diesbezüglich „*zerstückelte Teile von gebrannten „Ziegelr“ oder „teilweise zerbrochene Ziegelr“* erwähnt. Wobei solche „*runde, manchmal ganz oder oder halbdurchbohrte Ziegelr in den alten Schnitten, die durch den Wall durchgeführt wurden, vollständig und massenhaft gefunden wurden*“.

- b. die Größe der meisten Siedlungen überschreitet selten 1 ha, Ausnahmen stellen Ostrovul Corbului, Orevița Mare, Căzănești-*Săveasca*, Vlădești, alle rund um 2,5 ha, und Rogova mit 3 ha dar (G. Crăciunescu 2002, S. 68; *idem* 2004, S. 67; *idem* 2005, S. 160 f.);
- c. für die Häuser in den Siedlungen gibt es keine planmäßige Anordnung.

Zurückkehrend zu den Befestigungsanlagen, muß unterstrichen werden, dass gerade die der Kultur namengebende Siedlung, u.z. Verbicioara, mit einem Abwehrgraben ausgestattet war. Dieser hatte die Rolle, die von drei Seiten durch steile Hänge geschützte Anhöhe, abzusondern (D. Berciu 1950, S. 106 f. und Abb. auf S. 105; *idem* 1961, S. 141) (taf. 2).

Wahrscheinlich der III. (oder IV. Stufe?) der Kultur gehört der Wehrgraben von Cârcea-*Hanuri* an (M. Nica 1997, S. 20 f.; *idem* 1998, S. 151 f.; M. Nica, B. Tănăsescu 1999, S. 5, 7 f.; G. Crăciunescu 2004, S. 22; *idem* 2005, S. 156 f.). Dieser, leicht bogenförmig, riegelte an der südlichen Seite die Siedlung, die sich auf der unteren Jiu-Terrasse befindet, ab. Er konnte durch mehrere Schnitte erforscht werden (M. Nica, B. Tănăsescu 1999, S. und Abb. 4) (taf. 3). Die Grabenöffnung beträgt 12-14 m. Die anscheinende Tiefe war 1,60 m groß. Die Grabensohle soll ungefähr 4 m breit gewesen sein. Der Graben besaß auch eine Holzstruktur, gebildet aus zwei Reihen von Pfählen, eine auf der Außen-, die andere, wahrscheinlich kleiner, auf der Innenseite. Diese Palisade ist abgebrannt, Kohlenspurten und Lehmewurf wurden im Inneren des Grabens gefunden.

Was die Gemeinschaft von hier dazu bewog einen Graben auszuheben ist unklar. Möglich das es Auseinandersetzungen mit anderen Verbicioara-Gemeinschaften gab. Woher diese gekommen sind? Wahrscheinlich aus dem Süden, entlang dem Jiu. Wurden sie vielleicht von dem Donau-Ufer von den Gemeinschaften der Žuto Brdo-Gârla Mare-Kultur vertrieben?

Wenn für die bis jetzt genannten kulturellen Erscheinungen, die Beweise für die befestigten Siedlungen wenige waren, so fehlen diese für die weitere bronzezeitliche Kulturen Südrumäniens. So z.B., werden berechtigt für die Gârla Mare-Kultur jedwelche Informationen hinsichtlich Befestigungselemente der Siedlungen stark unter Frage gestellt (M. Șandor-Chicideanu 2003, S. 41 mit älterer Lit.). Hier sind Ghidici und Moldova Veche-*Ostrov Humka* zu nennen.

Für die Coslogeni-Kultur ist der Sachstand nicht anderes. Außer Aschenhügel, gibt es eine große Anzahl von unbefestigten Siedlungen (S. Morintz, N. Angelescu 1970; S. Morintz 1978; A. Florescu 1991; G. Simion 2001). Aber Coslogeni-Ware wurde auch in Befestigungen der hallstattzeitlichen Babadag-Kultur entdeckt, u.z. in Beidaud-*Calebair* (G. Simion 2001, S. 317; *idem* 2003a, S. 64 f.; *idem* 2003b, S. 79 ff.; G. Jugănaru 2005, S. 21). Hinsichtlich der Befestigungen der „*moldauischer*“ Monteoru-Kultur, die aber auch Teile Nordostmunteniens einnimmt, soll bei einer anderen Gelegenheit gesprochen werden.

Literatur

- R. Băjenaru 2002 *Date noi privind cronologia bronzului timpuriu în jumătatea sudică a României*, in *Apulum* XXXIX, S. 107-143.
- R. Băjenaru 2003 *Die Siedlung von Odaia Turcului und die südlichen Beziehungen der norddonauländischen Frühbronzezeit*, in *PZ* 78/2, S. 140-156.
- D. Berciu 1950 *Șantierul arheologic Verbicioara-Dolj*, in *SCIV* 2/2, S. 229-248.
- D. Berciu 1961 *Die Verbicioara-Kultur*, in *Dacia (NS)* 5, S. 123-161.
- D. Berciu 1966 *Rezultatele primelor săpături de la Crivăț (1965) (r. Oltenița)*, in *SCIV* 17/3, S. 529-535.
- T. Cioflan, R. Maschio 2000 *Săpăturile arheologice de salvare de la Șerbănești, județul Argeș*, in *Argessis* IX, S. 7-15.
- G. Crăciunescu 2002 *Tipuri de așezări în cadrul culturii Verbicioara*, in *Drobeta* XI-XII, S. 62-77.
- G. Crăciunescu 2004 *Cultura Verbicioara în jumătatea vestică a Olteniei*, in *BibITh* XLI, Craiova, 382 S.
- G. Crăciunescu 2005 *Die Verbicioara-Kultur*, in C. Schuster, G. Crăciunescu, C. Fântâneau, *Zur Bronzezeit in Südrumänien. Drei Kulturen: Glina, Tei und Verbicioara*, Bd. I, Târgoviște, S. 133-164.

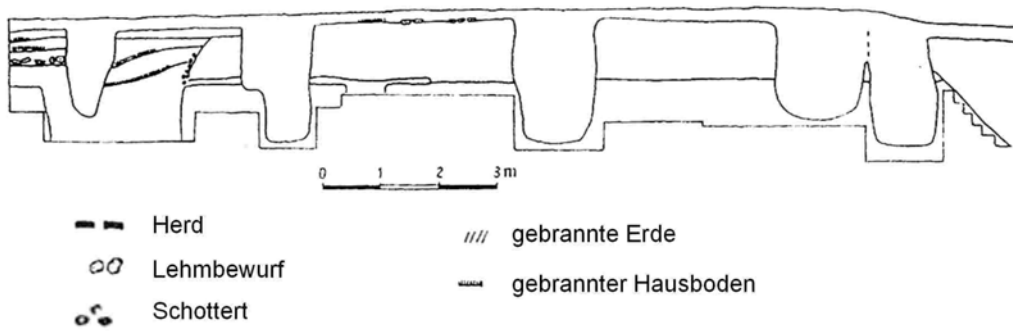
- A. Florescu 1991 *Repertoriul culturii Noua-Coslogeni din România. Așezări și necropole*, in CCDJ9 & BiblThr I, 414 S.
- G. Jugănaru 2005 *Cultura Babadag*, I, Biblioteca Istro-Pontică, Seria Arheologie 7, Constanța, 144 S.
- V. Leahu 1966 *Cultura Tei*, București, 191 S.
- V. Leahu 2003 *Cultura Tei. Grupul cultural Fundenii Doamnei. Probleme ale epocii bronzului în Muntenia*, in BiblThrXXXVIII, București, 343 S.
- S. Morintz 1978 *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii*, I, București, 194 S.
- S. Morintz, N. Angelescu 1970 *O nouă cultură a epocii bronzului în România. Cultura de tip Coslogeni*, in SCIV21/3, S. 373-416.
- S. Morintz, D. Șerbănescu 1985 *Rezultatul cercetărilor de la Radovanu, punctual "Gorgana a doua" (jud. Călărași)*, in Thraco-Dacica VI/1-2, S. 5-30.
- E. Moscalu, C. Beda 1979 *Noi cetăți traco-getice*, in CA III, S. 361-373.
- M. Nica 1997 *Date noi cu privire la sfârșitul pocii bronzului și începutul epocii fierului pe teritoriul Olteniei, în Prima epocă a fierului la gurile Dunării și în zonele circumpontice. Lucrările colocviului internațional, septembrie 1993, Tulcea, Tulcea, S. 19-41.*
- M. Nica 1998 *La genèse, l'évolution et les relations chronologiques et culturelles des cultures Verbicioara et Gârla Mare dans le contexte des civilisations de l'âge du bronze de l'Europe centrale et du Sud-Est*, in P. Roman et alii (Hrsg.), *The Thracian World at the Crossroads of Civilizations*, Bd. 2, Bucharest, S. 151-180.
- M. Nica, B. Tănăsescu 1999 *Câteva date despre sistemul de protecție și apărare al așezărilor preistorice de la Cârcea*, in Oltenia (SN) XI, S. 5-17.
- N. Palincaș 1996 *Valorificarea arheologică a probelor 14C din fortificația aparținând Bronzului târziu de la Popești (jud. Giurgiu)*, in SCIVA 47/3, S. 239-288.
- N. Palincaș 1997 *Scurtă prezentare a săpăturilor din sectorul Σ al așezării de la Popești (jud. Giurgiu). Campaniile 1988-1993*, in CA 10, S. 173-190.
- T. Popa 1998 *Raport preliminar privind săpăturile de la Mogoșești (jud. Giurgiu) – campania 1998*, in BMJTA II-IV/2-4 (1996-1998), S. 129-139.
- T. Popa, C. Schuster 2002 *Noi descoperiri la Mogoșești (jud. Giurgiu)*, in BMJTA VII-VIII/7-8 (2001-2002), S. 113-122.
- P. Roman 1986 *Perioada timpurie a epocii bronzului pe teritoriul României*, in SCIVA 37/1, S. 29-55.
- C. Schuster 1993 *Einige Bemerkungen zu den Verbindungen der Tei- mit der Coslogeni-Kultur*, in CCDJ 10, S. 199-206.
- C. Schuster 1997a *Perioada timpurie a epocii bronzului în bazinele Argeșului și Ialomiței Superioare*, in BiblThr XX, București, 428 S.
- C. Schuster 1997b *C. Schuster, Despre locuințele culturii Glina*, in MemAnt 21, S. 85-114.
- C. Schuster 1998 *Die Frühbronzezeit in der Walachei und in Südostsiebenbürgen - kulturelle Verbindungen, Beziehungen und Einflüsse und ethnische Bewegungen*, in AMN 35/I, S. 25-35.
- C. Schuster 1999 *C. Schuster, Early Bronze Age in Romania & Early Bronze Cultural Pattern in Romania*, in L. Nikolova, with the contribution of Igor Manzura, and Cristian Schuster, *The Balkans in Later Prehistory. Periodization, Chronology and Cultural Development in the Final Copper and Early Bronze Age (Fourth and Third Millennia BC)*, BAR (IS) 791, S. 241-248 & 325-335.

- C. Schuster 2000 *De la epoca pietrei la prima vârstă a fierului*, in M. Negru, C. Schuster, D. Moise, *Militari-Câmpul Boja. Un sit arheologic pe teritoriul Bucureștilor*, București, S. 13-46.
- C. Schuster 2003 *The Distribution Range of Tei Culture (With Special Reference to North of the Danube)*, in L. Nikolova (Hrsg.), *Early Symbolic System for Communication in Southeast Europe*, Bd. 1-2, *BAR (IS)* 1139, Oxford, S. 493-498.
- C. Schuster 2004a *Mediul înconjurător la Dunărea de Jos în preistorie. Câteva gânduri*, in *Drobeta* 14, S. 5-16.
- C. Schuster 2004b *Die Donau und die Südkarpaten Hindernisse in der Bewegungsfreiheit der bronzezeitlichen Gemeinschaften im Gebiet an der Unteren Donau?* in J. Batora, V. Furmánek, L. Veličik (Hrsg.), *Einflüsse und Kontakte alteuropäischer Kulturen. Festschrift für Jozef Vladár zum 70. Geburtstag, Communicationes Instituti Archaeologici Nitriensis, Academiae Scientiarum Slovacae*, Tom. VI, Nitra, S. 217-230.
- C. Schuster 2005a *Zu der Problematik der Frühbronzezeit an der Unteren Donau (Rumänien)*, in *ActaArchCarp* 39 (2004), S. 87-122.
- C. Schuster 2005b *Die Tei-Kultur*, in C. Schuster, G. Crăciunescu, C. Fântâneau, *Zur Bronzezeit in Südromänien. Drei Kulturen: Glina, Tei und Verbicioara*, Bd. I, Târgoviște, S. 85-132.
- C. Schuster, C. Fântâneau 2005 *Die Glina-Kultur*, in C. Schuster, G. Crăciunescu, C. Fântâneau, *Zur Bronzezeit in Südromänien. Drei Kulturen: Glina, Tei und Verbicioara*, Bd. I, Târgoviște, S. 21-83.
- C. Schuster, A. Morintz 2006 *Ambarcațiuni și navigația în preistorie*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 195 S.
- C. Schuster, M. Negru 1999 *Descoperiri arheologice din epoca bronzului la București-Militari „Câmpul Boja” (campania din anul 1997)*, in *MIMBuc* 13, S. 19-25.
- C. Schuster, M. Negru 2006 *Militari-Câmpul Boja. An archaeological site on the territory Bucharest. II. Pre- and Proto-Historic Settlements*, Târgoviște, 177 S.
- C. Schuster, T. Popa 1995a *Cercetări privind epoca bronzului în județul Giurgiu (investigațiile din anii 1986-1994)*, in *BMJTA* I/1, S. 20-54.
- C. Schuster, T. Popa 1995b *Raport preliminar privind săpăturile de la Mogoșești, județul Giurgiu*, in *CAANT* 1, S. 147-156.
- C. Schuster, T. Popa 1997 *Cercetările arheologice de la Mogoșești, județul Giurgiu. Campania din 1995*, in *CAANT* 2, S. 63-77.
- C. Schuster, T. Popa 2000 *Mogoșești. Studiu monografic*, in *BMG* 1, Giurgiu.
- C. Schuster, T. Popa 2002 *Noi descoperiri la Mogoșești (jud. Giurgiu)*, in *BMJTA* VII-VIII/7-8 (2001-2002), S. 113-122.
- C. Schuster, D. Șerbănescu 2007 *Zu der Endbronzezeit an der Unteren Donau: die Radovanu-Kultur*, in *Festschrift für Stefan Hiller zum 65. Geburtstag*, Slazburg (im Druck).
- C. Schuster *et alii* 2005a C. Schuster, C. Fântâneau, G. Crăciunescu, *Einführung. A. Einige Worte zur Umwelt an der Unteren Donau*, in C. Schuster, G. Crăciunescu, C. Fântâneau, *Zur Bronzezeit in Südromänien. Drei Kulturen: Glina, Tei und Verbicioara*, Bd. I, Târgoviște, S. 9-14.
- C. Schuster *et alii* 2005b C. Schuster, A. Morintz, A. Chelmec, *Die Gestaltung eines dreidimensionalen Modells eines archäologischen Grabungsortes. Ein Beispiel: Radovanu-Gorgana a Doua*, in *SAA* 10-11, Iași, S. 30-40.
- G. Simion 2001 *Cultures et groupes culturels dans la région du Bas Danube à la fin du bronze récent*, in C. Kacsó (Hrsg.), *Der Nordbalkanische Raum in der Bronzezeit. Symposium Baia Mare 7.-10. Oktober 1998*, Baia Mare, S. 315-333.

- G. Simion 2003a *Cultures et groupes culturels dans la région du Bas Danube a la fin du bronze récent*, in *Culturi antice în zona Gurilor Dunării*, Bd. 1, Tulcea, S. 63-78.
- G. Simion 2003b *Așezarea hallstattiană de la Beidaud – Tulcea*, in *Culturi antice în zona Gurilor Dunării*, Bd. 1, Tulcea, S. 79-98.
- M. Șandor-Chicideanu 2003 *Cultura Țuto Brdo-Gârla Mare. Contribuții la cunoașterea epocii bronzului la Dunărea Mijlocie și Inferioară*, Bd. I-II, Cluj-Napca, 395 S.
- D. Șerbănescu *et alii* 2005 D. Șerbănescu, C. Schuster, A. Morintz, A. Comșa, C. Semuc, *Radovanu, com. Radovanu, jud. Călărași, Punct: Gorgana a doua*, in *Cronica. Campania 2004*, S. 287, 459.
- D. Șerbănescu *et alii* 2006 D. Șerbănescu, C. Schuster, A. Morintz, A. Comșa, C. Semuc, C. Constantin, L. Mecu, C.A. Mocanu, S. Lungu, *Radovanu, com. Radovanu, jud. Călărași, Punct: Gorgana a doua*, in *Cronica. Campania 2005*, S. 279-281.
- E. Tudor 1982 *Neue Angaben zur frühen Bronzezeit in Südrumänien*, in *Dacia (NS)* 26, S. 59-75.
- E. Tudor 1983 *Săpăturile arheologice de la Odaia Turcului (jud. Dîmbovița)*, in *MCA*, Brașov, S. 108-111.
- A. Vulpe 1997 *Săpăturile de la Popești. Prezentarea campaniilor 1988-1993*, in *CA* 10, S. 163-172.

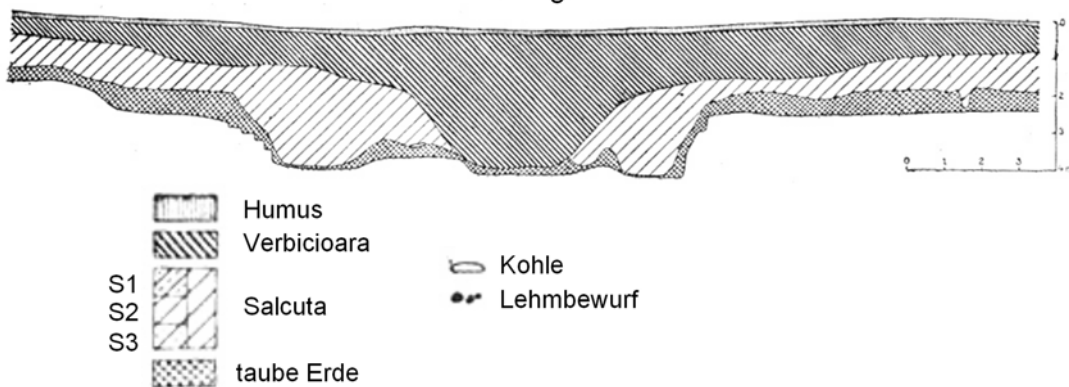
ODAIA TURCULUI

Taf. 1. Odaia Turcului (nach R. Băjenaru 2002).
Odaia Turcului (după R. Băjenaru 2002).

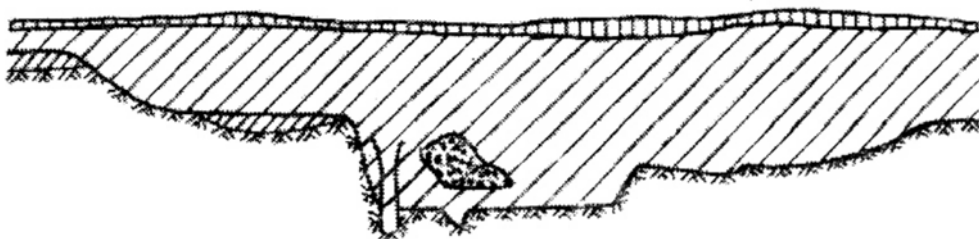
VERBICIOARA 1949

Profil des Wehrgrabens

Taf. 2. Verbicioara (nach D. Berciu 1950).
Verbicioara (după D. Berciu 1950).

CARCEA "HANURI" 1997

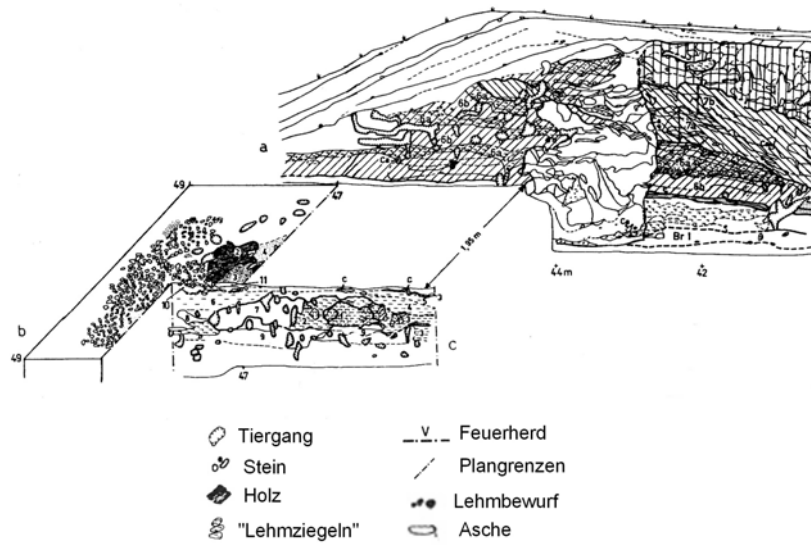

Profil der Nordwand des Schnittes XVI mit dem Verbicioara-Graben.

Taf. 3. Cârcea-*Hanuri* (nach M. Nica, B. Tănăsescu 1999).
Cârcea-*Hanuri* (după M. Nica, B. Tănăsescu 1999).

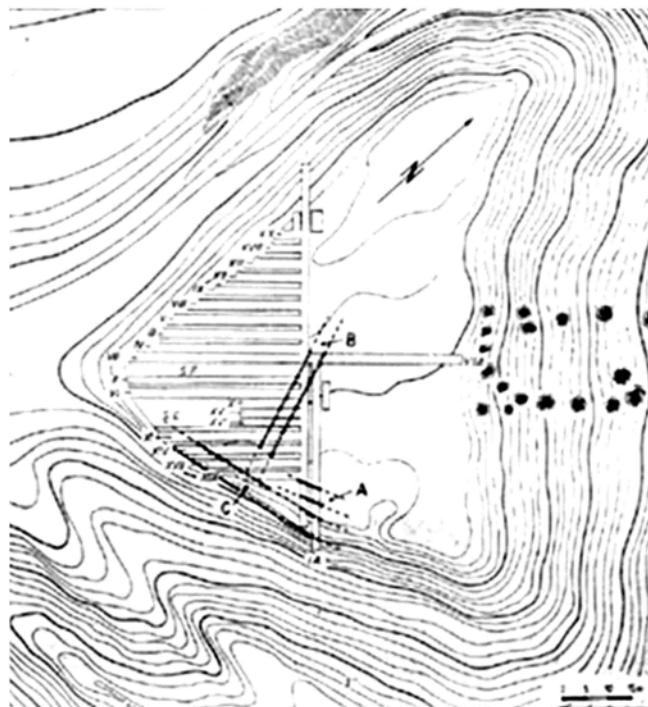
POPEȘTI

Westprofil des Schnittes Σ/1993 (a) und ein Teil der Holz und Steinkonstruktion.

Taf. 4. Popești (nach N. Palincaș 1996).
Popești (după N. Palincaș 1996).

RADOVANU "GORGANA A DOUA"

Taf. 5. Radovanu-*Gorgana a doua* (nach S. Morintz, D. Șerbănescu 1985).
Radovanu-*Gorgana a doua* (după S. Morintz, D. Șerbănescu 1985).

Archéoentomologie et Paléoentomologie

Les Insectes : témoins du passé des hommes et de leur environnement

David PECREAUX *

Abstract: *Insects are among the signs that can be identified in archaeological settlements. They enable, after a simple methodology is established, the enrichment of our information on paleoenvironment or on our ancestors' lifestyle, which sometimes is inaccessible by other techniques. Entomology works by two directions: - paleoentomology, which tends to reproduce the lost environment, and archaeoentomology, which concentrates especially on man and his activities.*

Résumé: *Parmi tous les indices que peuvent receler les sites archéologiques, les insectes sont des marqueurs de choix. Ils permettent, après la mise en œuvre d'une méthodologie simple, d'enrichir nos connaissances d'informations sur les paléoenvironnements ou les modes de vies de nos ancêtres parfois inaccessibles par d'autres techniques. L'entomologie travaillera dans deux directions principales : la paléoentomologie qui tendra à reconstruire les climats ou les environnements disparus et l'archéoentomologie centrée plus particulièrement sur les hommes et leurs activités.*

Keywords *insects, archaeology, archaeoentomology, paleoentomology, paleoenvironment, archaeozoology, oil flotation.*

Mots-clés: *insectes, archéologie, archéoentomologie, paléoentomologie, paléoclimat, archéozoologie, flottation au pétrole.*

Introduction

Les insectes constituent un groupe d'animaux particulièrement diversifié. Ils ont conquis tous les milieux terrestres et dulçaquicoles, même ceux qui ont été très fortement soumis à l'influence de l'homme. Il suffit pour s'en convaincre de considérer leur nombre dans les habitations ou à proximité des bâtiments agricoles, malgré la lutte qu'on leur oppose. Les études paléo- et archéo-entomologiques se limiteront dans la quasi-totalité des cas au seul ordre des Coléoptères. Ceux-ci se caractérisent par un exosquelette très sclérifié qui permet une bonne conservation au fil des millénaires dans les couches sédimentaires.

Parmi la multitude d'espèces décrites, certaines présentent des niches écologiques étroites. Ces exigences quant à leur milieu de vie pourront porter soit sur les conditions physico-chimiques (température, humidité, obscurité,...), soit sur la disponibilité d'une ressource alimentaire (plante hôte pour les phytophages, ...). Ces espèces seront donc des témoins précieux des paléoenvironnements et des activités des hommes à travers les âges.

La mise en œuvre d'une étude archéo- ou paléo-entomologique s'appuie sur une méthodologie relativement simple, la principale difficulté demeurant la détermination des fragments d'insectes extraits des sédiments.

Prélèvement en vue d'une étude entomologique

Sédiments favorables à une analyse entomologique

Les insectes sont enfermés dans un exosquelette de chitine, un polymère de N-acétyl glucosamine et de protéines qui assurent sa rigidité. Cette structure, particulièrement stable, pourra se conserver plusieurs milliers d'années si les conditions sont favorables. Il faudra en particulier que le milieu reste stable entre le dépôt et le prélèvement sinon les pièces cuticulaires seront brisées. Il est indispensable également que les conditions préviennent les fragments de toute décomposition qui nuirait à leur identification. Assez peu de milieux offrent des conditions telles qu'une étude paléoentomologique puisse être envisagée. Les insectes peuvent par exemple avoir été rapidement desséchés, l'aridité ayant interdit toute prolifération de micro-organisme. C'est le cas des échantillons prélevés dans les sépultures en milieu désertique ou semi-désertique. Des insectes particulièrement bien conservés ont ainsi été extraits de tombes précolombiennes sur la côte nord-est péruvienne dans le site de Huaca del Sol (P. Bearez, communication personnelle). Les pattes de certains spécimens encore en place témoignent de la qualité de leur conservation. De même il est possible de retrouver des insectes lors des fouilles des tombes de l'Égypte ancienne. Les insectes sont ici totalement déshydratés avant qu'une altération ait débuté. Dans ces milieux très particuliers, les insectes ont été vraisemblablement attirés par la ressource alimentaire que constituait la dépouille du défunt ou les offrandes faites lors des funérailles.

---

* Muséum National d'Histoire Naturelle (MNHN), USM303 / CNRS UMR5197 Archéozoologie, Histoire des Sociétés humaines et des Peuplements animaux, 55, rue Buffon, 75 005 PARIS, France, pecreaux@mnhn.fr

Néanmoins, la plupart des prélèvements étudiés proviendront de milieux humides. Il s'agira généralement de tourbières, fonds de lacs, bras morts de rivières en contexte naturel et latrines, fossés, puits, dépotoirs, greniers sur les sites d'installation humaine. L'acidité des tourbières est particulièrement propice à la conservation car elle prévient le développement de la plupart des micro-organismes qui détruiraient les pièces squelettiques. Une trop grande richesse en matière organique n'est cependant pas souhaitable car les fibres végétales rendent difficile la désagrégation du sédiment au laboratoire. Un dépôt riche en limons sera en effet déstructuré beaucoup plus aisément. Moins le traitement au laboratoire devra être agressif, moins les insectes risqueront d'être endommagés, donc plus l'analyse sera fiable.

Prélèvement du matériel à analyser

La toute première étape, sur le site, sera un décapage de la couche la plus superficielle du dépôt. Cette couche a été soumise aux intempéries, précipitations et dessiccation, aux attaques de champignons, qui auront abîmé les fragiles restes d'insectes. Les identifications seraient alors hasardeuses et les conclusions biaisées. De plus, il est très possible que la bioturbation ait mélangé des éléments d'âge différents ou que des spécimens plus récents, contaminants, aient été piégés dans des horizons plus anciens.

La quantité de sédiment prélevée ensuite et la technique choisie dépendront de la nature du site, du sédiment ou de la disponibilité du matériel. Des prélèvements par décapage sont en général préférables aux carottes. En effet, si on souhaite une grande précision chronologique, il faudrait multiplier les carottes pour obtenir une quantité de matériel statistiquement exploitable et donc faire concorder les couches lithologiques en espérant disposer d'au moins un niveau repère. On évitera dans tous les cas les carottes de moins de 10 cm de diamètre.

Lorsque l'étude a pour but de reconstituer l'évolution de l'environnement ou du climat, il faudra déterminer, en fonction de la vitesse de sédimentation, le volume de chaque prélèvement. Si le terrain le permet, une dalle de 30×30 cm sur 5 à 10 cm d'épaisseur constitue un prélèvement moyen satisfaisant et, intégrée à une série continue, fournira une définition temporelle très correcte. La stratégie idéale demeure de réaliser un échantillon préliminaire pour tester la richesse en insectes du site. Il est en effet indispensable de trouver un compromis entre la quantité prélevée donc la précision des résultats et l'investissement en temps et en moyens financiers (M.-P. Horard-Herbin, J.-D. Vigne 2006, 192 p.).

Les échantillons seront conservés dans des sacs plastiques pour prévenir toute dessiccation. Par précaution, on doublera ces emballages qui pourraient être déchirés par des morceaux de bois, des cailloux, etc. Un dessèchement, surtout si le sédiment est argileux, briserait les restes d'insectes. Les sacs seront conservés dans un endroit frais et sombre, dans l'idéal, une chambre froide ou un réfrigérateur afin de freiner au maximum, sinon d'interdire, tout développement de champignons ou d'algues. Dans le cas où aucun stockage au frais n'est possible, on peut ajouter du formol dilué au prélèvement. L'extraction des restes d'insectes s'effectuera au laboratoire.

Extraction de la fraction entomologique

Si plusieurs articles proposent des techniques d'extraction de la fraction entomologique d'un prélèvement (H.K. Kenward 1974, 16-24 ; H.K. Kenward *et alii* 1980, 3-15), l'essentiel de ce paragraphe est emprunté à R.G. Coope (R.G. Coope 1986, 703-713).

La méthode la plus utilisée est la flottation au pétrole, mis au point au Quaternary Laboratory de l'Université de Birmingham. Ce protocole est modulable en fonction de la nature du matériel à traiter, surtout si la désagrégation nécessite l'usage de substances chimiques.

La première étape consiste à désagréger le prélèvement dans une bassine à l'aide d'un jet d'eau doux. Il peut être nécessaire de le laisser tremper dans une solution de carbonate et d'hydroxyde de sodium à 5%. En dernier recours, on fera bouillir le matériel dans ce mélange mais on prend alors le risque de fragiliser les restes d'insectes.

On rince ensuite le sédiment sur un tamis à 300 µm par petites quantités afin de ne pas obstruer les pores du tamis en malaxant très délicatement. Cette étape peut prendre du temps, surtout avec un matériel argileux, mais il est déconseillé de l'accélérer en augmentant la puissance du jet : on briserait les morceaux de cuticule. Ne restent alors sur le tamis que les restes d'insectes, des débris végétaux et des graviers.

Dans une bassine profonde, le refus du tamis est alors mêlé à du pétrole désaromatisé (carburant pour chauffage domestique par exemple) ou à une huile minérale. L'ensemble est mélangé avec précautions puis on récupère l'excédent de pétrole. On ajoute une grande quantité d'eau froide

car l'eau chaude faciliterait la formation de bulles sur les débris végétaux qui remonteraient ensuite avec les fragments d'insectes. Il suffit ensuite de laisser décanter au moins 15 minutes. Selon la richesse de l'échantillon, cette opération pourra être réitérée 2 ou 3 fois.

On verse avec délicatesse le liquide sur le tamis afin de récupérer la fraction flottante.

Les résidus de pétrole sont éliminés par un lavage, directement sur le tamis, avec un détergent domestique ou du liquide vaisselle. Cette étape doit être soignée pour éviter qu'une réaction entre le pétrole et l'alcool entraîne la formation d'un dépôt blanchâtre.

C'est cette fraction qui contient les restes d'insectes, que l'on placera dans des tubes contenant de l'alcool à 90°. Un tri minutieux sous le stéréomicroscope permettra d'éliminer les débris végétaux.

On effectue également un lavage du refus de flottation. Il peut s'avérer utile de l'examiner sous le stéréomicroscope puisque certaines pièces partiellement décomposées, remplies de sédiments ou prisonnières d'une gangue sédimentaire peuvent ne pas remonter lors de la décantation.

Une fois triés, on peut coller les fragments d'insectes sur des fiches cartonnées, mais leur dessèchement provoque leur déformation voire leur désagrégation. La conservation dans l'alcool présentera l'avantage, si on contrôle le niveau de liquide, de permettre une conservation facile à long terme sans risque de détérioration en attendant la détermination taxinomique.

Identification des restes d'insectes

C'est l'étape la plus délicate et la plus longue de l'analyse. En effet, on se heurte à un double problème : la grande variété des coléoptères susceptibles d'être présents dans le site étudié ... et la difficulté de détermination à partir des seuls fragments dont on dispose. De plus, à la diversité des espèces de Coléoptères encore présents dans la région étudiée peuvent s'ajouter des insectes dont la répartition s'est grandement modifiée au cours des siècles consécutivement aux modifications climatiques. Ainsi, *Aphodius holdereri* (Scarabaeidae), extrait de sédiments de la fin du Pléistocène en Angleterre ... n'est aujourd'hui connu que dans le massif himalayen (R.G. Coope 1973, p. 335-336).

Il est possible de dégrossir la détermination à l'aide d'une base de données photographique mais il est totalement impossible de se passer d'une collection de référence comprenant toutes les espèces susceptibles d'être présentes dans le biotope étudié et validée par des entomologistes d'expérience. En effet, les clés de détermination disponibles pour les Coléoptères actuels utilisent souvent des critères comme le nombre ou la forme des articles des tarsi, des antennes. Pour certains groupes, c'est la morphologie des genitalia mâles qui est discriminante. Or aucun de ces critères n'est généralement exploitable sur les restes subfossiles. Les seuls éléments utilisables, souvent sous forme de pièces isolées, sont les élytres, les pronota et la capsule céphalique (fig. 1). Certes la flottation fournit une grande quantité de pattes, mais il est extrêmement hasardeux de les associer à un taxon précis. Il en va de même pour les mandibules. Seule la comparaison des fragments extraits avec des spécimens en collection autorise des identifications fiables.

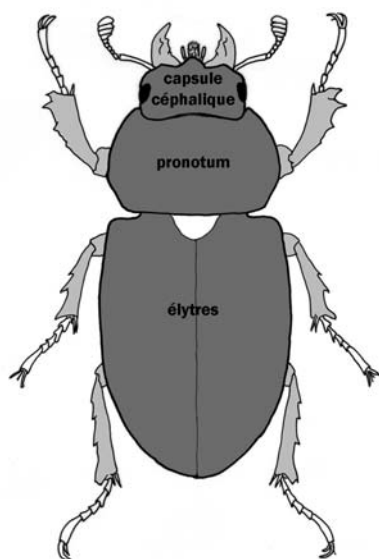

Fig. 1. Pièces exosquelettiques d'un coléoptère retrouvées en contexte archéologique. En sombre, les éléments permettant l'identification de l'espèce; en gris clair, pièces ne permettant pas l'identification; en blanc, pièces non conservées. (Dessin: D. Pecreaux, inspiré de P. Leraut 2003, p. 28).

Pieseale exoscheletice ale unui coleopter găsit în context arheologic. În gri închis sunt reprezentate elementele care permit identificarea speciei, iar în gri deschis cele care nu permit identificarea; în alb sunt reprezentate piesele care nu sunt conservate. (Desen: D. Pecreaux, după P. Leraut 2003, p. 28).

Les critères exploités sur les restes d'insectes seront leur forme (taille, angles, ...) et l'ornementation (stries, ponctuations, tubercules, réticulation, ...). Dans certains cas, on dispose également de la pilosité, comme dans le cas des *Bruchus sp.* (fig. 2) ou d'élytres encore recouverts de squamules de Curculionidae. En revanche, la coloration est un paramètre difficilement utilisable dans l'identification même si une empreinte des couleurs d'origine persiste parfois (fig. 3).

Fig. 2. *Bruchus sp.* (Bruchidae), coléoptère parasite des Fabaceae (Age du Bronze final, Lac du Bourget, Savoie, France) (1 tête, 2 pronota, 1 élytre droit) (Photo: D. Pecreaux).

Bruchus sp. (Bruchidae), coleopter parazit al Fabaceelor (Epoca Bronzului final, Lac Bourget, Savoia, Franța) (1 cap, 2 pronote, 1 elitră dreapta). (Foto: D. Pecreaux).

Fig. 3 : *Dytoma crenata* (Colydiidae), comparaison de la coloration entre un échantillon archéologique (Age du Bronze final, Lac du Bourget, Savoie, France) (1 élytre gauche) et un spécimen en collection (collection Sietti, MNHN, Paris). (Photos: D. Pecreaux).

Dytoma crenata (Colydiidae), diferențe de culoare între un eșantion arheologic - dreapta (Epoca Bronzului final, Lac Bourget, Savoia, Franța) și un specimen actual - stânga (colecția Sietti, MNHN, Paris). (Foto: D. Pecreaux).

Pour effectuer l'identification, l'idéal est de disposer d'une collection d'insectes démontés dont les différentes pièces squelettiques auront été collées sur des cartes ou des paillettes. Les plastiques transparents fournissent un support de choix pour ce type de collection car on peut observer par transparence, ce qui fait ressortir des détails de l'ornementation difficilement perceptibles autrement.

Il n'est pas rare de ne pas pouvoir mener l'identification jusqu'à un niveau spécifique car nombre d'espèces ont des morphologies, surtout pour des fragments isolées, particulièrement similaires. Le cas est régulièrement rencontré avec les Staphylinidae dont la détermination se limite souvent au rang du genre ou de la sous-famille sans que l'incidence sur les conclusions de l'étude soit problématique puisque les espèces constituant l'ensemble du groupe ont fréquemment des niches écologiques comparables sinon confondues.

L'abondance des espèces d'insectes a eu pour conséquence notamment la multiplication des classifications et des taxinomies, alimentées par des querelles de spécialistes et par l'avancée des connaissances en lien avec les techniques de biologie moléculaire. Pour les études paléo- ou archéo-entomologiques sur des sites européens, il est d'usage de se baser sur la collection allemande "Die Käfer Mitteleuropas" (H. Freude *et alii* 1964-1976; K. Koch 1989-1992; G.A. Lohse *et alii* 1989-1994) qui présente de plus l'avantage de consacrer plusieurs volumes à l'écologie des Coléoptères et aux associations d'espèces caractéristiques.

Les résultats sont, tout comme pour les analyses polliniques, présentés prélevement par prélevement avec les espèces organisés dans l'ordre taxinomique. Il peut s'avérer utile de calculer le NMI (Nombre Minimum d'Individus) qui donnera une approche de l'abondance du taxon dans le milieu au fil du temps surtout si on dispose d'une série d'échantillons chronologiquement continue. Mais cette extrapolation tend à accentuer l'abondance des espèces rares et à minimiser celles des espèces les plus représentées. Le NMI demeure néanmoins un outil utile pour donner une image des entomofaunes dans les milieux étudiés.

Paléo- et Archéo-entomologie : deux axes de recherche

Si on choisit d'entreprendre l'analyse entomologique d'un site archéologique ou de sédiments quaternaires, il faut garder à l'esprit que cette discipline s'appuie sur certains postulats. En tout premier lieu, il faut admettre que les espèces que l'on retrouvera n'auront subi aucune modification de leur morphologie ou de leur écologie depuis la période du dépôt. Si une telle modification intervenait, le principe même de la détermination taxinomique serait caduque. Ce postulat semble vérifié si on se limite aux cent derniers millénaires (S.A. Elias 1994, p. 59-69).

En fonction du site de prélèvement, deux types d'informations peuvent être déduites d'une étude entomologique. On peut travailler sur l'évolution des climats ou des biotopes mais aussi, dans les régions anthropisées, sur les modes de vie des habitants, leurs pratiques agricoles ou leur impact sur le milieu.

La paléontologie : les insectes comme indicateurs des paléoenvironnements

Les insectes et les paléoclimats

Comme pour toute étude paléontologique, on admet que les domaines actuels de tolérance thermique des espèces correspondent à ceux qu'ils étaient au moment du dépôt. L'occurrence d'un taxon dans un enregistrement fossile signifiera donc la présence, à l'époque, de conditions compatibles avec ses exigences actuelles. De plus, la distribution géographique de certaines espèces semble contrôlée par la composante thermique de leur environnement alors que l'aridité ne semble pas un facteur limitant.

Lors d'une étude paléoclimatique, on préfère limiter l'analyse aux seuls taxons carnivores (prédateurs et nécrophages) ou coprophages dont la répartition est essentiellement définie par les conditions climatiques, en particulier les températures. Pour certaines espèces, la gamme de tolérance thermique est extrêmement étroite. On connaît par exemple une espèce de petit coléoptère Hydraenidae, *Helophorus glacialis*, qui ne peut accomplir son cycle vital qu'en présence de névés, sa larve se développant exclusivement sur les sols boueux imbibés d'eau glacée à la périphérie des neiges fondantes. Elle est aujourd'hui cantonnée en France aux hautes altitudes dans les Alpes et les Pyrénées. Dans un assemblage subfossile, la présence de cette espèce suggère que des névés persistaient tard en été et que les températures moyennes de juillet ne dépassaient pas 10°C.

Les espèces phytophages semblent, quant à elles, dépendre plus étroitement de la présence de leur plante hôte que de conditions climatiques. Intégrer ces taxons à l'analyse serait donc redondant avec une étude paléobotanique (S.A. Elias 1994, p. 75). De plus, l'enregistrement d'un changement de végétation dans les sédiments suppose un maintien des nouvelles conditions climatiques pendant plusieurs décennies alors que, de par leur mobilité, les insectes sont susceptibles de répondre immédiatement aux variations thermiques (R.G. Coope 1986, p. 703-713; R.G. Coope 1987, p. 147-150; R.G. Coope 1995, p. 30-48). Cette rapidité a été démontrée dans une étude sur les Carabidae anglais au cours du XXème siècle (R. Hengeveld, 1985, p. 389-411). Mais l'interprétation de modifications modérées des températures d'un site à partir des restes entomologiques devra être réalisée avec prudence car on est rapidement confronté à la résolution verticale du dépôt sédimentaire. Cependant, les insectes ont permis des reconstitutions fines de modifications climatiques dans nombre de cas (A.C. Ashworth, 1973, p. 191-205; R.G. Coope, 1977, p. 313-337; R.G. Coope *et alii*, p. 63-85; W.W. Bishop *et* R.G. Coope, 1977, p.61-88).

Plusieurs méthodes ont été testées pour quantifier les variations climatiques à partir des restes d'insectes mais très vite, l'utilisation d'espèces indicatrices isolées a été abandonnée pour favoriser la prise en compte de la totalité de l'assemblage. De même, on travaillera plutôt sur le critère binaire de présence / absence d'une espèce que sur son abondance relative susceptible d'être biaisée par des perturbations de l'alimentation du dépôt ou à la conservation différentielle.

Une méthode est particulièrement utilisée pour les reconstitutions climatiques en paléontologie : le MCR (Mutual Climatic Range). Le MCR, c'est le domaine de recoupement des tolérances thermiques actuelles des différents taxons identifiés dans l'échantillon. Cette méthode est utilisable car la quasi-totalité des taxons présents dans les sédiments Pléistocènes existent encore actuellement et on connaît leurs conditions de vie. Cette méthode est détaillée dans les publications de T. C. Atkinson et ses collaborateurs (T.C. Atkinson *et alii* 1986, p. 851-858 ; T.C. Atkinson *et alii* 1987, p. 587-592). Elle dérive de travaux sur les pollens (J. Iversen, 1944, p. 463-483; V.P. Grichuk, 1969, p 41-57). La reconstitution du MCR sera d'autant plus précise qu'on intégrera à l'analyse un grand nombre d'espèces.

La définition du MCR suppose donc la connaissance des conditions de vie actuelles de nombreuses espèces et la disponibilité de données météorologiques fiables pour un maximum de stations dans lesquelles les différentes espèces prolifèrent.

Dans les régions paléarctiques, il a été montré qu'on pouvait caractériser les climats et leurs variations à partir de seulement deux variables : la température estivale et la différence de température entre les mois les plus chauds et les plus froids. Ce deuxième paramètre fournit une approche de la continentalité du climat. Les tolérances climatiques des insectes seront donc ramenées à un couple de variables pour chaque espèce : TMAX (température moyenne du mois le plus chaud) et TRANGE (amplitude thermique entre les mois le plus chaud et le plus froid). On considère la température moyenne du mois de juillet comme estimation de la chaleur estivale TMAX. Il suffit alors pour chaque espèce de reporter sur un graphique en deux dimensions TMAX en fonction de TRANGE les conditions des stations météorologiques au niveau desquelles l'espèce est présente. Le SPR : Species Climatic Range sera la surface délimitée par les points correspondants aux différentes stations. Le MCR est révélé par la superposition des différents SCR. On lit alors les intervalles de TMAX et TRANGE dans lesquels était compris le paléoclimat (fig. 4). Pour ce qui est de la détermination des températures hivernales, les insectes ne sont que d'un faible secours : en effet, sous nos latitudes tempérées, la plupart des espèces hibernent (à l'état larvaire ou imaginal).

Cette méthode présente l'avantage de pouvoir être testée avec des assemblages d'insectes actuels. Ces tests ont permis de répondre aux critiques selon lesquelles ces reconstitutions seraient perturbées par des insectes "contaminants" étrangers au site de dépôt. Il est en outre extrêmement rare de retrouver dans des sédiments des espèces avec des exigences thermiques incompatibles. Les cortèges entomologiques s'avèrent ainsi de bons indicateurs des composantes thermiques des environnements passés.

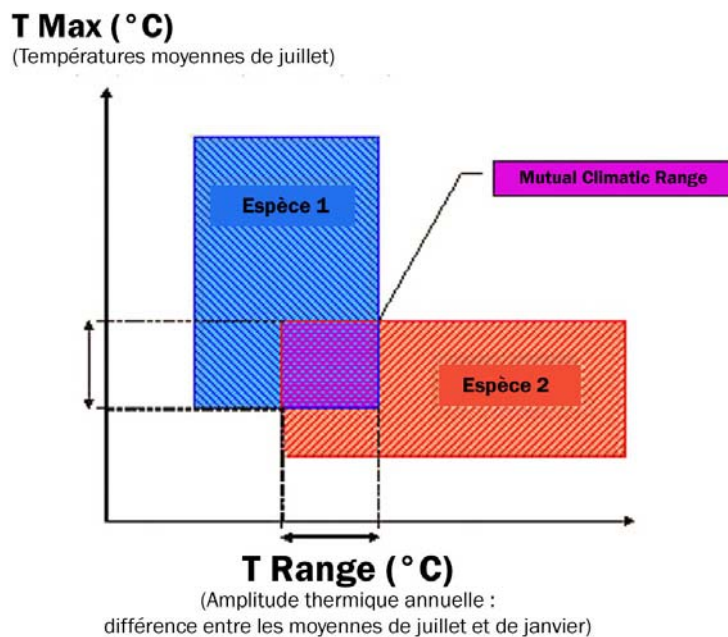

Fig. 4. Principe de la reconstitution climatique par la méthode du MCR (Mutual Climatic Range): le MCR correspond à la zone de chevauchement des SCR (Species Climatic Range) des deux espèces A et B. (D. Pecreaux, d'après T.C. Atkinson *et alii* 1986, p. 851-858).

Principiul reconstituirii climatice prin metoda MCR (domeniul climatic reciproc mutual): MCR corespunde zonei de acoperire a SCR (domeniul climatic specific) a două specii A si B. (D. Pecreaux, după T.C. Atkinson *et alii* 1986, p. 851-858).

Les insectes et la reconstitution des biotopes

A la différence des études palynologiques qui fournissent une image de l'environnement non immédiat du dépôt, les insectes, tout comme les graines et les fruits, permettent de connaître les environs les plus proches du site d'accumulation, sur un rayon de quelques centaines de mètres, car ils seront moins soumis à un transport passif par les vents, les eaux courantes ou les eaux de ruissellement.

La paléoentomologie peut, si la sédimentation dans le site d'échantillonnage s'étale sur plusieurs millénaires voire dizaine de millénaires, nous informer sur les grandes variations environnementales subies par une région au cours du Quaternaire, en lien notamment avec les épisodes glaciations. Une étude sur les 130 derniers milliers d'années a ainsi été réalisée par P. Ponel sur des prélèvements dans la tourbière de La Grande Pile (Vosges, France) (P. Ponel 1995, p. 1-41).

Pour retracer les grandes étapes de l'histoire d'un site, on regroupe les espèces identifiées en fonction de leur niche écologique. On distinguera par exemple les espèces des eaux courantes, des eaux stagnantes, des zones humides, des prairies, des forêts de conifères, des forêts caducifoliées. Selon l'orientation que l'on souhaite donner, on peut aussi dégager d'autres groupes tels les coprophages qui pourront montrer l'occurrence de l'élevage ou tout au moins de grands Mammifères en abondance.

Contrairement aux reconstitutions paléoclimatiques, les reconstitutions des paléoenvironnements vont ménager une place de choix aux phytophages, justement à cause de leur lien avec leur plante hôte. On pourra ainsi dégager une image du couvert végétal et de son état puisque certaines espèces ne se développent que dans le bois mort, les écorces déhiscentes,... Les Curculionidae seront particulièrement exploités dans le cadre des reconstitutions du couvert végétal. Les carnivores ne seront pas pour autant négligés puisque les Carabidae pourront nous informer sur le degré d'ouverture du milieu et les espèces aquatiques (Dytiscidae, Gyrinidae) sur l'oxygénation des eaux, leur turbidité, etc.

Cependant, il est parfois difficile ou hasardeux de faire correspondre précisément un biotope contemporain à ce qui est révélé par les insectes car peu d'espaces actuels sont vierges de toute empreinte humaine. La déforestation massive depuis le début de l'Holocène a ainsi réduit l'aire de répartition de nombre d'espèces et les pratiques agricoles ont modifié les entomofaunes puisqu'elles favorisent un petit nombre d'espèces végétales au détriment des autres. En général, l'anthropisation d'un site provoque également l'ouverture du milieu et la raréfaction des taxons forestiers. Les travaux de Buckland (1979) rendent même l'installation des populations humaines et la déforestation responsables de la disparition de certaines espèces forestières des îles britanniques. C'est notamment le cas de *Rhysodes sulcatus*, *Prostomis mandibularis*, *Isorhipis melasoides* et *Mycetina cruciata* connus dans les vieilles forêts d'Europe continentale mais que les activités humaines auraient éliminés des Îles Britanniques. Ces espèces ont été remplacées dans les assemblages de Coléoptères par des espèces des milieux ouverts, phytophages liées aux Poaceae (*Adelocera murina*, *Phyllopertha horticola*, ...) et coprophages (*Aphodius* sp. - fig. 5, *Onthophagus* sp.,...) dépendantes des excréments des grands Mammifères. La conjonction de ces deux groupes de taxons laisse supposer un développement de l'élevage. Citons aussi l'exemple du Curculionidae *Sitophilus granarius*, un parasite des graines (fig. 6). Ce charançon n'est plus connu qu'en association avec les céréales entreposées par l'homme. Si le site de prélèvement est à proximité d'aires d'installations humaines, on peut aussi axer l'étude sur les perturbations de l'environnement en lien avec l'anthropisation du site car l'entomofaune gardera une empreinte des phases de déforestation, d'élevage, de culture ou d'abandon.

L'archéoentomologie : les insectes, témoins des activités humaines passées

En plus de fournir des informations sur les modifications de l'environnement à cause des activités humaines, les insectes offrent des informations sur les modes de vie de l'homme à travers les âges. Les études archéoentomologiques se différencient des approches plus environnementales par le fait que le nombre de taxons est souvent limité à quelques espèces assez rares loin des aires d'habitats humains, qu'on retrouve en alors très grand nombre. Il s'agit d'espèces des denrées alimentaires et de leurs prédateurs ainsi que d'espèces attirées par les conditions d'obscurité et d'humidité qui règnent dans les habitations créant des milieux aux conditions comparables aux vieux arbres, aux terriers de Mammifères, aux entrées de grottes (P. Ponel et J.-H. Yvinec 1997, p. 31-44). Les insectes peuvent permettre de préciser la nature des rejets dans les dépotoirs qui traduiront les comportements alimentaires, les activités pratiquées à proximité, la nature des constructions (bois, peaux,...) ou l'utilisation d'un bâtiment (stockage, habitation, stabulation, ...). Ainsi, même à l'intérieur d'un bâtiment on retrouve des insectes d'origine variée (fig. 7) qui s'avèrent de précieux indices.

Fig. 5. *Aphodius granarius* (Scarabaeidae), coléoptère coprophage. (Age du Bronze final, Lac du Bourget, Savoie, France) (1 élytre droit). (Photo: D. Pecreaux).
Aphodius granarius (Scarabaeidae), coleopter coprofag (Epoca Bronzului final, Lac Bourget, Savoia, Franța) (elitră dreapta). (Foto: D. Pecreaux).

Fig. 6. *Sitophilus granarius* (Curculionidae), coléoptère parasite des céréales entreposées. Echantillon archéologique (Age du Bronze final, Lac du Bourget, Savoie, France) (1 tête, 1 pronotum, 1 élytre gauche) et spécimen en collection (collection Sietti, MNHN, Paris) (Photo: D. Pecreaux).

Sitophilus granarius (Curculionidae), coleopter parazit de cereale depozitate. Eșantion arheologic în dreapta (Epoca Bronzului final, Lac Bourget, Savoia, Franța) (1 cap, 1 pronotum, 1 elitră stânga) și specimen actual în stânga (colecția Sietti, MNHN, Paris). (Foto: D. Pecreaux).

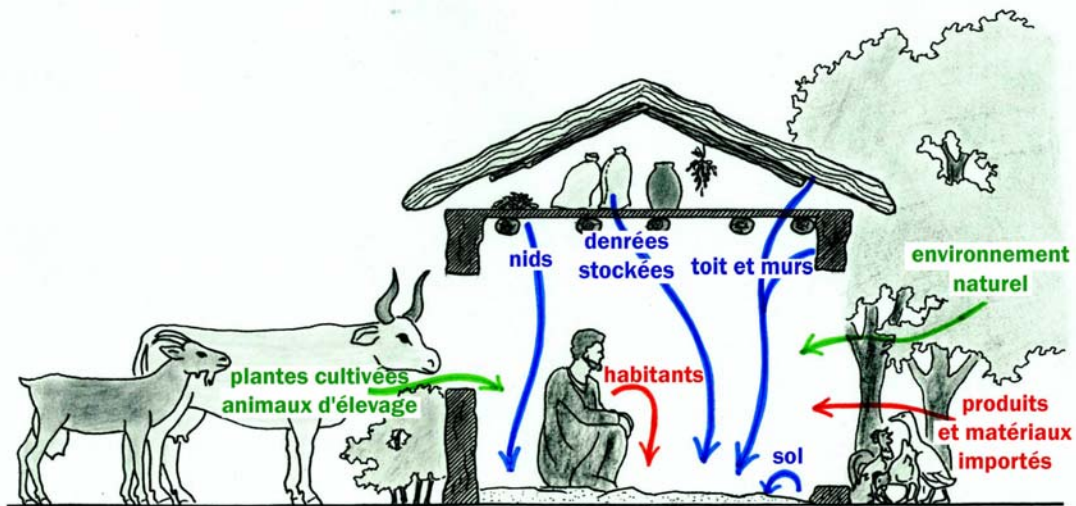

Fig. 7. Origine des insectes retrouvés en contexte archéologique (G. et D. Pecreaux, modifié d'après S.A. Elias 1994, p. 109 et H.K. Kenward 1985, p.97-104).
Originea insectelor descoperite în contexte arheologice (G. și D. Pecreaux, modificată după S.A. Elias 1994, p. 109 și H.K. Kenward 1985 p.97-104).

Les habitudes alimentaires et agricoles de nos ancêtres peuvent donc parfois être trahies par la présence de restes d'insectes particuliers. La présence de bruches (*Bruchus sp.*) (fig. 2) en abondance laisse par exemple penser que la zone d'où provient l'échantillon correspond à un grenier de stockage de Fabaceae (Fèves, Pois, ...); celle de Dermestidae permet de supposer la présence de viande séchée; celle de *Sitophilus granarius* (fig. 6) prouve un stockage de Céréales. La consommation de Légumineuses par les villageois néolithiques de Chalain a ainsi été mise en lumière par P. Ponel (P. Ponel 1997, p. 113-118). Certains insectes sont spécifiquement des parasites humains, comme certaines puces (Siphonaptera) (J.-H. Yvinec *et alii* 2000, p. 419-425). L'utilisation du bois comme matériau de construction sera déduite de la présence de la vrillette (*Anobium punctatum*) (fig. 8) en abondance. Les insectes peuvent aussi apporter des informations originales, comme par exemple, lors d'études dans le port de Marseille, la présence d'un Curculionidae xylophage a permis de supposer une accumulation de bois flotté. La seule présence de *Nacerda melanura* montre que ce bois a séjourné pendant une période assez longue dans l'eau de mer puisque ce Coléoptère ne se développe que dans le bois imbibé de sel (P. Ponel et J.-H. Yvinec 1997, p. 31-44).

Fig. 8. *Anobium punctatum* (Anobiidae), coléoptère parasite du bois (Age du Bronze final, Lac du Bourget, Savoie, France), (1 élytre gauche). (Photo: D. Pecreaux).

Anobium punctatum (Anobiidae), coleopter parazit de lemn (Epoca Bronzului final, Lac Bourget, Savoia, Franța), (1 elitră stânga). (Foto: D. Pecreaux).

Une branche particulière de l'archéoentomologie, l'archéoentomologie funéraire, s'intéresse aux restes d'insectes des tombeaux, des momies. Des informations sur les pratiques funéraires, les traditions d'inhumation, les délais avant l'enterrement peuvent être déduites des cortèges d'insectes identifiés dans les sépultures (J.-B. Huchet 1996, p. 289-302).

Alors que l'entomologie permet de caractériser parfois avec précision les activités humaines, la botanique ne permet que de révéler l'abondance d'une espèce végétale, vraisemblablement cultivée et la perturbation du milieu à travers la prédominance de taxons rudéraux ou nitrophiles. C'est donc dans cette approche archéologique que l'entomologie apparaît comme un outil prometteur, pourvoyeur d'informations inaccessibles par des moyens plus conventionnels.

Les limites de la discipline

Toute interprétation paléoentomologique suppose au moins d'admettre le postulat que les espèces de l'époque étudiée étaient les mêmes que les espèces actuelles et que leurs exigences écologiques ne se sont pas modifiées depuis. Il ne faut pas non plus oublier que l'enregistrement correspond aux insectes dans un site de dépôt souvent extrêmement réduit: la valeur de l'interprétation ne pourra être que locale.

Lors des reconstitutions des paléoclimats, l'utilisation de températures moyennes reste discutable, c'est souvent la seule donnée disponible auprès des stations météorologiques à partir de laquelle on peut déterminer la répartition géographique actuelle. Néanmoins, ces moyennes n'ont que peu d'impact sur la répartition des insectes qui sera plus limitée par les valeurs extrêmes, maximales ou minimales. De plus, si la répartition des insectes est certes fonction de paramètres climatiques à grande échelle, ce sont les microclimats liés à des conditions de température et d'humidité très localisées qui vont déterminer la répartition fine des insectes et donc leur présence dans les enregistrements fossiles. C'est pourquoi seul le croisement des résultats avec des approches plus régionales, comme les analyses polliniques, ou la micro-malacologie pourront autoriser des conclusions à des échelles plus grandes.

L'impact considérable de l'homme sur la planète n'a laissé que très peu de refuges où son empreinte soit absente. Cet impact se manifeste par des perturbations de la végétation mais aussi par le déplacement d'espèces, leur extinction, leur favorisation,... un ensemble de paramètres qui vont modifier la structure et la composition des écosystèmes. Les environnements anciens peuvent donc ne correspondre à aucun des biotopes encore présents à la surface de la Terre.

Par ailleurs, la taphonomie joue un rôle important et il peut exister une conservation différentielle qui modifiera le spectre faunistique et biaisera les inférences paléoécologiques et paléoclimatiques. Comme dans toute approche archéozoologique, l'absence est délicate à exploiter: soit l'animal était réellement absent du site et de ses environs au moment du dépôt, soit il était présent à proximité mais n'a pas été "piégé" dans le dépôt (non attiré par les matières en décomposition, espèces inféodées à des espèces végétales absentes dans les environs immédiats du site, ...). En effet, il est impossible de présumer la superficie de l'aire d'alimentation du piège naturel que constitue le dépôt (puits, latrine, ...). L'aire d'origine des insectes atteint plusieurs centaines de mètres carrés en milieux ouverts mais est beaucoup plus réduite en milieu boisé car le transport passif par le vent ou les eaux de ruissellement est plus limité. La même prudence s'impose bien évidemment avec les taxons rares, dans l'échantillon ou dans le biotope.

A cet ensemble de limites à l'application de l'entomologie à la connaissance du passé, il convient d'ajouter encore une fois l'importance de la rigueur dans la détermination des fragments d'insectes : son exactitude conditionne toute la validité scientifique de l'étude. Enfin, l'archéo- et la paléo-entomologie sont indiscociables de l'entomologie sur les espèces et de la pratique du terrain qui seule permettra l'acquisition des connaissances suffisantes sur la taxinomie et l'écologie des Coléoptères.

Conclusion

Il semble donc possible de caractériser un milieu à partir de la seule liste des taxons d'insectes présents. Cependant, l'apport de l'entomologie s'inscrit dans la continuité et la complémentarité des analyses paléobotaniques ou sédimentologiques et trouvera sa pleine mesure au sein d'une étude pluridisciplinaire coordonnée (fig. 9). Cette confrontation des résultats est d'autant plus justifiée que les méthodes d'analyses des insectes rejoignent celles utilisées pour les pollens ou les graines. Les insectes constituent un outil complémentaire de ceux plus communément utilisés tels l'archéozoologie des Vertébrés ou la paléobotanique. L'ouvrage de S. A. Elias, plusieurs fois cité dans ce texte constitue une monographie qui présente de manière détaillée les techniques et les résultats que l'on peut espérer d'une telle discipline. C'est une lecture à conseiller à toute personne qui serait intéressé par cet aspect de l'archéozoologie.

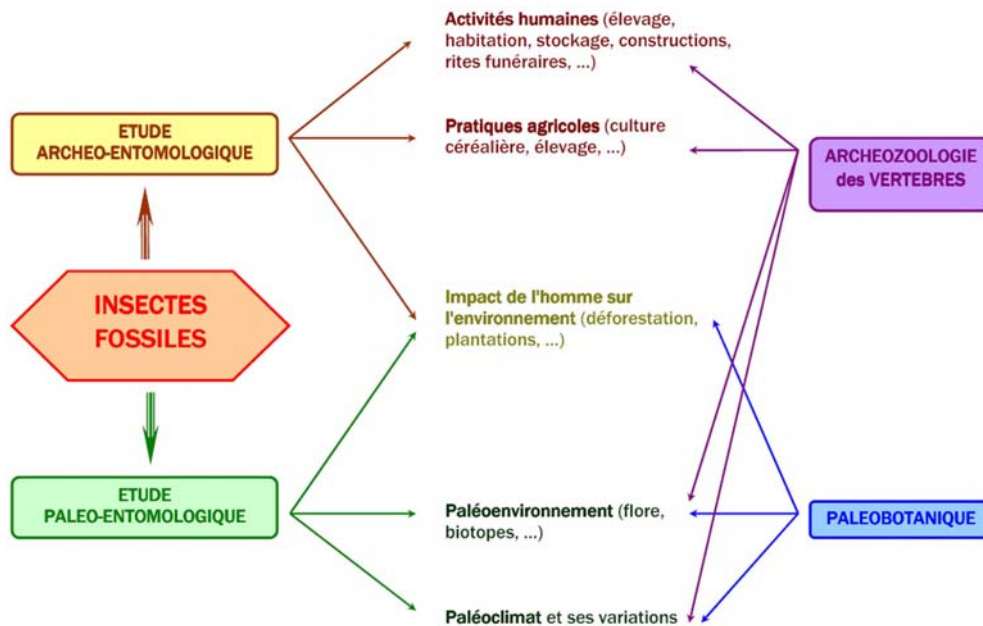

Fig. 9. Les apports des insectes à la connaissance du passé. L'entomologie et la richesse des informations qu'elle offre s'intègre au sein d'une approche multidisciplinaire.

Aportul insectelor la cunoașterea trecutului. Entomologia și bogăția informațiilor pe care ea le oferă se integrează într-un demers multidisciplinar.

Bibliographie

- A.C. Ashworth 1973 *The Climatic Significance of a Late Quaternary Insect Fauna from Rodbaston Hall, Staffordshire, England* in *Entomologica Scandinavica*, 4, p. 191-205.
- T.C. Atkinson *et alii* 1987 T. C. Atkinson, K. R. Briffa, R.G. Coope, *Seasonal Temperatures in Britain during the past 22,000 years, reconstructed using beetle remains*, in *Nature*, 352, p. 587-592.
- T.C. Atkinson *et alii* 1986 T. C. Atkinson, K. R. Briffa, R.G. Coope, M. J. Joachim, D. W. Perry, *Climatic calibration of coleopteran data*, in : B.E. Berglund (ed) *Handbook of Holocene Palaeoecology and Palaeohydrology*. Wiley & Sons, Chichester, p. 851-858.
- W.W. Bishop, R.G. Coope 1977 *Stratigraphical and Faunal Evidence for Lateglacial and Early Flandrian Environments in South-West Scotland*, in J. M. Gray & J. J. Lowe (eds.), *Studies in the Scottish Lateglacial Environment*, Pergamon, Oxford, p.61-88.
- P.C. Buckland 1979 *Thorne Moors: a palaeoecological study of a Bronze Age site (a contribution to the history of the British insect fauna)*, University of Birmingham, department of Geography, occasional publication 8, 173 p.
- R.G. Coope 1973 *Tibetan species of dung beetle from Late Pleistocene deposits in England*, in *Nature* 245, p. 335-336.
- R.G. Coope 1977 *Fossil coleopteran assemblages as sensitive indicators of climatic changes during the Devensian (Last) cold stage*, in *PTRS*, B280, p. 313-337.
- R.G. Coope 1986 *Coleoptera analysis*. In: B.E. Berglund (ed) *Handbook of Holocene Palaeoecology and Palaeohydrology*, Wiley & Sons, Chichester, p. 703-713.
- R.G. Coope 1987 *Evidence from insect fossils for sudden and intense climatic changes during the last 45,000 years* In: Berger, W. H. et Labeyrie, LC D. (eds) *Abrupt Climatic Changes : Evidence and Implications*, D Reidel Publishing Company, Dordrecht p. 147-150.
- R.G. Coope 1995 *The effects of Quaternary climatic change on insect populations : lessons from the past* In : Harrington, R. et Storck; N. E. (eds), *Insects in a Changing Environment*, (17th Symposium of the Royal Entomological Society of London), Academic Press, London, p. 30-48.
- R.G. Coope *et alii* 1979 G. R. Coope, J. H. Dickson, J. A. Mc Cutcheon, G. F. Mitchell, *The Lateglacial and Early Postglacial Deposit at Drumurcher, Co. Monaghan*, in *PRIA*, B79, p. 63-85.
- S.A. Elias 1994 *Quaternary Insects and Their Environment*, Smithsonian Institution Press, Washington, 284 p.
- H. Freude *et alii* 1964-1976 H. Freude, K.W. Harde, G.A. Lohse, 1964 - 1976 : *Die Käfer Mitteleuropas*, Bd. 1-11, Goecke & Evers Verlag, Krefeld.
- V.P. Grichuk 1969 *An attempt to reconstruct certain elements of the climate of the northern hemisphere in the Atlantic period of the Holocene*. In: M.I. Neishtadt (Ed.), *Golotsen*. Izd-vo Nauka, Moscow, p 41-57.

- R. Hengeveld 1985 *Dynamics of Dutch beetles species during the twentieth century (Coleoptera, Carabidae)*, in *Journal of Biogeography*, 12, p. 389-411.
- M.-P. Horard-Herbin, J.-D. Vigne 2006 *Animaux, Environnement et Sociétés*, Editions Errance, Paris, 192 p.
- J.-B. Huchet 1996 *L'Archéontomologie funéraire : une approche originale dans l'interprétation des sépultures*, *BMSAP* (n. s.) 8 (3-4), p. 289-302.
- J. Iversen 1944 *Viscum, Hedera and Ilex as climatic indicators. A contribution to the study of past-glacial temperature climate*, *Geol. Fören. Förhandl*, 66, p. 463-483.
- H.K. Kenward 1974 *Method for palae-entomology on site and in the laboratory*, *Science and Archaeology*, 13, p. 16-24.
- H.K. Kenward 1985 *Outdoors – indoors? The outdoor component of archaeological insect assemblage*, in N. R. J. Fieller, D. D. Gilbertson, N. G. A. Ralph (eds.), *Palaeobiological Investigations : Research Design, Methods and Data Analysis*, Association for Environmental Archaeology Symposium 5B, p. 97-104.
- H.K. Kenward *et alii* 1980 H.K. Kenward, A.R. Hall, A. K. G. Jones, *A tested set of techniques for the extraction of plant and animal macrofossils from waterlogged archaeological deposit*, *Science and Archaeology*, 22, p. 3-15.
- K. Koch 1989-1992 *Die Käfer Mitteleuropas, Ökologie*, Bd. E1-E3, Goecke & Evers Verlag, Krefeld.
- P. Leraut 2003 *Le guide entomologique*, eds. Delachaux et Niestlé, Lonay, Suisse, 530 p.
- G.A. Lohse, W.H. Lucht 1989-1994 *Die Käfer Mitteleuropas, Supplement*, Bd. 12-14, Goecke & Evers Verlag, Krefeld.
- P. Ponel 1995 *Rissian, Eemian and Würmian Coleoptera assemblages from La Grande Pile (Vosges, France)*, in *Palaeogeography, Palaeoclimatology, Palaeoecology*, 114, p. 1-41.
- P. Ponel 1997 *Succession des assemblages de Coléoptères à Chalain 3*. In. P. Pétrequin (Ed.), *Les sites littoraux néolithiques de Clairvaux-les-Lacs et de Chalain (Jura), III, Chalain station 3, 3200-2900 av. J.-C., volume 1*, Editions de la Maison des Sciences de l'Homme, Paris, p. 113-118.
- P. Ponel, J.-H. Yvinec 1997 *L'archéontomologie en France*, in *Les Nouvelles de l'Archéologie*, 68, p. 31-44.
- J.- H. Yvinec *et alii* 2000 J.-H. Yvinec, P. Ponel, J.C. Beaucournu, *Premiers apports archéontomologiques de l'étude des Puces. Aspects historiques et anthropologiques (Siphonaptera)*, in *Bulletin de la Société entomologique de France*, 105 (4), p. 419-425.

Prezentare de carte

Ludovic Orlando, *L'anti-Jurassic Park: Faire parler l'ADN fossile*, Aux éditions Belin-Pour la Science, 2005, ISBN 2-7011-4136-2, 272 pag., 21 fig.

Adriana Maria STAN *

L'anti-Jurassic Park: Faire parler l'ADN fossile este o lucrare amplă care are ca punct de plecare filmul "Jurassic Park" în care regizorul și producătorul Steven Spielberg imaginează un scenariu prin care sunt readuși la viață dinozaurii. Ludovic Orlando explică în cele șapte capitole ce își propune paleogenetica, care sunt limitele acestei științe explicând de ce acest scenariu este doar fantezie și nu are o bază științifică reală și prezintă detaliat studii în care paleogenetica a dezlegat enigme istorice, paleontologice, epidemiologice, sistematice sau de paleoecologie și genetica populațiilor.

Cartea este structurată în 7 capitole: 1. *Des caverns au laboratoire: la quete périlleuse de l'ADN fossile* (p. 7-30), 2. *L'ADN fossile au service des grandes énigmas de l'histoire* (p. 31-60), 3. *Fléaux d'hier, fléaux d'aujourd'hui, fléaux de demain, La génétique des maladies anciennes* (p. 61-102), 4. *L'ADN ancien au service de la systématique, de la paléontologie et de l'archéologie* (p. 103-140), 5. *Sur la trace des populations anciennes* (p. 141-168), 6. *La biodiversité face aux changements de l'environnement, Comprendre le passé pour anticiper l'avenir* (p. 169-210), 7. *Paléogénétique, horizon 2025* (p. 211-228). Sunt prezente două anexe: 1. *Le petit livre de cuisine du paléogénéticien, L'art d'accommoder l'ADN ancien* (p. 229-252), 2. *Le dictionnaire du paléogénéticien* (p. 253-257), *Note* (p. 258-265), *Bibliografie* (p. 266-268) și *Index* (p. 269-272).

Primul capitol intitulat "*Din peșteri în laborator: căutarea periculoasă a ADN-ului fosil*" este o incursiune în paleogenetica timpurie și putem observa cum s-au fundamentat metodele de lucru în acest domeniu. Cuprinde începuturile acestei științe controversate, primele extracții ADN din material biologic vechi, primele observații asupra calității ADN-ului fosil și de asemenea primele eșecuri. 1984 este anul în care demarează aceste prime experimente. Tot în această perioadă de avânt în paleogenetică apare o inovație ce va revoluționa lumea geneticii. Este vorba de reacția PCR (polymerase chain reaction), o reacție enzimatică prin care are loc o amplificare în lanț a unui fragment ADN.

Autorul prezintă în continuare probleme cheie în paleogenetică precum calitatea și cantitatea ADN-ului fosil în funcție de condițiile de conservare și desigur contaminarea, iar în final relevă rolul deosebit pe care îl are ADN-ul mitocondrial (ADNmt) în astfel de studii, prin caracteristici sale cantitative și calitative remarcabile.

Capitolul al doilea este o sinteză a marilor enigme istorice care au fost descifrate cu ajutorul tehnicilor de paleogenetică. Sunt prezentate cazurile unor impostori renumiți: Anna Manahan Anderson care pretindea că este Anastasia Romanov, fiica ultimului țar al Rusiei Nicolae al II-lea Romanov și Karl Wilhem Naundorff care de asemenea a pretins că este un personaj celebru Louise XVII, Louise-Charles fiul lui Louis XVI și al Mariei Antoinette. S-a elucidat și cazul unui misterios personaj Kasper Hauser, personaj care a fost considerat prințul de Baden, fiul lui Stéphanie de Beauharnais (fiica adoptivă a lui Napoleon I), iar testele ADN au demonstrat că într-adevăr este un descendent al casei Baden. De asemenea autorul demonstrează că paleogenetica poate face lumină în cazurile Joseph Mengele și Jesse James.

Capitolul III prezintă paleopatologia, știință ce studiază agenții infecțioși ai marilor epidemii din istorie, cum ar fi *Mycobacterium tuberculosis* ce produce tuberculoza, *Mycobacterium leprae* ce produce lepra, *Yersinia pestis* agentul pestei neagre, virusul *Influenza A subtipul H1N1* agentul gripei spaniole sau virusul *Variola major* ce produce variola. Paleopatologia încearcă să descopere modul în care acești agenți infecțioși au apărut, cum au evoluat de-a lungul timpului alcătuiind arbori filogenetici și dacă unele infecții au fost naturale sau arme biologice ca în cazul antraxului (*Bacillus anthracis*).

Capitolul IV "ADN fosil în slujba sistematicii paleontologiei și arheologiei" este o prezentare a aplicabilității paleogeneticii în paleontologie și sistematică. Analizele ADNmt fosil au lămurit multe din problemele sistematicii deoarece această știință se bazează pe elemente de morfologie și anatomie care uneori nu furnizează suficiente informații și pot apărea erori în încadrarea taxonomică a unor populații

---

* Genetic Lab, București, str. Gârleni, nr.3, stanadrianamaria@yahoo.com.

de animale. Sunt analizate câteva exemple în care paleogenetica s-a dovedit extrem de utilă: *Mesomys hispidus* (șoarece spinos), *Dinornis* (pasărea gigant Moa), *Hippidion* (specie de ponei extinct), *Gorilla gorilla uellensis* (specie de gorilă extinsă) și *Panthera leo spelaea* (leul de peșteră – specie extinsă). Analizele ADNmt pot determina originea și evoluția unei specii, adevărate scenarii evolutive, iar autorul descrie astfel de studii în care au fost implicate speciile *Equus hydruntinus* (măgarul sălbatic din Pleistocen), *Raphus cucullatus* (pasărea dodo), *Myotragus balearicus* (specie extinsă înrudită cu ovinele actuale), *Tylacinus cynocephalus* (carnivor marsupial) și nu în ultimul rând *Homo neandertalensis* (omul de Neanderthal).

În capitolul V autorul prezintă istoria unor populații umane, animale și vegetale străvechi analizând secvențele ADNmt fosil. Sunt incluse date cu privire la colonizarea Americii, primele populații în Antile, originea etruscilor, a polinezienilor, domesticirea bovinelor și cabalinelor sau evoluția genetică a porumbului ca plantă de cultură. De asemenea pe baza analizelor ADNmt au fost alcătuite adevărate hărți ale migrațiilor populațiilor umane și animale de-a lungul timpului.

Capitolul VI aduce în discuție modificările climatice din trecut, conexiunea acestora cu biodiversitatea de pe Terra, dar și evenimentele climatice actuale. Autorul vorbește despre o diminuare în diversitatea genetică postglacială ca urmare a dispariției multor specii, unele dintre ele devenind cunoscute datorită paleontologiei și paleogeneticii. Nu sunt ignorate nici evenimentele climatice actuale întrucât în ultimii 150 de ani au avut loc mari schimbări, foarte multe specii sunt amenințate cu dispariția și sunt prezentate simptomele genetice care pot indica extincția.

Capitolul VII. Ultimul capitol descrie paleogenetica anulului 2005, anul în care apare această publicație și explică detaliat de ce scenariul filmului Jurassic Park nu va putea deveni realitate aducând în discuție problema chihlimbarului care nu a conservat niciodată ADN fosil autentic, fragmentarea moleculelor de ADN și faptul ca dinozaurii sunt un mare mister din punct de vedere genetic, iar reacția PCR ar fi incertă. De asemenea paleogenetica este utilă multor domenii cum ar fi criminalistica unde se obțin profiluri genetice pe baza ADN-ului extras din urme biologice sau controlul alimentelor OMG (organisme modificate genetic). Sunt prezentate două tehnici noi în paleogenetică. Prima tehnică este cea a obținerii și secvențierii prin spectrometrie de masă a proteinelor străvechi, iar o primă proteină analizată a fost osteocalcina. A doua metodă elimină reacția PCR din protocolul de lucru și utilizează tehnici de integrare a ADN-ului fosil în structura unor plasmide. În finalul acestui capitol autorul descrie ultima frontieră, paleogenetica spațiului.

Anexa 1 o adevărată lecție de biologie, prezintă structura acizilor nucleici, compară ADN-ul fosil cu cel modern, descrie metodologia extracției ADN fosil, tehnica PCR și principalii agenți contaminanți.

Anexa 2 este un dicționar cu termeni de specialitate deosebit de utili.

Cele două anexe sunt urmate de note explicative, bibliografie și un index.

Lucrarea este o sinteză a paleogeneticii din 1984 până în 2005, iar autorul reușește să cuprindă în cele 272 de pagini toate laturile acestei științe prin prezentarea detaliată și clară a multor studii bazate pe analizele ADN-ului fosil.

Abrevieri

ACMIT	Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice, Secția pentru Transilvania, Cluj-Napoca
AIGR	Anuarul Institutului Geologic al României, București
AJA	American Journal of Archaeology, Boston
AJPA	American Journal of Physical Anthropology, New York
Aluta.	Aluta, Sfântul Gheorghe
AMM	Acta Musei Meridionalis, Vaslui
AMN	Acta Musei Napocensis, Cluj-Napoca
AMP	Acta Musei Porolissensis, Zalău
AMT	Acta Musei Tutovenss , Muzeul "Vasile Pârvan" Bârlad
AnB	Analele Banatului S.N., Timișoara
AO (SN)	Arhivele Olteniei, Serie Nouă, Craiova
ARCIFE	Academia RSR, Centrul de Istorie Filologie și Etnografie, Seria Antropologică, Craiova
Argessis	Argessis, Studii și comunicări, Pitești
Apulum	Apulum, Alba Iulia
ArchB	Archaeologia Bulgarica, Sofia
ARCS	Annals of The Royal College of Surgeons, Londra
ArhMold	Arheologia Moldovei, Iași-București
ArheologijaSofia	Arheologija. Organ na Arheologičeskija Institut i Muzej, Sofia
ARMSI	Academia Română. Memoriile Secțiunii Istorice, Seria III, București
AS (IMP)	Archaeological Series (International Monographs in Prehistory)
B(M)SAP	Bulletin et Mémoires de la Société d'Anthropologie de Paris, Paris
BA	Biblical Archaeologist, Atlanta
BAI	Bibliotheca Archaeologica Iassensis, Iași
BAR	British Archaeological Reports, Oxford
BAR (BS)	British Archaeological Reports, British Series, Oxford
BAR (IS)	British Archaeological Reports, International Series, Oxford
BF	Before Farming, United Kingdom
BFSC	Buletinul Facultății de Științe, Cernăuți
BibIThr	Bibliotheca Thracologica, București
BMA	Bibliotheca Musei Apulensis, Alba Iulia
BMG	Bibliotheca Musei Giurgiuvensis, Giurgiu
BMN	Bibliotheca Musei Napocensis, Cluj-Napoca
BMJTA	Buletinul Muzeului Județean "Teohari Antonescu", Giurgiu
BMSAP	Bulletins et Mémoires de la Société d'Anthropologie de Paris, Paris
BRGK	Bericht der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts, Frankfurt am Main
BSA	Annual of the British School of Archaeology at Athens, Atena
BSPF	Bulletin de la Société Préhistorique Française, Paris
BSSC	Buletinul Societății Științifice din Cluj, Cluj-Napoca
CA	Cercetări Arheologice, București
CAANT	Cercetări Arheologice în Aria Nord-Tracă, București
CCDJ	Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos, Călărași
CI	Cercetări Istorice, Iași
CIAAP	Congrès International d'Anthropologie et d'Archéologie Préhistoriques, Bruxelles
Cronica	Cronica Cercetărilor Arheologice, București
Dacia (NS)	Dacia (Nouvelle Serie). Revue d'Archéologie et d'Histoire Ancienne, București
DocPraeh	Documenta Praehistorica, Ljubljana
Drobeta	Drobeta, Drobeta Turnu-Severin
EJA	Journal of European Archaeology, London

ERAUL	Etudes et Recherches Archéologiques de l'Université de Liège, Liège
Eurasia	Eurasia Antiqua, Berlin
IJO	International Journal of Osteoarchaeology, Wiley Interscience.
IJNA	International Journal of Nautical Archaeology, London
INA	Institute of Nautical Archaeology, Drawer
Izvestija	Izvestija na Arheologiskija Institut, Varna
IzvestijaVarna	Izvestija na Narodnija Muzej (Izvestija na Varnenskoto Arheologičesko Družestvo), Varna
JAS	Journal of Archaeological Science
JEA	Journal of European Archaeology, London
JFS	Journal of Forensic Sciences, West Conshohocken
JMA	Journal of Mediterranean Archaeology, London
JWM	Journal of Wildlife Management, Texas
Materiale	Materiale și Cercetări Arheologice, București
MAU	Materiali z Antropologij Ukraini, Kiev
MCA (SN)	Materiale și Cercetări de Arheologie (Serie Nouă), București
MemAnt	Memoria Antiquitatis, Piatra Neamț
MM	Mesolithic Miscellany, Wisconsin
MNIT	Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei
OJA	Oxford Journal of Archaeology, Oxford
PA	Probleme de Antropologie, București
PRIA	Proceedings of the Royal Irish Academy, Irlanda
PTRS	Philosophical Transactions of the Royal Society of London, Londra
PZ	Prähistorische Zeitschrift, Leipzig-Berlin
RDAC	Report of the Department of Antiquities, Cyprus, Lefkosia
SCA	Studii și Cercetări de Antropologie, București
SCIV(A)	Studii și Cercetări de Istorie Veche (și Arheologie), București
SE	Sovetskaja Etnografija, Moscova
SP	Studii de Preistorie, București
StudPraeh	Studia Praehistorica, Sofia
Tor	Tor. Tidskrift för arkeologi – Journal of Archaeology, Uppsala
VAH	Varia Archaeologica Hungarica, Budapesta

ASOCIAȚIA ROMÂNĂ DE ARHEOLOGIE

STUDII DE PREISTORIE **Publicație a Asociației Române de Arheologie** **A publication of Romanian Association of Archaeology**

Dedicată studiilor de arheologie preistorică și celor interdisciplinare, revista publică articole de specialitate, iar suplimentul acesteia – monografiile, acte ale congreselor sau alte contribuții științifice.

Dedicated to prehistoric archaeology and interdisciplinary studies in archaeology, it publishes research articles and includes a supplement for the publication of monographs and other focused contributions.

Adresa ARA:

Address of ARA:

Șos. Pantelimon 352, sc. C, ap. 85, sect. 2, București, 021662, România,
phone: (+40) 0721712378 Cătălin Lazăr; (+40) 0724453872 Adrian Bălășescu,
contact: ara.romania@gmail.com; aroarh@yahoo.com; www.arheologie.ro

Au apărut din aceeași serie:

The following numbers have already been published:

Studii de Preistorie 1/2002

Roxana DOBRESCU - Atelierul aurignacian din punctul Coasta Bușagului (Bușag, comuna Tăuții Măgherauș, jud. Maramureș) / *L'atelier aurignacien du site Coasta Bușagului. (Bușag, comm. de Tăuții Măgherauș, dép. de Maramureș)*

Radian ANDREESCU, Douglass BAILEY, Steve MILLS, Steven TRICK, Pavel MIREA - Locuirea neo-eneolitică din valea Teleormanului, zona Lăceni-Măgura (Southern Romanian Archaeological Project) / *Neo-eneolithic occupation in the Teleorman valley, Lăceni-Măgura floodplain (Southern Romanian Archaeological Project)*

Constantin HAITĂ - Studiu sedimentologic preliminar asupra locuirii neo-eneolitice din valea Teleormanului, zona Lăceni – Vitănești. Southern Romanian Archaeological Project, campania 2000 / *Preliminary results of the sedimentological study of the neo-eneolithic occupation in the Teleorman valley, Lăceni – Vitănești floodplain. Southern Romanian Archaeological Project, 2000 field season*

Adrian BĂLĂȘESCU - Studiu arheozoologic preliminar al faunei de mamifere descoperite pe valea Teleormanului / *Preliminary arheozoological study of the mammal fauna of Teleorman valley*

Valentin RADU - Studiu arheozoologic preliminar al materialului prelevat din siturile de pe valea Teleormanului (Bivalvia, Gastropoda și Reptilia) / *Preliminary arheozoological study of the fauna of Teleorman valley (Bivalvia, Gastropoda and Reptilia)*

Adrian BĂLĂȘESCU, Valentin RADU - Culesul, pescuitul și vânătoria în cultura Boian pe teritoriul României / *La cueillette, la pêche et la chasse dans la culture Boian sur le territoire de la Roumanie*

Silvia MARINESCU-BÎLCU - Noi dovezi ale tradițiilor precucuteniene în mediul cultural cucutenian / *Nouvelles preuves des traditions précucuteniennes dans le milieu culturel cucutenien*

Stănică PANDREA - Observații referitoare la plăcuțele rombice din lut descoperite în așezări Gumelnița din nord-estul Munteniei și sudul Moldovei / *Observations concernant les plaques rhombiques en argile découvertes en établissements Gumelnița du nord-est de la Muntenie et du sud de la Moldavie*

Cristian MICU, Michel MAILLE - Recherches archéologiques dans le cadre de l'établissement-*tell* de Luncavița (dép. de Tulcea)

Cătălin BEM, Traian POPA, Valentin PARNIC, Carmen BEM, Daniel GARVĂN, Dan BĂRBULESCU, Irina GĂLUȘCĂ - Cercetări arheologice pe valea Neajlovului. Considerații generale asupra microzonei Bucșani / *Recherches archéologiques sur la vallée de Neajlov. Considérations généraux sur la microzone de Bucșani*

Constantin HAITĂ - Preliminary considerations on a sedimentary sondage performed on the Eneolithic *tell* from Bucșani

Cătălin BEM - A special Type of Aeneolithic Dwelling. *Unicum* or Deficiency of Conservation?

Valentin PARNIC, Vasile OPREA, Gabi DOBRE - Contribuții la repertoriul arheologic al județului Călărași. Descoperiri gumelnițene pe valea Mostiștei / *Contributions au répertoire archéologiques du département de Călărași. Découvertes gumelnitiennes du vallée de Mostiștea*

Recenzii / Book reviews

Marin CARCIUMARU, *Evoluția omului în cuaternar. Partea a III-a: Tehnologie și tipologie preistorică*, Târgoviște, 2000 (Roxana DOBRESCU)

Marin CARCIUMARU, *Peștera Cioarei Boroșteni. Paleomediul, cronologia și activitățile umane în Paleolitic*, Târgoviște, 2000 (Adrian DOBOȘ)

Studii de Preistorie 2/2003-2004

Douglass W. BAILEY - An Interview with Ian Hodder

Adina BORONEANȚ - The *Tardenoisian* in Romania – a false problem?

Nicolae MIRIȚOIU, Nicușor SULTANA, Andrei SOFICARU - Asupra unui craniu preistoric dintr-o descoperire întâmplătoare de la Schela Cladovei (jud. Mehedinți) / *About a prehistoric skull from a random discovery of Schela cladovei (Mehedinți County)*

Pavel MIREA - Considerații asupra locuirii Dudești din sud-vestul Munteniei / *Considerations about Dudești settlements in S-V Muntenia*

Valeriu SÎRBU, Stănică PANDREA - Neolithic objects bearing incised signs on the bottom found in the carpatho-balkan area -analysis and possible significance

Adrian BĂLĂȘESCU, Mircea UDRESCU - Matériaux ostéologiques du site énéolithique (niveau Boian, phase Vidra) de Vlădiceasca -Valea Argovei, dép. Călărași

Felicia MONAH, Dan MONAH - Les données archéobotaniques du *tell* chalcolithique de Poduri *Dealul Ghindaru*

Silvia MARINESCU-BÎLCU, Radian-Romus ANDREESCU - Piscul Cornișorului. 1945-1946

Alexandru Mihail Florian TOMESCU - Selective pollen destruction in archeological sediments at Grădiștea Coslogeni (Călărași county, Romania)

Tzvetana POPOVA - L'analyse anthracologique et carpologique du site de Madretz (Nova Zagora, Bulgarie)

Cristian SCHUSTER - Zu den *Ochsenhautbarren* (?) in Rumänien

Cătălin DOBRINESCU - Noi puncte de vedere privind cronologia bronzului târziu și a începutului epocii fierului în Dobrogea / *Nouvelles points de vue concernant la chronologie de l'époque du Bronze tardif et le debut de l'Epoque du Fer en Dobroudja*

Cristian LASCU, Silvia MARINESCU-BÎLCU - Noi date privind "depuneri" rituale în peșteri din Mehedinți / *Nouvelles données concernant le « dépôts » rituels dans le grottes de Mehedinți*

Adrian DOBOȘ, Mihaela IACOB, Dorel PARASCHIV - Descoperiri paleolitice în nordul Dobrogei *Découverts paléolithiques dans le Nord de la Dobroudja*

George TROHANI - Obiecte getice din fier descoperite la Căscioarele *Ostrovel/Objets gétiques en fer découverts à Căscioarele Ostrovel*

Recenzii / Book reviews

Linda ELLIS (editor), *Archaeological Method and Theory: An Encyclopaedia*, 2000, (Cătălin NICOLAE)

Stefan Karol KOZLOWSKI, *Nemrik. An Aceramic Village In Northern Iraq*, 2002, (Irina NICOLAE)

Frédéric GÉRARD and Laurens THISSEN (editors), *The Neolithic of Central Anatolia. Internal Developments and External Relations during the 9th-6th Millennia CAL. BC*, 2002, (Alexandru DRAGOMAN)

Neța IERCOȘAN, *Cultura Tiszapolgár pe teritoriul României*, 2002, (Cătălin NICOLAE)

În slujba arheologiei / Serving the archaeology

Adrian DOBOȘ - C.S. Nicolăescu-Plopșor și arheologia paleoliticului/C.S. Nicolăescu-Plopșor and Paleolithic archaeology

Studii de Preistorie 3/2005-2006

Douglass W. BAILEY - An interview with Michael Shanks

Corneliu BELDIMAN, Diana-Maria SZTANCS - Pendeloques paléolithiques et épipaléolithiques de Roumanie

Adina BORONEANȚ, Alexandru DINU - The Romanian Mesolithic and the transition to farming. A case study: the Iron Gates

Alexandru DINU, David MEIGGS, Adrian BĂLĂȘESCU, Adina BORONEANȚ, Andrei SOFICARU, Nicolae MIRIȚOIU - On Men and Pigs: Were Pigs Domesticated at Mesolithic Iron Gates of the Danube?

Sanda BĂCUEȚ CRIȘAN - The Starčevo-Criș settlement from Zăuan „Dâmbul Cimitirului”. Old and new viewpoints

Sergiu HAIMOVICI - The study of the archaeozoological remains found in pit no 3, containing human skulls from Cârcea - *Viaduct*, Starčevo-Criș culture

Alexandru DRAGOMAN - Texte, discursuri și ideologie în cercetarea (e)neoliticului din România / *Texts, discourses and ideology in (E)Neolithic research in Romania*

Valentina VOINEA, George NEAGU - Începutul eneoliticului în Dobrogea: între prejudecăți și certitudini / *The beginning of the Eneolithic in Dobrogea: between preconceptions and certainties*

Cristian MICU, Florian MIHAIL, Michel MAILLE - Une représentation de bâtiment découverte dans le tell de Luncavița, point *Cetățuia*

Hortensia DUMITRESCU (cu o adnotare de / with an annotation of Silvia MARINESCU-BÎLCU) Zâmbreasca 1947

Mădălin - Cornel VĂLEANU - Descoperirile de la Cucuteni și Societatea de Medici și Naturaliști din Iași (1884-1891) / *Les découverts du site Cucuteni et la Société des Médecins et Naturalistes du Iassy (1884-1891)*

Gabriel VASILE - Un schelet incomplet atribuit primei epoci a fierului (Hallstatt), descoperit la Capidava / *La Bursuci - studiu anthropologic / An incomplete skeleton assigned to first period of Iron Age (Hallstatt), discovered at Capidava La Bursuci - anthropological study*

Matthieu LE BAILLY, Françoise BOUCHET - La Paléoparasitologie. Les parasites comme marqueurs de la vie des populations anciennes

Supplementum 1/2005

Valentin RADU - Atlas for the identification of bony fish bones from archaeological sites, Editura Contrast, București.

Supplementum 2/2007

Corneliu BELDIMAN – Industria materiilor dure animale in preistoria României. Resurse naturale, comunități umane și tehnologie din paleoliticul superior până în neoliticul timpuriu / *L'industrie des matières dures animales dans la préhistoire de la Roumanie. Ressources naturelles, communautés humaines et technologie dès le Paléolithique supérieur au Néolithique ancien*, Editura Pro Universitaria, București.